

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

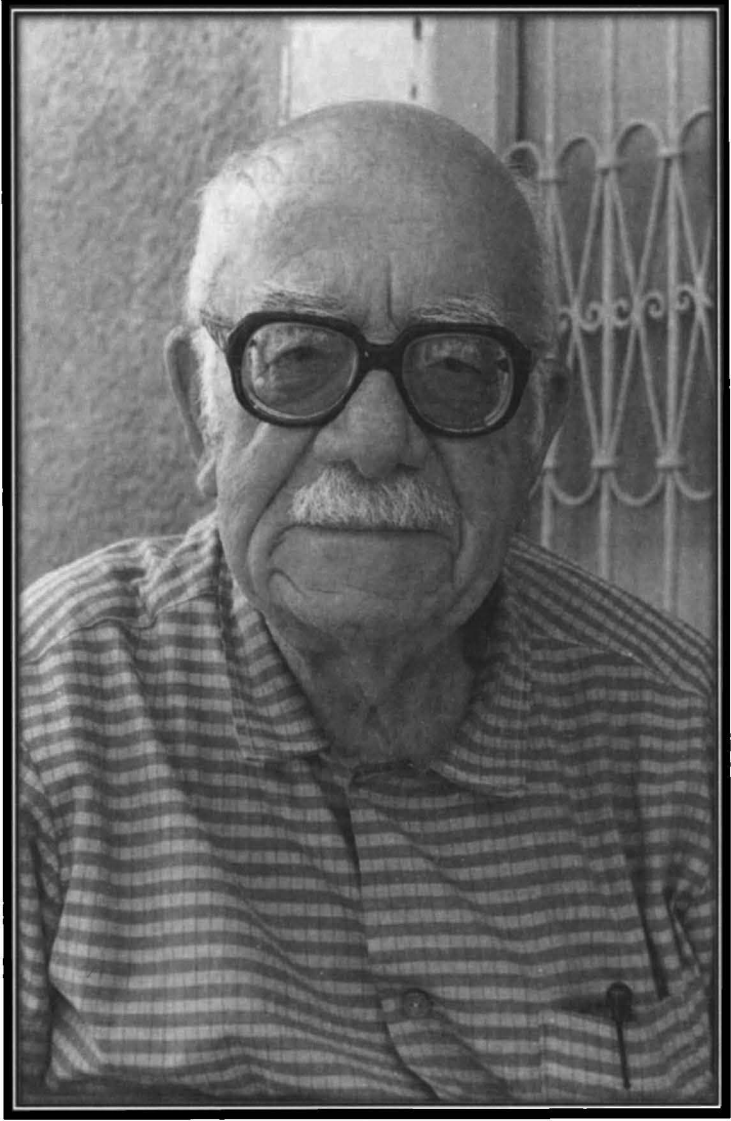
KÖY ENSTİTÜLERİNDEN DOĞAN EDEBİYAT

FERİT OĞUZ BAYIR'A 115. YIL ARMAĞANI
29-30 KASIM 2014 / İZMİR FOÇA

HAZIRLAYANLAR:
PROF. DR. GÜLER YALÇIN
B. SADIK ALBAYRAK
ATILLA KÜÇÜKKAYIKCI

**KÖY ENSTİTÜLERİNDEN DOĞAN
EDEBİYAT
FERİT OĞUZ BAYIR'A 115. YIL
ARMAĞANI**

**KÖY ENSTİTÜLERİNDEN DOĞAN EDEBİYAT
FERİT OĞUZ BAYIR'A 115. YIL ARMAĞANI
29-30 KASIM 2014 / İZMİR FOÇA**

KAVEG Yayınları - 2

**KÖY ENSTİTÜLERİNDEN DOĞAN EDEBİYAT
FERİT OĞUZ BAYIR'A 115. YIL ARMAĞANI**

**YAYINA HAZIRLAYANLAR: GÜLER YALÇIN, B. SADIK
ALBAYRAK, ATILLA KÜÇÜKKAYIKCI**

ISBN - 978-9944-0915-1-0

**KİTAP TASARIMI: Manart Yayıncılık ve Turizm A. Ş.
info@manart.com.tr – 0 [850] 511 1530**

**BASKI ve CİLT: Printer Ofset Matbaacılık
865 Sokak No.23/A Kemeraltı - İZMİR
Basım Sertifika No: 17391
Tel: 0232 425 06 36 Fax: 0232 445 23 35**

GRAFİK TASARIM: Kemal URGENÇ

BASIM TARİHİ: 23 Kasım 2015, İzmir

**KÖY ENSTİTÜLERİNİ ARAŞTIRMA VE EĞİTİMİ GELİŞTİRME
DERNEĞİ-KAVEG, 2003 İSTANBUL
www.koyenstituleriegitim.org
e-posta: kaveg@koyenstituleriegitim.org**

**KÖY ENSTİTÜLERİ VE ÇAĞDAŞ EĞİTİM VAKFI
www.koyenstitulerivakfi.org.tr
eposta: kevakfi@gmail.com**

**KÖY ENSTİTÜLERİNDEN DOĞAN
EDEBİYAT
FERİT OĞUZ BAYIR'A 115. YIL
ARMAĞANI**

29-30 KASIM 2014 / İZMİR FOÇA

Hazırlayanlar:
**Prof. Dr. Güler Yalçın
B. Sadık Albayrak
Atilla Küçükkayıkçı**

**Foça Belediyesi
Köy Enstitülerini Araştırma ve Eğitimi
Geliştirme Derneği (KAVEG)
Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı**

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 7

29 Kasım Cumartesi, 10.00, Sabah Oturumu

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Mustafa Balbay, Gazeteci, CHP İzmir Milletvekili	11
Gökhan Demirağ, Foça Belediye Başkanı	15
Prof. Dr. Güler Yalçın, KAVEG Başkanı	17
Erdal Atıcı, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Başkanı	23

FERİT OĞUZ BAYIR ÜZERİNE

Babam Ferit Oğuz Bayır / Prof. Dr. Emek Özen	30
Ferit Oğuz Bayır'ın Torunu / Prof. Dr. Özlem Yılmaz	39
Köy Enstitülerinden Doğan Edebiyat / Prof. Dr. Özlem Yılmaz	46
Ferit Oğuz Bayır kimdir / Mutahhar Aksarı	51
Ağabeyim, Arkadaşım Ferit Oğuz Bayır / Yurdakul Kabasakal	62
Köy Enstitüleri ve Edebiyat / B. Sadık Albayrak	65

29 Kasım Cumartesi, 13.00, Öğle Oturumu

Adnan Binyazar: Bir Ömür Boyu Kültürün, Bilginin, Kitabın, Sözü'nün	
Peşinde Olmak / Doç. Dr. Aynur Soydan	77
Sokrates'tir Başaran / Berrin Taş	88
Edebiyatta Tavır, Edebi Tavır ve Dursun Akçam / Metin Turan	94
Edebiyatta 'Kişilik' ve Ümit Kaftancıoğlu / Metin Turan	105
Yazar - Okur İlişkisi ve Fakir Baykurt'un Yarattığı	
Aydınlık / Erdal Atıcı	114
Fakir'in Okulunda Bir Fakir / Hidayet Karakuş	131

30 Kasım Pazar, 09.00, Sabah Oturumu

“Bozkırın Efendisi” Talip Apaydın / Atilla Küçükayıkçı	143
Pazarören Köy Enstitüsü ve Hasan Kıyafet / Özge Çelik	157
Mahmut Makal Üstüne / Cengiz Gündoğdu	165
Sami Gürel’in Akış Felsefesi Ne Söylüyor? / Mehmet Akkaya	169

30 Kasım Pazar, 13.00, Öğle Oturumu

Ali Yüce: Türk Şiirinde Bir Korsan / Veysel Çolak	190
“Ölümün Süt Dişleri”nde Ana Kültü ve Grotesk Öğeler / Ahmet Yıldız	205
Yusuf Ziya Bahadınlı: Işıklı İnsanın Romancısı / Müslüm Kabadayı	215
Osman Bolulu’nun Denemeleri ve Nasrettin Hoca’lığı – B. Sadık Albayrak	235

Köy Enstitülerinden Doğan Edebiyattan Damlalar (Şairler Topluluğu Okuma Tiyatrosu) / Hazırlayan: Ali Ziya Öğütçen	248
Sonuç Bildirgesi	274

SUNUŞ

Değerli eğitimci bilge Ferit Oğuzbayır ailesi ile Köy Enstitülerini Araştırma ve Eğitimi Geliştirme Derneği'ni kurduktan bir kaç yıl sonra tanıştık. Foça'da hemen her buluşmamızda, kızı değerli dostlarımız Sayın Prof. Dr. Emek Özen ve torunu Sayın Prof. Dr. Özlem Yılmaz ile yaptığımız görüşmelerde onun adına yakışan bir toplantı düzenlemeyi arzu etmiştik. Çünkü F. Oğuzbayır, Köy Enstitüleri kapatıldıktan sonraki yıllarda bu kurumların ilkelerinin ve ruhunun yaşaması için sessizce değer biçilmez işler yapmıştı. Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı'nın kurulması onun maddi manevi desteği ile mümkün olmuş, 1986-1993 yılları arasında Vedat Günyol, Mehmet Başaran, Talip Apaydın, Fakir Baykurt, Emin Özdemir, Sami Karaören jüri üyesi olduğu "*Düşün ve Sanat Ödülü*" günlerini düzenlemiş, köy enstitüsü ailesini Foça'da sekiz yıl süreyle bir araya getirmişti ve ağırlamıştır. Oğuzbayır, gerçekten Köy Enstitüsü çıkışlı Ali Yılmaz'ın söylediği gibi Tonguç'un "*beyninin yarısı gibi idi*".

Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ü kaybediş yıllarına rastlayan köy enstitülerinin kuruluş yıllarında bir araya gelen zamanın İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç, Ferit Oğuz Bayır ve Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel üçlüsü güçlerini birleştirmiş ve adeta ona ilkelerinin ileriye taşınacağını bildirmişlerdir.

Ferit Oğuzbayır, *Köyün Gücü* kitabında genç Cumhuriyet'in eğitim politikasını özellikle "*hükümet ve bakanlıkların eğitime yeterli bütçe ayırmadıkları ve eğitimin hayatla ilişkilendirilmediği*" konusunda eleştirmiştir. 1933 yılında Seyyar Terbiye Sergisi'nde İsmail Hakkı Tonguç ile tanışmıştır. Tonguç, Oğuzbayır'ın deyişiyle, bakanlıkta "*uydumculuk*" yapmayan birisidir. "*Bu milletin Kurtuluş Savaşı sonrası devrimlerini temelleştirmeye var gücü ile çalışan insandır.*" Artık Tonguç ile iş başındadır ve düşündüklerini hayata geçirmek için yol açılmıştır.

Oğuzbayır'ın kendi ilkelerine uyan eğitim kurumlarındaki ilk görevi 1937 yılında Edirne Karaağaç Eğitim Kursu'ndaki Eğitim Şefliğidir. Kültür derslerinin üretim ile desteklenerek yapıldığı; kafa, gönül ve kol

gücünün birbirini desteklediği bu yaşam alanı, 1940'larda aynı ilkelerin daha da geliştirilmesi ile Köy Enstitüleri'ne taşınmıştır. 1939-1946 yıllarında Ferit Oğuzbayır M.E.B.'nda Tonguç ile birlikte İlköğretim Şube Müdürlüğü yapmıştır.

F. Oğuzbayır dürüst, direngen ve yiğit bir bilgedir. Cumhuriyetçi ve devrimcidir. 1940'ların Türkiye'sinin üretici sınıfı olan köylünün üretimden gelen gücünü fark etmiş, eğitime bu düşünceden hareketle yön vermiş ve temel ilkelerinin belirlenmesinde büyük katkısı olmuştur.

Memleketin tüm bölgelerini kapsayacak şekilde örgütlenmiş olan ve aşamalı olarak 21 bölgede öğrenci emeğinin katkısıyla kurulan Köy Enstitüleri'nden çok sayıda yazar ve şair yetişmiştir. Onların ancak bazıları topluma malolmuştur, birçoğu ise kendi köşelerinde hiç durmaksızın yazmayı sürdürüyorlar. Bu çalıştayda biz, onların sadece bazılarını sizlere tanıtabileceğiz. Tanıtamadıklarımızdan af dileriz.

Bir üst yapı kurumu olan eğitim, bir alt yapı kurumu olan ekonomiye yani üretime ve üretim sonuçlarına müdahale edebilir mi, ederse nasıl müdahale eder?

Bilinçsiz "Osmanlı" köylü çocuğu köy enstitülerinde iş içinde öğrenim görmüş, üretmiş ve beş yıl gibi kısa bir süre içinde aldığı eğitimle altı yüz yıllık bir okuma yazma açlığını gidermiş, aydın bir "Cumhuriyet" köylüsü olarak köyüne geri dönmüştür. Enstitülerde öğrendiği ne varsa köyünde uygulamaya başlamıştır. Üstelik eline güçlü bir silah geçirmiştir: Kalem.

Onlar, içinde yaşadıkları topluluğun sorunlarını ve çıkarlarını öne çıkaracak şekilde yerel dillerini en estetik en yalın bir biçimde kullanarak ne istediklerini ve nasıl olması gerektiğini anlatmış ve yazmışlardır. Makallar, Baykurtlar, Apaydınlar, Başaranlar, Bahadınlar, Akçamlar ve diğer tüm köy enstitülü yazarlar ve şairler...

Yazdıkları aslında bir çığlıktır.

Yazdıkları aslında bir isyandır.

Bu çığlık ve isyanlarla toplanmışlar, birlik olup örgütlenmişlerdir.

Sadece yaşadıkları toplumu değil, köklü değişimlerin sürdürülmesinden yana olan gençliği de derinden etkilemişlerdir.

Köy Enstitülerini Araştırma ve Eğitimi Geliştirme Derneği ile Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı'nın ortaklaşa düzenlediği, Foça Belediyesi'nin ev sahipliğinde gerçekleştirdiğimiz ve Ferit Oğuz Bayır'a 115. yıl armağanı olarak sunduğumuz "Köy Enstitülerinden Doğan Edebiyat" konulu çalıştayda köyün içinden doğan bu yazın ele alınmış, değerli katılımcılar bu yazının Türk yazınına katkılarını ortaya koymuşlardır. İki gün gibi kısa bir sürede yapılan sunum ve paylaşımların yoğunluğu bu kitabın hazırlanmasında itici güç olmuştur. Çalıştayda sunulan bildirileri bazı eklerle bu kitapla bir araya getirirken, edebiyatımızın bu köklü damarının daha geniş okur çevrelerinde hak ettiği ilgiyi görmesi ve tartışılması temel dileğimizdir.

Köy Enstitülerinden Doğan Edebiyata ilk kez bu kapsamda ve derinlikte topluca bakan bu kitabın, köy enstitülü yazar ve şairler eliyle yaratılan, köyün içinden doğan ve toplumumuzda derin izler bırakan bu edebiyata ilgi ve sevgi duyanların daha yakından tanımlarına katkıda bulunacağına inanıyoruz.

Değerli bilge Ferit Oğuz Bayır'a 115. Yıl Armağanı olarak düzenlediğimiz bu toplantı tam da onun istediği gibi bir ürüne dönüşmüştür.

Bu toplantının gerçekleşmesini sağlayan Belediye Başkanı Sayın Gökhan Demirağ'a, Oğuzbayır ailesine, derneğimiz kurulduğundan bu yana bu toplantının gerçekleşmesini çok arzu eden, bugün aramızda olmayan değerli onur üyemiz köy enstitüsü çıkışlı İsmail Boral öğretmenimize, yine bu kitabın yayınlanması için bizi cesaretlendiren köy enstitüsü çıkışlı Tahsin Yücel öğretmenimize ve kitabın grafik düzenini yapan Manart Yayıncılık ve Turizm A.Ş. sahibi A. Hakan Güvenir'e, grafiker Hasan Uygun'a en derin teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Güler Yalçın
Atilla Küçükkayıkçı
B. Sadık Albayrak

İsmail Hakkı Tonguç ve Ferit Oğuzbayır (ortada)

Mustafa Balbay

Gazeteci-Yazar, CHP İzmir Milletvekili

Merhaba Sevgili Dostlar,

Öncelikle beni Ferit Oğuz Bayır'ın 115. yaşında onu anma, anımsama, Köy Enstitülerini anlatma, eğitimin bugün içinde bulunduğu durumu yeni kuşaklarla paylaşma ve Köy Enstitülerinin yarattığı bu edebiyat hazinesini yeniden anımsama toplantısı diye özetleyebileceğim bu çalışmaya çağırduğunuz için çok teşekkür ediyorum.

Ben de Eğit-Der'in kuruluş çalışmalarına tanıklık ettim. Bayır'ın çabalarını birebir, yüz yüze olmasa da özellikle Mustafa Gazalcı aracılığıyla bilen, takip eden bir kişiyim. Bayır ailesi ile ayrıca konuştuk.

Sevgili Başkanımız, Sevgili Dostlar,

Bu toplantının, sadece Foça ölçeğinde değil, yansımalarıyla birlikte tüm Türkiye'de etkili olacağına inanıyorum. Bugün eğitimimizin içinde bulunduğu durumu yeni kuşaklara anlatmada ve geçmişte köy enstitülerinin neler başardığını tekrar anımsamada çok büyük bir katkısı olacağına inanıyorum. Köy enstitüleriyle ilgili hepimizin hayatında, Türkiye'deki

herkesin hayatında mutlaka öyle ya da böyle bir bağlantı vardır. Örneğin, benim amcam köy enstitüsü mezunuydu, Gönen Köy Enstitüsü'nden mezundu. Eğitim yıllarını öyle güzel anlatırdı ki... Örneğin, kendi elektiriklerini nasıl ürettiklerini, eğitimde herkesin nasıl bir işbölümü yaptığını... Biz de onu imrenerek dinlerdik.

Sevgili Erdal Atıcı'yla da zaman zaman Ankara'da konuşuyoruz. Yeni kuşak köy enstitüleri diye, o deneyimin hala devam ediyor olması ne kadar güçlü bir iz bıraktığını da gösteriyor. Ferit Oğuz Bayır'ın yaşamını okuduğumda sayın Tonguç'un *"beynimin yarısı"* dediğini gördüm. Ne güzel tarif. Tonguç Anadolu'nun dört bir yanına giderken hiç gözü arkada kalmadan Ankara'daki işlerin son derece sağlıklı bir şekilde yürüyeceğine inandığını görüyoruz. Tonguç'un Ankara'yı emanet ettiği Ferit Oğuz Bayır gerçekten de *"emek vermek için ille de sürekli vitrinde olmak gerekmez!"* diye haykıran bir bayrak olduğunu söyleyebiliriz. O, bugün de hepimizin saygıyla önünde eğildiği büyük bir eğitimciydi. Ferit Oğuz Bayır'la ilgili değişik kaynaklara da baktığımda ilk bakışta sıradan gibi görünen ama, çok önemli işlevi olan sorumluluklar aldığını gördüm. Örneğin, Anadolu'da gezici sergilerle Anadolu insanının ayağına gidip onlara eğitimin önemini anlatışı, bugün Köy Enstitülerinin neden hala iz bıraktığının en önemli göstergelerinden biridir. Bugün biliyorsunuz Dünya Bankası bile Köy Enstitüleri deneyiminin dünyanın kimi ülkelerinde uygulanabileceğini ve bunun evrensel bir eğitim çabası olduğunu kabul etmiş ve kendi kayıtlarına geçirmiştir.

Köy Enstitülerinin yarattığı edebiyat, toplumu aydınlatmada çok önemli bir işlev görmüştür. Bir kaç ay önce yitirdiğimiz Talip Apaydın'ın ömrünün son demlerine kadar üretmeye devam etmesi Köy Enstitülerinden aldığı mayanın devamıdır. Oradan mezun olan insanların hiçbiri ruhen emekli olmadı. Kendilerine görevler verilmediği anlarda bile görev yaratılar. Ben onlardan da esinlenerek hep öğretmenin emeklisi olmaz, hep emekçisi olur diyorum.

Bir defa ben Köy Enstitülerini kapanmış saymıyorum. Bir anlamda bugün mezun vermiyor diye kabul ediyorum. Köy Enstitüleri işte yeni kuşaklarla birlikte mezun vermeye, ürün vermeye devam ediyor. Ferit Oğuz Bayır da kapıları sonuna kadar açık okullardan biridir. Bu okulun önün-

de, bu okulu yaşatanların önünde saygıyla eğiliyorum. Her 17 Nisan'da mutlaka Köy Enstitülerine ilişkin bir yazı yazmayı da kendime verdiğim ciddi sorumluluklardan biri olarak görüyorum ve yerine getiriyorum. Yazmazsam ödevimi yapmamış gibi hissediyorum.

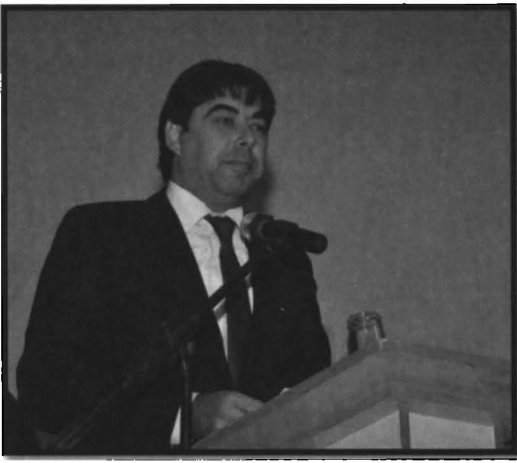
Ödev deyince Nazif Evren'in anılarından bir bölümü aktarmadan geçemeyeceğim. O okullardaki öğrenciler öyle bir özgüvenle, öyle bir bilgi donanımıyla yetişiyorlar ki Nazif Evren: “ *Çifteler Köy Enstitüsü'nde ben derse girerken dersimi çalışır girerdim. Bazı öğrencilerin bilgisi benden fazla olabiliirdi*” diyor. Böylesine bir ruhtu sevgili dostlar köy enstitüleri. Bunun yaratılmasında en büyük etken sevgideğer, saygıdeğer Ferit Oğuz Bayır'dır. Bayır her yazısında Köy Enstitülerinin kurucularını sıralarken en başa Atatürk'ü koyup devam etmesinin de altını çizmek gerek. Biliyorsunuz, dünyada ‘Başöğretmen’ unvanı verilmiş tek lider Atatürk'tür.

Kurtuluş Savaşı'na giderken Meclis açıldıktan hemen sonra çıkan yasalardan biri eğitimle ilgiliydi. Ve Atatürk sadece iki kesimi savaşa almamıştı: öğretmenleri ve öğrencileri. Demişti ki: “*Onlar daha ilerdeki mücadelemizin orduları olacak.*” Atatürk 9 Eylül 1922'de İzmir'e geldikten sonra katıldığı ilk önemli toplantı aynı ayın sonunda Bursa'daki Mualimler Şurası'ydı, bugünün diliyle Öğretmenler Kurultayı. O umutla birlikte gelişen, Köy Enstitüleriyle birlikte ölümsüz hale gelen “*Aydınlanma Mücadelesi*” sevgili dostlar gerçekten ülke yönetmekten daha önemlidir. Rousseau diyor ki: “*Bir toplumu aydınlatmak, yönetmekten zordur.*” Gerçekten öyle. Atatürk ve onun yolunu izleyenler sadece yönetmeyi değil aynı zamanda toplumu aydınlatmayı görev bildiler. Bugün Türkiye'de eğitimin içinde bulunduğu durum hepimizin bilgisinde. Ondan da bir iki cümle, Ankara'da olup bitenleri sizlerle paylaşmak isterim. Düşünün ki bir hükümet göreve geldiğinden bu yana eğitim sistemini yılda ortalama üç kez değiştirmiş. Yılda ortalama üç kez eğitim sisteminde önemli değişiklikler yapmış. Benim kızım şimdi TEOG sınavına girdi. Acaba üniversite sınavları nasıldır diye, ne yapmak gerekir diye merak edip öğretmenine sorduğumda şu cevabı verdi: “*Mustafa Bey şimdiden çalışmayın. Kızınız üniversite sınavına girinceye kadar bu sistem on defa değişir.*” Düşünün gerçekten öyle. Halbuki eğitimin bir kuralı vardır.

Eğitimin şu andaki durumunu şöyle özetleyebilirim; bir ülkenin en büyük kaybı, gençliğinin geleceğini ülkesinin dışında aramasıdır. Bugün özellikle üniversitelerde gençlere gelecekte ne yapmak istiyorsunuz diye sorulduğunda, bu ülkeyi terk etmek yanıtı başta geliyor. Ne yazık ki böyle.

Ancak gezi direnişi sırasında tanıdığımız gençler bize bir nebze umut veriyor. Onların direnişi sadece kendileri için değil, bugün için değil, gelecek için.

Ben sözlerimi noktalarken, gelecekle ilgili bir hedefimi sizlerle paylaşmak istiyorum. Bugün içinde bulunduğumuz bunca karanlığa inat, Cumhuriyetin 100. Yılı Cumhuriyeti kuran felsefenin iktidarında kutlanmalıdır. Ben elinden kalemi hiçbir zaman bırakmayacak olan bir kardeşiniz olarak siyasetteki başlıca hedefimin bu olduğunu, varlığımı buna adadığımı sizlerle paylaşıyor, beni dinlediğiniz için çok teşekkür ediyorum.

Gökhan Demirağ

Foça Belediye Başkanı

Çok kıymetli İzmir milletvekili Sayın Mustafa Balbay, çok değerli Köy Enstitülerini Araştırma ve Eğitimi Geliştirme Derneği Başkanı Prof. Dr. Güler Yalçın, çok kıymetli Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Başkanı Sayın Erdal Atıcı, çok kıymetli Ferit Oğuz Bayır'ın ailesi, değerli meclis üyesi arkadaşlarımız, çok kıymetli öğretmenlerimiz öğretmenlerimiz, CHP İlçe Başkanımız, çok değerli katılımcılar, değerli basın, bu güzel Foça beldemizde sizi sevgi ve saygıyla selamlıyorum, hoş geldiniz.

Belli bir kişinin çok önemli bir noktaya gelmiş olmasındaki en önemli amacın eğitim ve öğretim olduğunu asla unutmamak gerektiğini bir kez de ben vurgulamak isterim. Burada Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyeti'ni kurduktan sonraki süreçte çağdaşlaşma anlamında bir ülkenin çok kısa bir süre içerisinde ne noktaya gelebileceğini birçok ve farklı örneklerle görmüş bulunmaktayız. Ama maalesef günümüzde şu andaki durumdan hemen herkes hoşnut olmasa ki gerek diye düşünüyoruz. O anlamda da çok kıymetli Ferit Oğuz Bayır'ı doğum tarihinden bugüne gelen süreçte 115. yılı ortak paydaşla beraber böyle bir anma

düzenledik, böyle bir çalıştay düzenledik. Bu süreç içerisinde, bu paydaşlarla belki de birçok yere örnek olabilecek şekilde Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaşlaşma sürecini bir kez daha buradan vurgulamak istedik. Herkese buradan bir kez daha çağrı yapmak istiyoruz. Bu anlamda ben Ferit Oğuz Bayır ailesine bundan sonraki yaşamlarında uzun ömürler diliyorum. Çok yoğun programı olup bugün bizleri -hiç bir zaman- yalnız bırakmayan çok kıymetli milletvekilimiz Mustafa Balbay'a da teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunmak istiyorum. Ve burada Mustafa Kemal Atatürk'ün bir sözüyle konuşmama son vermek istiyorum. Mustafa Kemal Atatürk *"Bir şahsın memnun ve mutlu olabilmesi için lazım gelen şey kendisi için değil kendisinden sonra gelecekler için çalışmasıdır"* der. Teşekkür eder, tekrar hoş geldiniz diyorum.

Prof. Dr. Güler Yalçın

Köy Enstitülerini Araştırma ve Eğitimi Geliştirme Derneği (KAVEG) Başkanı

Sayın Milletvekilimiz Mustafa Balbay, Sayın Belediye Başkanı Gökhan Demirağ, Değerli Oğuzbayır ailesi, Köy Enstitülerine ve eğitime gönül vermiş değerli Foça'lı dostlar merhaba.

Ege'nin yüz akı, tarihi, turistik, şirin beldesi Foça'ya merhaba...

Sözlerime başlamadan önce bu etkinliğin düzenlenmesinde emeği geçenlere teşekkür etmek istiyorum. Öncelikle derneğimiz KAVEG Yönetim Kurulu'na, özellikle Yönetim Kurulu üyelerimiz Reyhan Dursun, Atilla Küçükaykaycı ve Danışma Kurulu üyemiz Sadık Albayrak'a, Foça Belediye Başkanı Gökhan Demirağ'a, Oğuzbayır'ın kızı değerli hocam Sayın Prof. Dr. Emek Özen ve torunu değerli dost Sayın Prof. Dr. Özlem Yılmaz'a, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı'na, çalıştayımıza katılan

değerli akademisyen ve edebiyatçı dostlara huzurunuzda sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Bugün bizler, Foça'da bilge insan Ferit Oğuzbayır'ın huzurundayız. Onun 97 yıllık ömrü boyunca, bu ülkeye kattığı değerlere sahip çıkıyoruz. İstiklâl Savaşı'nda, öğretmenlik ve müfettişliği sırasında, Maarif Vekaleti Şube Müdürlüğü sırasında ve Tonguç ile birlikte geçirdiği 27 yıl boyunca ülkemize kattığı değerlere sahip çıkıyoruz.

Vedat Günyol, Mehmet Başaran, Talip Apaydın, Fakir Baykurt, Emin Özdemir, Sami Karaören'in jüri üyesi oldukları, 1986-1993 yılları arasında sekiz yıl boyunca verilen *"Düşün ve Sanat Ödülü"* anlayışına sahip çıkıyoruz. Oğuzbayır, Tonguç'un sadece sağ kolu olmayıp *"onun beyninin yarısı gibi idi"*. Bu sözler Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı ilk Başkanı Çifteler ve Yüksek Köy Enstitüsü çıkışlı Ali Yılmaz'a aittir.

Bilge insan Oğuzbayır'ın, Tonguç'la birlikte bir ipek kozası örer gibi kurdukları Köy Enstitüleri sisteminden yetişen değerli edebiyatçıları anlatmak için buradayız.

O'nun 1970'lerde dediği gibi *"31 Mart yahut Menemen veya Şeyh Sait veya 6-7 Eylül hepsi bir, aynı ruh."* Bu gün ise Sivas'ta yakılanlar, cumartesi annelerinin kayıp çocukları, bir kurşuna kurban giden onlarca aydın, hapisler, işkenceler ve nihayet Ergenekon ve Balyoz kurmacaları *"hepsi bir, aynı ruh"* diye düşündüğümüzden buradayız.

Fikrimizin rehberi Mustafa Kemal Atatürk'ün kurucularımız İsmail Hakkı Tonguç, Ferit Oğuzbayır ve Hasan Ali Yücellerin bize devrettiği düşünüyü, emeği ve işi ilkeli bir şekilde sürdürmek, daha ileriye taşımak için; yurtsever olduğumuz, eşitlikten adaletten yana olduğumuz için; paradan puldan, din afyonundan, doğa tahribatından, şöhretten, sultanlıktan, saraylardan, avm'lerden uzak bir anlayışa sahip olduğumuz için burada sizlerle birlikteyiz.

Ferit Oğuzbayır'ın *Köyün Gücü* kitabı Cumhuriyet Dönemini anlatan bir ansiklopedi gibidir. Oğuzbayır, yaklaşık yüz kaynaktan yararlanmıştır. 1925-1936 tarihleri arasında gerek yazarlardan, gerekse devlet görevlilerinden eğitim sorunlarına çözüm önerileri getirenler olduğunu, buna

karşın hükümet ve bakanlıkların eğitime yeterli bütçe ayırmadıklarını ve eğitimin hayatla ilişkilendirilmediğini kıyasıya eleştirir. O güne kadar hükümet adına yapılan yabancı ülke ziyaretlerinin hiçbir işe yaramadığını ve bu sistemlerin bize uymadığını vurgular.

1926 Şubat tarihli 112 sayfadan oluşan *Maarif Teşkilatı Hakkında Layiha*'da "10 yıllık gelişme programı; mektep ve terbiye anlayışının kökten değişmesi; okulun sosyal ve ekonomik hayata bağlanması; tek mektep; muallim yetiştirme; batı bilim ve kültüründen yararlanma; Terbiye Müzesi; Yüksek Eğitim Enstitüsü açılması, mesleki yönelim tayini" gibi çok önemli ve köklü değişik önerileri bulunmasına rağmen; Oğuzbayır'ın Şube Müdürü olduğu Maarif Vekaleti'nin sözü geçen *Layiha*'ya eleştirileri bulunmaktadır. Bunlardan en önemlilerinden biri, kadın erkek ilişkilerine dair olandır. Kadın ev dışında çalışmaya mecbur olduğu için ev işlerini erkekle bölüşmelidir.

Oğuzbayır'a göre "Devletin eğitimi köylü halkla yapılacak iş birliği ile üretici bir temele girismemesi bu gün çektiklerimizin köküdür." Bayır eleştirilerini sürdürür. Taa ki, 1933 yılında Seyyar Terbiye Sergisi'nde Tonguç ile tanışmaya kadar. Tonguç, İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne vekaleten atandığı tarihten önce rapor edilmiş bulunan ve tartışıla gelen eğitime dair politikaları izlemiş, kendi düşünce süzgecinden geçirmiş ve uygulama planı olan yürekli ve cesur bir eğitimcidir. Oğuzbayır'ın deyişiyle o, bakanlıkta "uydumculuk" yapmayan birisidir. "Bu milletin Kurtuluş Savaşı sonrası devrimlerini temelleştirmeye var gücü ile çalışan insan"dır."

Oğuzbayır, Maarif Vekaleti'nde İlköğretim Genel Müdürlüğü'nde Şube Müdürü olmadan önce, Edirne Karaağaç, İzmir Kızılçullu ve Manisa Horozköy Eğitimci Kursu Yetiştirme Kursu Şefi olarak çalıştı. Karaağaç Kursu'ndan Vekillığe yazdığı raporlar dikkati çekicidir. Eğitimci Kursları, askerliğini çavuş olarak yapmış olanların 3 sınıflı köy okullarında öğretmenlik yapmaları için açılmış 6-8 aylık kurslardır. Bu şekilde 1936'dan itibaren örgün bir şekilde okuma yazma sorunun çözülmesi hedeflenmiştir. Daha sonraları 1940'da köy enstitüleri açıldığında uygulanacak olan temel yaklaşım ilk kez bu kurslarda uygulanmıştır. Eğitimci Kursları, Köy Enstitüleri kuruldukça yönetsel açıdan buralarla birleştirilmiş, köy

enstitüsü yerleşkelerine taşınmış veya doğrudan doğruya buralarda kurulmuştur.

Oğuzbayır'ın işte bu kurslardan biri olan Edirne Karaağaç Kursu'ndan Eğitim Şefi olarak vekâlete yazdığı raporlardan yurtseverliğini, o güne kadar ihmal edilmiş bulunan eğitim seferberliğine verdiği önemi, bunun da ötesinde ilk kez bu kurslarda başlatılmış olan iş içinde ve üretim ile birlikte eğitime, adalet ve eşitliğe verdiği önemi, dürüst olmanın ve sevginin hayatında nasıl bir yer tuttuğunu anlıyoruz.

Edirne Karaağaç Kursu raporlarına Kepirtepe Köy Enstitüsü ile ilgili çalışmam sırasında İsmail Hakkı Tonguç Belgeliği Vakfı'nın arşivinden ulaştım. Bunlar mektup tarzında yazılmıştı ve duygu içermeyen kuru raporlar değillerdi. Kursta yaşananlar, büyük bir içtenlikle ve daha ziyade moral değerler üzerinden ayrıntılı olarak anlatılıyordu. Eğitim Kur-su'nda dinamik bir hayat vardı. 101 mevcutlu kursun 1937 Nisan ayı raporunda Oğuzbayır *"Kursun umumi havasının temeli arkadaşlık, işi sevmeye duygularına ve iş bölümü esaslarına göre ayarlanmaktadır. Eğitimciler ilk gün sigara içmişler, kendileriyle konuştuk, yasakları belli ettik"* demektedir.

Oğuzbayır'ın yurt sevgisinin derinliğini ve eğitimcileri yurt meselelerinden haberdar etme sorumluluğunu taşıdığını ise, 1937 Haziran ayı raporunda Hatay meselesi hakkındaki şu ifadelerinden ve okudukları kitaplardan anlayabiliyoruz. *"Atatürk'ün T.B.M M. Nutuğundan halkın kafa ve gönlünü esaslı şekilde meşgul eden Hatay Davası'nın Cenevre'de son hal şekli haberini eğitimciler okuduk. ... Hatay meselesinin halli, Trakya Köylüsü namzetler arasında köklü bir inşirah ve rahatlık hissi verdi. Bu sevinç ve coşkunlukla millileşmenin tadını ve sezişini tattık, kazandık."*...Haftanın üç gecesinde *"İstiklal Savaşı Nasıl Oldu"* kitabının okunması öğretmenlerce yapıldı ve bitirildi (1937 Temmuz) diyor ve eğitimcilerin yurt meselelerine ilgisini şu sözlerle ifade ediyordu:

"... Bu memleket hadiseleriyle eğitimciler müspet ve anlayışlı telakki ile alakalandılar (1937 Eylül)."

Kültür, sanat dersleri ile ziraat ve atölye işlerinin nasıl birbirinden ayrılmaz bir bütün halinde işlendiğini anlatan rapor alıntıları ise şöyle: *"Türk-*

çe, hesap, yurt, yaşama, tarih ve coğrafya dersleri okutuyoruz. Cumartesi 30 dakikalık iki kültür dersinde musiki, diğerinde hesap hendese yapılmıştır. Öğretimde gazeteden istifade, rasat işi, içme suyunun temiz ve zamanında edinilmesi işleri üzerinde duruyoruz” (1937 Haziran).

“Sütün ehemmiyeti, insan gıdası bakımından oynadığı rol, muhtelif hayvan sütleri ve içindeki maddeler izah edilmiş,sütten ekremüzle krem istihsalı de bilfiil yapılmıştır (1937 Ağustos).

Eğitmenlerin kendi elleri ile dikmiş oldukları ve bütün bir tenebbüt devresinde bakım ve tımarlarını yapmış bulundukları keten, aspir, ayçiçeği, süpürgein hasatları yapılmıştır. Pamuklarda son çapa tatbik ettirilmiştir. Kenevir ve tütün hasadı yapılmıştır.” (1937 Ağustos).

Pil yapılarak elektrik istihsalı tecrübesi yapılmıştır (1937 Eylül)

Her türlü temel ihtiyaç maddesinin üretiminden kültür derslerine, kültür derslerinden yurt sevgisine, arkadaşlık, iş sevmeye, iş bölümü temeline dayanan ilişkilerin olduğu bu yaşam alanı, 1940’larda aynı ilkelerin daha da geliştirilmesi ile köy enstitülerine taşınmıştır. Tam da Köy Enstitülerinin bu ilkeler ile varlığını sürdürdüğü 1939-1946 arasında Ferit Oğuzbayır M.E.B.’nda Tonguç ile birlikte İlköğretim Şube Müdürlüğü yapmıştır.

Savaşta cephede, eğitimde hem sahada hem yöneticilikte bulunmuş; yaşam deneyimi onu bilgelik mertebesine getirmiştir. Doğru, dürüst, direngen ve yiğittir. Cumhuriyetçi ve devrimcidir. 1940’ların Türkiye’sinin üretici sınıfı olan köylünün üretimden gelen gücünü fark etmiş, eğitime bu düşünceden hareketle yön vermiş ve temel ilkelerinin belirlenmesinde büyük katkısı olmuştur. Emeklilik yıllarında emeğin değerinin bilincinde olarak yazarlar ve araştırmacılara Düşün Sanat Ödülleri vererek katılanlara unutulmaz anılar bırakmıştır.

Memleketin tüm bölgelerini kapsayacak şekilde örgütlenmiş olan ve aşamalı olarak 21 bölgede öğrenci emeğinin de katkısıyla kurulan Köy Enstitülerinden çok sayıda yazar ve şair yetişti. Onların kimi ünlendi tanındı, çoğu ise tanınmadı ve hala kendi köşelerinde yazmaya devam ediyorlar. Bu çalıştayda biz, onların sadece bazılarını sizlere tanıtabileceğiz.

Değerli bilge Feritoğuzbayır'a 115. Yıl Armağanı olarak düzenlediğimiz bu toplantının tam da onun istediği gibi yayınlanarak bir ürüne dönüşmesini diliyoruz.

Onun deyimiyle bu gün **“YENİ BİR ŞAFAK SÖKÜLSÜN!”**

Eğitim Tarihinin İnançla ve Dirençli Savaşçısı

Ferit Oğuz Bayır

Erdal Atıcı

Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Başkanı

Saygıdeğer Konuklar,

Hepinizi yönetim kurulumuz adına saygıyla selamlıyorum.

Kurtuluş Savaşı Gazisi, Tonguç'un sağ kolu, Şube Müdürü Ferit Oğuz Bayır'ı bir kez daha saygı ve özlemle anıyorum.

Ayrıca, bu etkinliği düzenleyen Foça Belediye Başkanı Sayın Gökhan Demirağ, Köy Enstitüleri Eğitimini Geliştirme Derneği Genel Başkanı Sayın Prof. Dr. Güler Yalçın'a, Ferit Oğuz Bayır'ın kızı Sayın Prof. Dr.

Emek Özen'e, Ferit Oğuz Bayır'ın yılmaz savunucusu, izinden milim sapmayan arkadaşımız, dostumuz Sayın Prof. Dr. Özlem Yılmaz'a buraya gelerek bizi onurlandıran yazar dostlarıma ve siz bizi dinlemeye gelen konuklara teşekkür ediyorum.

Saygıdeğer Konuklar,

Toz duman içinde, yanmış yıkılmış bir imparatorluğun yıkıntıları arasında kuruldu Cumhuriyet. Yemen çöllerinden Trablusgarp'a, Sankamış'tan Gelibolu Yarımadasına süren savaşların ateşi arasından çıktı Mustafa Kemal.

Bozkırın ortasındaki bir Ortaçağ kasabasından yepyeni bir Başkent yarattı. Devrimciler, çamaşırlarını kendi yıkayan ütüsünü kendi yapan milletvekilleri, yoksul halk, sivil asker bürokratlar el birliğiyle bağımsızlık mücadelesini başarıya ulaştırdılar.

Bir daha eski yıkımlar yaşanmasın diye devrimler gerçekleştirildi. "teba" dan "yurttaş", "İmparatorluktan" "Cumhuriyet" yaratıldı.

İşte o kuşak; kanı, gözyaşını, ölümü yoksulluğu, açlığı gördü. O acıların, yoksullukların içinden yükseldi Cumhuriyet. Şimdilerde "Neyi ördünüz... Demirağlarla falan..." diye küçümsemeye çalışanların bilmediği, sata sata bitiremediği ne varsa işte o fedakâr, cefakâr kuşağın eseridir. Tüm o eserler sabırla, inatla ve ölesiye çalışmalarla yapıldı.

O kuşağın eğitimcilerini, aydınlanmacılarını; iş kahramanlarını Mustafa Necatileri, Saffet Arkanları, Hasan Âli Yücelleri, İsmail Hakkı Tonguçları, Ferit Oğuz Bayırları, Rauf İnanları unutturmamak biz eğitimcilerin, eğitimle uğraşan sendikaların, derneklerin, vakıfların vazgeçilmez görevidir.

Onlar hiçbir çıkar gözetmeden yeni kurulan Cumhuriyet için gecelerini gündüzlerine kattılar, yaratılar, ürettiler, paylaştılar...

"Geçmiş olmayanın geleceği olmaz." İlkesiyle hareket eden Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı; bu devrimcileri, aydınlanmacıları ve mücahedelelerini anlatmayı sürdüreceğiz.

İşte o aydınlanmanın öncülerinden biridir, bugün ölümünün 16. Yılında saygıyla andığımız Ferit Oğuz Bayır...

Hiç ödün vermemiş, aynı doğrultuda kararlı ve inançlı yürümüş, yüz yıllık ömrünü boşa geçirmemiş, aynı doğrultuda yürümüş, yaşamı boyunca Atatürkçü, laik eğitimden yana, örnek bir eğitimcidir: Ferit Oğuz Bayır.

Bayır;

- 1899'da Bilecik'in Bayır köyünde, Kolağası Ali ve Fatma'nın oğlu olarak dünyaya geldi.
- Edirne Mahalle Mektebi'ni bitirdi.
- Balkan Savaşını gördü.
- Fatih Askeri Rüstiyesini, 1917 - 1920'de Edirne Öğretmen Okulunu bitirdi.

Ferit Oğuz Bayır, 1916 yılında Edirne Öğretmen Okulunda okurken Mustafa Kemal'i gördü, dinledi ve yaşamı boyunca onu hiç unutmadı. Bayır; Mustafa Kemal'i gördüğü gün şöyle anlatır: *"Yıl 1916... Gelibolu Savaşı yeni bitmiş, müthiş bir Mustafa Kemal rüzgârı ülkeyi sarmış. Herkes ondan söz ediyor. Efsane bir isim. Ferit Oğuz, Efendi Edirne Muallim Mektebinde öğrenci. Yaşı 18, 19. Bir gün heyecanlı bir haber çıkmış. Albay Mustafa Kemal, Edirne'ye gelmiş. (Daha o sırada general değil) Muallim Mektebine de davet edilmiş, bizimle de konuşma yapacaktı. Sormayın bizdeki heyecanı. Ayak yerden kesiliyor. Ertesi günü geldi evet. Zayıf, incecik avurtları birbirine geçmiş; ama çakı gibi genç bir adam. Bizi salona aldılar. Sahneye çıktı, önce selamladı. İnce, hırçın, çelik gibi bir sesle başladı konuşmaya. Daha ilk cümlelerde beni bir titreme aldı. Vatan sevgisini, Türk milletinin yüce vasıflarını, çalışkanlık, kahramanlık, millet için çalışmanın kutsallığı... Bir saate yakın konuştu. Titremem hiç durmadı. Yan gözlerle şöyle arkadaşlara baktım. Onlar da benim gibi titriyor. Yüzleri sapsarı... Ben o günden beri Atatürkçüyüm. Bir gün bile aklımdan çıkmadı. Beynimi, yüreğimi onlar yoluna adadım. Hep o aşkla çalıştım."* (Talip Apaydın, Ferit Oğuz Bayır'a saygı, s.97)

- Aynı yıl asker oldu ve Trakya Paşaeli Müdafai-i Hukuk Cemiyeti emrinde gerillacılık yaptı.
- 1920’de Trakya Yunanlılar tarafından işgal edilince, ordu ile birlikte Bulgaristan’a sığındı.
- Kızanlık’ın Isiova Köyü’nde Türklere imamlık ve öğretmenlik yaptı.
- Namaz kaldırmayı bilmediği için imamlıktan ayrıldı ve öğretmenliğe devam etti.
- Daha öğretmen okulunda Turancı düşüncseyi benimsediği için “Oğuz” soyadını almıştı.
- 1921 kışında Burgaz’dan Türkiye’ye gelirken Yunanlılar tarafından esir alındı.
- Larissa Esir Kampında 3 ay kaldı.
- İstanbul’a dönüşünde Milli Eğitim Bakanlığına başvurarak öğretmenlik istedi.
- Maarif Nazırı Şükrü Bey tarafından Ankara Maarif Vekiline yazılan bir mektupla birlikte Anadolu’ya gönderildi.
- Ankara Topçu Talimgâhında Takım Komutanı olarak görevlendirildi.
- 1923’te İzmir Vilayeti Foçateyn Kazası Merkez İlkokuluna öğretmen olarak atandı.
- 1924’te Hüsniye Hanımla evlendi. Bu evlilikten; Dilek, Doğu ve Emek adlarında 3 çocuğu oldu.
- 1926’da İlköğretim Müfettişliğine atandı ve 1939’a kadar İzmir, Aydın, Manisa ve Balıkesir’de 13 yıl müfettişlik yaptı.
- İsmail Hakkı Tonguç’la 1927’de Tonguç, Mektep Müzesi Müdürü- rüken Ankara’da bir müfettişlik kursunda tanıştı.
- Cumhuriyetin 10. Yılında kutlama dövizleri hazırladı.

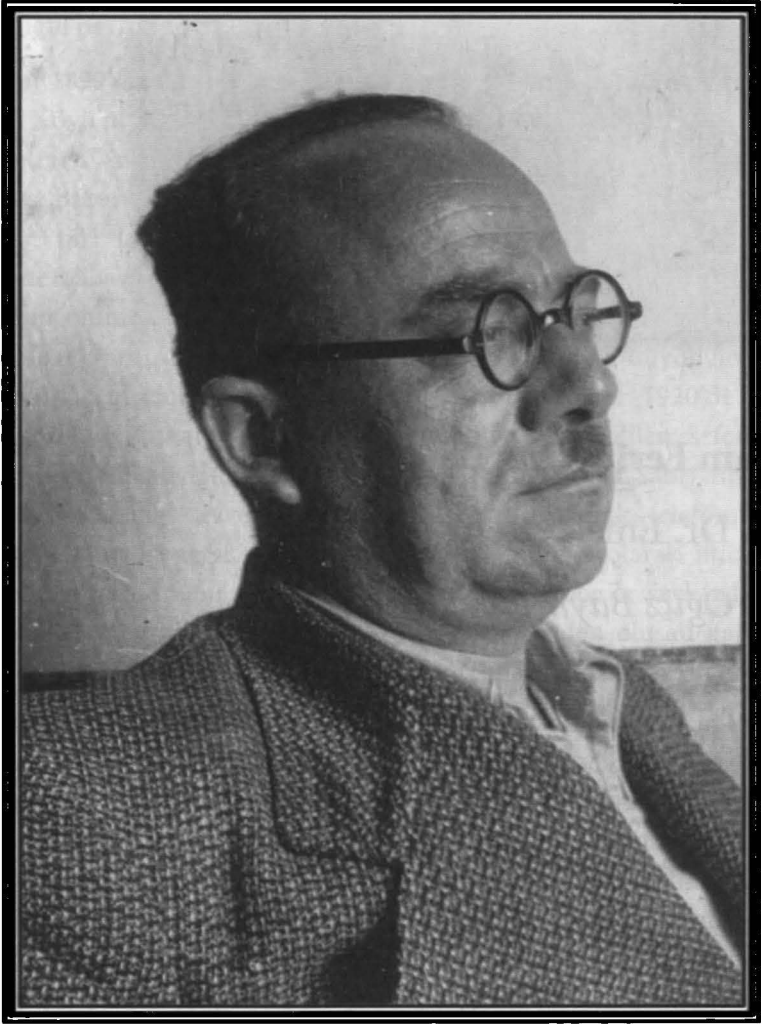
- Devlet Demiryolları vagonuyla Anadolu'yu gezen eğitim sergisinde yer aldı.
- 1937'de Eğitim Kurşları açılınca Edirne Karaağaç, Manisa Horoköy, İzmir Kızılçullu Eğitim Kurşlarında Eğitim Şefi olarak çalıştı.
- 1939'da Hasan Ali Yücel'in emriyle İlköğretim Genel Müdürlüğü'nde Şube Müdürlüğüne getirildi.
- Köy Enstitülerinin Kuruluşunda Tonguç'un en yakın çalışma arkadaşı olarak görev aldı.
- Bu görevi 1946'ya kadar 7 yıl sürdü.
- 1946'da görevden alınarak Kız Teknik Öğretim Şube Müdürlüğüne verildi.
- 1950'de Bolu Kitaplığına sürüldü. Bir süre sonra Bakan olan Avni Başman tarafından görevine iade edildi.
- 1950 – 1957 Yayın Müdürlüğünde şef...
- 1957 – 1959 yılları arasında Ankara Atilla İlkokulunda öğretmenlik yaptı.
- 1959'da 43 yıllık devlet hizmetinin ardından emekli oldu ve Foça'ya yerleşti.
- Zeytin bahçelerinin bakımıyla uğraştı.
- Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu'na, Türkiye Öğretmenler Sendikası'na, Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği'ne, Eğitimciler Derneği'ne üye oldu. Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı kurucusu ve Onursal Başkanı oldu.
- Meslek ve düşün dergilerinde yazıları yayınlandı. 1971'de "Köyün Gücü" adlı yapıtı yayımlandı. Bayır Enstitülerin kuruluşuna giden tarihi süreci, enstitüleri ve İsmail Hakkı Tonguç'u anlattı. 1923 sonrası; köylünün eğitilme işine geç başlanıldığı için eleştirdi. Ferit Oğuz Bayır'a göre; Kemalizm'in altı oku içinde en ihmal edileni: Halkçılıktır.

- Mehmet Başaran, Ferit Oğuz Bayır'ın hayat hikâyesini “Aydınlanma Yolunda Eğitim Emekçisi Ferit Oğuz Bayır” adıyla kitaplaştırdı.
- 1985'te kendi adıyla “Düşün ve Sanat Ödülü” kurdu. Her 17 Nisan'da ödüller veriliyordu.
- 1994'te Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı'nın kuruluşuna önderlik etti ve Vakfın yaşaması için Foça'da üç yazlık bağışladı.
- 5 Kasım 1998'de Foça'da öldü... Cenazesi askeri törenle toprağa verildi.
- Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı 2003 yılında “Ferit Oğuz Bayır'a Saygı” adlı bir yapıt yayınlamıştır.

Ferit Oğuz Bayır; Cumhuriyetçi, Halkçı, aydınlanmacı eğitim meşalesini yüceltenlerden biriydi.

Bayır, hiçbir zaman umutsuz olmadı. Haksız kısımlara uğradığı dönemde bile hiç inancını yitirmedi. Bu konuda bakın ne diyor? Bayır: “İşini kaybeden bizlerin yarına inanması lazımdı. Güneş tutulabilir; fakat sonsuz gece olmaz. Umutsuzluk işin kolayına kaçmaktır. Bilek, beyin, yürek gücüyle, on tırnağıyla Türkiye doğasına saldıranlar er geç mutlu olacaklardır.”

Cumhuriyete kanat geren eğitimcileri, eğitim devrimcilerini, aydınlanmacıları saygıyla selamlıyorum. Onların yaktığı meşale yolumuz aydınlatmaya devam ediyor.

FERİT OĞUZBAYIR ÜZERİNE

Babam Ferit Oğuz Bayır

Prof. Dr. Emek Özen

Ferit Oğuz Bayır'ın kızı

“Ferit Oğuzbayır’a 115. Yıl Armağanı” olarak 29-30 Kasım 2014 günleri, Foça Belediyesi Reha Midilli Kültür Merkezi’nde, KAVEG (Köy Enstitülerini Araştırma ve Eğitimi Geliştirme Derneği), Foça Belediyesi ve Ankara Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı tarafından düzenlenen “Köy Enstitülerinden Doğan Edebiyat” konulu sempozyuma katılmaktan çok mutlu olduğumu belirterek sözlerime başlıyorum. Bu toplantının organizasyonunu sağlayan, başta, annesi de Köy Enstitülü olan Sayın Prof. Dr. Güler Yalçın ve arkadaşlarına, toplantıya katılmak için zamanını ayıran İzmir Milletvekili Sayın Mustafa Balbay’a, Foça Belediye Başkanı Sayın Gökhan Demirağ ve arkadaşlarına, Foça halkına ve yakınlarıma teşekkürlerimi sunarım. Köy Enstitüleri’nin kuruluşunda katkıları olan Hasan Âli Yücel, İsmail Hakkı Tonguç ve Babam Ferit Oğuz Bayır’ı rahmetle anarak çocukluğumdan itibaren onlarla ilgili anımsayabildiğim anıları aktarmağa çalışacağım. Öncelikle bir kişinin ölümünden 16 yıl geçtikten

sonra da Köy Enstitüleri'ne, çağdaş anlamdaki bu eğitim kuruluşuna verdiği katkılardan dolayı anılması çok anlam taşır. Ailemin şimdi yegâne yaşayan ferdi olarak babamın yaşam hikâyesini ve Köy Enstitüleriyle ilgili beynime yerleşmiş anıları aktarmağa çalışacağım.

Babam 1899'da anasının memleketi Simav'da doğmuş. Babası Bilecik'in Bayır Köyü'nden mülazım Ali'dir. Üç kardeşler. Annesini küçük yaşta kaybetmiş. Anne sevgisinden yoksun büyümesini hayatı boyunca unutmamış. Babası tekrar evlenmiş. Üvey annesi sevecen değilmiş ama aileye katılan biri kız, diğeri erkek yeni kardeşlerini sevdiğini hatırlarım. 1905'de babasının atanması nedeniyle Edirne'ye giderler. Edirne kuşatmasının olumsuz etkilerini gördükten sonra tekrar İstanbul'a dönerler. 1917'de tekrar Edirne'ye gelirler. Gözündeki ileri derece miyop nedeniyle askeri okula giremez. Edirne Muallim Mektebi'ne yazılır. 1920'de oradan mezun olur. Ankara T.B.M.M. hükümetince ilan edilen seferberliğe Trakya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden katılır. Çolak Sabri'nin idaresindeki 43 kişilik kuvvette yer alarak, dağlarda kalarak, telefon, telgraf hatlarını tahrip ederek Bulgaristan'a askeri mülteci olarak iltica eder. Sonra Burgaz Limanı'ndan Kiril Vapuru ile İstanbul'a sevk edilirken, Yunanlılar tarafından 158 nefer, 5 ihtiyat zabitinden oluşan kafile esir alınarak ve çeşitli sıkıntılar çekerek İzmir-Tepecik'teki kampa getirilmiş. Oradan da Yunan nakliye gemisiyle Yunanistan'a götürülürler. Atina yakınlarındaki bir çiftlikte çalıştırılırlar, yapılan protestolar nedeniyle 156 nefer (iki nefer Atina'da ölüyor) 5 zabit İstanbul'a getirilip Kız Kulesi civarında, İngiliz Askeri Heyeti'ne teslim edilir. 1920-1923 yılları arasında çetecilik, esirlikten sonra Kurtuluş Savaşı'na katılmak için İnebolu'ya çıktıktan sonra Kastamonu'ya geçer. Kumandanlıkta yazıcı ve iâşe neferi olarak çalışmış. Daha sonra muallim mektebinden mezun olduğu için zabit namzedi olarak talimgâha sevk edilmiş. En son, Konya'da askerlik görevi sonlanır ve İstiklal Savaşı Gazisi belgesini alma hakkı doğar. Foça'da, Foçalı olarak üç gazimiz mevcut olup diğeri ikisi Kore gazisi ve

Belediye Başkanı'nın dedesi olan rahmetli Nurettin Bey, diğeri de Kıbrıs gazisi erken yaşta vefat eden Ferit Yakacak'tır.

1923'te Cumhuriyet'in ilanıyla Foça'da öğretmenliğe başlamış. 1924'de de Foça'da, görücü usulüyle, Midilli'den mübadele ile gelen ailenin kızı Hüsniye ile evlenir. 1925'de ilk çocuğu Dilek doğar. Foça'dan İzmir'deki Hâkimiyeti Milliye okuluna atanır. 1926'da oğlu Doğu dünyaya gelir. Aydın'da ilk Öğretim müfettişliği yapar. 1927'de Ankara'da ilk Öğretim Müfettişliği kursuna katılır. Bu arada, 1933 Seyyar Eğitim Sergisine katılarak, Hakkı Tonguç'la tanışır. Cumhuriyet'in 10. yılı için yapılacak kutlama hazırlıklarına katılır. 1935'de üçüncü çocuğu Emek doğar. Bir çocuğun doğup yetişmesi için büyük bir emek sarf etmek gerektiğini anladığı için bana bu ismi verdiğini söylerdi. 1937'de Edirne Kırkağaç Eğitim Kursu şefliği; 1938'de İzmir Kızılçullu Eğitim Kursu şefliği; 1939'da Manisa Horozköy Eğitim Kursu şefliği yapar. 1939'da, Ankara'ya, ilk Öğretim Genel Müdürlüğü'nde ilk Öğretim Şube Müdürü olarak atanır, Köy Enstitülerinin kuruluş, gelişme ve duraklama aşamasına kadar bu görevde kalır. 1946'dan 1950'ye kadar MEB Talim Terbiye Kurulu Yayın Müdürlüğü'nde görevli oldu. 1950'de Bolu İli Kitaplığına

sürüldü; 1950'nin sonundan 1957'ye kadar tekrar Yayın Müdürlüğünde görevlendirildi. 1957 - 1959 yıllarında Ankara Atilla İlkokulu'nda öğretmenliğe döndü. 1959'da emekli olduktan sonra Foça'ya yerleşir.

Ferit Oğuzbayır, Foça'da uğraşı olarak ilçede ilk kez Pansiyon Bir'i (yeni adı Oskar) açarak küçük çapta turizmle uğraşmaya başlar. Ayrıca çok sevdiği zeytin ağaçları yetiştiriciliği ve zeytincilikle uğraşmaya girer.

Sosyal etkinlik olarak da 1985'de Ferit Oğuz Bayır Düşün Sanat Ödülü'nü ortaya koyarak, yazarların eserlerinin değerlendirilmesini sağlamaya çalışır. 1994-1998 arası Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı üyeliği yapar ve vakfa maddi katkıda bulunur. Köy Enstitüsünde

yetişenlerle o ruhu devam ettirmek üzere, 17 Nisanlarda Foça'da toplan-
tılar düzenlemek vazgeçilmez işlerindendir. Onlarla birlikte olduğu za-
man bizler biraz ikinci planda olurduk. Fakir Baykurt, Mehmet Başaran,
Ali Yılmaz, Talip Apaydın, İsmail Boral anımda kalanlar.

Foça'da hem belediye başkanlığı yapmış hem de eğitim açısından Foça'ya
büyük katkıları olan dayım Cemil Midilli ve oğlu Reha Midilli ile eğitim
ve zeytincilik üzerine sohbetleri olurdu. Dopdolu ve aktif bir yaşamdan

sonra bir asrın bitmesine bir yıl kala 5 Kasım 1998’de yaşama veda etti. İstiklal Savaşı gazisine yakışır bir törenle de Foça aile kabristanına uğurlandı.

Babamın yaşamını kronolojik olarak aktardıktan sonra, 1939-1946 yılları arasında kurulup ve sonra kapatılan köy enstitülerinin aktivitelerine neden gönül vererek çalıştığını belirten satırları kendisinin 1971’de yazdığı “KÖYÜN GÜCÜ” isimli kitabından bir alıntıyla belirtmek istiyorum: *“Cumhuriyet modern devlet kavramına denkti. 1924 Anayasası’nın temelinde Kurtuluş Savaşı’nın devlete öğrettiği BEKA gerçeği Türkiye’nin politikada, askerlikte, ekonomide tek dayanağı üretici köy toplumu ve köy insanlarıdır. 1923-1936 yılları arasında İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlerde okuma fırsatı bulanların yanı sıra 1936-1946 yılları arasında da köy çocuklarına eğitimde fırsat eşitliği sağlayan köy enstitülerinin kurulması amaçlanmıştır. Ayrıca köyden gelen öğrencilerin mezun olduktan sonra işi, gene dönüp alışıktı oldukları köylerinde bilinçli olarak her alanda köylüsünü eğitmek olacaktır.”*

Gelelim benim köy enstitüleri ile olan anılarıma: Çocuk olarak anımsadığım, Ulus’daki MEB binasında, babam yoğun bir çalışma içinde olurdu. O binadan, daha sonra Hacettepe olan, suyu bulunmayan, eski, avlulu, ahşap Ankara evine hep yürüyerek gidip gelirdi, şimdi bu evin yerinde Hacettepe Üniversitesi Rektörlüğü binası var. Babamın yazın giydiği giysiler, şeker çuvalının ağırtılmasıyla ondan dikilen giysilerdi. İkinci Dünya Savaşı’nın getirdiği kısıtlı yaşam koşulları içindeydik. Ben de ilkokula, gene bu semtteki eski ahşap Dumlupınar İlkokulu’nda başladım. Daha sonra Samanpazarı’nda yeni yapılmış Ulus İlkokulu’nda bitirdim. Ortaokul ve dört yıla çıkan liseyi de Ankara Kız Lisesi’nde bitirdim. Tüm bu okullara yaz kış tabanvayla gider gelirdik. O dönem vasıtalar azdı. Kışlar da zorlu geçerci.

Köy Enstitülerinden ikisini, ablam dikiş hocası olarak çalıştığı için tanıma fırsatım oldu. Çünkü yaz tatillerinde yanlarına giderdim. Çifteler Köy Enstitüsü'nün çok çalışkan Müdürü Rauf İnan'ı saygıyla anıyorum. Ablamın çalıştığı dikiş atölyelerinde öğrenciler giydikleri günlük elbiselerin, yatakhane kullandıkları çarşaf, yastık kılıfı, perde gibi eşyaların dikilişini öğrenirlerdi. Ben bile bu atölyede dikiş makinası nasıl kullanılır, basit bir dikiş nasıl dikilir öğrenmiştim. Dokuma tezgâhlarında da peşkir ve havlu dokumayı, iki şayaklı tezgâhta o yaşımda dokumayı becerebilmiştim. Ayrıca kendi hayvanlarından elde ettikleri sütlerden yaptıkları peynir, yağ, yoğurdu, yumurtayı yemekhanelerinde kendileri tüketirlerdi. Tarlalarında fide dikmesini, harman yerinde düven kullanarak buğdayın elde edilmesini öğrencilerin yanına katılarak öğrendim. Ziraat hocası İzzet Palamar'ı da rahmetle anıyorum. Milli oyunları, türkü söylemeyi, mandolin çalmayı, öğrencilerin yanına katılarak öğrendim. Hasanoğlu'dan olan anılara gelince öğrenciler tarafından yapılan binaların projeleri de mimar Mualla Eyüboğlu'nun zarif çizgileriyle olurdu. Öğrencilerin kendilerinin yaptığı açık hava tiyatrosunda Ankara Devlet Konservatuarı'ndan gelen Mahir Canova, Cüneyt Gökçer vb. gibi kıymetli elemanların yönetiminde çeşitli temsiller verirlerdi. Âşık Veysel'den saz dersleri

alır, türküler öğrenirlerdi. Kışın da Hasanoğlu'nın yoğun karında öğrencilerin kayak dersi alarak kaymayı öğrendiklerini, sabahları akordiyon eşliğinde milli oyunları oynadıklarını ve halayları çektiklerini hatırlarım. Klasik müzik alanında da keman eğitimi alıp bu enstrümanı en iyi şekilde çalan öğrenciler vardı. Ankara ve Hasanoğlu arasındaki ulaşım kömürle işleyen trenlerle mümkündü. Akşamüstleri istasyona kadar yürüyerek gelenleri karşılamak veya yolcu etmek, ayrıcalıklı, hoş bir aktivite oluyordu.

Savaştepe Köy Enstitüsü'nün de marangozhanesini ve güzel doğasını hatırlıyorum. Günümüzde interaktif eğitim dediğimiz, uygulamalı eğitim o yılların kısıtlı koşullarında en güzel şekilde uygulanmış ve pırıl pırıl öğrenciler yetişmiştir. Keşke o yıllardan bu yıllara bu eğitim kesiksiz uygulanabilseydi.

Kaynaklar:

Ferit Oğuzbayır, Köyün Gücü, Ankara, 1971, Ulusal Basımevi.

Ferit Oğuz Bayır'a Saygı, Ankara, 2003, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları.

İlyas Küçükcan, Tonguç'un Eskişehir Bağlantıları ve Kırsal Eğitimde İlkler, Eskişehir Tepebaşı Belediyesi, 2012

Mehmet Başaran, Aydınlanma Yolunda.

Güler Yalçın, Canlandırılan Ütopya Köy Enstitüleri, E Yayınları, İstanbul, 2012.

Prof. Dr. Özlem Yılmaz

Ferit Oğuz Bayır'ın Torunu

Bugün için gerçekten çok duygu doluyum. 29 - 30 Kasım 2014 tarihinde Foça'da dedem "Ferit Oğuz Bayır'a 115. Yıl Armağanı" olarak atfedilen "Köy Enstitülerinden Doğan Edebiyat" isimli sempozyumun gerçekleştirilmesi benim için çok anlamlı. Tüm sevdiklerim burada benim yanımda. Çok özel sevgiyle yakınlıklarını duyduğum kişilerle beraberim. Köy Enstitülü anne ve babanın kızı olan çok sevdiğim yakınım değerli sempozyum başkanı, Marmara Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi Öğretim Üyesi ve Köy Enstitülerini Araştırma ve Eğitimi Geliştirme Derneği (KAVEG) Başkanı Sayın Prof. Dr. Güler Yalçın'a bu çok değerli çalışmasından dolayı hem dedem hem de kendi adıma çok teşekkür ederim. 10 Kasım 2012 tarihinde etkinlik fikrini filizlendirmiş ve Ağustos 2014'te

Foça'da hayata geçirmeye karar vermiştir. Tüm gücüyle ve hiç yılmadan bu etkinliği hazırlayan Sayın Prof. Dr. Güler Yalçın sonuçta sadece dedemi anmak için değil, "Köy Enstitülerinden Doğan Edebiyat"ı Foça'da dedemin açtığı yolda hayata geçiren ve Foça sanat ve kültür hayatına çok önemli katkıda bulunan bu sempozyum ile dedeme en güzel hediyeyi vermiştir.

Dedem yaşamı boyunca tüm varlığını Köy Enstitülerine, Köy Enstitülerinde hayata geçirdikleri özgün eğitime ve eğitim anlayışına adanmıştır.

Ben çok şanslı bir torunum. Dedemle birlikte yıllar boyunca, dedemin her birini bir evlat olarak gördüğü Köy Enstitülü öğrencileri ile buluşmalarında dedemin yanında oldum ve dedemin duyduğu sevgi ve coşkuyu paylaştım. Türk Edebiyatına adlarını bu dönemin edebiyatçıları olarak yazdıran yazarlar; Mehmet Başaran, Talip Apaydın, Fakir Baykurt, Vedat Günyol, Sami Karaören, Mustafa Ekmekçi, Mahmut Makal ve dedemin diğer edebiyatçı dostları İlhan Selçuk, Aziz Nesin ile birlikte yaşadım ve dedemin onlarla paylaştığı tüm güzel şeyleri paylaşabilme şansına sahip oldum.

Dedem Ferit Oğuzbayır'ın Köy Enstitülerini yaşatmak ve edebiyat alanında eserler kazanılmasını teşvik etmek amacı ile başlattığı ve ilki 1985 yılında gerçekleşen "Ferit Oğuz Bayır Düşün ve Sanat Ödülü" törenleri ile Foça'da yeni bir kültürel adım atılarak, yeni eserlerle Foça'da doğan Köy Enstitüleri edebiyat dönemi başladı. "Ferit Oğuz Bayır Düşün ve Sanat Ödülü" seçici kurul üyeleri Fakir Baykurt, Mehmet Başaran, Sami Karaören, Talip Apaydın, Vedat Günyol'dan oluşmaktaydı. Bu ödüle layık görülen Türk edebiyatına katkıda bulunacak özgün eserler ve yazarları seçici kurul üyeleri ile birlikte dedem, her yıl 17 Nisan da edebiyatçıları ödülleri verilmek üzere Foça'da buluşturdu. İlk ödül töreni dedemin mütevazı pansiyonunun teras katında yapıldı. Tören adeta Köy Enstitülü aydınların yıllar sonra tekrar bir araya gelişlerinin şöleni havasında geçti.

Bu ve bundan sonraki her 17 Nisan da Foça' da yapılan ödöl törenleri sadece "Ferit Oğuzbayır Düşün ve Sanat Ödöl Töreni" olarak kalmadı, Köy Enstitülerinin kuruluş kutlamaları olarak devam etti ve bu nedenle Foça' ya gelen Köy Enstitölü onlarca kişi ile birlikte Köy Enstitölölük ruhu ve kıvancı tekrar canlandı. Bu törenler, Foça'nın yaşadığı tarih, eğitim, költür ve sanat alanındaki en önemli dönemleri arasında yerini aldı. Dedem Ferit Oğuzbayır'ın Köy Enstitölerine adanmış yaşamında, bu ödöl törenlerindeki esas amacı Türk Edebiyatı'na kazandırdığı birçok roman, şiir, yazı ve eserler ile Köy Enstitölerinin ruhunun ve varlığının sürdürölmesi ve de Foça'yı bir edebiyat kasabasına dönüştürme öncölölüğü yapmaktı.

Dedem Ferit Oğuzbayır'ın "**Köyün Gücü**" adlı eseri ile edebiyata verdiği katkı da yadsınamaz, zira birçok değerli yazara ışık tutmuş ve eserine de referans olmuştur.

"Kocadım. Yaşam boyunca arayıp bulduğum kitapları okudum. İpek-böceğinin yediği atlas dut yaprağı bazı kitapları karıştırdım. Ne çare ki ipek yapamadım. Yani yazmayı sınamadım.".... dizeleri yer alıyor dedemin "**Köyün Gücü**" kitabının önsözünde. Yıllarca eline geçen her kitabı okuyan, yazmayı düşünmeyen, her bakımdan güçlü gördüğü köy çocuklarına ışık tutabilmek için adeta köylü ile bütünleştirdiği eğitim çalışmalarını, bunlarla ilgili belgeleri ve belleğindeki tüm anılarını ve bilgilerini kitap haline getirmeyi bütün köy çocuklarına bir borç olarak görmüş ve bu nedenle 1971 yılında "**Köyün Gücü**" kitabını yazarak edebiyata bilimsel kaynak oluşturacak ve Köy Enstitöleri ruhunu gelecek nesillere aktaracak en büyük katkısını vermiştir.

Köy Enstitölerinden doğan edebiyatçılarımızdan çok sevdiğim değerli büyüğüm Sayın Mehmet Başaran'ın "**Köy Enstitölerinde yükselen her yapıda, yeşertilen her ağaçta, uğuldayan her derslikte, ekilen her tarlada soluğunun sıcaklığı duyulan bir yönetici..."** dizelerinin yer aldığı

dedemin hayatını anlatan **“Aydınlanma Yolunda”** isimli kitabı bana bırakılan en değerli edebi miras olmuştur. Mehmet Başaran’ın **“Aydınlanma Yolunda”** adlı kitabında yer alan satırlar dedemin bana çocukluğumdan bu yana aşılamaya çalıştığı okuma ile ilgili görüşleridir. Tonguç’la aynı fikir ve aynı ileti... **“Genel olarak çok okuyan, okuduğunu anlayarak iyi düşünebilen bir kuşağı hızla yetiştirmek zorundayız. Bugün korkunç örneklerine tanık olduğumuz türlü anlaşmazlıklarımızdan pek çoğunun asıl nedeni, aydın kesimi oluşturan insanlarımızdan pek çoğunun ders kitaplarından başka yapıtları hiç okumamış olmaları, kültür düzeylerini yükselterek yararlı gazete ve dergileri sürekli olarak izlemeleridir...”** gerçeği toplumun kültür düzeyinin gelişmesinin temeline ışık tutmaktadır.

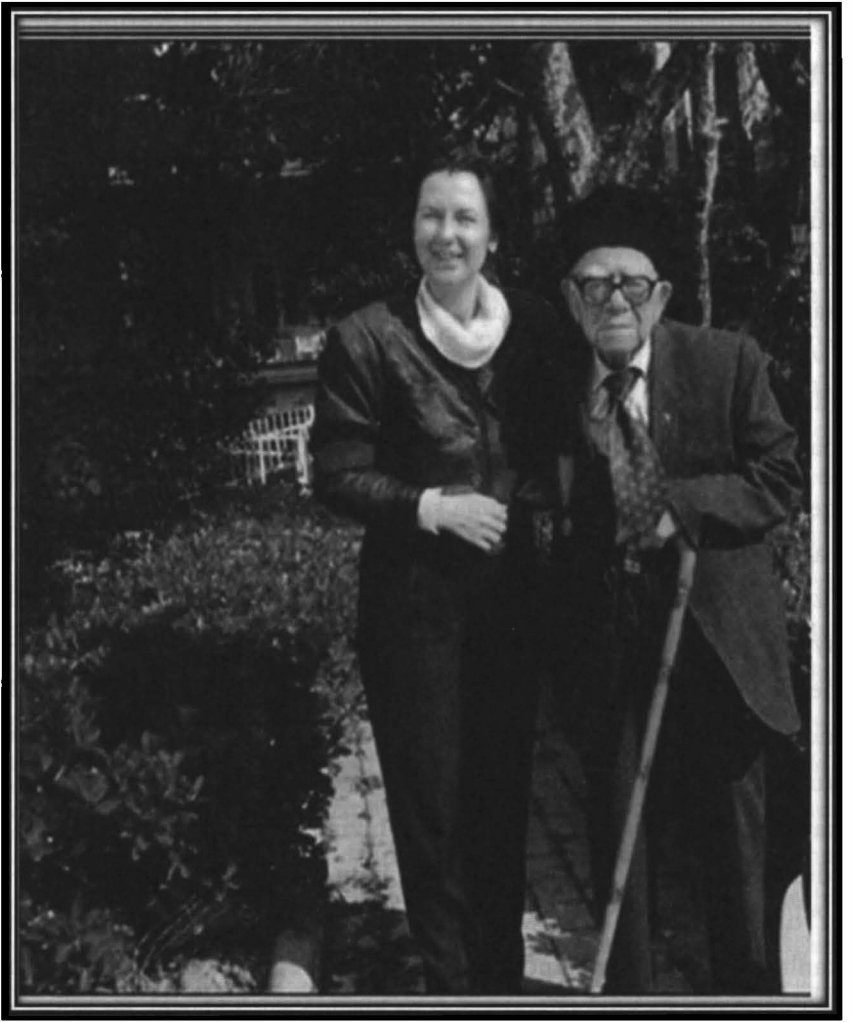
En büyük hazinesi ve gurur kaynağı derme çatma, çok eskimiş, bel verip sarkmış tahta kitaplık raflarının üzerindeki hiç eskimeyecek kitapları ve belgeleri. Çoğu **“onların”** dönemine ait; dünya klasiklerinden ilk çeviriler, orijinalliklerini bozmamış, Tolstoy, Emile Zola, Honoré de Balzac vb. Onlara verdikleri değer yanısıra verdikleri emek anlatılamayacak kadar büyük. Köy Enstitülerinin Atatürk gençliğine okumayı aşılama amacıyla bizler için ve Türkiye için tüm klasiklerin; Tolstoy’un, Honoré de Balzac’ın Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tercüme edilip, Cumhuriyet gazetesi yazarlarından Sayın Oktay Akbal’ın ve dedem Ferit Oğuzbayır’ında görev aldığı tercüme bürosu tarafından Türk edebiyatına kazandırılması bu dönemde gerçekleşmiş büyük bir atılım, çok büyük bir eğitim aydınlanması olmuştur.

Kitaplarının tozunu alırken bile kendince yaptığı sıralamanın, düzenlemenin değişmesini istemeyen ciddi bakışını hiç unutamam. Bazıları ise eski Türkçe yazılı kitaplar ve belgeler. Bana tercüme ettiğinde yüzünde gülümseme ve tarihi belgeleyen bir kişilik. Hep kitap alan, hep okuyan ve okumayı aşılama bir kişi idi. Anneannem ve dedem dedemin sevgili öğrencisi ve dostu Fakir Baykurt’un ve diğer kıymetli yazarların güncel

kitaplarını, dergileri, İmece, Öğretmen Dünyası, Türk Dil Kurumu Dergisi vs en son satırlarına kadar okurlardı. Köy Enstitülü çocuklarıyla sürekli yazıştı ve iletişimini hiç koparmadı. Süreklilik, canlılık ve bir akım vardı dedem ve anneannemin evinde.

Büyük ozan “Nazım Hikmet”e atfen “Nazım Hikmet Vakfı”na ve yaşamının en önemli beş kişisi olan “Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Hasan Ali Yücel, İ.Hakkı Tonguç ve Saffet Arıkan” a atfen, “Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı” na bağışladığı evlerde onların manevi huzurunda bu evlerin tüm aydın, eğitimci, edebiyatçı ve Köy Enstitülü dostları ile paylaşmayı ve yeni edebi eserlerin buradan doğmasını amaçladı.

Dedem bir bütün. Dedem topluma kendini adanmış, eğitime adanmış bilim adamı eğitim bilimci ve çok özgün bir insan. Ama her zaman yalın her zaman geri planda olmayı seven hiç bir zaman bir bilgiyi ısrarla değil okuyarak ve uygulayarak bir kişinin öğrenmesi yönünde ona beyin gücüyle destek veren özgün inanılmaz bir çınar. Sayın Oktay Akbal 2011 yılında Cumhuriyet gazetesinde yer alan köşe yazısında “Ferit Oğuz Bayır’lar niye yok?” başlığı altında “**unutulmaz Milli Eğitim Bakanı, bakan olmaktan daha önce Türk hümanizmasının öncüsü, başlatıcısı, sürdürücüsü, Hasan Ali Yücel’in sağ kolu, en önemli bir yardımcı-sı...**” diye söz eder. Oktay Akbal 1950 yılının ilk günlerinde Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosunda çalışırken İsmail Hakkı Tonguç ve dedem Ferit Oğuzbayır ile burada tanıştığını ve birlikte çalıştıklarını, bu çalışma ortamında sık sık bir araya gelerek dertleştiklerini anlattığı anılarının yanı sıra, dedemin “**Köyün Gücü**” adlı kitabının köylerin gerçek bir uygarlık aydınlığına kavuşmasını isteyenlerin okuması gerektiğini”, “eşine az rastlanılan bir bilinç, bir duygu, bir akıl insanını tanımış olacaklarını, köyleri ve köylü çocuklarını yetiştirip ülkeye kazandırma savaşımının ne gibi engelleri, güçlükleri yenerek başarılmasının öyküsünü okuyacaklarını” satırlarında vurgulamıştır.

“Cumhuriyet’e Kanat Gerenler” programı kapsamında dedem için hazırladığı ve TRT televizyonlarında yer verdiği yapıımı ile Cumhuriyet’e kanat geren, yaşamı, belleğinin gücü ve Cumhuriyet Türkiye’sinin savunucusu, Atatürk’ün silah arkadaşı Kurtuluş Savaşı Gazisi ve Köy Enstitüleri kurucularından **“Ferit Oğuz Bayır”** belgeseli Foça’da dedemin evinde TRT Ankara televizyonu film yapımcısı Sayın Yurdakul Kabasakal tarafından gerçekleştirilmiş olan bir tarih belgeselidir ve benim en büyük hazinelerimden birisidir.

Fikir Babası, Kurucusu ve Onursal Başkanı olan dedem Ferit Oğuzbayır'ın kurduğu "Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı" başkanı Sayın Erdal Atıcı ve Sayın Mustafa Aydoğan'ın dedem Ferit Oğuzbayır'a atfettikleri "Ferit Oğuz Bayır'a Saygı" kitabının ardından, Türk edebiyatına çok özgün katkıları olan Türk yazarlarımızın eserlerinin tartışıldığı "Ferit Oğuzbayır'a 115. Yıl Armağanı" olan "Köy Enstitülerinden Doğan Edebiyat" sempozyumunun kitabının edebiyata kazandırılması ile Köy Enstitülerinden doğan edebiyatın Foça'da yeniden filizlenmesi sağlanmıştır.

Muhakkak ki Köy Enstitüleri Türkiye'nin yeniden yapılanmasında etkin olan bir eğitim kurumu olarak tarihe geçmiştir ve kurtuluş destanının bir parçasıdır. Aralarında dedem Ferit Oğuzbayır'da olmak üzere kurucularının herbiri ülkemize ruh vermişlerdir. Ülkemiz bir nebze çağdaşlığı onlar ve onların yetiştirdiği gerçek aydınlar ile yakalamıştır. Bugün yetişen her aydın o ulu çınarların yaprakları sayılırlar. Foça'da onların aydın ruhlarının canlı tutulmaya çalışılması gerçekten çok güzel ama onların ışığında ilerlememek, sadece anmak ve rafları süsleyecek kitaplar yazmak, onlara yapılacak en büyük haksızlıktır. O çınarlar kurumamalı, kurutulmasına izin verilmemeli ve anmak ile yetinilmemelidir. Bu ülkemizin geleceği için önemlidir. Onlar bizlere tüm varlıkları ile korumayı başardıkları, hürmanizm, demokrasi ve aydınlanma değerlerini miras olarak bıraktılar, bizler de bu emanetleri aynı sorumluluk duygusu ile korumak ve bizden sonraki nesillere taşımak zorundayız.

Bu anlamda gerçekleştiğini kabul ettiğim girişimlere katkı sağlayan herkese saygı ile.

Torun

Prof. Dr. Özlem Yılmaz

“Köy Enstitülerinden Doğan Edebiyat

Ferit Oğuz Bayır’a 115 Yıl Armağanı” Çalıştayı Üzerine

Köy Enstitülerini Araştırma ve Eğitimi Geliştirme (KAVEG) Derneği Başkanı Sayın Prof. Dr. Güler Yalçın’a dedem Ferit Oğuzbayır adına düzenlediği **Ferit Oğuz Bayır’ a 115. Yıl Armağanı “Köy Enstitülerinden Doğan Edebiyat”** konulu sempozyumu 29-30 Kasım 2014 tarihinde Foça’da bizlerle gerçekleştirdiği için kendilerine çok teşekkür ederim. Ayrıca, dedemin ve annemin öğrencisi ve Sayın Prof. Dr. Güler Yalçın’ın sevgili annesi Sayın Fatma (Dicle) Yalçın ile yıllar sonra dedem adına düzenlenen bu sempozyumda tekrar birlikte olmaktan çok büyük mutluluk duydum. Foça’da “Pansiyon Bir”de **“Ferit Oğuz Bayır Düşün ve Sanat Ödülü”** ilk ödül töreninde Türkiye’nin çeşitli yerlerinden gelen Köy Enstitülü öğretmenler toplantı öncesi dedem ve seçici kurul ile birlikte (dedemin Köy Enstitülü çocukları hepsi bir arada) hem kendilerini tanıttılar hem de Köy Enstitüleri ile ilgili kısa bir anılarını anlattılar. Sevgili Sayın Fatma (Dicle) Yalçın kendisini tanıttıktan sonra anısını anlatırken Köy Enstitülerinde ilk öğrencilik yıllarında yazdığı **“Köyümde Gül Deriyorum”** şiirini okumuştur. 17 Nisan 1985 ilk tanıştığım gün olmuştur... ve yıllar sonra bu sempozyumda annesi ile tekrar buluşma fırsatı bulduğum ve çok mutlu olduğum için kendisine ayrıca teşekkür ederim.

Cumhuriyet Halk Partisi İzmir Millet Vekili, **Cumhuriyet** gazetesi yazarı, Köy Enstitülerinde öğretmenlik yapmış olan annem Dilek Oğuzbayır’ın “evladımın yazısı” diyerek köşe yazılarını okuduğu Sayın Mustafa Balbay’a dedem ve Köy Enstitülerine yer veren konuşmaları ile bu sempozyuma verdiği değerli katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.

Sempozyuma katkılarından dolayı Foça belediyesi ve Foça Belediye Başkanı Sayın Gökhan Demirağ’a teşekkür ederim.

Foça'da edebi ve bilimsel bir etkinlik olan bu sempozyuma renk katarak, değerli yazarlarımızı ve eserlerini kendi yorumları ile anlatan tüm konuşmacılara dedem ve kendim adına çok teşekkür ederim.

Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı'nın, dedem Ferit Oğuzbayır'ı her yıl 5 Kasım da **Cumhuriyet** gazetesinde anması nedeni ile ve ayrıca vakıf tarafından düzenlenen anma günlerinde benim yanımda olan, vakıf Başkanı Sayın Erdal Atıcı'ya, Sayın Mutahhar Aksarı'ya, Köy Enstitülülere ve bugün gelememiş olsa da yanımda hissettiğim, dedemin **"Köyün Gücü"** kitabını en ince detayına kadar inceleyerek bana günümüzdeki önemini el yazıları ile anlatan, dedemin öğrencisi çok sevgili Sayın Abdullah Özkucur'a çok teşekkür ederim.

"Cumhuriyet'e Kanat Gerenler" programı kapsamında hazırladığı ve TRT televizyonlarında yer verdiği yapımı ile Atatürk'ün silah arkadaşı **Ferit Oğuz Bayır** belgeselini gerçekleştiren, ve bu sempozyuma "Ferit Oğuz Bayır'ın ailesi ve Foçalı dostları" adına konuşmacı olarak katılan, ayrıca bu sempozyum için dedemle ilgili kendi özel arşivinden hazırlayıp sunduğu ayrı bir belgesel film için TRT Ankara Televizyonu film yapımcısı ve dedemin çok sevgili dostu, değerli yakınım Sayın Yurdakul Kabasakal'a çok teşekkür ederim.

Sempozyumda Sayın Yurdakul Kabasakal tarafından sunulan dedemle ilgili belgeselin gerçekleştirilmesini sağlayan, dedemin genç akademisyen ve eğitimci dostu değerli yakınım Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Öğretim Üyesi Sayın Yard. Doç Dr. Sadık Tumay'a tüm emekleri için çok teşekkür ederim.

Dedemin çok sevgili öğrencisi, yıllar geçse de öğretmenine sonsuz bağlılığını her zaman gösteren ve Simav'ı bizim için anlamlandıran Sayın İsmail Boral'a bu yaşında dedem için yollara düşüp sempozyuma katıldığı, dedem ve Köy Enstitüleri ile ilgili anılarını bizimle paylaştığı için çok teşekkür ederim.

Bu sempozyumun düzenlenmesi fikrinin Sayın Prof. Dr. Güler Yalçın'dan ilk doğduğu andan itibaren gerçekleştiği güne kadar her zaman yanımda olan, bana verdiği çok değerli katkıları ile hiçbir desteğini esirgemeyen, dedemi annemi tanıyan, **"Ferit Oğuz Bayır Düşün ve Sanat**

Ödülü” törenlerinde bizimle olan ve bana en büyük gücü veren yakınım Foça Atatürkçü Düşünce Derneği Kurucularından ve ilk Başkanı Sayın Olcay Aral’a çok teşekkür ederim.

Bu sempozyum ile ilgili heyecanımı paylaşan, yanımda olan herkese, sevgili dedem Ferit Oğuzbayır ve şahsım adına çok teşekkür ediyorum.

Torun

Prof. Dr. Özlem Yılmaz

İSTİKLAL MADALYASI VERİŞİ

Numara: **137293**

Bakanlık Hıfzı ve Halkın Hıfzı... 20 - Mayıs - 1969 tarih ve 140
 sayılı Bakanlık Kararı ile... Madalyası... Madalyası...
 olan **YERLİ OĞUZ DAVIN**... Madalyası...
 ile ilgili... 23 EKİM 1969...
 Pro. Bab. 18. BÖLÜM...
 Ref. Alb. 11. KUTUP...

Kısım: **Kongo, Demokrasi, T.C. S. A.**
 Rütbesi: **Yd. Top. Tm.**
 İsmi: **Yerli Oğuz DAVIN**
 Peder İsmi: **...**
 Doğum tarihi: **1335**
 Sivil veya Kayıt No: **29061**

12/3/1970 tarih ve 1/148 -
 sayılı ile Bakanlık Kararı ile
 sureti alındı.

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
 PERSONEL DAİRESİ BAŞKANLIĞI
 137293

Ferit Oğuz Bayır Kimdir?

Mutahhar Aksarı

***Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı
Başkan Yardımcısı***

Ferit Oğuz Bayır'a 115. Yıl Armağanı olarak düzenlenen "Köy Enstitülerinden Doğan Edebiyat" başlıklı bu etkinlikte yer almaktan büyük bir onur duyuyorum.

Böyle güzide bir topluluğu bir araya getiren başta değerli Bayır Ailesi olmak üzere Köy Enstitülerini Araştırma ve Eğitimi Geliştirme Derneği ile Foça Belediyesi'ne sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunuyorum.

Ferit Oğuz Bayır'ı köy enstitülerini anlama ve kavrama yolculuğumda tanıdım. Tonguç'un-köy enstitülülerce söylenen adıyla Tonguç Baba'nın- en güvendiği dostu ve "kardeşi" olarak bildim. Tonguç, Bayır'a

mektuplarında hep “*Kardeşim Ferit*” olarak seslenmiştir. Öğrendim. İlk ve Tek yapıtı “*Köyün Gücü*”nü okuduğumda daha yakından tanıdım. Belki bu nedenden dolayı eksikim olacağını baştan kabul ediyorum. Ve inanıyorum ki, sizler beni bu konuda bağışlayacaksınız. Benim kendimi tamamlama sürecime destek vereceksiniz.

Şöyle düşünüyorum: Ferit Oğuz Bayır, kitabına bu adı boşuna koymamıştı. “*1936’dan 1946 yılına kadar yapımcı, eğitici işte alın terlerini, göz nurlarını cömertçe akıtanlar, kol ve kafa güçlerinin çekiştiği yıllarda işbirliği ettiğim her bakımdan güçlü köy çocukları*”na (Bayır 1971: 3) olan inancından, “*İhtilâlin gerçekleşmesinde meydan savaşları vermiş kadın erkek Anadolu insanının doğuşta yarattığı ölüme koşma, ölme yiğitliği*”ne (Bayır 1971: 5) olan hayranlığından vermiştir diye düşünüyorum.

Bayır yaşam öyküsünü kısa ama özlü biçimde şöyle anlatır: “Simav’da doğdum. Kırk beş yıl süren askerliğini Dömeke, İşkodra, Pilevne, Yemen savaşlarına da girerek er, onbaşı, çavuş, başçavuş, zabıt vekili, milâzımisani, milâzımievvel, yüzbaşı ve kolağasılıkla bitiren Bayır köylü

(Bilecik) okumaz yazmaz Alinin oğluyum. 1920'de Edirne Öğretmen Okulu'ndan çıktım. Batı Trakya'da çetecilik, Bulgaristan'a sığınmak, Yunanistan'da esirlikle sonuçlandı. 1921'de Anadolu'ya geçtim. 1923'de topçu teğmeni olarak terhis edildim. Foça'da ilkokulda öğretmenliğe başladım. 1959 Ekimine kadar ilkokul öğretmenliği, Aydın, Balıkesir ve İzmir'de ilköğretim müfettişliği, İzmir'de başöğretmenlik yaptım. 1933'de Seyyar Terbiye Sergisi'nde görevliydim. Edirne Karaağaç, İzmir Kızılçullu, Manisa Horozköy eğitimci yetiştirme kurslarında çalıştım. 1939 Ağustosundan 1946 Eylül ayına kadar Milli Eğitim Bakanlığı ilköğretim genel müdürlüğünde şube müdürlüğü yaptım. Banguoğlu 1950'de Bolu kitaplığına sürdü. Avni Başman Bakanlık'taki görevime döndürdü. 1957'de Attilâ İlkokulu'nda sınıf öğretmenliğini iki yıl yaptım. Askerliğimle beraber 43 yıl çalıştım. Kişiliğimi (Çalışma) kavramında bulurum." (Bayır 1971: Arka kapak yazısı)

Şu cümle dikkatimi çekti: *"Kişiliğimi (Çalışma) kavramında bulurum."* Gerçekten 99 yıllık yaşamında hiç boş anı geçmediğini okuduklarımdan görüyorum. 43 yıllık eğitimcilik yaşamı bitmez bir türlü. Yerleştiği Foça'da zeytinlik kuruyor. Pansiyonculuğu başlatıyor. Uzun süre de kendisi işletiyor.

Bayır, hiç ikirciklenmeden savaşa gidebilen, şerefi için çetecilik eden, haksızlıklara karşı duran, gururlu, yürekli bir kişilik sahibidir. Hasanoğlu Köy Enstitüsü baskınına tanık olmuştur. Enstitülerin komünist yetiştirdiği savıyla, milli olmayan eğitim verdiği önyargısıyla sorular soran Karabekir ve yanındakilerin haksızlıkları karşısında çok sert yanıt verir:

"Yaz demeden kış demeden, gecesini gündüzüne katarak bu toprakları vatanlaştırmaya çalışan ona terini, bilgisini karıştıranların milli duygularının geliştirilmediğini, tarih kültürlerinin noksan olduğunu söyleyenler acaba bir gün böyle çalışmış bir tek fidan dikmiş, böylesine yaratıcı bir aşk ile bu toprağı sevmişler midir?" (Bayır 1971: 292) Talip Apaydın öğretmenimin anlatımıyla da Bayır *"Bu çocuklar, Çanakkalede, Doğu cephesinde, Yemenide,*

Kurtuluş Savaşı'nda kanlarını akıtan, canlarını veren Türk köylüsünün çocuklarıdır. Yurt sevgisi bunların kanına işlemiştir ve bu doğrultuda yetiştiriliyorlar. Siz o aradığınızı burada bulamazsınız!" (Apaydın 2003: 98)

Ferit Oğuz Bayır; Köy Enstitüleri Destanının yaratıcılarından olup pek önde görünmez. Tonguç'un Anadolu'yu karış karış dolaştığı zamanlarda "...genel müdürün aktif kalmasını, gözünü açmağa lüzum kalmadan, yazılara imza atması güvenini" sağlamış "Kendisini, müsteşar veya Bakan'dan kâğıtların taşıdığı her türlü iş hakkında bir olumsuz soruya" uğratmamıştır. "Müsteşarların, Bakan'ın da güvenleri"nin (Bayır 1971: 183) sürüp, gitmesine zemin hazırlamıştır.

"Ferit Oğuz Bayır Düşün ve Sanat Ödülü"nün oluşumu sırasında kendi adı geçmemesi için direnir seçici kurula: "Bayır köylü ilkokul öğretmeni deyin" (Aydoğan, Kanalcı: 2003: 6) diyerek.

Şimdi ben susuyorum. Sizleri bir an Ferit Oğuz Bayır'ı dinlemeye çağırıyorum. Başaran'a yazdığı mektuptan aktarıyorum:

"Geçmişimi, öksüzlüğümden başlayarak bu yaşa kadar, müsvedde kertesiyile çiziktirmek istiyorum. Çünkü sade sokaktaki oluşumla, bir meslek kişiliğimle, dünyamda direndim. 1940'lı yıllardan beri, dünyaca duyulmuş Türk Halk Hareketi'nin içinde devindim. 1926'da İlköğretim Müfettişliğiyle ilk Cumhuriyet müsveddesi işçi olarak başladım. Falih Rıfkı Atay'ın, "Deniz aşırı" kitabıyla okyanusları dolaşarak insanlığı, yönetimlerini, taşdıkları yürekleri, kendi ülkem için irdeleyerek öğrendim.

HAKİKAT romanında "laik" kavramına sahip oldum.

1927'de Müfettişliği, Sındırğı yolunda sürdürürken köylülerin ilköğretim davasını, birlikte kağnıların uğraştıkları bir yol tıkanıklığını gidermemizi anlatan el yazımıyla anlatışıma borçluyum. 1933'te Seyyar Terbiye Sergisi'ndeki Hakkı Tonguç, Hayrullah Örs, Sadri Ertem'le birlikteliğimde hal-kın içinde dertleşmeler yaparak, köylüyle düşüp kalkmamın kaynaklığıyla uyandım. Bu yolculukta, "Aşk Ahlakı" kitabına, Amerikan terbiyesinin kibrit satarak kapital zenginliğine ulaştırıcılığını bana terbiye ilkesi olarak yutturmaya çalışan Bakanlık Müfettişiyle (Reşat Şemsettin) İNSAN dergisinden okuduğum, batan bir geminin sandalına (istiabı 12 kişi) boğulması için 13. adamın alınması hakkını savunarak yanlılığını, hepliği seçtiğimi, ilke olarak karşımdakine tekrarladım.

Bakanlıktaki Cevat Dursunoğlu, teknikte Rüştü Uzel, Hasan Âli Yücel ve illa ki Hakkı Tonguç düşüncesi doğrultusunda, yoğun işim, 1937'de Eğitim Şefi olarak köylü insancıklarımızla çalışmaya başladım (Edirne). Kızılçullu, Manisa Horozköy kurslarında, Köy Enstitüleri kavramının özüne varmaya girişenlerdenim." (Aydoğan, Kanalıcı: 2003: 66-67)

Mehmet Başaran'ın "Aydınlanma Yolunda... Eğitim Emekçisi Ferit Oğuz Bayır" adlı nehir gibi akıp giden, akıcı, şiirsel yapıtının yaşamını anlatan tek yapıt olduğunu da vurgulamak isterim. Ne büyük bir onurdur Mehmet Başaran öğretmenim için...

Bayır, dost canlısıdır. İçtenlikli davranır. İzmirli öğretmenlerin "Koca Şef"idir. Çok çalışkandır. Arifiye Köy Enstitüsü Müdürü Süleyman Edip Balkır'ın, "Ferit Oğuz, ilk eğitim kurslarından birinin yöneticisi olarak

girdiği köy işlerinden sonradan şube müdürü adıyla Tonguç'un yardımcılığını yapmıştır. 1937 yılından 1946'ya kadar aralıksız gık demeden geceli, gündüzlü bir serdengeçti ruhuyla, yıpratıcılığını yakından bildiğim, büyük savaşımızın fırtınaları içinde hep ayakta kalmıştır" (Bayır 1971: 179) sözleri de bunu kanıtlamaktadır bir yerde.

Hemen Tonguç ile olan ülkü birliğine, dostluğuna, kardeşlik düzeyine yükselmiş birlikteliklerine bakalım mı? Çünkü birbirine çok benzemektedir Tonguç ile Bayır'ın özellikleri: "Hakkı Tonguç masa adamı değildi. O kadar değildi ki, resmi yazıların eğitim teşkilatının rutini içinde dosyalanacağını çok iyi bildiği için, arkadaşlık, tanışlık, dostluk münasebetlerinden göreve katkıda bulundurmağa uğraşırdı. O, basit memur silikliğini taşımadığı, akıncı insan olduğu için resmiyeti, özelliği hep işi ateşlemek uğruna kullanırdı. (Bayır 1971: 127)

"Ömrünün sonuna kadar, köy insanını, gençliğini, çocuğun eğitim hakkı yönünden inanla savundu. Köy enstitülerini alın terleriyle yapan, bayındırlayan köy gençliğinden, öğretim kadrosundan eliyle kurban vermeğe asla yanaşmadı. (Bayır 1971: 120)

"Kurtuluş Savaşı'nın yuğurduğu, ödün vermeyen devrimci cumhuriyet eğitimcisi idi. Bakanlıkta uydumculuk yapmadı." (Bayır 1971: 110)

Köyün Gücü'ne Friedrich Engels'ten belirlemelerle başlar. Engels'in "Almanya'da Köylü İsyanları" adlı yapıtı okurunu köy düşüncesiyle buluştururken kaynak olmuştur. Köy toplumbiliminden yararlanmıştır. Bu da Bayır'ın birikimini anlamamızı sağlar.

Ardından Türkiye köy gerçeğine başvurur. Hem de 8 yıl gizli tutulan Devlet Planlama Teşkilatı'nın 1961 tarihli araştırmasına. Toprağından kopmamıştır. Tıpkı yarımlardan köy enstitüleri gibi...

Mektuplaşma, Köy Enstitülülerin kendi aralarında kullandıkları en geçerli iletişim yoludur. Tonguç'un siteminden anlıyoruz Bayır'ın az yazdığını:

"Kardeşim Ferit,

işlerimin çokluğundan ben sana yazamıyorum. Sen de mi çok meşgulsun, susuyorsun...(10.10.1946)" (Aydoğan, Kanalıcı: 2003: 7)

Kurtuluş Savaşı sonrası eğitim kadrolarındaki bürokrasiden başlayarak yaşanan gerilemeyi sert ifadelerle şöyle açıklar: *"Kurtuluş savaşı dizginlerini ellerinde tutanlar, 1923'den beri temel eğitimi geliştirmek için, devrimci ekipler aramadılar, kurmadılar, rejimin cumhuriyet adını almasının, yeni nesil yaratmıyacağını, tersine ancak yeni bir neslin lâik cumhuriyeti ihtiyaç halinde köklendirip yeşerteceğini benimsemediler. Türkiye'nin kurtuluşu için; bilimsel yolu arayan, tabiatın üretim araçlarıyla sömürülmesi yolunda oluşlar ve buluşlar peşinde kooperatifleşerek devamlı çalışan, teknikli ve metotlu iş yapan insan tipinin asıl olduğu ilkesine can*

vermediler. Cumhuriyetin emanet edildiği, sahiden genç kuşakların eline geçmesinin yollarını çığırlaştırıp açamadılar.

Yurt çocuklarının tümünü köyde, kasabada birbirlerine ve kamuya yararlı kılacak yolda yetiştirmek yerine; şehirli kentli sayısının çok az ve kısır ekonomik bünyesine saplanıp kaldılar.

Devletin adı Cumhuriyettir. Fakat yönetim işlerinde çarkı döndüren kadronun beyni Osmanlılık tutuculuğudur.” (Bayır 1971: 34)

Kazım Karabekir ve yanındakilere Hasanoğlan’da nasıl karşı çıktıysa aynı biçimde Kemal Tahir’e de karşı çıkar. “Bozkırdaki Çekirdek” adlı romanında Kemal Tahir köy enstitülerini (Bizdeki toplumsal ve siyasal şartlar içinde Köy Enstitüleri, köylü çocuklarının çile çekme ve azla yetinme yatkınlıklarından faydalanarak en ağır işlerde gaddarca çalıştırılıp sömürülmelerinden başka bir sonuç veremezdi. Nitekim bu deneme, son hesaplaşmalarda biz Türk aydınlarının halk düşmanlıklarımızı değilse bile, halka hiç acımadığımızı isbatlamıştır) diyerek kara çalmaya kalkışmıştır.

Köyün Gücü’nde “Kemal Tahir Gibi Düşünenlere” başlığı altında yazdığı eleştiri çok yerinde ve tutarlıdır. Salt “Kemal Tahir’e” seslenmemiştir. Eleştirilerini tekilleştirmemiş, çoğula-kitleye yöneltmiştir. Bu biçimiyle yüksek öğretim kurumlarımızda okutulacak düzeydedir:

“Köylü çocuklar Enstitülerde ilk günden sağlık ve sosyal yardım dayanışması içinde kucaklanmışlardır. Anaları, babaları, bacıları, kardeşleri de enstitüye geldiklerinde köy görenekleri içinde ağırlanmışlardır.

Köy enstitülerini eleştirirken yalnız delilsiz, isbatsız ‘en ağır işlerde gaddarca çalıştırmak’ yargısından hareket etmek çok sakattır.

(...) Çalışmayı, yaşamın temeli saymayanlar ‘Gaddarca, en ağır’ kelimelerini de işkembelerinden uydurarak, yaratıcı işe saldıracırlar. Hele bu bir roman büروسünden büsbütün hınç çıkarma kılığına girer.

(...) Halka acımak değil kendisi halktan olanların hizmet yeri köy enstitülerinde tüme yararlı işi bilerek isteyerek güce göre belirli süre içinde yapıp çatanlardan bir çoğu Kemal Tahir örneği şiiir, roman yazıyorlar.

(...) Köy Enstitülerinde uygulanan eğitim çalışmalarını, milli ileri bir toplum oluşumu için ve onun doğrultusunda görmemek tarihi akışın dışında kalmaktır. Tarihi determinizm, memleketçi bir amaçla seferberliğe geçmek için önceden olumlu şartların yaratılmış olmasını, bünye değişikliğine varacak bölüm bölüm iş seferberliklerini tamamlamış olmayı zorunlu sayar.

(...) Kemal Tahir, 21 Köy Enstitüsünün yaşantısına girmeden, hayalinin yönetiminde çelişmelerle kendini yitirmiştir. Şundan ki, Köy Enstitüleri memleketi belli bir amaca, ekonomik özgürlüğe yönetmek için köy gücünü bilinçleme, yayma ve sıçratma eyleminin karargâhları idi.” (Bayır 1971: 308-311)

Atatürk’ün Cumhuriyet yönetimine giden yolda devrimlerini, devrimci düşüncelerini en iyi anlayan yakın çevresinde bir avuç aydın vardır. Mahzar Müfit Kansu, Nafî Atuf Kansu, Saffet Arıkan, Mustafa Necati, Hasan Âli Yücel, Sabahattin Eyupoğlu, Rüştü Uzel, İsmail Hakkı Tonguç, Ferit Oğuz Bayır ve ardından üretici, devrimci, cumhuriyetçi eğitimden geçmiş yazarlar, eğitimciler ve aydınlar... “Köy Enstitülerinde Fikir Yapısı”nı “1939-1946 yıllarında, bakanlığın bütün olarak köyle ilgili ilköğretim işlerinin tümü şube müdürlüğü süzgecinden geçerek ayrıntıları ile görmüş, incelemiş, gereğini formüle etmiş biri olarak” Ferit Oğuz Bayır şöyle anlatır:

“Köy Enstitülerinde yetişenlerin toplumsal potaları; insan soyunu aşağılatan işlemlere karşı koymak, kendi ulusunun sorunlarına dalmak, köy toplumlarına yukarıdan bakan baremci bir memur postu özleyicisi olmamak, iktidarın kapısına yanaşmacı olmamak... Aramızda bu karakteri işin, bildiğimiz üretici işin yaratacağı düşüncesi asıldı.”(Bayır 1971: 278)

Bayır’a göre “Cumhuriyet Hükümetlerinde” “...halksız düzenin değiştireceği hakkında hiçbir organizasyon kararı yoktur” (Bayır 1971: 45) ve kaynak yokluğu, çalışan olmadığı gibi bir sürü boş sözle halkın isteklerinin nasıl boğulduğunu anlatır:

“Büyük devlet adamı ağzı ile ileri sürülen bahaneler: Zaman meselesi, para meselesi, bütçemizin hâli, ağır yük gibi, işi erteleyen laflar arasında köylü halka karşı olan görev: İlk eğitim, öğretim, eğitimde fırsat ve imkân eşitliği ana hakları da güme gitmiş, devrimler de pembe köşklerin çevresinde biçimsel durumda çakılı kalmıştır” (Bayır 1971: 48)

Daha genel bir yaklaşımı iletir: *“Bakanlık böyle düşünüyor, böyle istiyor, sonra karışmam lâfı bugüne kadar: Anayasanın, kanunların, programların, çalışan eğitimcilerin, halkın, olumlu işlerin canına okumuştur”* (Bayır 1971: 61)

Yalnızca 1970’li yılların değil şu anki sorunun kökünü saptar Ferit Oğuz Bayır: *“Devletin eğitimi, köylü halkla yapılacak işbirliği ile üretimci bir temele oturtma çabasına girişmemesi bugün çektiklerimizin köküdür”* (Bayır 1971: 73)

Köy enstitüleri sürseydi nasıl bir Türkiye oluşacaktı? Gelin bunu bizlere Ferit Oğuz Bayır söylesin:

“Köy ilköğreniminde tarımsal çalışmaların tekniğini yaymak, üretimin kooperatifleşmesini nüveleştirmekle görevli öncü güç, köy öğretmeni oluyordu. Böylece öğretmen ve okul bir işletme halinde ekonomik temele oturmuş olacaktı. Bu tek öğretmen de değildi. Gezici başöğretmenlik, müfettişlik, kesim denetmenliği, illere yaygın köy enstitüleri bölgeleri içinde köy halk gücü ile işbirliği yaparak üretici ve tüketici tarımsal örgütün eğitim hücresi oluyordu. Kısacası: Köy okulu, devletçe köylü halk yararına eğitim ve yönetim organları ile ilişkili bir “Milli Vakıf” haline sokulmuştu. Bu işletmeler asıl olan halk bilinçlenmesi ve işbirliği ile Türk köylüsünün, ortaçağ kalıntısı yalnızlığını yıkacak köyün gücünü çağrıştıracaktı. İlk kez köylü halk, uyumlu bir cinstenlik ve metodla doğaya ve topluma yeniliğinin dokusunu örecekti.” (Bayır 1971: 201)

Ferit Oğuz Bayır; bu uzun yolda pek çok sürgünler, acılar çekmiştir. Öteki Köy enstitülüler gibi. Ama hiç yılgınlığa düşmemiştir. Umutsuz olmamıştır. Der ki; *“İşini kaybeden bizlerin yarına inanması lazımdı. Güneş*

tutulabilir, fakat sonsuz gece olmaz. Umutsuzluk işin kolayına kaçmaktır. Bilek, beyin, yürek gücüyle on tırnaklarıyla Türkiye doğasına saldıranlar ergeç mutlu olacaklardır” (Bayır 1971: 298).

Köy enstitüleri ülküsünden ayrılmayacak olan biz gelecek kuşaklara Ferit Oğuz Bayır’ın vasiyeti var. Şöyle sıralıyor: “Emeğin tarihini çok iyi bil-memiz, Mustafa Kemal’i doğru anlamamız, bilimin yol göstericiliğinden sapmamamız gerek” (Başaran ? : 186).

İşte bendeki “Köyün Gücü”ne inanmış Ferit Oğuz Bayır...

Anısı önünde saygıyla eğiliyorum...

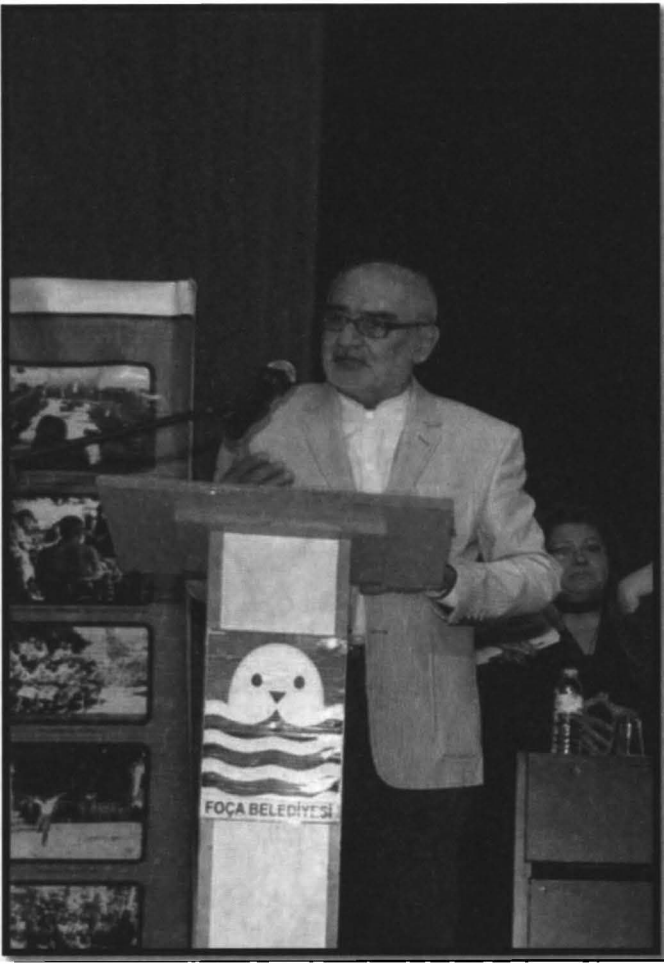
KAYNAKÇA

Apaydın, Talip. “Anıt Eğitimci Ferit Oğuz Bayır”, Ferit Oğuz Bayır’a Saygı. (Haz. M. Aydoğan, Z. Kanalı), Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayını, Ankara-2003

Aydoğan, Mustafa – Kanalı, Zeliha. Ferit Oğuz Bayır’a Saygı, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayını, Ankara-2003

Başaran, Mehmet. Aydınlanma Yolunda... Eğitim Emekçisi Ferit Oğuz Bayır, Kartal Belediyesi Kültür Yayınları: 1, ?

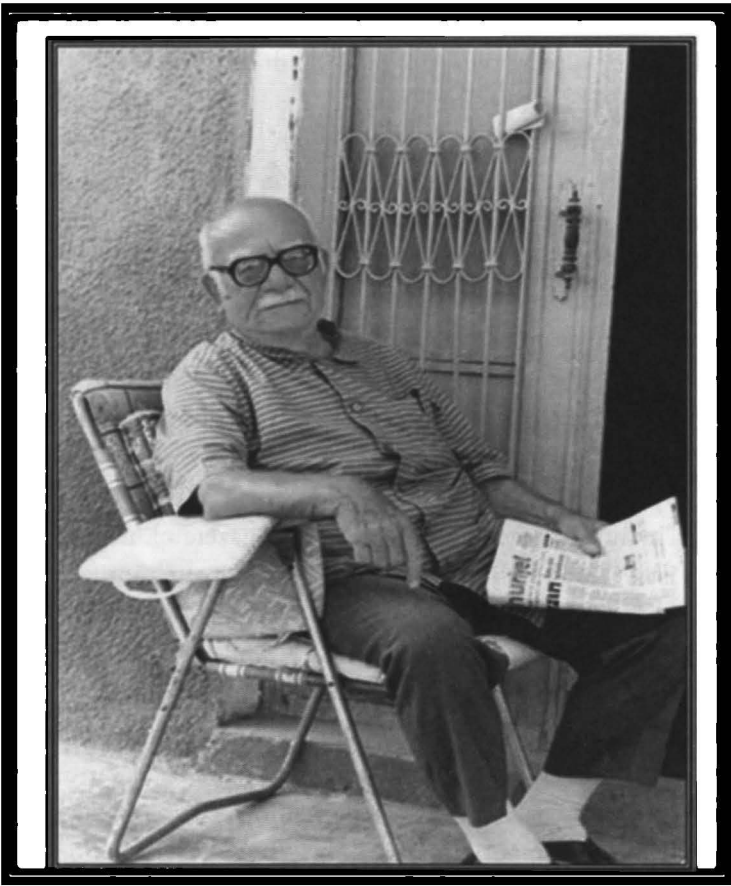
Bayır, Ferit Oğuz. Köyün Gücü, Ulusal Basımevi, Ankara-1971

Ağabeyim, Arkadaşım Ferit Oğuz Bayır
Yurdakul Kabasakal
Sinema Yönetmeni

İyi, mutlu, sağlıklı günler, aydınlık günler dileğiyle selamlıyorum.

İçinizde belki de en mutlu yaşayan insanlardan biriyim. Çünkü dedem, babam, kardeşim, dostum, arkadaşım ama kendi terimiyle yoldaşım olan büyük bir üstadı, büyük bir insanı yıllarca burada tanıyıp birlikte olmakla ve onun bana vasiyet olarak emrettiği bir görevi yapmakla yükümlü bir insan olarak mutluyum. 1964-66 yıllarında askerlik görevim nedeniyle Foça'yı tanıdım ve âşık oldum. Burda yaşar, burda ölürüm dedim ve o sözümü de tuttum hâlâ yaşıyorum. Sabahları dimdik bir yürüyüşle, başı hafif sağ omzuna, bazen sol omzuna eğik, dimdik yürüyen ve ceketinin cebinde Cumhuriyet gazetesi taşıyan bir kişi dikkatimi çekti. Her gün sabah erken çarşıdan geçer ve de o zaman "Pansiyon Bir" adıyla anılan pansiyona girerdi. Çevredeki tanıdıklara kim olduğunu sordum. Bana Kuvay-i Milliye'nin kalpaklı askeri, Atatürk devrimlerinin öğretmeni Ferit Oğuz Bayır olduğunu söylediler. Bir gün kendisini takip ettim. "Pansiyon Bir" in altındaki bir odaya girip orada gazete okuduğunu gördüm ve izin isteyerek kendimi tanıttım. O gün dostluğumuz başladı, yoldaşlığımız başladı. Merak ettim sordum: *"Neden 'Pansiyon Bir' adını verdiniz"* dedim. *"Ben buraya ilk turizm amaçlı pansiyonu kurdum, onun için adına 'bir' dedim"* dedi. Ben de o zaman henüz proje halinde olan, denizde tekne ile turizmcilik yapma düşüncelerimi anlattım, ilgiyle dinledi ve beni destekledi. 1980 yılında teknemi Karadeniz'de yaptırıp Foça'ya geldim, TRT'den ayrıldıktan sonra yerleştim. Ve bana şöyle emretti: *"Ben ilk pansiyon konaklama turizmini başlattım, 'Pansiyon Bir' adını verdim. Sen de burada, vasiyetimdir, deniz turizmini başlatacaksın ve deniz kıyısı olan bu ülkeye, kente hizmet edeceksin"*. Ben de emir telakki ettiğim için halen bu görevi 32 yıldır burada yapıyorum. Ferit Bey'in sık sık evine ve pansiyonuna giderdim. Pansiyonu çok sevmiştim. Sohbetlerimiz çok koyulaşmıştı ve bana, o zaman evim yoktu Foça'da, 3 numaralı oda senin evindir, görüşeceğiz dedi ve ben Pansiyon Bir'de 3 no'lu odada kaldım yıllarca. Tatillerde TRT'den ve Devlet Tiyatrosundaki arkadaşlarımı önerilerimle buraya getirdim. Bir aile sohbetiyle Ferit Bey'le onları tanıştırp güzel sohbetlerle Atatürk ve Kemalist devrimleri konuşur mutlu olurduk. Son nefesini vermeden 2-3 gün öncesine kadar sevgili öğretmenimiz Süheyl Hanım'la birlikte kendisini sık sık ziyaret ederdik.

Bir gün Hüsniye Hanım'ın hasta olduğunu duymuştum. Geçmiş olsun dileğiyle gittim. Ferit Bey karşıladı beni. *"Buraya otur geliyorum"* dedi. *"Ben kadınıma tepsi hazırlayacağım, kahvaltısını vereceğim"*. Hüsniye Hanım'a *"kadınım"* derdi. Ben *"Yardım edeyim"* dedim, *"Hayır"*, dedi *"ben yaparım."* Tepsiyi hazırladı götürdü. *"Kadınım"* dedi, *"ben Yurdakul ile konuşacağım, seslen bana"* dedi. Böyle de bir anı yaşadım. Kendisini tanımak, ailesini tanımak ve beni aileden kabul ettikleri için bu mutluluğu yaşamak ve sizlerin de beni sabırla dinlediğiniz için teşekkürlerimle ayrılıyorum.

Saygılarımla.

Köy Enstitüleri ve Edebiyat

B. Sadık Albayrak

Giriş

Köy öğretmeni yetiştirmek amacıyla 1940'ta, 17 Nisan'da çıkarılmış bir yasayla kurulan Köy Enstitülerinden o kadar çok yazar yetişmiştir ki, biz bu okulları öğretmen değil de, yazar yetiştiren okullar olarak düşünmeye alışmışızdır. Bu yazarlar, Türk edebiyatına köy gerçeğini içerden taşımakla kalmamış, okur kitlesini de genişletip değiştirmişlerdir. Bu incelemede Köy Enstitülerinden doğan edebiyatın iki yönü üzerinde durmayı amaçlıyorum. Birincisi, bu okullarda okuyan öğrencilerin edebiyatla bağı nasıl kuruldu, nasıl bir edebiyat eğitimi gördüler? İkincisi, Enstitülerden yetişen yazarların ortak özellikleri nelerdi ve edebiyatımıza neler kazandırdılar?

Köy Enstitülerinin en önemli özelliklerinden biri, bütün ülke genelini kapsayacak biçimde kurulmuş olmasıdır. Etkisi ve dönüştürücü gücü de büyük ölçüde bu bütünsel ve köklü niteliğine dayanmıştır. Ülke çapında beş altı yıl süren, bir eğitim seferberliği olarak tanımlanabilecek bu hareketin başarısı ve etkisi uzun yıllar sürmüştür. 21 Köy Enstitüsü, çevresindeki illerdeki köylerden öğrenci alarak öğretmen yetiştirmiş ve onları kendi köylerinde öğretmen olarak eğitim vermeye göndermiştir. Daha sonra Ankara Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü kurularak, burada da üniversite düzeyinde çeşitli dallarda eğitim verilmiştir. Kısa sürede iyi eğitim görmüş, çağdaş değerleri benimsemiş, yurtsever ideallerle yoğrulmuş mezunlar veren Köy Enstitüleri'nin bu başarısı, köyde ortaçağ ilişkileri ve kafasını sarsmış, özellikle iktidar üzerinde etkili olan toprak ağalarını ürkütmüştür. Köyde ağanın ve imamın saygınlığını sarsan bir başka otorite, öğretmen, Köy Enstitüleriyle tarih sahnesine çıkmıştır.

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD ile girdiği bağımlılık ilişkileri ve değişen iktidar politikaları, giderek soğuk savaşın bir cephesine dönüşmesi, Köy Enstitülerinin de sonunu hazırlamıştır. Bu süreçle kuru-

lan iktidar, Köy Enstitülerine yönelik köy egemenlerinin eleştirisini dikkate alacak duruma gelmiştir. İlk iş, enstitülerin kurucuları Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel ile İlköğretim Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un görevden alınması olmuştur. 1946'da yeni gelen bakan ve ilköğretim müdürü, ilkin eğitim programına müdahale etmiş, enstitülerin yönetici ve öğretmenlerini değiştirerek buradaki eğitimin yaratıcı özelliklerini budamaya çalışmıştır.

Köy Enstitülerinden yetişen yazar Fakir Baykurt bu süreci şöyle anlatmaktadır:

"1946'da tek dereceli seçimler yapıldı. Toprak beyleriyle gericilerin adamları Ankara'yı ele geçirdiler. İlk iş olarak da Köy Enstitüleri'nin yönünü değiştirdiler. Bu yüzden okuldaki son iki yılım çok sıkıntılı geçti. Kalemi alıp kâğıt üstüne bir şeyler geçiren, bir şeyler yaratmaya çalışan insanların koğuşturulması, sorgulara çekilmesi, karanlıklara kapatılmasının acısını daha o günler tattım. Köy Enstitüleri bazarı için şiir yarışmaları açıldı. Yarışmaya verdiğim şiirlerin birinden dolayı, topu topu bir tahta bavul dolduran öteberimi didik didik ettiler. Yatağımı yorganımı deştiler"¹

Bu politika değişikliğinin ilk kurbanı, 1947 yılında kapatılan Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü olmuştur. 1950'de DP iktidarıyla birlikte Köy Enstitülerinin tasfiyesi hızlanmış, 1954 yılında tamamen kapatılarak ilköğretmen okullarına çevrilmişlerdir.

Köy Enstitüleri üzerine Colombia Üniversitesinde bir doktora çalışması yapan Fay Kirby'ye göre, bu okullar dünya eğitim tarihi içinde etkilenme kaynakları olmakla birlikte bütünüyle Türkiye'ye özgü eğitim kurumlarıdır.² Bu eğitim kurumlarının özgünlüğünü, Türkiye'nin kısıtlı ekonomik koşulları, yoksulluğu ve nüfusunun yüzde seksenden çoğunun köylerde yaşaması belirlemiştir. Hızla bu büyük köylü nüfusu eğitmek, daha büyük bir ulus inşası sürecinin içinde, bağımlı, hurafelere inanan ortaçağ

¹ Fakir Baykurt, aktaran Mehmet Bayrak, Köy Enstitüleri ve Köy Edebiyatı, s. 26-27, Öz-Ge Yayınları, 2000, Ankara.

² Fay Kirby, Türkiye'de Köy Enstitüleri, İmece Yayınları, 1962, Ankara.

bireylerinden bilinçli yurttaşlara dönüştürmek genç Cumhuriyetin en önemli görevlerinden biri olarak ortaya çıkmıştır. Bu devasa görevi kısıtlı maddi koşullarda gerçekleştirmek için, ilkin askerlik sırasında seçilen ve 6 aylık kurstan geçirilen “eğitmen”lerle köylerde okuma yazma eğitimi denenmiştir. 1938’de Eskişehir Çifteler ve İzmir Kızılçullu’da Eğitim Kursları açılmış, bu yetersiz ilk adım, elde edilen deneylerin değerlendirilmesiyle 1940’ta bütün ülkeyi kucaklayan Köy Enstitüsü hareketine dönüşmüştür.

Köy Enstitülerinin en önemli niteliği, köylüye hem kuramsal hem de yaşamı ve üretimi için gerekli pratik bilgileri verecek öğretmenler yetiştirmeye çalışmasıdır. Kuramsal derslere ayrılan zaman kadar uygulama derslerine de zaman ayrılmış, öğrencilere, köy ekonomisinde vazgeçilmez işlerin eğitimi verilmiştir. Enstitülerin bahçelerinde sebze yetiştirilmiş, atölyesinde demircilik yapılmış, binalar, birçok yerde öğrencilerin çalışmasıyla inşa edilmiştir. Yaz tatillerinde deneyimli öğrenciler, başka enstitülerin inşaatlarında görevlendirilmiş, yeni yerlerde dayanışma içinde yaşamın üretim içinde zenginliğini tatmışlardır. Böylelikle yetişip köyünde göreve başlayan öğretmen, okulun bahçesinde uygulamaya girişecek, sebze yetiştirecek, arıcılık yapacak, bunları bilimsel bilgilerin yardımıyla daha verimli kılacağından, köylülere bu yaptıklarıyla örneklik edecekti. Zaten köy öğretmenin önemli bir görevi de yetişkinleri eğitmektir. O dönemde köylerde gündüz çocukları, akşamları yetişkinleri eğiten bir okul ve Köy Enstitülü öğretmenler vardı.

Uygulama ile kuramın bu iç içeliği yetişen öğretmenlerin kişiliklerinde ve mesleki becerilerinde de belirleyici olmuştur. Zorluklar karşısında yılmayan, ikna etmeyi bilen, örgütçü, toplumcu değerlere bağlı bir öğretmen kuşağı yetişmiştir. Daha sonra bu nitelikler, Türkiye’de bütün öğretmenlerin sendika ve derneklerde örgütlenmesi sürecinde Köy Enstitülü öğretmenleri önder konuma getirmiştir. Edebiyattaki katkılarında da kuram ile pratiği hep birlikte gözetken bu eğitim yönteminin payı olsa gerektir. Köy Enstitülerinde okuma, yazmadan ayrı düşünülüyordu. Bilgilerin yaşamda bir işlevi olmalıydı. İyi bir okuma ve tartışma ortamı yaratan Köy Enstitüleri bunun verimlerini de kısa sürede edebiyatta ortaya koyacaktı.

Köy Enstitülerinde okuma eğitimi

Köy Enstitülerinin kurucusu Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in bir başka önemli girişimi, bir "tercüme seferberliği" başlatarak Milli Eğitim Basımevinde dünya klasiklerini yayımlaması ve özellikle okullar kanalıyla bütün Türkiye'ye ulaştırmasıydı. Köy Enstitülerinde okuyan köy çocukları da, oluşturulan okuma ve tartışma ortamıyla bu seferberlikten en çok yararlanan kişiler oldu. Köy Enstitülerinin asıl kurucusu İsmail Hakkı Tonguç, etkin, kişilikli bireyler olarak yetiştirmek istediği Enstitülülerin dünya edebiyatını, insanlık kültürünü özümsemesini çok önemsiyordu. 1942 yılında çıkarılan "Köy Enstitüleri Öğretim Programı"nda Türkçe öğretimine ilişkin şu öneriler yer alıyordu:

"Amaç: Okumada yazmada ve konuşmada güzellikten çok doğruluk aranmalıdır; esasen güzelliğin ilk şartı doğruluktur; bunu temin etmek sanatkar yetiştirmenin de emin yoludur. (...) Hiçbir ders Türkçe dersi kadar zevk, şahsiyet ve ahlak eğitimine elverişli değildir. (s. 11)

Okuma: Enstitülerde talebenin ders dışındaki okumalarını düzenlemek hem zaruri hem de diğer okullara nisbetle daha kolaydır; çünkü talebe ancak kendisine verilen eserleri okuyabileceği gibi her gün öğretmenle temas etme imkânını bulacaktır. (...) Tavsiye edilen eserler derslerde bahsedilen meselelerle, talebenin iş ve düşünce hayatıyla ilgili olmalıdır. (s.19)"¹

Görüldüğü gibi serbest okuma programlarını da derslerdeki konulara bağlama, her ikisine de ilgi ve merak artırmanın yanı sıra, işlevsel kılma amacı öngörülüyor. Enstitü öğretmenlerinin öğrencilerini okuma ve tartışma konusunda sürekli yüreklendirdiği, buna olanak yarattığını Enstitü çıkışlı yazarların anılarından biliyoruz. Bu okuma izlencesinde özellikle dünya klasikleri ve yeni gelişmeye başlayan gerçekçi edebiyatımızın ürünleri vardı. Anılardan en çok beğenilen yazarlardan birinin Sabahattin Ali olduğunu biliyoruz. Kuyucaklı Yusuf romanı, Kağnı, Ses öyküleri köy çocuklarından oluşan Enstitü öğrencilerini derinden etkiliyordu.

¹ Aktaran Mehmet Bayrak, a.g.e., s.76-77.

Panait İstrati, Maksim Gorki ve öteki Rus yazarları da çok okunuyordu. Talip Apaydın anılarında, yaz tatilinde inşaat için gittiği başka bir Köy Enstitüsünde çalışmaktan fırsat buldukça Sait Faik'in öykülerini okuduğunu belirtir.¹ Yusuf Ziya Bahadınlı ise, yaz tatilinde köyüne gitmeyerek, yatağını Pazarören Köy Enstitüsü'nün kitaplığına sermiştir. Kütüphaneyle ilişkisini şöyle yazıyor: "Kitaplara dokunmadan sırtlarını okuyordum; çoğunlukla bana bir şey söylemiyorlardı. Orada karar verdim, bütün bu kitapları okuyacaktım."² Yozgat'ın Sorgun ilçesine bağlı Bahadın köyünden gelen çocuk, kitapları raftaki sırayla okumaya girişiyor ve kimilerini anlamadan yarım bırakarak, kimileriyle çok yoğun etkileşime geçerek verimli bir okuma serüveni yaşıyordu. Yusuf Ziya Bahadınlı'nın anılarından, o sıralarda hapishaneye kapatılmış Nâzım Hikmet'in şiirlerinin de Enstitü kitaplığında bulunabildiğini öğreniyoruz.

"Önce adını 'Kurtuluştan Sonrakiler' adlı antolojide gördüm. Hazırlayan Orhan Burian:

'Nâzım Hikmet Ran, şiirimize getirdiği şekil yenilikleri ve dâva meselesiyle o beş senedir en çok münakaşa edilmiş değerli bir şairimizdir. Edebiyatımızın imanla haykıran şairlerinden biri; ne çare ki imanı bu topraktan değil, köksüzdür.'

Daha o yaşlarda antolojiyi hazırlayan kişiye öfke duymuştum. Beş satır içinde onu suçluyor, bir yandan da 17 şiirine yer veriyordu!

Adeta çarpılmıştım, bunca yıl geçti aradan, hâlâ birinci şairim odur."³

Köy Enstitüleri, öğrencilerine okumayı sevdirdiler ve okuma için inanılmaz bir ortam yarattılar. Şehirli okur yazarların bile⁴ ulaşamadığı bir

¹Talip Apaydın, Köy Enstitüsü Yılları, Çağdaş Yayınları, 1983, İstanbul.

²Yusuf Ziya Bahadınlı, Öyle Bir Aşk, s. 91-92, Gelenek Yayınları, 2001, İstanbul.

³A.g.e., s.98.

⁴Bu konuda, Hasanoğlu'nı Genelkurmay Başkanıyla ziyarete gelen Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün tanıklığı önemlidir. Enstitünün koyunlarını güden kız öğrenci Hatice'nin ağızından Sofokles'in Antigone'sinin çıktığını gören İnönü, henüz şehirdeki gençlerin bile bu kitabı okumadığını belirterek, bütün gençlerimizin kitap okur hale geldiği bir

özgürlük ortamında dünya ve Türk edebiyatıyla etkileşime geçtiler. Hep kuram ile uygulamayı birlikte gözeten bir eğitim sisteminde okuma ile yazmanın bütünleşmesi de kaçınılmazdı. Çok okuyanlar yazmaya da başladılar. Bu konuda okulların duvar gazeteleri, Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü'nün çıkardığı "Köy Enstitüleri Dergisi" ilk yazı denemelerinin yapıldığı ve yayımlandığı yerler oldu.

Köy Enstitülerinde yazma eğitimi

Köy Enstitüleri Öğretim Programı'nda yazma eğitimi için de şu değerlendirme vardı:

"Yazma: Yazma çalışmalarında güdülecek amaç, talebenin kendi anlayış ve anlatış özelliklerini muhafaza ederek açık, düzgün ve özentisiz bir ifade ile yazmalarını sağlamak olmalıdır. Köy Enstitülerine gelen talebe ekseriyetle gördüğünü, düşündüğünü ve bildiğini eksiksiz ve fazlasız anlatmağa o kadar alışkındır ki, bu meziyetlerini korumağa çalışmak başlıbaşına bir yazı terbiyesi olacaktır; çünkü eksiksiz ve fazlasız ifade, yazı sanatının en üstün mertebesidir. (...) Seçilecek konular talebeyi gördüğünü olduğu gibi göstermeğe, kendini ve etrafını tanıتماğa, duygu ve düşüncelerini aydınlatmağa, bildiklerini muayyen bir nokta etrafında toplamağa, dileklerini tam ve açık olarak anlatmağa sevk edecek mahiyette olmalı, talebenin alâka, anlayış ve bilgi seviyesini aşmamalıdır; her yıl verilecek konular talebenin ihtiyaçlarına uygun bir nisbette değişik olmalı ve enstitüyü bitiren talebe bütün yazı çeşitlerini denemiş olmalıdır. Serbest yazılarda talebenin şiirden çok hikâye, hâtıra, icmal (özetleme) gibi nesir nevilerine yöneltilmesi daha yerinde olur.

Türkiye'nin kurtulmuş demek olacağını söylemiştir. Anlıyoruz ki, Köy Enstitüleri okur yazar yetiştirmede şehir liselerinin de önüne geçmiştir. Buralardan çok sayıda yazar yetişmesini buna bağlamak mümkündür. Bilgi kitapta durduğu gibi durmuyor, insan yaratıcılığının kaynağına dönüşüyordu.

Asıl edebiyatın insanın yaşadığını anlatması olduğu fikri verilmesi ve talebe not, hatıra ve mektuplarla hayatını anlatmak itiyadını kazanmalıdır.”¹

Şiir yerine düzyazıyı tercih eden bir edebiyat eğitimi amaçlanıyordu. Köy Enstitülü yazarların çoğunluğu da düzyazıda ürün verdiler. Şair olarak ünlenenler Mehmet Başaran ve Ali Yüce oldu. Birçok Köy Enstitülü şair olmakla birlikte, çoğu ülke çapında okunur ölçüde tanınmadı. Düzyazıcılar ise, Köy Enstitüsü Edebiyatı diye nitelenebilecek ölçüde edebiyatımızda bir ağırlık edindi.

Kendi yaşadığını alabildiğine özlü ve samimi bir biçimde anlatma eğitimi, ilkin “köy notları” diyebileceğimiz bir anlatı türünün doğmasını sağladı. Köy Enstitüsü Edebiyatının öncü ve en etkili ürünlerinden biri, “Bizim Köy”, Mahmut Makal’ın uzun süre Varlık dergisinde de yayımlanmış köy notlarından oluşuyordu. Bizim Köy 1940’ların köyünün yoksulluğunu, geriliğini, hurafelere bağlılığını acımasız bir gözlemcilikle ortaya koyarken, ülke edebiyatına gözardı edilen bir gerçeği de taşımış oluyordu. 1950 yılının başında yayımlanan Mahmut Makal’ın kitabı, olağanüstü bir ilgi ve yankı yarattı. Kısa süre sonra yapılan seçimlerde DP’nin iktidar partisi CHP’ye karşı yürüttüğü propagandada yoğun bir biçimde kullanıldı ve iktidara gelmesinde etkili oldu. Mahmut Makal, daha sonra DP iktidarında baskı gördüğünde, başlarda kendi yazdıklarını iktidara karşı kullanan partinin kendisine yaptıklarını acı acı anacaktır.²

Bizim Köy’ün etkisi ülke sınırlarını aştı ve uluslararası yankı yaptı. Köy Enstitüsü mezunu bir başka yazar Sami Gürel’in anlattıklarına göre, bulunduğu uçak zorunlu bir nedenle Bakırköy havaalanına inen Ernest Hemingway, kendisini ziyarete gelen gazetecilere Mahmut Makal’ı sordu ve görüşmek istedi. Ancak kısıtlı zaman nedeniyle bu görüşme gerçekleşmemiştir. Mahmut Makal, gördüğü ilgiyle İtalya’ya davet edilmiş ve burada bir süre üniversitede ders vermiştir.

Köy Enstitülü yazarlar özellikle öykü ve romanda köy gerçekliğini ortaya koyan eserler vermişlerdir. En çok etkilendikleri yazar Sabahattin Ali’nin

¹ Aktaran Mehmet Bayrak, a.g.e., s. 79.

² Mahmut Makal, Enstitülüler, Piramit Yayıncılık, 2005, Ankara.

gerçekçi yöntemiyle, biyografik öykü ve romanlarla başlayarak, köylülerini, köy gerçeğini anlatmışlardır. Bu yazarların en çok eser verenleri ve tanınanlarını şöyle sıralayabiliriz: Mahmut Makal, Fakir Baykurt, Talip Apaydın, Dursun Akçam, Yusuf Ziya Bahadınlı, Mehmet Başaran, Ümit Kaftancıoğlu, Osman Şahin, Hasan Kıyafet, Behzat Ay, Ali Yüce, Adnan Binyazar, Kemal Burkay.

Daha çok deneme inceleme türünde eser veren Köy Enstitülü yazarların, romancılar kadar olmasa da, tanınmışları ise şunlardır: Emin Özdemir, Sami Gürel, Osman Bolulu, Mehmet Aydın, Abbas Cılga, Abdullah Özkucur, İsa Öztürk, Pakize Türkoğlu, H. Nedim Şahhüseynoğlu, Refet Özkan.

Bu isimlere, tanınmamış, bir veya birkaç kitap yazmış onlarca Köy Enstitülü yazar eklenebilir. Köy Enstitülerinin mezun sayısına göre çok büyük oranda yazar yetiştiren eğitim kurumları olmasında, izlenen okuma yazma eğitiminin ve geniş bir özgürlük ortamında edebiyat tartışmaları yapılabilmesinin büyük payı olduğu anlaşılıyor.

Köy Enstitülü yazarların edebiyata getirdikleri

Hasan Âli Yücel, Köy Enstitülü yazarlar için "Edebiyata kendi giren köylü" tanımlamasını yapıyor. Onlar köylüyü ve köy gerçeğini edebiyata içinden çıkmış olmanın canlılığı ve hararetiyle sokmuşlardı. Onlardan önce köyü ve köylüyü anlatan sınırlı sayıda da olsa edebiyat eserleri bulunmaktaydı. Edebiyatımızda gerçekçiliğin kısırcularından Nabizade Nâzım'ın "Karabibik" öyküsü, Akdeniz bölgesindeki bir köyü ve köylüyü 19. Yüzyıldaki durumuyla oldukça gerçekçi biçimde resmediyordu. Daha sonra, 20. Yüzyılın başında, Osmanlı'nın önemli valilerinden Ebubekir Hazım Tepeyran, Niğde çevresindeki köylüleri anlatan "Küçük Paşa"yı yazmıştı. Ondan biraz sonra Refik Halit Karay'ın gerçekçiliğin erken başyapıtı diyebileceğimiz "Memleket Hikâyeleri"nde de kırsından köşesinden köy ve köylü biraz yer almıştı. Cumhuriyet döneminde ise, Yakup Kadri'nin "Yaban"ı köyde sürgün bir devrimci aydının gözünden köyü ve köylüyü, tartışmacı bir üslupla gündeme getirmişti. Neredeyse köy deyince ilk akla gelen yapıtlardan biri olan Yaban'ın yazarı, 1950'lerde ilk ürünlerini veren ve 1960'larda usta romanlarıyla etekli olan Köy Enstitülü

yazarlara bir buluşmasında şöyle diyecetti: “Bizler tren penceresinden gördüğümüz köyü yazdık, sizler ise o köyün içinden gördüğünüz köyü yazıyorsunuz.” Bunun getirdiği gerçekçi ve natüralist öğeler, Köy Enstitülü yazarları, 1960’larda çok okunur ve ünlü yapmıştı. Çünkü, o yıllarda köylü de iş ve ekmek arayışında, daha iyi bir yaşam peşinde şehirlere göç ediyordu. Okuma yazma öğrenen çocukları, 60’ların ve 70’lerin özgürlükçü ve siyasi arayış içindeki Türkiye’inde kendi gerçeğini ararken Köy Enstitülü yazarlardan yararlanmaya çalışıyordu.

Köy Enstitülü yazarların eserlerinin konusu şehri de içermeye başladı. Toplumun bu değişimine gözünü kapatmayan bir edebiyat vardı. Sözgelimi Fakir Baykurt 50’lerin sonunda büyük ses getiren ve filme de alınan “Yılanların Öcü” romanının devamını şehirde sürdürüyordu. Metin Erksan’ın 1960’ta romandan çektiği film, yoksul köy gerçeğini yansıtmaması nedeniyle sansürce yasaklanmış, ancak 27 Mayıs Devriminden sonra devlet başkanı Cemal Gürsel’in özel izniyle gösterime girebilmişti. Fakir Baykurt, “İrazcanın Dirliği”nde romanın devamını yazdı. Daha sonra “Kara Ahmet Destanı”nda ise, Kara Bayram ailesinin göçmesini ve şehirdeki mücadelesini anlattı.

Talip Apaydın, “Kente İndi İdris” kitabında şehre gelen köylüyü yazdı. Yusuf Ziya Bahadınlı, otobiyografi ağırlıklı ilk kitaplarından sonra, “Gemileri Yakmak” kitabında çağdaş sınıf mücadelelerini Gaziantep şehri özgülünde, sağlam bir tarih bilinciyle romanlaştırdı. Köy Enstitülü yazarlar, eğitimlerinde aldıkları temel ilkeleri uygulayarak hep içinde bulundukları toplum gerçeklerini yazdılar. Bu toplum gerçeğini köyden başlayarak şehirlere taşıdılar, oradan da yurtdışına giden köydaşlarını izleyerek Avrupa koşullarında dile getirdiler.

Edebiyatımızın gerçekçi damarını önemli ölçüde geliştiren ve besleyen bu edebiyat kanalı, özellikle 1970’lerden itibaren etkili olan, şehirli ve küçük burjuva eğilimli yazarların ön palana çıkmasıyla geriye çekildi. Küçük burjuva yazarların, birey-toplum diyalektiğini kavrayamayan roman ve öykülerinde kendi konumlarını mutlaklaştırarak gerçekçi perspektiften koptukları görüldü. 1950’lerde Batı kopyacılığıyla beslenen, 60’ların özgürlükçü ortamında sesi pek duyulmayan küçük burjuva edebiyatı 70’lerde yeni bir ivme kazandı. Yazarlarının basın ve yayın kurum-

larındaki etkin yerlerini kullanma becerisiyle, büyüyen sermayenin ideolojik etkinliklere daha çok kaynak ayırmasından beslenerek, Köy Enstitülü yazarlara karşı “köy edebiyatı” etiketli küçümseyici bir kampanya yürütüldü; çağdaş toplum şehir toplumuydu ve onun edebiyatı da şehirli olmalıydı. Oysa edebiyatın güçlü ve değerli olması için seçilen konu veya olayların işlendiği mekân değil, insana ve topluma ilişkin bakış açısı, edebi estetik, dil, canlandırma ve kurgu önemliydi. Ayrıca Enstitülülerin köyü konu edindikleri dönemde, ülke nüfusunun yarısından çoğu köylerde yaşıyordu ve tarım, ülke ekonomisinde hâlâ yüksek paydayı oluşturuyordu. Ayrıca 1950’de iktidara gelen DP, siyasi bilinci geri düzeyde köylü kitlelerine dayanmış olmasına rağmen, köy egemenlerinin siyasetini yürütüyor ve küçük köylünün yıkımını getiren ekonomik politikalar izliyordu. Köy Enstitülü yazarların odağa köyü aldığı koşullarda Türkiye toplumunun odağında da buradaki değişimler vardı. Üstelik onlar bu dinamiği izlemeyi ihmal etmiyor şehre ve yurtdışına sürülen köylüleri izleyerek onların edebiyat sahnesinde maceralarını anlatıyorlardı.

Köy Enstitüsü çıkışlı yazarlardan Emin Özdemir’e göre, onlar “edebiyatın coğrafyasını” değiştirdiler. Daha önce İstanbul ve birkaç büyük şehirle sınırlı edebiyat mekânı bütün ülkeyi kucaklayacak ve kapsayacak bir genişliğe kavuştu. Ümit Kaftancıoğlu ve Dursun Akçam Kars ve yöresini edebiyata sokarken, Osman Şahin Toroslar’dan Akdeniz’e açılıyordu. Mehmet Başaran Trakya ve Kazdağları’nı anlattı. Talip Apaydın, Yusuf Ziya Bahadınlı İç Batı Anadolu ve Orta Anadolu’yu edebiyata taşıdılar. Behzat Ay, Samsun-Bafra’yı yazdı. Fakir Baykurt İç Batı Anadolu, Ankara, Almanya mekânlı eserler verdi. Haydar Işık Doğu Anadolu eksenli romanlar yazdı. Hasan Kıyafet Trakya ve Anadolu’yu yazdı. Burada ismini anmadığımız daha birçok yazarla Anadolu bütünüyle edebiyatın mekânına dönüştü. Ülkenin coğrafi-insani zenginliği ve çeşitliliği Köy Enstitülü yazarlar eliyle edebiyata girdi. Denebilir ki, tek başına bu bile, edebiyatımızın coğrafyasını genişletmeleri Köy Enstitülü yazarların edebiyatımıza yaptıkları olağanüstü bir katkıdır.

Köy Enstitülü yazarlar, gerçekçilik ve natüralizm karışımı bir edebi yöntemle eser verdiler. Özellikle kendi yaşadıklarını yazarak başlamaları ve köy notları, onların ampirik gözlemlerini abartmalarına ve gerçekçiliğin

tipikleştirme kategorisine uzak kalmalarına neden olmuştur. Gerçekçilik yerine olguculuğun etkili olduğu öykü ve romanlar bu edebiyatın zayıf yanlarından biridir. Kimi zaman bunu aşan ürünler verilse de, edebi estetikte olguculuğun güçsüzleştirici sonuçları ortaya çıkmaktadır. Enstitü Edebiyatını “köy edebiyatı” biçiminde değil, yeterince gerçekçi olmamakla eleştirmek daha doğru olur. Gerçekçilik yerine natüralizme ve olguculuğa düşme tehlikesi, bu edebiyatı zayıflatan yanlarından biridir.

Sonuç

Köy Enstitüleri, özellikle kendi aklını kullanma cesareti ve becerisi gösteren insanlar yetiştirerek Aydınlanma düşüncesinin idealindeki insanların, iyi bir eğitimle yaratılabileceğinin bir örneğini vermiştir. Okuma yazmayı sevdiren katılımcı bir eğitim ve öğretim süreci, başarısını ve verimliliğini, öğretmen etkinliklerindeki becerileri bir yana bırakılsa bile, mezunları arasından çok sayıda yazar çıkmasıyla ortaya koymuştur. Özgürce okuma ve tartışmanın ve izlenen kuramsal-uygulamacı yöntemin yazarların yetişmesinde temel olduğu anlaşılmaktadır.

Bağımsız kişilikli, toplumcu değerlere bağlı, ülkücü bir öğretmen kuşağı ortaya koyan Köy Enstitüleri bu değerleri daha da geliştirerek edebi ürünler veren, ülke edebiyatına damgasını vuran bir yazar kuşağı da yaratmıştır. Bunların kendi gerçeklerinden yola çıkarak ülke gerçeklerine vardıkları, eserleriyle içinde yoğruldukları toplumun insani süreçlerini yansıttıkları görülmektedir. Toprağına bağlı, yurtsever, ülkenin bir avuç ayrıcalıklı azınlık tarafından yönetilmesi ve emperyalizmin etki alanına sokulmasına tepki gösteren bir yazarlar kuşağıdır bu. Alabildiğine yerel başlayan ve bu yönüyle giderek evrenselleşen bir edebiyattır.

Köy Enstitülerinin edebiyatında son 70 yılımızın tarihi, sosyolojik dönüşümlerinin zengin ipuçları bulunmaktadır.

29 KASIM CUMARTESİ 2014

ÖĞLE OTURUMU

Adnan Binyazar

Bir Ömür Boyu Kültürün, Bilginin, Kitabın, Sözün Peşinde Olmak

Doç. Dr. Aynur Soydan Erdemir

İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

“Duygusuyla, düşüncesiyle ağıt yakan bir toplumun yazarı” olarak bu *“ağıtsal evrenden beslenen,”* doğunun içtenliğini, bilgeliğini, alçakgönüllülüğünü, hüznünü, direnişini yapıtlarına büyülü bir dille yansıtan çağdaş bir ozan Adnan Binyazar. Yüzyılları bilgisi, tarihi, edebiyatı, sanatı, felsefesi onun diliyle başka bir anlam kazanıyor, belki de insana ve insanlığa dair her şeyi samimi, dürüst ve hep kendisini koyup, okuyucuyu da içine çekerek anlatabildiği için. Adnan Binyazar’ın yapıtlarıyla kurulan ilişki bir çeşit arınma, çoğalma duygusu yaratıyor insanda. *“Bir insanın, bir sanat eserini tanıdıktan sonraki durumuyla ondan önceki durumu farklıdır”*² diyen Binyazar’ın ifadesi daha da anlam kazanıyor bu durumda. Adnan Binyazar yapıtlarında kendine yakışan sözleri³, *“sözün özüne ererek”* söylediğinden, *“sözün, yürekteki kanın canı”*⁴ olduğu inancıyla yazdığından okuyucuyu kendine bağlıyor ve yalnızca okutmuyor, yaşıyor, öğretiyor.

Okuyucusuna kendisini bu denli yakın hissettiren, erdemli duruşunu okuyucuya aktaran ve hatta okuyucuyu erdemli olmaya özendiren, *“gerçeği kavrarken onu kavratan”*⁵ bir yazar olarak Adnan Binyazar’ı bütünüyle incelemenin ve aktarmanın kolay olmadığı açık. İşte bu nedenle

¹ Adnan Binyazar, Ağıt Toplumu, İstanbul, Cumhuriyet Kitap, 1999, s.111.

² A.g.y., s.155.

³ Söz ağzın miyarıdır diyen Binyazar, Yevtuşenko’nun “her söz her ağza yakışmaz” biçimindeki ifadesine gönderme yapmaktadır.Bkz.; Adnan Binyazar, Ayna, İstanbul, Pupa yay., 2008, s.68.

⁴ A.g.y., s.70.

⁵ Adnan Binyazar’a göre yazar, gerçeği kavrarken, onu kavratandır aynı zamanda. Ağıt Toplumu, s.29.

çalışmamız böylesi bir iddiayla yola çıkılarak hazırlanmış değil. Söz konusu inceleme bir Köy Enstitülü yazar olarak Adnan Binyazar'ı kendi yaşamından kesitlerle, yaşamıyla kurguları arasında bağlantı kurarak anlatmayı hedefliyor. Diğer taraftan yazarımızın Köy Enstitüleri'ne ilişkin anıları, görüşleri ve değerlendirmelerine de yer verilmesi amaçlanıyor. Bu çerçevede içinde önce Adnan Binyazar'ın kısa bir özyaşam öyküsünü ve yapıtlarına ilişkin bilgi vermekle başlayalım.

Adnan Binyazar 7 Mart 1934 tarihinde Diyarbakır'ın Arbedaş mahallesinde doğdu. Çocukluğu yoksulluk, göç, kimsesizlik, eğitimsizlik gibi yoksunluklar yanında katlanması güç şiddet ve çalışma ortamında geçti. 14 yaşında başlayabildiği ilkokulu bitirdikten sonra Dicle Köy Enstitüsü'nde ve Öğretmen Okulu'nda öğrenim gördü. Öğretmen olduktan sonra olan Van'ın Gürpınar ilçesinin Put köyüne atandı. Bu arada Gazi Eğitim Enstitüsü'nün Edebiyat bölümünün giriş sınavlarını kazandığını öğrenince göreve başlamadan Yüksek Öğrenim görmek üzere Ankara'ya gitti. Gazi Eğitim Enstitüsü'nü bitirdikten sonra Çorum İlköğretmen Okulu'na Edebiyat öğretmeni olarak atandı¹. Çorum'un hayatında çok özel bir yeri oldu, yaşamının en büyük sevdası ve biricik eşi Filiz Hanım'ı burada tanıdı². Binyazar, sonraki yıllarda Maraş İlköğretmen Okulu'nda, Hacettepe Üniv. Temel Bilimler Yüksek Okulu ve Devlet Konservatuarı'nda öğretmenlik yaptı. Türk Tarih Kurumu'nda görev aldı. Ardından 1978 yılında Kültür Bakanlığı Tanıtma ve Yayınlar Dairesi Başkanlığı'na atandı. Bu arada "Ulusal Kültür" ve "Çeviri" dergilerini yönetti. Türk Dil Kurumu Yayın Kolu Başkanlığı'na seçildi. 1981 yılında Berlin'e Almanya'daki Türk çocukları için Türkçe kitaplar hazırlanması amacıyla gitti. Uzun yıllar yaşadığı Berlin'de bir başka yazarla birlikte altı ciltlik Türkçe dil ve okuma kitabı ve Öğretmen Klavuzu hazırladı. Berlin'de Liseler için Türkçe müfredat programı hazırlıklarını yönetti. Öte yandan Hollanda, İsviçre ve İsveç'te öğretmen yetiştirme projelerinde

¹ Erdal Atıcı, Anadolu'da Aydınlanma Ateşini Yakanlar 2, Köy Enstitülülerle Söyleşiler 2, Ankara, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yay., 2011, s.32, 41.

² Adnan Binyazar, Ölümün Gölgesi Yok, İstanbul, Can Yay., 3. Bs., 2005, s.46.

görev aldı. Bu arada da Avrupa'da yaşayan öğrenciler için Türkçe dil ve okuma kitabını yazdı ¹.

Binyazar'ın yapıtlarını sıralayacak olursak yazarımızın ne denli üretken olduğunu görülecektir. Öykü, deneme, eleştiri ve gözlem niteliğindeki yazıları 1961 yılından başlayarak Varlık Dergisi'nde yayımlanan Adnan Binyazar'ın bu türdeki yazıları;

Toplum ve Edebiyat (1972/1997/2010), Kültür ve Eğitim Sorunları (1976), Ağıt Toplumu (1979/1995/1999), Ozanlar Yazarlar ve Kitaplar (1998/2002), Ayna (2003), Duyguların Anakarası (2006), Edebiyatın Dar Yolu (2008), Ardında Leke Bırakmamalı Sevgi (2009) adlı kitaplarda yer aldı.

Binyazar, öykü, anlatı, roman ve inceleme türünde de çok sayıda yapıta imza attı: Yazmak Sanatı (Emin Özdemir'le/ 1969), Dede Korkut (1972/2004.), Dedem Korkut'tan Öyküler (1972), Cumhuriyet'in 50. Yılında Atatürk Yolunda 40 Yıl (1973), Âşık Veysel (1973), Yazın ve Bilim Dilimiz (Metin Öztekin'le, 1978), Kan Turalı (1980), Yazılı Anlatım Bilgileri (Emin Özdemir'le, 1980), Türk Dilinde 25 Ünlü Eser (1982), Dedem Korkut Boy Boyladı / Vier alttürkische Nomadensagen (Almanca-Türkçe, 1984), Elif ile Yaralı Mahmut (2006), 15 Türk Masalı (1987), Öğretmen Kılavuzu (1987), Halk Anlatıları (1995), Masalını Yiti- ren Dev (anı-roman, 2000), Ölümün Gölgesi Yok (2004), Şairin Kedisi (2005), Kerem ile Aslı (2007), Şah Mahmet (2009), Atatürk Anlatıyor (anlatı, 2010), Bozkır Aydınlığında Aşk (2011)

Kızıl Saçlı Kontes (2014)

Yapıtlarıyla pek çok önemli ödüle değer bulunan Binyazar, "Tohum" adlı öyküsüyle 1965 Öğretmenler Bankası Öykü Ödülü'nü, " Ölümün Gölgesi Yok" adlı romanıyla 2005 Orhan Kemal Roman Armağanı'nı ve 2011 Ebubekir Hazım Tepeyran Roman Ödülü'nü, Toplum ve Edebiyat adlı deneme kitabıyla da 2010 Sedat Simavi Edebiyat Ödülü'nü kazandı. Yazarımız ayrıca, 2005'te İzmir-Konak Belediyesi'nin Yılın Edebiyatçısı Ödülü'ne, 2008'de Dil Derneği Onur Ödülü'ne, 2009'da Bartın Kitap Fuarı

¹ Sanat, Küreselleşme ve Toplumcu Gerçekçilik Üzerine Adnan Binyazar ile Söyleşi, Aziz Şeker, Mayıs, 2008, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/adnanbinyazar.htm>

Onur Ödülü'ne, 2012'de Uluslararası Ankara Öykü Günleri Onur Ödülü'ne değer bulundu¹.

Bu denli üretken bir yazara ilişkin en merak edilen konulardan biridir yazmaya nasıl başladığı. Bir söyleşisinden aktararak yanıtlamaya çalışalım:

"1960 yılının son ayları. Çorum ilköğretmen okulunda öğretmendim. Yazmaya o sırada başladım. Selahattin Şimşek'in Zap Suyu'nda boğulduğunu okumuştum gazetede. Bölümlerimiz ayrıydı ama Gazi Eğitim Enstitüsü'nde aynı dönemde okumuştuk Şimşek'le. Yeni mezun olmuş, iki yıl sonra da Zap'ın bahar taşkını sularına kapılmıştı. İçimi yakmıştı ölümü. Oturmuş Şimşekli Anılar başlığıyla izlenimsel bir yazı yazmıştım. Yazımı o zamanın baskı sayısı yüksek tek edebiyat, düşünce dergisi olan Varlık'a göndermiştim. On beş gün sonra yazımı derginin sayfalarında görmüştüm. O yıllarda bir kişinin Varlık'ta yazısının çıkması, yazarlığının onanması demekti. Bu sevinci yaşıyordum ki pazara rastlayan bir okul nöbeti günü yazımın radyoda okunduğunu gördüm. O sırada nişanlım yanımdaydı, onu taparcasına seviyordum. Ne yakışıklıydım ne de zengin. Yazım yakışıklılığımı da dünyanın zenginliklerini de unutturdu. Ruhuma mutluluğun kanatları takılmışçasına uçuyordum sevinçten. O günlerin tek iletişim aracı olan radyoda adınızın geçmesi çok rastlanılan bir olay değildi.. Birden ünlenmiştim Çorum'da. Sokakta rastlayanlar elimi sıkarak kutluyorlardı beni. O yazının ardından denemeler, eleştiriler, öyküler geldi. Yazılarımın yayımlanma aşamasında "Tohum "adlı öykümle Öğretmenler bankası öykü ödülünü kazandım"².

Adnan Binyazar, daha 1965 yılında öykü ödülü kazanmasına karşın uzun yıllar öykü yazmadığını ancak eleştirel deneme olarak tanımladığı yazılar yazmayı hiç bırakmadığını söylüyor gene bir söyleşisinde. Roman ve öykü türündeki yazılarının 1999'da Almanya'dan döndükten sonra öne çıktığını da ekliyor sözlerine³. "Masalını Yitiren Dev" ilk basımı 2000 yılında yapılan ve roman türünde kurgulanan ilk yapıtıdır Binyazar'ın.

¹ Ag.y; a.y.

² Ayşe Kaygusuz, Adnan Binyazar ile Söyleşi, <http://www.insanokur.org/adnan-binyazar-ile-soylesi-ayse-kaygusuz/>

³ Atıcı, a.g.y., s.42.

Bu yapıt yazarın çocukluk ve ilköğrenlik anılarından oluşan bir özyaşam öyküsüdür aynı zamanda. Adnan Binyazar “yazmakta hep duraksamasının” nedenini şöyle anlatıyor:

*“Yazılışı tehlike yaratacak bir hayat yaşadım ben. Onun için yazmakta hep duraksadım. Çünkü yaşadığımız olayları anlatıya dökerken gözü yaşlı sözcüklerin tuzağına düştünüz mü her gün onlarca görülen yerli filmle-
rin ya da bayatlamaktan iyice kokuşmuş dizilerin başkışısı oluverirsiniz”¹.*

Bu düşüncesi yanında Binyazar, “böyle bir hayat yaşayan kişinin hayata borcunun, kalemi eline alıp yazmak olduğu hiç aklımdan çıkmıyordu” der. Öte yandan önceki yıllarda bir sanat dergisinde yayımlanan kısa özyaşam öyküsünün yarattığı etki de onda bu borç duygusunu yaratmış olmalıdır. Yazarımızın çok değer verdiği usta edebiyat insanı Ahmet Muhip Dranas, Binyazar’ın öz yaşam öyküsünü okuduktan sonra karşı-
laştıkları bir cenaze töreninde “gerçekten, yazdıklarınızı yaşadınız mı” diye sormuş, Sami Özerdim de öyküde yer alan işkencelerin izlerini gör-
mek istemişti ².

Binyazar’ı yaşam öyküsü yazma düşüncesini hayata geçirmeye yönelten en önemli gelişmelerse eşinin ve annesinin yitimiyle içine düştüğü büyük acı olur³. Kendisinin de söylediği gibi belki de “sanatın ölüme başkaldır-
ma olmasından, yaratıcılığın dışında hiçbir gücün ölümü dize getireme-
mesinden” yazma sürecinde yeni bir döneme giriyordu. Çocukluk ve ilk
gençlik dönemini anlattığı roman türündeki kitabının adı “Masalını Yiti-
ren Dev”dir. Dedesinin, birlikte yaşadıkları evi terk edip kendini dine
vererek yalnız yaşamaya başlamasıyla masalını yitirmiş deve döndüğünü
söyleyen Binyazar’a göre “masalı bozulmuş çocukluk ne ise, masalını yiti-
ren dev de odur. İkisi de şaşkın, güçsüz ve umarsızdır”⁴. “Masalını Yitiren
Dev”den sonra da, büyük aşkı eşi Filiz Hanım’ın onulmaz hastalığıyla
başlayan süreci, geçmişe göndermelerle, gerçek ve hayal arasındaki gidiş
gelişlerle anlattığı “Ölümün Gölgesi Yok” adlı romanını yayımlayacaktır.
Yazarın gerçek yaşamından kesitlerle kurguladığı bu romanda okur, ya-

¹ Adnan Binyazar, Masalını Yitiren Dev, İstanbul, Can Yay., 16.bs., 2013, s.14.

² A.g.y., s.13-14.

³ A.g.y., s.20.

⁴ A.g.y.,s 20.

zarının acısını kendi acısı gibi yaşar, onun çılgınlığına, çaresizliğine, yasına ortak olur. Masalsı bir sevgiyi, tutkuyu anlatır yazar romanında: *“Uyurken yanı başında oturur, dakikalarca kirpiklerine bakardım. Uyanıp yüzüne dikilen bakışlarımdan irkilmeyeceğini bilsem sabaha dek başucundan ayrılmak istemezdim. Yarattığına el sürdürmeyen bir tanrı gibi, güzelliğinin bekçisiydim... O gözlerini açınca olurdu benim sabahım... Gün aydınlığının bereketiydi bakışları...”*¹. Böylesi bir sevdayı doğulu kimliğine gönderme yaparak mucize gibi algıladığını belirten Binyazar², sevgiliyi kaybetmenin acısını da, bitimsiz, işleyen yürek oyukları olarak niteler. *“Eş yitiminin acısını hiçbirşey sağaltmıyor... eş yitiren zamanın anahtarını da yitirir”*³ der.

Yazarın gerçek yaşamı temelinde kurgulanan bu romanlar aslında Binyazar’ın yazı evreninin temel kaynaklarına ulaşılması yolunda da önemli ipuçları içermekte. Gerçekten de Adnan Binyazar’ın yaşamından bazı kesitlere değinmeden onu anlatmak kolay olmaz. Diyarbakır doğumlu Adnan Binyazar, Adliye katibi bir babayla, okuması yazması olmayan ev kadını bir annenin çocuğudur. Erken çocukluk döneminden anımsadığı güzel günler varsa da belleğinde yer edenler babasının alkol aldıktan sonra tüm aileye uyguladığı katlanılmaz şiddet ve gene alkol sofraları için yapılan harcamalarla içine düşülen yoksulluk. Kendisi 4 kardeşi 6 yaşındayken babasının aileyi terk etmesi sonrasında annesinin memleketi olan Elazığ Ağın’a dönülünce bir nebze de olsa rahatlama olur⁴. Adnan Binyazar annesinden de beklediği ilgiyi görmüyor, ancak anneannesi hem anne hem de babanın boşluğunu dolduruyordu. Yazarın *“masalla gerçek arasındaki uzun bir yol”* dediği nenesi onun *“söylencesiydi”* aynı zamanda⁵. Eğin türkülerini, otların, ağaçların, çiçeklerin, rüzgarın, yıldızların, hayvanların hikayesini nenesi anlatırdı ona. Günümüz insanların büyük bölümünün çok da anlayamayacağı, gerçek üstü gibi görünen katlanılmaz çocukluk günlerinde nenesinin anlattığı masallarla soluk aldığını bildiğimizden halk anlatılarına olan düşkünlüğünü anlayabiliyoruz. Halk

¹ Ölümün Gölgesi Yok, s.13-14.

² A.g.y., s.103.

³ Ağıt Toplumu, s.278-279.

⁴ Masalını Yitiren Dev, s.40-50.

⁵ A.g.y., s.70,71.

anlatılarıyla beslenmeyen bir edebiyatın evrensellik savında olamayacağını söylüyor Binyazar:

“Günümüz edebiyatı, halk anlatıları estetiğiyle beslenmedikçe bize yabancı kalacaktır. Ninnilerden deyişlere halk ruhu genlerimize yerleşmiştir. Yaşar Kemal’in kökü, Dede Korkut öykülerinden ağıtlara, deyişlere, dengbej anlatılarına, Karacaoğlu’nın sevdalı sözlerine dayanmasaydı onun evrenselliğinden söz edilebilir miydi? Gendeki bozulmaların bedeni etkilediği gibi, söylem yabancılaşması da toplumun anlatısında yaralar açıyor”¹

Binyazar, halk anlatılarını edebi yaratımın en önemli unsuru olarak gördüğü için de Türk halk hikaye ve masallarını topluma ulaştırmayı görev sayar. Türk halk hikayelerini yalın dille derlediği Dede Korkut kitabı², düşünce ve duygu kurgusu açısından yeniden biçimlendirerek çocuklara ulaştırdığı On Beş Türk Masalı³ bu anlayışın önemli örneklerindendir.

Yeniden yazarımızın çocukluğuna dönecek olursak; masallarıyla onu etkileyen anneannesi yanında, bir kahramanı da olduğunu görürüz. Dayısı, fark edendir, anlayandır, değer verendir. Okuma yazma konusundaki isteği nedeniyle dayısı, bir alfabe alıp yeğenine verir. Binyazar, ona ilk kitabı veren dayısı sayesinde bir hafta içinde okumayı söktüğünü söyler⁴. Tüm ev halkını maaşıyla geçindirmeye çalışan dayısı askere gidince büyük yoksulluk gene başlar. Bu arada İstanbul’a yerleşen ve yeniden evlenen babası Binyazar’ı ve kardeşini yanına alır. Ancak koşullar değişmemiştir. Baba şiddet uygulamayı sürdürmektedir. 2. Dünya Savaşı’nın yarattığı açlık, İstanbul’un yoksul kesiminde daha yoğun hissedilmektedir. Adnan Binyazar’la kardeşinin nüfus cüzdanları olmadığı için karneyle kendi paylarına düşen ekmeği bile alamamaktadırlar. Çöplükleri karıştırıp yiyecek bulmaya çalışan kardeşler, o güne kadar hiç görmedikleri diş macununu bile yemeğe kalkışırlar. Binyazar, o yıllarda açlıktan tahtaları kemirdiğini söyler ve ekler; *“yazın sanatı sanılmasın gerçekten açlıktan tahtaları kemirdim”⁵*. İlerleyen zamanlarda babaları da sahip

¹ Edebiyatımızın Yüz Akı Adnan Binyazar, Söyleşi: Nilgün Onarıcı, Sanat Gündemi, Kasım Aralık 2011, s.84.

² Bkz; Adnan Binyazar, Dede Korkut, İstanbul, YKY., 2009

³ Adnan Binyazar, On Beş Türk Masalı, İstanbul, Can Yay., 2003.

⁴ Masalını Yitiren Dev., s.57.

⁵ A.g.y., s.110.

çıkmayınca Binyazar'la kardeşi çeşitli işlerde çalışır, buldukları yerlerde yatarlar. Hamamböcekleriyle dolu odalarda, bitlerle dolu yataklarda yatmak onlar için sıradan olaylar haline dönüşür bu dönemde. Bu arada bir lokantaya çırak olarak giren Binyazar, biraz olsun nefes alacağını düşünürken yeni bir işkence süreciyle karşılaşır. Ustasının dayanın her türlü-sünü denediğini bu durumun da onun kişiliğini etkilediğini belirtiyor Binyazar:

*"O dövüp sövdükçe arsızlaşıyor, ben de başkalarına yapıyordum. Yediğim dayaklar bendeki utanma duygusunu yok etmişti....Ustadan yediğim dayakların beni ürküttüğü gibi ben de önüme kim çıkarsa onu ürkütecektim.... O beni ezip küçülttükçe, ben de içimde bir kahraman yaratıyor, o kahramanın zafer bayrağını elimde taşıyarak ezecek insan arıyordum"*¹

Binyazar'ın, dayak makinesi olarak nitelediği ustası, bu yaramazlıkları da öne sürerek ocaktan aldığı ucu sivri kızgın maşayı onun baldırına saplamış, bir keresinde de uyukladığı için maşayla parmaklarının ucuna vurmuştu. Binyazar, sol elinin orta parmağındaki çatlağın ve baldırındaki yara oyuğunun o günlerden kalma olduğunu söylüyor². Binyazar'ın bu dönemden anımsadığı tek tük iyi şey arasında lokantaya gelen öğretmenlerden aldığı övgüler vardır. Binyazar sonunda bu işkence evinden kaçarak, Ağın'a annesinin yanına gider. Belediyelerin verdiği biletlerle 26 gün süren zorlu yolculuktan sonra ailesine kavuşan Binyazar yıllardır yaşamadığı mutluluğu yaşar. Annesi yeniden evlenmiştir. O anneannesi, dayısı ve eşiyle yaşayacaktır. Bir yanında hayvanların diğer yanında da aile fertlerinin oturduğu bir odada barınma zorunluluğu bile 14 yaşındaki Binyazar'ın keyfini bozamaz. Alfabeyi eline verip okumasını sağlayan dayısı, onun ilkokula gitmesine de ön ayak olur. Nüfus cüzdanı henüz çıkarıldığı için 1948 yılında Ağın İlkokulu'na başlayan Adnan Binyazar, çok başarılı bir öğrenci olarak okula 3. sınıftan başlar, özellikle de Hayat Bilgisi ve Türkçe derslerinde öne çıkar³. 5. Sınıfa geçtiğindeyse bu kez üçüncü eşiyle Diyarbakır'a yerleşen babasının yanına gönderilir. Ortak bir avluya bakan geleneksel Diyarbakır evlerinin bulunduğu bir mahalle-

¹ A.g.y., s.145,147,156

² A.g.y., s.151

³ A.g.y.,s. 208-220.

de sürdürülen yeni yaşamı ve çevresindeki ilginç karakterler ilerde yazacağı öykülere de esin kaynağı olacaktır. Önceki yıllarda annesiyle evlerine sığındıkları Şah Mahmet ve karısının öyküsü “Şah Mahmet”¹ adlı öykü kitabına konu olmuştu.

Adnan Binyazar için babasıyla son kez yaşadığı ve “yazıp da okuyamadığım şiir”² dediği Diyarbakır’ın önemi büyüktür. Sinemayla yakından tanışır burada. Yazlık sinemalardaki filmleri, ağaçlardan, telefon direklerinden izleyen çocuklar gibi o da parasız film izlemenin yolunu bulur ve bir okul inşaatından filmleri izlemeye başlar. Gecelerce oynayan bir filmidir onu sinemaya belki de edebiyata bağlayan: Romeo Julyet. Şöyle anlatıyor Binyazar, bu filmi defalarca izlemenin üzerinde yarattığı etkiyi: “Her gece ayrıntılar artıyordu. Sözün gücü gördüklerimi aşmıştı. Bu sözlerde yüreğimi oynatan gizler vardı. O güne değin böyle sözler duymamıştım. Sevginin kanatları vardı...”³

“Yaşam denen tekdüzeliğin sözlerle aşıldığını” bu filmi izlerken duyumsayan Binyazar belki de ilk kez kendi varoluş gizinin ayırına varıyordu. Binyazar, Romeo Julyet adlı oyunun metnini Diyarbakır kütüphanelerinde arar, arar bulamaz ama bu süreçte klasik sayılacak bazı filmleri izleme şansı olur. Hiçbirinde Romeo Julyet’in tadı yoktur tabii. Binyazar’ın Romeo Julyet’le yeniden ve hiç ayrılmamak üzere karşılaşmasıysa Köy Enstitüsü kitaplığında olacaktır⁴.

Adnan Binyazar Dicle Köy Enstitüsü’ne 1950 yılında girer. 5. Sınıfı Diyarbakır’dan sonra gittikleri Eğil’de (Piran) okurken öğretmeni Hıdır Ergenekon’un, babasına “bu çocuğu mutlaka okut” demesi Binyazar’ı çok onurlandırır ancak bu yoklukta, değil giyecek, yiyecek bile bulmakta zorlanan bir aile için zor bir durumdur bunu hayata geçirmek. Öğretmeniyse bir çözüm bulmuştur bile. Binyazar’ın Köy Enstitüsü’nde yatılı okuyabileceğini söyler. Binyazar, babası onaylamasa da Köy Enstitüsü’nü bitirmiş ve orada halen okumakta olan arkadaşlarının da özendirilmesiyle Enstitü’ye girmeye karar vermiştir. Ağır çalışma koşulları ve

¹ Adnan Binyazar, Şah Mahmet, İstanbul, Can Yay., 2009, s.11-27.

² Masalını Yitiren Dev, s.251

³ A.g.y., s. 304.

⁴ A.g.y., s.312.

disipline ilişkin söylentiden hiç rahatsız olmaz. “Disiplinli değil, isterse tutsak etsinler bu en yakın kaleye sığınmalıydım” der “Masalını Yitiren Dev”de. Binyazar sonunda Enstitü için toplanan diğer öğrencilerle birlikte bir kamyonu biner ve yer kalmadığı için şoför mahallindeki basamakta Diyarbakır’ın ilçesi Ergani’de bulunan Dicle Köy Enstitüsü’ne gider. Enstitü’ye vardıklarında kendilerini ileri sınıftaki ağabeylerin karşıladığını söyleyen Binyazar, ilk iş olarak hamama gittiklerini ardından da Enstitü giriş sınavına katıldıklarını ekler. Binyazar, sınavı kazanmasına karşılık köylü değil kentli olduğu için kayıta sorun çıkar. Öğretmenlerden biriyse bu sorunu bir köy muhtarından ikametgah alarak çözünce Köy Enstitülü yıllar başlar. 1950 yılının Eylül ayında 101 numarayla okula kaydolurken çok mutludur¹. Kayıt sonrasındaki ilk günü şöyle anlatır:

“...Yoksul bir halkın çocuklarıydık. Kimimiz bulup buluşturulmuş, kimimiz büyüklerden artakalmış, kimimiz bir ipliği çekilse bin yamalığı dökülecek giysiler içindeydik. O akşamüstü bizi bir alanda toplamışlardı. Çamaşır, giysi, ayakkabı dağıtılacaktı. İlk kez sırtımız iyi bir çamaşır, üstümüz yeni giysiler, yalınayaklarımız su çekmeyen ayakkabılar görecekti”².

Binyazar bir söyleşisinde “bir yere bağlı olmanın mutluluğunu, güvenli yaşamının ne olduğunu Köy Enstitüsü’ne girince öğrendim”³ der. Güvenlik ve aidiyet temelinde yükselen Köy Enstitülü olma hali Binyazar’ın Köy Enstitüsü kütüphanesiyle tanışmasıyla daha da güçlenir. Enstitü’ye gelişinin henüz ikinci gününde, sinemada günlerce izleyip, neredeyse ezberlediği Romeo Julyet repliklerini oyun metninde görmesiyle Köy Enstitülülük gözünde başka bir anlam kazanır. Binyazar’ın yaşamındaki en büyük değişiklik ise Dicle Köy Enstitüsü’nün bütün klasikleri içeren kitaplığıyla olur. Etütler ve serbest okuma saatleri dışında geceleri de yatağında fenerle okumaya çalışan Adnan Binyazar’ın yazınsal kimliğinin oluşmasında Köy Enstitüsü öğrencisi olmakla elde ettiği olanakların katkısı yadsınamaz. O’nun öğrencilik yılları Köy Enstitüleri’nin yapısal özelliklerinden uzaklaştığı, ardından da Öğretmen Okulu’na dönüştükleri yıllar olsa da, Köy Enstitüsü, Adnan Binyazar özelinde dünya klasikleri-

¹ A.g.y., s.323-339.

² A.g.y., s.339.

³ Atıcı, s.33.

nin büyülu dünyasına girme şansıdır. O'na göre klasik yapıtlar, insanlığın ortak değeri üzerine kurulmuş oldukları için, toplumlara kültürel taban oluşturma yolunda tartışılmaz işleve sahiptirler. Türkiye'de 1940'larda çevrilerek yayınlanan klasikler Köy Enstitüsü kitaplıklarında yerlerini almış ve köy çocuklarının gözü, ışığı, heyecanı olmuşlardır. Kitap Enstitü öğrencileri için "yaşamın temel ihtiyaç nesnesi" haline gelmiştir¹.

Belirtildiği gibi, Binyazar'ın Köy Enstitüsü'ne girdiği tarihte bu kurumlar kendi kimliklerini kaybetmekte ve Köy Enstitüleri karşıtı düşünce yükselmekteydi. Ancak Köy Enstitüleri'nin eğitim felsefesi son nefesinde olsa bile, köyün "kendi gövdesinden kendi sürgünlerini vermesi"² engellenemeyecekti. Bu sürecin tanığı Adnan Binyazar, Köy Enstitüleri uygulamasıyla, yazarlar, sanatçılar, bilim adamları, yetkin öğretmenlerin yetiştiğini, köy yazınının doğduğunu, yeni sorgulamalar ve sorularına egemenleri ayakta tutan ilkeleri sarstığını belirtiyor. Binyazar, köyden yetişenlere insan olmayı bile çok gören egemenlerin gerçekleştirdikleri güçbirliğiyle, gerçek dışı suçlamaları yaygınlaştırdıklarını ve Türkiye'nin bilgi kaynaklarını çoğaltan Köy Enstitüleri'ni ortadan kaldırmayı başardıklarını da söylüyor. Bu durumda bilgiden yoksun insanların cennet ışıklarına kavuşturma umuduyla avutulması ve kendilerine biat edecek kullar olarak yetiştirilmesi en önemli eğitim hedeflerinden biri oluyordu³.

Köy Enstitüleri kapatılsa da, Cumhuriyet'le amaçlanan eğitim modeli çökertilse de, kültür ve sanat yozlaştırılmaya çalışılsa da, din yeni eğitim modeli içinde merkezi işleve sahip kılınsa da Adnan Binyazar, bu sürecin atlatılacağını düşünür, iyimserdir. Denemelerinin büyük bölümünde kültür, sanat, kitap, bilgi üzerine düşünce üreten yazarımız tüm eleştirilere rağmen bu toplumun, zaman zaman duraklamalar yaşayabileceğini ancak geriye dönmeyeceğini düşünür. Binyazar'a göre, Atatürk'ün kültür devrimleriyle öz kaynaklarına ulaşmış ve antiemperyalist savaş vermiş bir toplumda tarih geriye işleyemez.

¹ Ayna, s.48-49.

² A.g.y., s.180.

³ A.g.y., s.180-181

Sokrates'tir Başaran

Berrin Taş

Direnen şiirin tarihi, direnen halkın tarihidir.

Ülkemiz şiirine bakıldığında da bu durum apaçık görülür. Cumhuriyet kurulmadan önceki dönemde de böyleydi. Cumhuriyet kurulduktan sonra da insanlığın acıları sevinçleri hüzünleri umudu şiirle dile geldi. Şairler şiirleriyle konuşmayı sürdürdükçe toplumumuz insanı gelecek umudunu koruyabildi.

Tevfik Fikret,

"yeryüzü yurdum

insan soyu ulusum"

diyebilmişti. (*milletim nev-i beşer / vatanım ruy-i zemin*)

Şiirimizde evrensel insan ilk kez dile geliyordu.

Köy Enstitülerinin yetiştirdiği şairler de insanı dile getirdiler. Onların dile getirdiği insan soyut insan değildi. Toplumundan, toplumsal yaşayışından bağımsız dile gelmemiştir Köy Enstitülü şairlerin insanı. Köy

Enstitüli şairler ağacıyla, kuşuyla, çiçekleriyle, umutlarıyla, ekmek parası kazanmanın güçlükleriyle iç içe dile getirdiler kendi evrenlerini. Onların evreninde yalnız bireysel yaşantılarının ipuçlarını bulmazsınız. Onların evreninde memleketiyle birlikte soluk alan bir bilincin özverili sesi konuşmaya başlar. Bu özverili ses kendini memleketiyle birlikte, memleketiyle bütünleşmiş olarak dile getirir. Dağlarıyla, ovalarıyla geçim derdindeki insanıyla bir ulus konuşmaya başlar.

Mehmet Başaran'ın şiirlerinde de aynı ipuçlarını görebilirsiniz. Başaran'ın şiirlerinde insana bakışın yerelden evrensele uzanan bir açılımla dile geldiği görülür. Sözgelimi, "Ey Dost" başlıklı şiirinde evrensel bakışı görebilirsiniz.

Güç oldu ta buralara gelmek

Dokunmak geceye başaklara

Derinlemesine yaşamak torağı

Aramızda yönlerin uğultusu

Evren gibisin ey dost

Güç oldu, seni sevmek

Diyor şair. Şiirde dile gelen dost kavramı evrenle bütünleşiyor. Evrenle bütünleştirerek bir anlam katabilmek dostluğa nasıl da görkemli bir kavrayışı dışlaştırıyor bize. Evreni kavrayabilmek için de kavga vermek gerekiyor. Toplumda olagelenleri kavrayabilmek için de bilgilenme kavgası vermek gerekir. Bir insanın dostluğunu seçmekle, evrenin karmaşıklığını yalın olarak kavrayabilmek arasında kurulan ilişki bize insanın derinlikli dile gelişini gösteriyor.

Başaran'ın şiirlerini okurken Cumhuriyet tarihinin bir bölümüne tanıklık ederiz. 1946'da savaş sonrası

"Marşal yardımıyla ve

Bayat süttozu renginde günler"

dizeleriyle bizi tarihin sayfalarında dolaştırır. Sürgünler şiirinde Erzin-
can'a, Malazgirt'e, Hakkari'ye sürülen öğretmenler dile gelir. Galileo
Galilei de dile gelir şiirde.

"(...)

Aydınlatıyor her şeyi

Bilimin teleskopu..."

der şair aydınlığa inanmanın güveniyle. 100 bin kişilik TÖS de soluk alır
aynı şiirde.

Sabahattin Ali'nin katledilişini de okuruz. "Bir Haberin Yalanlanması"
şiirinde. Haberi şiiriyle yalanlama gereksinimi duyar. Haber'de "Sabahat-
tin Ali öldürüldü / Su testisi su yolunda kırılır..." yazmaktadır. Sabahattin
Ali'yi konuşturur şiirinde. Seslenir Sabahattin Ali, "Ben bir su testisiyim,
doğru

Anadolu toprağından

Anam toprak ustam toprak

Su taşıyım halk kaynağından Madende, fabrikada tarlada sorguda

Çatlayan dudaklara

Kurşun dokunamaz bana

Zalimlere inat, yaşarım."

Bugün de öyle olmuyor mu ülkemizde. Karanlığa inat yaşıyor Sabahattin
Ali, karanlığa inat yaşıyor Deniz Gezmiş.

Bir halkın tarihinin şiirlerle dile gelmesi memleketiyle birlikte varolabile-
ceğini bilen bir şairi gösteriyor bize.

Başaran'ın şiirinde tarlada çalışan işçi de soluk alır.

"Bir yaprağa sığdırıyordu güzü

Milashlı tütüncüler"

der şair, “Sodra Dağına Övgü” adlı şiirinde güçlüklerin içinden kazanılmış yaşamının güzelliği duyulur. Bir yandan bir yaprağa sığdırılan güz, öte yandan “yaşamın kıvılcımlar saçan örsü” yaşama bağlanmayı anlatır.

...

Biz her sabah Sodra Dağıyla geçtik

Yaşamın kıvılcımlar saçan örsü başına

Sanki fabrikamız işliğimizdi koğuş

Ta uzaklarda yankılanıyordu, yüreğimizin sesi

Demir döver gibi yaşadık

Bir türküye sığdırıyordu koca maviliği

Alnımıza tüneyen şahinler.

Demir döver gibi yaşamak aralıksız çalışmayı çağrıştırıyor. Hem zorluklara göğüs gererek yaşamak, hem aralıksız çalışmak direnmeyi, dik durmayı, gerektiriyor. Dik durmak yaşamın kıvılcımlar saçan örsüdür.

“Sokrates Gülümsüyordu” başlıklı şiirinde içsel gelişimini önemsemiş bir insanı görürüz. Bu bakış Köy Enstitülerinin eğitim yöntemlerini çağrıştırıyor. Sokrates kendine dürüst davranmayı önemsemişti. İçsel yaşamını yalanlamak yerine, ölmeyi seçmişti. Şiirde yargıcı ürperten de bu kararlılığı anlamasıdır. Evet, ne yaptığını bilen insanlar her zaman kendilerine güvenleriyle zor günlerinde bile karşılarındaki insanları etkilerler. Şiiri okumak isterim sizlere.

Ne dalında ne yaprağında

En ince bir kıvılcık

Duymamış gibiydi söylenenleri

Alın küçük bir tepenin

Güne dönük yanı

Bi hoştu gözleri

Bin yıl öteden bakıyordu sanki

Yargıç ürperdi

Nerden tanıyordu bu yüzü

Kitaplardan mı düşlerden mi

Ah o buruk akşamlar

Düşüncelere sızan karanlık

Dosyaya eğildi yeniden

Biraz sararmış dosyaya

Birden ölü bir kuşun

Soğuk kanatlarına değdi elleri

Uçurumun dibinde günebakanlar

Hep yargılamıyordu insan

Yüzler yüzlere karışıyordu

Her çağdan

Nerden tanıyordu bu yüzü

Dalıp gitti

Başını kaldırdığında

Karşısında Sokrates gülümsüyordu.

Bin yıl öteden bakan göz, yargıcı ürpertir. Birikimiyle çağların ötesinden yaşadığı güne bakan gözün ürpertici etkisi yargıcı düşündürür.

“Hep yargılanıyordu insan

Yüzler yüzlere karışıyordu

Her çağdan

Nerden tanıyordu bu yüzü.”

Dalıp giden yargıcı gözleyen gözdür Sokrates.

Başaran da toplumu, insanı gözleyen bir gözdür. Sokrates’tir Başaran.

Edebiyatta Tavır, Edebi Tavır ve Dursun Akçam

Metin Turan

I.

Edebiyat bir hikâyeler bütünüdür; doğrudan edebi yapıtın öznesi yaratıcıdan başlayarak, bizzat onun hikâyesiyle örülen, onunla çoğalan bir bütün. Edebiyatçı kişilik bu hikâyeler bütünü var eden hayatın içeriğini doldurmayla anlam kazanıyor. Bu hayat başkaları için anlam taşımayabilir ama, o başkaları dışındakiler içinse hayati önem taşır. Türkiye'nin yüzyıllık tarihine ama özellikle de şu son 70 yıllık tarihine bakıldığında zihinsel açılmalar kadar daralmaların, özgürlükler kadar tutulmaların da kışkırtıcı bir biçimde nüfuz alanı oluşturduğunu ve toplumun geniş kesimlerini kuşatıcı bir biçimde etkilediğini görürüz. Dini ve siyasal boyutlarıyla bir devlet 'zoru' haline dönüştürülen kuşatma, bunlardan bağımsız düşünemeyeceği için, sanat ve edebiyatı da bu çemberin dışında düşünmek olanaklı değil.

Bu girişi Dursun Akçam üzerine konuşurken niçin yapmak gereği duyuyorum? şundan, Akçam ve aynı sınıfsal çevreden gelenler, devletin o zamana kadar tasarlayamadığı, akıl edemediği bir zoru başardılar: Kaderlerini değiştirme direnci içerisinde bulundular. Elllerine sabanı aldıklarında tarlayı, malayı aldıklarında yapıyı, orağı aldıklarında bağ, bahçe işlerini kotardıkları gibi, kemanı aldıklarında da, kalemi aldıklarında da adlarından söz ettirmeye başladılar. Oysa, bin yıllık devlet geleneği, ta Selçuklulardan başlayarak, uleması, enderunu ve devşirmesiyle vardı. Aykırı ses çıkarmış, başkaldırmış nice Türkmen ayaklanmasının kanlı bir biçimde bastırılmışlığı sadece tarih kitaplarında değil, o başkaldırmanın dili olmuş Türkçe deyişlerde, hikâyelerde de saklıdır. Daha en yakını, 19. yüzyılda “*Ferman padişahın, dağlar bizimdir*” diyen, Dadaloğlu’nun fer-yadında gizli olan, Dursun Akçam kuşağının, kaderini değiştirme mca-delesinden başka ne ola ki?!

Anadolu’nun oksesli, çok renkli kültürel dokusu, laik, demokratik eğitim kurumlarında zemin bulunca, bilginin otesinde, bilimsel bir bakış edinerek, bir dünya görüşü erevesi oluşturur. Bu dünya görüşü, soru sorma yeteneğini geliştirmiş, sorun belirlemekle birlikte paylaşmak kültürünü çoğaltmış anlayıştır. O bakımdan, Fakir Baykurt’un¹ haklı olarak bir yazısında üstünde durduğu gibi, Yücel ve Tonguç’un mimarlığında 21 Köy Enstitüsü’nde topu topu 6 yıl, hadi bütünüyle ortadan kaldırıldıkları tarihi de dahil edelim, 13 yıl içerisinde yetiştirilen 17 bin köy öğretmeninin içerisinden çıkan şair, öykücü, senarist, müzisyen, romancıları bir düşünün, bir de bunlara alternatif oluşturulan, kamunun bütün kaynakları bir yana, şahıs yardımlarıyla da her türlü gereksinimleri karşı-lanan ve bugün sayıları okul sayıları 2074 ğrenci sayıları ise 450969 olan imam hatip okullarını... Ama en vahimi ve çirkin olanı da toplumsal gerçekler ve eğitimbilimin gerekleri göz önüne alındığında yapılacak bir planlamayla imam hatip yetiştiren kurumlara olan gereksinimin, toplumun diğer alanlarda ihtiyaç duyduğu iyi yetiştirilmiş insan birikimiyle karşı karşıya getiriliyor olmasıdır. İdeolojik sığıklıkla kişisel hırsı ve çıkan

¹Fakir Baykurt, *Türkiye’de Aydınlanma Hareketi*, Server Tanilli’ye Saygı, 25-26 Nisan 1997, *Strasbourg Sempozyumu* içinde, ‘Türkiye Aydınlanması ve Köy Enstitüleri’, s.134, Adam Yayınları, İstanbul 1997.

örtüştüren ayrıştırıcı siyasetin palazlandığı iklim ancak böyle bir beyin fukaralığında mümkün olabilirdi. Oluyor.

II.

Türkiye’de kaba çizgileriyle enstitülü yazarlara karşı, cephe alanların, onları görmezden gelenlerin hiç kuşkusuz, cumhuriyet fikrini dinamik bir süreç olarak kavrayan kadrolarla bir dertleri olduğu açıktır. Enstitülü yazarların, içerisine doğdukları, onlara eğitim olanağını var eden, o koşulları yaratan laik cumhuriyete bir bağlılıkları vardır. Dolayısıyla karşı tavırdakilerin daha başından, neden ve nasıl bir yan tutma içerisinde cephe aldıklarını buradan okumak kolaylaşmaktadır.

Dursun Akçam, çağdaş Türk edebiyatında röportajı bir yazınsal metin olarak kullanabilen; başka bir demeye röportajı yazınsal metin halinde sunabilen birkaç addan birisidir. Diğerleri kimlerdir dersiniz, sayıları az olduğu için hemen sayabilirim: Yaşar Kemal, Fikret Otyam, Bekir Yıldız.

İlk baskısı 1964 yılında Varlık Yayınları arasında yayımlanan *Analar ve Çocuklar* ile bir yıl sonra yayımlanan *Doğunun Çilesi* adlı röportajlarına bakıldığında bugün birkaç teknik ekleme; nereden toplandığı, bilgilerin kimlerden sağlandığı, ne zaman sağlandığı gibi; esasında halkbilim geleceğinde olan, ancak bu karteksler, karteks diyorum çünkü, başka amaçla kullanıldığını görmüş değilim, sonradan hiç okunmayan eklemeleriyle, doğrudan halkbilim çalışması olarak da sunulabilir... Öyledir de.

Analar ve Çocuklar, gerçekliği kendi algı dünyalarının sınırları kadar düşünen, gerçeklikle yalınlığı birbirine karıştıran ve ne yazık ki bugün de Anadolu coğrafyasına yakın çevrelerinin farklılığıyla bakan gözler için tipik gelebilir. Çünkü, yayımlandığı tarihlerde, sadece Dursun Akçam’ın bu çalışması değil, buna benzer başka çalışmalar da ülkenin kültürüne Batılı bir oryantalist gözüyle bakan söz konusu çevrelere tipik ve enteresan gelmiştir. Oysa, uzantıları bugün de süregiden gerçeklikler, *Analar ve Çocuklar*’da anlatılanların varlığını hâlâ geçerli kılmaktadır.

Burada, dikkatimizi iki noktanın çekmesi gerektiğini düşünüyorum. Birincisi Akçam’ın bu fotoğrafı bütün ayrıntılarıyla gösterebiliyor oluşu-

dur. Bu dikkat çekme saptamanın ötesine geçerek çözüm önermeye varmaktadır. Burada, sorgulayan ve bir tavır alan adamla karşılaşırız. Öyle sanıyorum ki Türkiye aydınının, kasaba kültürü içerisinde yetişmiş bezirgân ahlaklı siyasetçisini çileden çıkaran da bu tavır alıcı özellikleri olmuştur. İkincisi de bir Türkiye gerçekliğinden o gün olduğu gibi bugün de halkbilimciler, sosyologlar, tarihçiler, antropologlar için dikkat çekici metinler ortaya koyuyor olmasıdır. Bu metinler, bir sorunu eşelemek; özellikle de devlet ileri gelenlerinin, resmi makamların dikkatini çekmek yanı sıra, bir toplumsal düzenin de fotoğrafını sergilemek bakımından önemlidir.

Sonrasında, bu röportaj dili öykülerine de siner. Taş Çorbası, bu bakımdan hikâye-röportaj arası bir üründür ve orada da diyaloglar bir bakıma bu geçişin pürüzsüzlüğünü sağlar.

Unutmamak gerek ki, bu kuşak edebiyatçıların yazma eylemlerinin temel eksenini, Türkiye'nin gerçekliği oluşturmuştur. Edebiyatı, aydınlanmanın önemli bir unsuru olarak görmüşlerdir. Hayatın her alanında öncü olmak isteklerinin kaynağında, ülkeye ve insanına karşı duydukları içtenlik yatmaktadır.

Daha sonraları, yine bir enstitülü, bu kez sanat okulundan olan Bekir Yıldız'la ayrı bir zenginlik kazanacak olan bu röportaj türü, görüldüğü kadarıyla da, bu kuşakla son bulmuştur.

Esasında, sadece bu tür üzerinden hareket edip, sorunlara yaklaşım ve bunların aktarılması biçimiyle bile olsa, söz konusu kuşağın, yani Dursun Akçam çağdaşlarının yaşadıkları coğrafyaya, insana ve olaylara yaklaşımları konusunda ciddi ipuçları kolaylıkla yakalanabilir.

Daha sonra, Türkiye'nin başka bir yarısı olan, terör olgusunu irdelediği ve yavrusunu teröre kurban vermiş ailelerle gerçekleştirdiği *Kan Çiçekleri* adlı belgesel çalışmasında da yine, öykücülüğünün gazeteciliğine kattığı dil ve anlatım ustalığı belirir.

Akçam'ın ilk öykü kitabı *Maral* 1964'te yayımlanır. Bu kitabında yer alan on yedi öyküsünde de, *Analar ve Çocuklar*, *Doğunun Çilesi* röportaj çalışmalarından izler görülür, ta ki 1969'da yayımlanan *Ölü Ekmeği*'ne kadar. *Ölü Ekmeği*, Akçam öykücülüğünün belli bir ustalığa oturduğu

nun en iyi örneğini oluşturur. *Mara*'a egemen olan röportaj havası, burada kırılmış, gerçek anlamda öyküsel anlatım egemen olmuştur.

Röportajlarında yeğlediği anlatım tarzı, onun öykücülüğünde de belirgin olarak kendisini duyumsatır. Örneğin, 1970'de yayımlanan *Taş Çorbası*, araştırma niteliğindeki röportajlarıyla, öykücülüğünün iç içe geçtiği böylesi ürünlerinden birisidir. Bu yapıtlarında, ağırlıklı olarak kırsal kesimdeki insanın, köy mekânı içerisinde yaşadıkları, sıkıntıları ele alınır. 1973 yılında yayımlanan *Köyden İndim Şehire* yapıtında ise, artık Türkiye'nin yoğun biçimde yaşamaya başladığı köyden kente göçle birlikte birikmiş, kentteki köylünün yaşadıkları yer alır.

Edebiyatın, doğal olarak edebiyatçının sosyal işlevinin bilinciyle yazar Dursun Akçam. Onları yazmaya iten önemli etkenlerden birisi, gelmiş oldukları sosyal kesimin toplumsal beklentilerine aracı, hatta önayak olmaktır.

Dursun Akçam'ın sözlü kültür kaynaklarıyla ilişkisi, bir dışardan okuma ya da toplama biçiminde değildir; o doğrudan doğruya bu kültürel atmosferin soluyucusudur. Onu bu gelenekten, bu birikimden soyutlayarak değerlendirmek başından yanlış olur. Bu bakımdan, sözlü edebiyat kadar halk yaşamının çeşitli yönlerine ilişkin bir dolu bilgiyi sadece *Analar ve Çocuklar*, *Doğunun Çilesi*, *Ölü Ekmeği* ya da *Mara*'da değil; hemen bütün yapıtlarında bulabiliyoruz. Bu 'bilgi' kitabı bir bilgi değil, hayata her yönüyle temas eden, onunla derinleşen bir bilgidir.

Özellikle *Kafdağı'nın Ardı* romanı ele alındığında, kendi biyografisi içerisinde yakın dönemde Türkiye'nin, köyü / köylüsü, kasabası / eşrafı, eğitim kurumları / eğitmeni ile geçirmiş olduğu değişim sürecini de buluruz. Dikkatli okurun kuşkusuz gözden kaçırmayacağı, duyarlı bir yazarının kendi hayatına ve dolayısıyla çevresine tutmuş olduğu projeksiyonla, yakın dönem Türk toplumunun fotoğrafını buluruz. Kars'ta, Urfa'da, Van'da, Diyarbakır'da varlığını bugün de sürdüren kadın erkek eşitsizliği; yoksulluğun, cehaletin kuşatmış olduğu bu toplumun sadece fotoğrafını çekme çabasında olmadığı içindir ki, Dursun Akçam ve kuşağı farklıdır. Onlar edebiyatın/sanatın tıpkı öğretmenlik gibi, hekimlik gibi, toplumu sağaltacak, biraz olsun sorunlarından arındıracak sosyal bir

işleve de sahip olduğuna inanan, bunun hayat bulmasını isteyen insanlardır. Öyle de olmuştur.

Dursun Akçam, edebiyat okurunu çoğaltan yazarlardan biridir. Türkiye’de kitap okurunun en üst düzeylere çıktığı 1970’li yıllar onların eseridir. Türkiye’de, bütün yakınmalara, ağlayıp sızlamalara karşın, iyi-kötü belli bir edebiyat okuru varsa, kimse kendine pay çıkarmasın ama, bunun büyük çoğunluğunu biz bu kuşak edebiyatçılara borçluyuzdur. Yaratıcı yazarlık biraz da budur; okuru çoğaltmaktır, edebiyat/sanattan, estetik değerlerden tat alabilen insanların sayısını arttırmaktır. Bugün tek başına bir kitabı 100 bin, 200 bin ‘satan’ yazarların, yaratıcılıktaki eksik yanları, kitaplarının mevcut reklam ve medya olanaklarıyla iyi pazarlanmasına karşın, okur yetiştirememeleridir. Oysa Dursun Akçam’ın ve o dönem ve anlayıştaki yazarların okuru çoğaltmada çok önemli işlevleri olmuştur. Yazarın toplumla kurmuş olduğu doğru bağ, biraz değil daha çok da çoğalttığı bu dalgadan anlaşılmaz mı? Kendisi yanı sıra bir başka yazarı da okuma isteği uyandırmayan yazar, yaratıcılığı sınırlı yazardır. Nasıl oluyor da, bir kitap yüz bin, iki yüz bin ‘okunuyor’ ama, edebiyat okuru sayısında hiç bir artma gözlenmiyor. Oysa bugün, bırakın bir başka yazarı, aynı yazarın, reklamı az yapılan, promosyona sınırlı oranda sokulan yapıtlarını da okumuyorlar... Bunda suç sadece okurda değil kuşkusuz, sistemin manipüle ettiği ‘yazarların’ okunamaz olmalarından, yaratıcılıklarının sınırlılığından da kaynaklanmaktadır.

Dursun Akçam kişilikli, tavrı olan bir yazardır. Bu tavrı olan yazar vurgulamasını özellikle yapıyorum, çünkü, yakın dönemde, Türkiye’de edebiyat dünyasına egemen olan, kişiliğini iktidara, hiyerarşiye göre belirleyen tavırsızlık, Dursun Akçam ve o kişilikteki yazarların nasıl bir sorumluluk örneği oluşturmuş olmaları yanında, bizzat bu sorumluluğun kaynağı olduklarını da işaretlemektedir.

Akçam’ın, hayat karşısındaki tavrı bu sanatçı kişilikten kaynaklanmaktadır. Onun yoksulların, yoksun bırakılmışların, çocukların yanında tavır sergileyen bir yazar olması; kimlik bilgileri anlatılırken mücadele insanı olarak anılması hiç tesadüfi değildir. Siyasi bir duruşu da olmuştur Akçam’ın. Ne var ki, onun siyasal duruşu, bugün iyice kirlenmiş politik bağlanmalarla açıklanamaz. Haksızlık karşısında, yoksulluk karşısında,

doğanın, kadınların ve çocukların ihmali karşısında bir siyasal duruş, bir tavır alıştır onun yaptığı.

Yeni kuşak 'yazıcıların' Dursun Akçam'a burun bükmelerinin altında bu gerçeklik yatar. Nasıl olsa bütün sözcükler sözlüklerde var deyip, önlerine sözlük koyarak şiir yazanların, öykü kuranların ve bunun giderek kuramsal altyapısını oluşturmaya çalışanların; bu yolla kendilerini alkışlayacak bir 'cemaat' yaratabileceklerin Dursun Akçam'ı, Başaran'ı, Bekir Yıldız'ı, Ümit Kaftancıoğlu'nu, Adnan Binyazar'ı, anlama ve algılama düzeyleri elbette farklı olacaktır. Bunu yadsımamak da gerekir. Çünkü, her sanatçının, yazarın dünyayı ve olayları algılama biçimi farklıdır. Gelmiş olduğu sosyal kesim, hayata bakış açısı, olaylara yaklaşımı çok doğal olarak edebiyat/sanat anlayışını da şekillendirecektir.

III.

Dursun Akçam ve kuşağının kimi sanatçıları, örneğin 11 Nisan 1981'de demokrasi düşmanı kurşunlara hedef olan Ümit Kaftancıoğlu, Fakir Baykurt, Osman Şahin, Talip Apaydın, Ali Kemal Gözükara, Ali Yüce, Başaran, Bekir Yıldız gibi yazarlar ve elbette Yaşar Kemal bir geçiş dönemi sanatçılarıdır. Bu geçiş dönemi, bir yanıla Türkiye'nin siyasal anlamda yaşadığı çalkantıları, altüst oluşları kapsadığı gibi, daha derin olarak köyden kente göçle yaşanan sürecin tanıklığına denk düşmektedir. Bu süreç içerisinde, sözkonusu yazarlar, bu tanıklığı yazın dünyasına taşırlarken, işlevsel bir edebiyatçılık görevi de yapmışlar, bunda başarılı da olmuşlardır.

Toplumsal değişmeyi edebiyata taşıma konusunda başarılı bir değerdir Dursun Akçam. Bugün genel bir Türkiye fotoğrafı olan; eğitim, ticaret, kentleşme, ve siyaset kurumlarını bir bütün olarak içerisine alan gecekondu kültürü onun *Köyden İndim Şehire*'de ilginç bir biçimde ele aldığı konulardır. Güçlü bir sanatçı sezgisiyle, Türkiye'nin geçirmekte olduğu değişimle birlikte kuşanmakta olduğu örtünün de karakterini bu yapıtlarda bulabilmekteyiz.

1980'den sonra kendisi de göçmen olarak Almanya'da yaşamak zorunda kalan Akçam, oradaki insanımızı anlatan yapıtlar verdi. Almanya gerçe-

ğini, ilk Bekir Yıldız yazmıştı: Türkler Almanya'da romanıyla... Yıldız, farklı bir kültür içerisinde, Türk işçisinin durumunu birçok öyküsüne de konu etti. Sonraki yıllarda Fakir Baykurt, Aras Ören, Yücel Feyzioğlu gibi yazarlarımız da aynı konuya el attılar. Dursun Akçam ise, farklı toplumsal koşullarda, Almanya gerçeğini yazdı. Önce Altta Kalanlar adlı kitabında yer alan röportajlarıyla, Almanya'daki göçmen Türk emekçilerinin dünyasını ve paralelinde de Ankara'nın göbeğinde, Bakanlıklar önünde kadın pazarını anlattı. İkinci kez bir zorunluluk, onu oralara sürükledi. Çünkü, onun Almanya'yı mesken tutuşunun zorunlu nedenleri, cumhuriyet aydınlanmasının önüne set çekildiği, siyasal iktidarı ele geçiren güçlerin 12 Eylülle birlikte ülkeye kuşattığı bir sürece oturmaktadır.

Tedirgin edici bir yazardır Dursun Akçam. Ondaki geleceği kavrayıcı sezgi, halkı iyi tanıma özelliğinden gelmektedir. Bu iyi tanıma, asla halk hayranlığı değildir. Bütün zaaflarıyla onu kavrama ustalığıdır.

IV.

Edebiyat bir toplumun ruhudur. Enstitülü yazarların, en büyük özellikleri, o döneme değin, uzaktan, kurgulanarak yani ruhu olmayan, sentetik bir köy, hatta buna sadece köy demek de doğru değil, bütün bir Anadolu denebilir, anlatmaya girişmiş olmalarıdır. Bunu, *Yaban*'ın yazarı, Yakup Kadri Karaosmanoğlu çok güzel özetler, Talip Apaydın ve Fakir Baykurt'un kendisini ziyaretlerinde: "*Biz köye, Anadolu'ya trenin penceresinden bakıyorduk, siz içinden geliyorsunuz.*" diye. O karmaşık ruhu ancak onların yapıtlarından okuyabiliyoruz. Bu egemen siyasal iktidar için olduğu kadar, edebiyat çevreleri için de tedirgin edicidir.

Dağların Sultanı ile *Ucu Ucuna Yaşam* romanları ise, Almanya'daki insanımızı anlatmaktadır. Bu romanlara yansıyan sadece insanımızın Almanya'daki durumu değil; sarsıntılı politik ortamın ardından sürgün olmuş, sığınmacı durumuna düşmüş Türk insanının ruhsal dünyası, bir başka toplumda içerisine itildiği açmazlar, ilk bu romanlarda dile getirilmiştir. Bu yanıyla da *Ucu Ucuna Yaşam* bir dönem romanıdır, geçmiş ve bugünü anlatır. Geçmiş, yenilgi ve yenilginin siyasal terminolojideki adıyla, 12 Eylül 1980'dir. Ama projeksiyon tutulan bugün, yaşadıklarımı-

zın ta kendisidir. Sanatçı sezgisi böyle bir toplum ruhunu okuma yeteneğidir. Dursun Akçam, ta başından hiç bir zaman ideolojik darlığa düşmeden, hayatı ve insanları pek doğal olarak toplumu ve toplulukları bir büyük pencereden görebilme; onları en karmaşık yanlarıyla olduğu kadar en yalın halleriyle de kavrama ustalığında bir yazardır.

Hayatlarının bir bölümü Anadolu'da geçmiş, bir bölümünü Almanya'da geçirmekte olan insanların Türk ve Alman mantalitesi arasında; Türkiye'den taşıdıkları ve özellikle de belli bir sürecin siyasi aktörleri olarak üstlendikleri kimlikle, Almanya'da içerisine düştükleri açmaz çok çarpıcı bir biçimde irdelenir.

Dağların Sultanı'nda Anadolu işçisinin, sığınmacısının hayatını; parayla alınıp satılan nikâh kavramını, Doğulu ve Batılı ahlak anlayışlarının farklılığını; bu farklılık içerisinde Türk insanının trajedisini ustaca kurguluyor.

Ucu Ucuna Yaşam ise, özellikle Türkiye'de politik mücadelenin bir biçimde içerisinde olmuş insanlar dünyasından, dünyanın yeniden şekillendiği süreçte, bir hesaplama romanıdır. Gerçekle yanılısama, umutla umutsuzluk sürgündeki insanın tinsel dünyasında oluşturduğu gerilimlerle bu romana taşınır. Bu romanda, Akçam, aynı zamanda Türk toplumdaki kırılmaların da altını çiziyor. Türkiye'de politik kimliklerinden dolayı hayat alanı bulamamış 'devrimci'lerin; kapitalizme karşı örgütlenirken, kapitalist bir ülkede sığınmacı olarak yeniden bu örgütsel ilişkilerini sürdürme biçimlerini ele alır.

Almanya'daki insanımızın dramı, orada doğup büyümüş ve Almanca yazan yazarlarımız tarafından da ele alınmıştır. Ayrıca yukarıda belirttiğim gibi başka yazarlarımız da ele almış, bu konuda çok sayıda yapıt yayımlanmıştır. Ancak Akçam'ın ele aldığı konuları Türkçenin anlatım ve çözümleme gücüyle bir dilsel zenginliğe dönüştürmesi, bir başka açıdan önemini yansıtır. Aytaç'ın altını çizdiği gibi, Anadolu insanının Alman kültürü içerisinde yaşadığı sarsıntıyı, değerler çatışmasını, gurbet duygusunu bütün canlılığıyla işler. Gürsel Aytaç'ın altını çizdiği gibi, *"Bu konuyu benzer ya da başka bakış açılarından Almanca anlatan Türk yazarlarının kitapları, Türk okuyucusuna bir şey söylemediğine göre, Dursun*

Akçam gibi Türkçe yazarak Almanya'daki insanımızın dünyasını bizlere başarıyla yansıtan yazarlarımızın kıymetini bilelim.¹

Geçiş dönemi vurgulaması, Türkiye'nin, sadece sosyokültürel anlamda, özellikle 1950-1980 dönemini kapsayan köyden kente ve yurtdışına göç, çarpık kentleşme; kültürel yozlaşma gibi gerçekliklerle tanışmasından kaynaklanmıyor. Aynı zamanda, yazınsal düzlemin aktörleri olarak biz-zat bu eylemlerinden dolayı geçiş dönemi temsilcileridir.

Türk edebiyatının en verimli dönemini oluşturdukları gibi, birçok tema-nın kavramsal düzlemden yazın düzlemine akmasını da sağlamışlardır. Ağa, eşraf, imam, öğretmen, muhtar, gecekondu, kasaba siyasetçiliği, tefeci tüccar, bezirgân burjuvazi, işgüzar bürokrat... tüm bunlar en canlı halleriyle Dursun Akçam kuşağının edebiyata taşıdığı tema ve karakterlerdir.

Ele aldıkları sosyal kesimden dolayı, 'köy edebiyatı' gibi, edebiyat dışı bir tanımlamayla kategorize edilen söz konusu dönemin yazarları, Türkiye'de sadece sorunları dile getirip, entelektüellerin bile çok önemli bir kesiminin uzak olduğu, bilmez bulunduğu konuları yazın düzlemine taşıırken, bir yandan da toplumun geniş kesimlerine edebiyat gibi sanatsal bir gücün varlığını duyumsatmayı başardılar. Bugün edebiyat dışı bir kaygıyla, düzlem bulan yazar-yayıncı-medya grubu ya da tarikat ekse-nindeki dayanışma biçimi; Dursun Akçam kuşağının ilkel bulduğu, dola-yısıyla asla onay vermediği bir anlayıştır. Dursun Akçam kuşağı gücünü toplumdan alan bir edebiyat anlayışının temsilcileridir.

Türk edebiyatının özellikle 1990'lardan sonra içerisine düştüğü 'buna-lım', bir anlamda 1970 ve hatta 80'li yıllar boyunca hemen herkesin ağ-zına pelesenk olmuş kavramların içlerinin doldurulamamış olmasından kaynaklanmıştır. Edebiyat ürününü gerçeklik / gerçekçilik ya da yakın anlamlardaki diğer kavramlarla dillendirme çabası, bunların söz konusu düzlemde hayat bulmasından çok, yıpranmasına, içerisinin boşaltılmasına neden olmuştur.

¹ Gürsel Aytaç, *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler*, s.336, 2. Basım, Gündoğan Yayınları, Ankara 1999.

Ayrıca, 12 Eylül despotizmiyle başlayan ve 1990'larda kültürel olarak hayatın bütün alanlarını işgal etmiş olan ekonomik / siyasal yapılanma, alttan alta, deyim yerindeyse edebiyatın, sanatın bir seçkinler işi olduğu anlayışını yerleştirmeye çalıştı. Edebiyat / sanat dışı insanların finanse ettiği kültür dergilerinin hayat bulması, buralarda Türkiye dışı yazarların / görüntülerin ağırlık taşınması bir bütün olarak bakıldığında hiç de bilinçsiz olmayan 'kültürsüzleştirme politikası'nın nasıl bir yoğunlukla işletildiğini de sergilemektedir.

Dursun Akçam ve onun kuşağından, yazgıları ortak başka köy kökenli yazarlar için de söylenebilir: En iyi bildikleri insanları, en iyi anladıkları meseleleri yazdılar. 1974 yılında, Mehmet Bayrak'ın kendisiyle yapmış olduğu söyleşide söyledikleri, onların dünyasını anlamak bakımından oldukça geniş ipuçları verir: *"Köyden çıktık, Köy Enstitülerinde okuduk, köye döndük, köyde çalıştık. Öğrencilik yıllarında kentleri yalnız 19 Mayıs Bayramında tören alanına giderken görürdük; köylerde öğretmenlik yaparken de aybaşlarında... 4274 sayılı yasa, köy öğretmenlerinin tatillerini köylerde geçirmelerini, köylülere yardımcı olmalarını öngörüyordu. O nedenle kentlerin bu garip konukları, bilmedikleri bir çevreyi, o çevre insanını nasıl yazacaktı? Köylü, köylülüğü canına, ciğerine değin yaşamış yazar-çizer takımının, köy insanının dertlerini, özlemlerini bir yana iterek kentten yazmaya özenmesi eşyanın doğasına ters düşen bir sahtecilik olurdu. Olaki onları yazmaya zorlayan, yazar yapan da içinde yaşadıkları toplumsal çevrenin acı gerçekleriydi."*

Bu belirleme açık bir gerçeği ortaya koyuyor, birincisi içerisinde yaşanılan toplumsal gerçeklik, ikincisi de zor ve çetin koşullar.

¹ Mehmet Bayrak, Köy Edebiyatı Üstüne Dursun Akçam'la Söyleşi, *Varlık Dergisi*, S.799, ss.11, Nisan 1974.

Edebiyatta ‘Kişilik’ ve Ümit Kaftancıoğlu

Metin Turan

I.

Yazma eylemiyle *yazgıyı değiştirme* çabasının zemin bulduğu en kapsamlı alan 1950’lerden itibaren edebiyat, düşün ve sanat dünyamızda etkisini hissettiren Köy Enstitülerinden yetişenlerin, sonrasında da onların ardılarının uğraşısıdır. Bu yazgıyı değiştirme beklentisi öyle bir üst noktadadır ki, Aşık Veysel, kızının rahatsızlığı için doktor peşinde koştukları bir gün Fakir Baykurt’a: *“Zühre büyüdü, everdik, hasta bile oldu sayende!”*

“Niye sayemde oluyor?” diye güldüm.

On sekizindeki genç kadın bir adım ardımızda.

“Yazar değil misin? Sen çekmedin mi yazgısını temize?” diye yargısını belirtir Aşık Veysel.

Feleğe sığınmış bir kötü kader tutkusundan kurtulma düşünün somutlaşmış halidir bu.

Kaftancıoğlu da, onun öncülü ve çağdaşları da yazgılarını değiştirme kanalı olarak öğretmen olmak, okumak olanağını görmüşlerdir. Bu felekten kurtulmak kavgasında onların başarısı kadar örnekliklerini de simgeler. Egemeni, dolayısıyla da siyasal iktidarı tedirgin eden gerçeğin bu somut halidir.

Türk edebiyatının, 1950’lerden başlayarak temel iki ekseninde aktığını ve bunlardan söz konusu döneme damgasını vuranın köy enstitülü yazarlar olduğunu; bu sürecin 1980’li yıllara değin sürdüğünü göz önüne getirerek edebiyat ortamının *kirlenme, seçkinleşme, popülerleşme* gibi bir dizi kavramla tanışmasının, Kaftancıoğlu özelinden hareketle bir değerlendirilmesine girişeceğim.

Böyle bir değerlendirme, bir yandan Kaftancıoğlu ve onun temsilcisi bulunduğu kuşağın edebiyat/sanat anlayışını değerlendirmemiz bakımından yol gösterici olacaktır, bir yandan da mevcut edebiyat dünyasının zenginlikleri ve açmazlarıyla bugünkü durumuna iz düşürmeye çalışacağım.

Edebiyatın, özellikle Türkiye gibi, toplumun gizil unsurlarını; kültürel normlarını kavramada önemi anımsanırsa, söz konusu kuşağın varetmiş oldukları edebiyat birikimi bu noktada daha bir anlaşılır olacaktır. Çünkü nüfusunun sadece %30'unun okur -yazar; % 70'inin köylü olduğu bir dönemden, şehirlere taşınmış -kentli değil- nüfusun %80'lere ulaştığı, okur-yazar ancak izler nitelikteki nüfusun %90'lara ulaştığı bir Türkiye fotoğrafıyla karşı karşıyayız. Daha açıkçası, 1950'lerde edebiyatçı kimlik sorumluluğunu taşıyan insanın önüne, toplumun bütün katmanları ama özellikle de cumhuriyet önceki siyasal yapılanmanın unuttuğu, dağa taş attığı kesimin sesi olmak, onların gönencini artırmak ülküsü taşınyordu. Şimdi edebiyatçı kimliğin işlevi, salt edebiyat dünyasını vareden belli merkezlerin manipölasyonuyl oluşturulmuş tüketici (okur) kitlesi ve ürünün kalitesini kontrol eden yazılı ve görsel medyanın servis şefleridir. Birbirine sistemin hiç de rastgele olmayan kontrol mekanizmalarıyla bağlı, birbirinden bağımsız hareket edemeyen aktörleriyle oluşturulmuş bu dünyanın mantığıyla, Kaftancıoğlu'nun da içerisinde olduğu kuşağın edebiyatçı fotoğrafını algılamaya olanak yoktur.

Kaftancıoğlu, -kuşağının diğer yazarları için de söylenebilir bu- bir yandan toplumun gerçekliğini anlatırken diğer yandan da Cumhuriyet Türkiye'sinin modernleşme ülküsünü gerçekleştirme çabasında yöneldiği batılılaşma; Osmanlılıkla uzun yıllar içselleştirilememiş doğululuğun da bir anlamda çatışkısının su yüzüne çıkışı gibidir.

Köy Enstitülü yazarların edebiyatı popüler kültürün bir unsuru olarak algıladıkları; eylemliliklerinin böyle bir süreci beslediğini savlamak, yanlış olur. Edebiyatın toplumsallaşması konusunda ciddi bir işlev taşıdıkları ve bunu gerçekleştirdikleri rahatlıkla söylenebilir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, bu kuşağın önderliğiyle, toplumun değişik katmanlarından edebiyata birer özne olarak katılma cesareti gelişmiştir. Söz konusu oluşum/birikimin kültürel hayata; müzik bakımından, resim bakımından,

tiyatro bakımından ciddi bir izler/okur kitle yarattığını söylemek yanlış olmaz. Ne var ki, bu kitle, özellikle 1980'lerden itibaren ivme kazanan, dünyadaki kültürel/ekonomik şekillenmeyle de paralellik içerisinde başkalaştı. Kapitalizmin edebiyatı da, başka alanlarda olduğu gibi tüketicinin bir nesnesi durumuna getirmeye başlaması, bu alanda profesyonelliği doğurduğu gibi, seçkin bir edebiyat kişiliğinin oluşmasına da katkıda bulundu.

Dönemi algılamada, bugünün edebiyat dünyasına hakim olan gözlüğü kullandığımızda, algı kanallarımızın tıkanıklığıyla karşılaşırız. Doğal olarak, bugün belli bir politik kültürden yalıtılmış, kapitalizmin yaşamı sömürgeleştirdiği; bireyi kendine has bütün yeteneklerinden soyutlayarak bir nesne durumuna iteklediği kültürel ortamda, edebiyata kişilik kazandırma çabasındaki değerlerin, algılanması gerçekten güçleşir.

Ümit Kaftancıoğlu'nun da içerisinde bulunduğu, özellikle Nâzım Hikmet'le başlayan, Türk edebiyatının ulusal geleneğe bağlanması gayreti, 1940'lardan başlayarak Sabahattin Ali, Orhan Kemal, Aziz Nesin, Rıfat Ilgaz ve elbette özellikle 1950 sonrası yoğun bir üretim içerisinde bulunarak; edebiyatı sadece 'sıkı metin' olarak ele almak değil, aynı zamanda hayatın bizzat kendisinin estetize edilmesi olarak algılayan; hayatı dönüştürmeye çalışanların çabalarıyla kişilik kazanmıştır.

II.

İlk ürünü, 1954 yılında Varlık'ta yayımlanır: "Bir Bahs". İlk kitabı, TRT Büyük Ödülü (1970) kazanan *Dönemeç* adlı hikâye kitabıdır; 1972 yılında yayımlanmıştır. Aslına bakılırsa, yayımlanan ilk ürünle, kitaplaşan ürünler arasında ciddi bir zaman aralığı vardır. Bunu; Mehmet Bayrak'la yapılan, Yenigün gazetesinin 19.9.1973 tarihli konuşmasında, iki nedene bağlıyor. Birincisi '*kapalı devre*' yayın yapan edebiyat dergilerinin ve yayınevlerinin 'ünlenmeden' kimseye kapı açmamalarına, ikincisi de kendisinin henüz beslenmekte olmasına; yazıp yazıp sonra yırtıp atma döneminin bitmemişliğine...

1970'te kazandığı TRT Büyük Ödülü, Kaftancıoğlu'nun edebiyat dünyasında bilinmesine, ürünlerinin kitaplaşmasına olanak tanıyor.

Kaftancıoğlu, Köy Enstitülü yazarlarla başlayan Türk edebiyatındaki köye yönelme eğiliminin önemli adlarından biri olduğu kadar; her birinin farklı duruşu yanında, kendine özgü üslup ve yaklaşımıyla da ayrı bir yere sahiptir. Bu yer, genel çizgileriyle iki ana eksene oturuyor. Birincisi onun yetiştiği kültürel ortamla ürünleri arasındaki doğrudan bağlantı, ikincisi de olay ve olgulara yaklaşımında ölçüt aldığı bakış açısının sağlam ve tutarlı oluşudur.

Onun özellikle çocukluğunu geçirdiği kültürel ortam, geleneksel halk anlatılarının zenginliğiyle ünlü Dede Korkut diyarıdır. Daha okula gitmeden okuma yazmayı öğrenmesi ve köy odalarında dinlediği, sonra da kendisinin okuyarak dinlettiği *Kerem ile Aslı*, *Aşık Garip*, *Ferhat ile Şirin*, *Leyla ile Mecnun*, *Kerbela Vak'ası*, *Hazreti Ali Cenklere...* gibi halk hikâyelerinin kültürel atmosferi, Kaftancıoğlu'nun folklorcu, hikâyeci ve romancı kişiliğinin şekillenmesinde belirleyici unsurların başında gelir. Yadsınamamak gerekir ki, çocukluk döneminin belirleyici öğeleri olan bu anlatılar, onun yazma uğraşında da önemli payı oluşturur. *Çehov*, *Dostoyevski*, *Tolstoy* ve *Pasternak*'ı kendisini en çok etkileyen yazarlar olarak anar. Ayrıca *Şolohov*'un '*Don Durgun Akardı*' yapıtının, kendisinde yazma isteğini uyandıran önemli bir yapıt olduğunu, özellikle, belirtir. Doğu edebiyatı ve sözlü Türk halk edebiyatının canlı ortamından gelerek, Köy Enstitülerinde tanıştığı dünya edebiyatının klasikleriyle duygu ve düşünce dünyasını zenginleştiren Kaftancıoğlu'nun, *Yelatan* gibi geleneğe yüz dönmüş, bunun yanında modern anlatı tekniklerinin zenginleştirdiği güzel bir romana imza atmasında bu kültürel bileşkenin büyük katkısı vardır. Kaftancıoğlu'nun gerçekliği yorumlamadaki ustalığı, sanatsal bakışı dil ustalığına dönüştürmesinde ortaya çıkar. Alangu'nun vurguladığı gibi, tema ve kişilerin yaşam tarzlarına paralel geliştirdiği sert ve sağlam bir dil, 60'lı yıllarda belirgin biçimde öne çıkan doğrudan anlatıma dayalı gerçeklik anlayışını da bu kısırlıktan kurtarır. Bu anlamda da gerçekçi öykücülüğümüze zengin bir anlatım olanağı kazandırır. Doğayı betimlemede ve insan-mekân arasındaki dirimsel bağı yakalamadaki ustalığıyla da Kaftancıoğlu, ayrı bir yere sahiptir. Gerek öykülerinde gerekse romanlarında çevreyle insan arasındaki ilişki, insanı mekândan soyutlamayan ve yabancılaştırmayan; hayatın bütün doğallığıyla anlatı-

mı, estetize bir kompozisyon içerisinde verilir. Bu kompozisyon onun hayatı yorumlayışını anlamamız bakımından da çok önemli bir işarettir.

Yetiştirdiği kültürel ortam, onun eleştirel yaklaşımıyla edebiyata taşınır. Kaftancıoğlu, Türk edebiyatında geleneği bu anlamda en verimli değerlendiren yazın adamlarının başında gelir. Çünkü geleneği iyi bilir. Dede Korkut boylarının onun kültürel arka planını oluşturan zengin anlatım tekniği ile anlatıma gösterdiği özenin kesişimiyle gelenek çağdaş bir yapıya dönüşür.

TRT 1970 Sanat Ödülleri yarışmasında büyük ödül kazandığı *Dönemeç*, bir ilk yapının bütün güzel özelliklerini taşır: çarpıcı bir konu, akıcı bir anlatım, gerçekçi bakış açısıyla doğaya dair betimlemelerin bulunduğu sanatsal incelik... *Dönemeç* bir anlamda Kaftancıoğlu'nun kendi hayatıdır. Cılavuz Köy Enstitüsü'ne yazılma serüvenini anlatır. Bu serüven bir utkuya dönüşen Garip'in mücadelesinin, tam da yukarıda da çerçevesini çizmeye çalıştığım 1940'lı yıllar Türkiye'sinin sosyokültürel fotoğrafını yansıtır bize. Umudunu bütünüyle okumaya bağlamış yoksul Anadolu insanının, sınıf atlamadan ziyade, toplumsal kalkınmayı ama öncelikle uyanmayı; dolayısıyla kasaba politikacısıyla eşraf arasında sıkışmışlığını aşmayı da nasıl eğitim yoluyla başaracağına olan sonsuz ümidini yansıtır. Hikâyede elbette bir bütün olarak başka öğeler de vardır; doğanın egemenliğine bir türlü güç yetiremeyen insanın çaresizliği; bin yıldır dünyayı bir dağın ardından algılayanın ufuksuzluğu gibi...

1970'li yıllardan itibaren genel olarak öykü ve romancılığımızda gözlenen yönelimlerin farklılaşması sürecinde Ümit Kaftancıoğlu, özellikle *Tüfekliler* (1974) romanıyla feodal kalıntıların siyasal iktidarla ilişkilerini ele alır. Ağa, aşiret, politikacı ekseninde kök salan kirlenmenin, nasıl bir tortu üzerinde boy verdiğini ayrıntılarıyla sergiler. Feodal gerilimin, kent siyasal yaşamıyla birlikte işlenişinin çarpıcılığı, onun bu çalışmasında, otobiyografik çerçevenin bir aşiret tipolojisine yansıtılışı bakımından önemli bir eksene oturur. Bu yapıt aynı zamanda Türk edebiyatında feodal beylerin, cumhuriyet dönemi içerisinde siyasal iktidarla ilişkilerini irdelemek, siyaset ve hükümet etme kurumlarının, güçlü bir sanatçı öznesiyle, 1990 ve 2000'li yıllardaki yerel ve ulusal ölçekteki izdüşümünü görmek bakımından da önemlidir.

Bu gerçeklik, Kaftancıoğlu gibi, diğer enstitülü yazarların öngörülerinin nasıl tarihsel bir bilinçle perçinlenmiş olduğunu görmek bakımından önemlidir. Halkı; paylaşımcı olduğu kadar yeri geldiğinde nasıl da çıkarıcı olduğuyla, direngen olduğu kadar yeri geldiğinde nasıl da üzerine ölü toprağı serpilmiş bir halde teslim olabilirliğiyle de tanıyabilme ayrıcalığıdır.

Kaftancıoğlu'nun, elbette kuşağından diğer toplumcu yazarların da, belirgin özelliklerinden biri, bildikleri bir dünyayı anlatıyor olmalarıdır. Bu tutumları kimi kez, 'yansıtmacılık' olarak değerlendirilse de, yazdıkları koşulların ve onları edebiyatla buluşturan ilişkilerin gerçekliği anımsanırsa, söz konusu tutumun özgüllüğü daha iyi kavranır. Çünkü, toplumun önemli bir kesiminin sosyal değişimi, sınıf atlamayı eğitim ve okumaya endekslediği bir tarihsel süreçte, haklı olarak, Kaftancıoğlu gibi söz konusu sürecin aktörlerinin de böyle bir tutum içerisinde bulunmaları yadırganmamalıdır.

Kaftancıoğlu ve kuşağının bir önemli özellikleri daha vardır; uzun yüzyıllar İslam kültür dairesi içerisinde gözüken Osmanlı toplumunda, merkezden, doğal olarak medrese kültüründen uzakta kalması kırsal alan insanının öteden beri sürdüregeldiği; farklı etkilenmelerle harmanladığı; Osmanlının merkezde kurumlaşmış ve katılaşmış İslam inancıyla, doğal olarak da bu kültürle uyuşmayan bir Anadolu gerçekliğini de su yüzüne çıkarmalarıdır. Öyle sanıyorum ki, atılımcı, toplumsal işbölümü içerisinde kadının üstlenmiş olduğu rolle, dinsel kurumlara karşı gösterilen esneklikle; sürdürüle gelen hoşgörü anlayışıyla, katı, medrese geleneğinden gelen ve kasaba ahlakı içerisindeki yeni Türk siyasetçisinin; kasaba eşrafının bu öne çıkmayı kabullenememesinin böyle bir gerçekliği su yüzüne çıkarmalarından da kaynaklanmaktaydı. 1950'lerde topyekûn olarak söz konusu bağnaz, gerici; siyasal tercihleri eşraf çıkarları üzerine oturtmuş kasaba politikacılarının; örtülü ödeneklerden beslenen 'gazeteci' ve 'edebiyat' çevrelerinin bu birikime saldırmasının Anadolu'ya özgü direnç noktalarının ortaya çıkmasından rahatsızlıklarıdır.

Tüfekliler, aşireti ve siyaseti tartıştığı kadar, aynı zamanda devlet izlekli bir romandır. Kimliği bir etnik sorun olmak ötesinde kültürel boyutuyla

ele alan, bunu yaparken de olayları aidiyet duygusuna kapılmadan yansıtmamasını bilebilen bir çalışmadır.

Kaftancıoğlu, hemen tüm Köy Enstitülü yazarlarımızda görülen halk anlatı geleneğinden ve yerel dilden yararlanma biçimini, doğrudan bir derlemeci ve araştırmacı olarak da sürdürür. Halk kültüründen yararlanma, bu anlamda, Kaftancıoğlu'nda başka bir boyutta daha seyreder ki, uzun bir zaman aralığına yayılan radyo programlarının hemen tamamı bu zenginliğin üzerine inşa edilmiş olarak karşımıza çıkar. Bugün, birçoğunun arşiv kaydı bile olmayan, dostlarının elinde sınırlı örneklerle dinleme olanağımız olan bu programlarda Kaftancıoğlu, ulus bilincinin kültürel kimlikle oluşabilirliğinin, bireyin sağlıklı duruşunun böyle bir donanıyla sağlanabileceği üzerinde odaklanır. Yerel olanın anlaşılması gerekliliği, onun özellikle üzerinde durduğu bir noktadır. Tarihsel kahramanlara, yerel kişiliklere ayrıntılı bir biçimde değer vermesinin kaynağında, kültürün yalınkat bir okuma, yalınkat bir gözlem olmadığını işaretlemek vardır.

Talip Apaydın'ın bir değerlendirmesinde vurguladığı gibi, Kaftancıoğlu, yolculuğun yazarıdır. Bu yolculuk hem anlatılanın içerisindeki yolculuktur, hem de kendi anlatım tekniğine eklediği yenilik anlamında yolculuktur. Bu bakımdan da her yeni yapıtında dilini ve anlatımını zenginleştirmiş bir edebiyatçı olarak çıkar karşımıza.

Öldürümünden sonra kitaplaştırılan ve *İstanbul Allak Bullak* adlı yapıtta toplanan öykülerinde, kırsal kesimden büyük kentlere göçün doğurduğu sancılı kentleşmeyle beraber, yoksulluğun şekillendirdiği yeni kültürel ortamın olay ve insanlarını anlatır. Kopuşun birey hayatındaki etkilerini en çarpıcı biçimde bu yapıtında buluruz. Bu kopuş, kuşkusuz bir kimlik-sizleşme olgusudur. Kendine yabancılaşmanın nasıl bir toplumsal parçalanma olarak karşımıza çıktığını, en güzel Kaftancıoğlu'nun son dönem öykülerinde buluruz. Köy sosyal ortamı içerisinde kendi iç dünyasıyla barışık insanın, kapitalizmin çarpık ekonomik ilişkiler yumağında nasıl mutsuz, endişeli ve korkak bir yaratığa dönüştüğünü anlattığı bu öyküler, aynı zamanda kültürsüzleştirme politikalarının, yani popüler olanın Türk kültür hayatını nasıl işgal ettiğinin de sorgulandığı örnekleri oluşturur.

Köroğlu Kol Destanları, Tek Atlı Tekin Olmaz, Çizmelerim Keçeden, Şül-gür Deresi, Hınzır Paşa gibi çalışmalarıyla sözlü kültürden yazılı kaynaklara kazandırdığı halk kültürünün verimleri hem özgünlükleri bakımından hem de bir üslup olarak, onun kaleminden geçirilmişliğiyle ayrı bir değer taşırlar. Bunlar yanı sıra kimi halk türkülerini, örneğin radyo ve televizyonlardan severek dinlediğimiz *'Evreşe Yolları Dar'*, *'Yüksek Yüksek Tepelere Ev Kurmasınlar'* Kaftancıoğlu'nun derlemesiyle türkü repertuarımıza kazandırılmış eserlerdir. Bütün bunlar düşünüldüğünde koşuşturmalı bir hayata sığdırılmış bu derlemeler bile bir kültür adamı portresinin en önemli karesini oluşturur.

Kaftancıoğlu, Türk çocuk edebiyatı içinde de önemli bir yere sahiptir. Türkiye'de sınırlı birkaç örnek dışında, çocuklara yönelik yazılan öykü ve romanların niteliği hep tartışlagelmıştır. Hatta, kimi yazarlarımızın ısmarlama çocuk kitabı yazdıkları gerçeği düşünülürse, bu anlamda ne büyük bir yoksulluğun içerisinde olduğumuz daha kolay anlaşılır. Bu bağlamda Kaftancıoğlu, zaten büyük çoğunluğu belleğinde yer etmiş halk anlatılarının besleyiciliğiyle, zengin bir çocuk duyarlığına seslenir. Çocuklara ve gençlere yönelik olarak yazdıklarının arka planında da kültürel kimlik arayışı yatar. Halk ozanlarından derlediklerini yeniden işleyerek kitaplaştırmasının, oradaki dil ve anlatım zenginliğini daha genç kuşakla paylaşma çabasının bunun somut örneği olduğu gözden kaçmamalıdır.

Eylemleriyle kendi portresini var etmiş bir aydın kimliğinden, sanatsal kişiliğin çözümlemesini yapmak daha kolaydır. Bu bakımdan, Kaftancıoğlu, gerek TRT İstanbul Radyosu'ndaki *'Diden Dile'* programıyla bugün bir benzerini göremediğimiz dil, anlatım, konu çeşitliliği içerisinde halkın sözvarlığını kendi temsilcileriyle anlatma/aktarma çabasına yaptığı öncülük; her yeni yapıtıyla kendisini daha bir geliştirerek hayata karşı sorumluluğunu halkına karşı; en önemlisi işine karşı sorumlulukla bütünleştirmiş bir kişiliktir.

Kaftancıoğlu, edebiyatçının muhalif bir kültüre sahip olduğu dönemin temsilcisidir. Böyle bir sürece tanıklık ettiği gibi, bizzat bu sürecin öznelinden biri olmuştur. Bu bakımdan, edebiyatı bir 'eylem', edebiyatçıyı 'eylem adamı' olarak görmesi kadar, bugün mevcut tüketim kültürü içe-

risinde kapitalizmin ögelerine eklenmiş edebiyat anlayışının böyle bir bakış açısını anlamakta zorlanması ve bu kimlikteki değerleri de saf dışı etmeye çalışması da doğaldır.

Yazar - Okur İlişkisi ve Fakir Baykurt'un Yarat- tığı Aydınlık

Erdal Atıcı

Değerli Dostlar,

Hepinizi yürekten selamlıyorum...

**Benim konum: "Okur Yazar İlişkisi ve Fakir Baykurt'un yarattığı ay-
dınlık"**

Başkanlığını yaptığım Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfımızın da kurucuları arasında yer alan Şair-Yazar-Öğretmen Örgütçüsü Fakir Baykurt'la benim yüz yüze bir tanışıklığım olmadı. Bu benim için her zaman büyük bir üzüntü kaynağı olmuştur. Fakir Baykurt'u yapıtlarından tanıyorum. Onun duygularını düşüncelerini, özlemlerini, halkçılığını, sosy-
listliğini, öğretmenliğini, TÖS Genel Başkanı olarak (Türkiye Öğretmen-

ler Sendikası) çalışmalarını, hapislerde ve sürgünlerde geçen yaşamını çok iyi biliyorum. Çünkü yapıtlarının tamamına yakını günler geceler boyu okudum; beynimde taşıdım. Onun yapıtları beni öyle etkiledi ki akranlarımin hepsi köyde kalarak çiftçilik yapmak zorunda kaldıkları halde ben onun etkisiyle okudum ve öğretmen olmayı başardım.

Öğretmen olmakla da kalmadım. Onun yapıtlarında anlattığı halktan yana, güçsüzün yanında, dirençli, duyarlı ve esen rüzgârlara karşı dimdik duran cesur öğretmenlerden biri olmayı amaçladım.

Onun gibi geceler boyu okudum, “kumrucuk” gibi düşündüm, sayfalar dolusu yazdım. Aklımda hep ülkemiz için daha ne yapabilirim taşıdım. Bu ülkeyi sevmenin hiçbir karşılığı olamaz diye düşünürüm.

İşte böyle etkilendim ben Fakir Baykurt’tan.

Şimdilerde “Okuyucularını böylesine etkileyen bir yazar var mıdır?” diye de düşünüyorum. Sahi günümüzde böyle yazarlar var mıdır?

Günümüzün tüm yazarlarını da kastetmiyorum; ama büyük çoğunluğu işaret ediyorum. Artık Türkiye’de çoğu yazarın insanlardan, insan sorunlarından koptuğunu söyleyebiliriz. Günümüzde konu olarak yoksulluğu, ezilmişliği, sömürüyü, aydınlanmayı, halkı, halkın bin bir sıkıntısını ele alan yazarı ara ki bulasın.

12 Eylül Cuntasının başı büyük ressam(!) Kenan Evren darbeden birkaç yıl sonra bir ilçeye gitmişti, orada bir ilkokulu ziyaret etti. Bir sınıfta öğretmeni dinledi ve biraz sonra öğrencilere bir soru sordu. Öğrenciler soruyu bilemeyince yanındaki gazetecilere dönüp: “Nerede o eski öğretmenler?” dedi. Ertesi hafta o zamanın en güçlü muhalif dergisi “Gırgır” bu konuyu kapak yaptı. Kapak şöyleydi; Kenan Evren soruyordu: “Nerede o eski öğretmenler?” diye, bir adam, işte burada deyip gösteriyordu; öğretmen hapiste, işte burada deyip gösteriyordu; öğretmen mezarda, işte burada deyip gösteriyordu; öğretmen sürgünde, işte burada deyip gösteriyordu; öğretmen işkencede, işte burada deyip gösteriyordu; öğretmen pazarda limon satıyor.

Peki, öğretmenler için karikatürize edilen bu tabloda yazar nerede? Nereye gitti bu yazarlar?

Olaylar karşısında ne yapıyorlar dersiniz. Yetmiş yedi milyonluk ülkede bu kadar sıkıntı, bu kadar karanlık olay, bu kadar yoksulluk, bu kadar iş cinayeti, bölücülük varken, ülke santim santim satılırken, sokağa çıkan herkese terörist gözüyle bakılırken, yeraltı ve yerüstü kaynaklarımız yağmalanırken ülkemizin yazarları niçin susarlar?

Soruyu tersinden soralım: Fakir Baykurtlar yaşasaydı susarlar mıydı?

Düşünebiliyor musunuz? Soma'da bir maden ocağında, devletin gereken denetimi yapmamasından, iş güvenliğinin sağlanıp sağlanmadığını kontrol etmemesinden, dolayı 301 işçimiz yaşamını kaybetti. Bu ülkenin çoğu yazarı ortada yok. Bu yetmedi, asansör faciasında 10 ölü, mevsimlik işçileri taşıyan minibüs devrildi 18 yurttaşımız öldü. Ermenek'te maden ocağını göz göre göre su bastı 18 yoksul çocuğu yaşamını kaybetti.

Bu olaylar yalnızca son 6-7 ayda yaşadığımız olaylar... Yazar, Ermenek'te ölen Tezcan Gökçe'nin babası Recep Gökçe'nin yoksulluğunun fotoğrafı, yırtık lastik ayakkabılarını yazsa sayfalar tutar. Herkesin "Aaa! Ne büyük yoksulluk" diye şaşırması halkın ne kadar sahipsiz kaldığının resmidir aslında.

İnsan tam da bu noktada "Nerede Fakir Baykurtlar, Talip Apaydınlar, Osman Şahinler, Mahmut Makallar, Yaşar Kemaller, Orhan Kemaller, Sabahattin Aliler, Nâzım Hikmetler, Hasan Hüseyinler, Enver Gökçeler?" diye yüksek sesle sormadan edemiyor.

Onlar; Anadolu'da ezilen, sömürülen, horlanan, baskılanan insanların sorunlarına eğildiler ve sorunlarına dikkatimizi çektiler. Biz okuyucularını sanat yoluyla yetiştirdiler.

Yalnız yazarlar mı? Ya gazeteciler neredeler?

İnsan Uğur Mumcuları, Muammer Aksoyları, Çetin Emeçleri, Turan Dursunları, Ahmet Taner Kışlalıları anımsamadan edemiyor.

Neredeler?

İşte 12 Eylül 1980'den başlayan yok etme süreci, doksanlı yıllarda cesur yazarların öldürülmesiyle bu noktaya gelindi. Şimdilerde büyük yazar

olmak için artık ÷lkene küfür edeceksin, bölücülere ve şeriatçılara alkış tutacaksın.

Uğur Mumcu yaşasaydı, katledilmeseydi. Bu facialara bu kadar kayıtsız kalınabilir miydi? Bu kadar yolsuzluk bu kadar ulu orta yapılabilir miydi?

İrtica bu kadar rahat ilkokula kadar inebilir miydi? Uğur Mumcu, darbenin ilk yıllarında, darbecilere rağmen ta yurtdışındaki Türk imamların maaşlarını şeriatçı Rabita örgütünden aldıklarını ortaya çıkarıp korkusuzca üstüne gitmemiş miydi? Almanya'da Kaplıncıların ve tarikatların içyüzünü ortaya çıkarmamış mıydı?

12 Eylül'ün ilk saldırdığı alanlardan biridir: Edebiyat. 12 Eylül'cüler "Toplumcu Gerçekçi" edebiyat dediğimiz yazın türünü ortadan kaldırdı ve yerine postmodern edebiyatı ikame ettiler.

Türkiye'yi başkalaştırmak, federatif bir yapıya dönüştürmek isteyenler ise, Muammer Aksoy cinayetinden başlayarak yollarını kesecek yazarları birer birer katlettiler.

İşte bu noktada: "Yazarların yarattığı aydınlığın nasıl yok edildiğini, hangi aşamalardan geçildiğini, hangi acıların çekildiğini bir kez daha anımsayalım." diye bu başlığı seçtim.

Yazar kimdir, kime yazar denilmelidir?

Şimdi "Yazar kime denilir ya da denilmelidir?"

Bu soruya başta "Fakir olmak üzere yazarlarımız ne demişler?" bunu merak edip şöyle bir taradım:

Fakir Baykurt niçin yazdınız? Sorusunu şöyle yanıtlıyor: "Okumak insanı değiştiriyor. Kitaplar göz açıyor. Ben de okudukça dünyada ardına düşülecek değerli amaçlar olduğunu sezdim. Köy gezileri de yapıyordum. Halkın durumu özellikle köylerde kötüydü. Köyde yaşam çağ gerisiydi. Yoksulluk gerilik büyüktü. Aydınlar üzerinde baskılar ağırdı. Ama yoksullar üzerindeki baskı daha ağırdı. Uslu uslu oturmak olmaz, insan buna yazarak karşı çıkmalıydı. Çığlık atmalı, haksız düzeni protesto etmeliydi. Biliyordum böyle şairler, yazarlar hemen mimlenir. Nitekim ben de hemen

mimlendim. Yılmak olmazdı. Ne pahasına olursa olsun safımı seçmeli, kaleminle savaşıma katılmalıydım.”¹

Faik Bulut yazar kimdir? Sorusunu şöyle yanıtlıyor: “Yazar; bütün hak-sızlıklara, yolsuzluklara, ilgisizliklere karşı dayanmalı ve taviz vermeme-lidir. Kalemini asla satmamalıdır. Pislikleri, çürümüşlükleri, rezillikleri, soygunları çekinmeden yansıtmalı ve halkın bilinçsizce elini öptüklerine “işte sizler busunuz!”² demelidir.

“Yazar, her zaman muhalif olmalıdır. Açlıktan ölse bile kalemini hiç sat-mamalıdır. Kalemini satmak egemen güçlerin kulu kölesi, uşağı olmak demektir. Bunu kabullenmek namussuzluk, topluma ihanettir. Yazarlık insana ve insanlığa hizmettir.”³

Aziz Nesin: “Ben, Türk toplumunun yoksul tabakasından gelen bir insan olarak; hep yararı öne alıyorum. Yani edebiyat da bir yarar sağlamalı-dır.”⁴

Yaşar Kemal: “İnsan soyunun sorunlarına yabancı kalmış kişi sanatında usta da olamaz. Yani o hüner dediğimiz küçük şeyi de gösteremez. Çün-kü insanı aşağılatan işlemlere karşı koyamayan yürek, küçük yürektir.

(...)

Bizde birtakım sanatçılar hep soyuta gidiyorlar. Sanatı insan sorunundan dışarı çıkarıyorlar. Bakın şunların yaptıklarına hiçbir şeye benziyor mu? Onlara aldırın adam yerine koyan bir kişi bile çıkıyor mu?

(...)

Divancı atalarımıza bakın. Onlarda Osmanlının kanına, zulmüne, yok-sulluğuna insanı aşağılatan işleri üstüne tek bir satır var mı? Öyleyse bi-zim bugünkü Türkiye üstüne onlardan tek bir satır var mı?

(...)

¹ Fakir Baykurt, Benli Yazılar s.107-108

² Faik Bulut, aktaran Feridun Andaç, Söz Uçar Yazı Kalır, s. 201

³ A.g.e., s.207

⁴ A.g.e., s.59

Kaçamaklarla göçemeklerle denizle, gökyüzüyle, sapık duygularla, anlamsız sözcüklerle, deli saçmalarıyla boş boş kalıplar doldururuz. Bu çok kolay. Hiçbir sorumluluğu yok. Başın belaya girmez. Bir de sanatçı olma övünçesi verir. Bir de ileri olma palavrası sıkarsın. Birkaç ahmak, sapık bulur. Meyhanelerde onları da inandırırısın.

Yalan söylediğinin, sanatçı olmadan önce insan olmadığının farkındasın. Ama insan olmak için, sanatçı olmak için gücün yok. Elinden başka bir şey gelmez. Denizdeki yılan hayaline koşarsın. Sonra da yalanla birlikte gümler gidersin. Kubbede hoş seda değil, bir kötü seda bile bırakamazsın. Sen yoksun var görünürsün.

Bu sanatçı geçinenlere, sanatı hünerle küçültenlere yukarıda da söyledim. Her şeyleri gibi hünerleri de çok çürüktür. Çok kızıyorum. Ne işiniz var! Sanatçının büyük sorunu var. Başı belada bir kişi. Kırk günlük yolda yaparak kımıldasa onun yüreği oynar. Ülkenin ve insanların sorunlarını yüreğinin derinlerinde duyar. Bir insanın tırnağına taş değmesi onun yüreğini oynatır. Sende bu yürek yok. Olsa öyle oyunlara sapmazsın. Eeee, ne der de girersin bu işe! İş mi yok bu dünyada! Ne olursan ol. Ne cehenneme gidersen git. Ama burada insanlarımızın hayat davası var, burada oynama.”¹

Bana göre yazar

Bana göre yazar dünyanın en duyarlı insanıdır. Yazar çevresinde gördüğü haksızlıkları yazar, ezilmişliği, yoksulluğu yazar... Sefaleti yazar... Yaşamın en kıyasında bulunan halkını yazar...

Halkı açlık sınırında olan bir ülkede yazar, yemek partilerini yazmaz! Hayvanı, börtüyü böceği öncelikli yazmaz! Egemenlerin kemikçiliğini yazmaz!

Yazar, muhalif insandır. Ancak muhalif olayım derken halkın değerlerine saldırmaz. Yazar iktidara muhalif olandır. İktidara yakın olan ona

¹ Yaşar Kemal “Kötü Sanatçı”, Ardıkuşu dergisi, sayı 70- Ocak 2005 s.4-5

övgüler düzen! Ya da iktidardan, beş paralık iş alacağım diye, halkın ezilmesine sessiz kalan yazar değildir.

Yazar; ülkesini ve halkını sevdiği için ülkedeki çirkinlikleri sergiler. Haklı davasından asla vazgeçmez! Yazar hapse atılır bu yüzden ve asla ödün vermez söylediklerinden.

Yazar; sahtekâr, din adamının, sahtekâr politikacının, sahtekâr tüccarın maskesini yere düşüren yazarlar yazar. Onların alavere dalaverelerine çomak sokan insandır yazar.

Yazar, aydınlanmadan yanadır ve halkının en yoksulu aydınlanıncaya kadar yazar.

Yazar, yeni ve güzel bir dünya kurulması için oynatmalıdır kalemni. Bireyleri yazarak topluma ulaşmalıdır.

Yazar, toplumun hastalıklarını ortaya çıkaran ve bu hastalıkların nasıl iyileştirileceğine dair düşüncesi, fikri olandır.

Yazar; yazılarında sosyal adaletsizlikleri, bozuklukları ve dengesizlikleri yazandır. Kendi sıcacık kaloriferinin başında otururken soğukta aç, sefil yaşayanları unutmayandır.

Yazar; ülkesinin ve halkının çıkarlarını, kendi çıkarlarından üstün tutandır. Yazar; iki Türk Lirası için ülkesini satmayandır.

Fakir Baykurt'un beslendiği damarlar

Tam bu bağlamda, Fakir Baykurt'un tüm yapıtlarında bu saydığım özellikleri bulmak olanaklıdır.

Baykurt, yoksul halkın içinden çıkmış. Cumhuriyet'in açtığı Köy Enstitülerinde okumuş. Yurduna, güzel halkına öğretmen olmuştur. Bakın nereden geldiğini nasıl anlatıyor: *"Dikenlerin arasından çıkıp gelmiş bir yazarım ben. Yüzyıllarca karalıkta bırakılmış köylerin birinden Akça-köy'denim. Ailem yoksuldu. Evimizde bir tek kitap yoktu. Cumhuriyet*

beni götürdü, açtığı Köy Enstitüsünde eğitti, öğretmen yaptı. Elime kalem verdi yurdun yazarları arasına kattı.”¹

Köy Enstitülerinde üzerinde en çok durulan, olmazsa olmaz olarak düşünülen konulardan biri öğrencilerde okuma alışkanlığı kazandırmasıdır. Bu alışkanlığın pek çok konuda anahtar olacağı düşünülmüştür. Okuma alışkanlığı edinmenin kişinin kendisini yaşam boyu yetiştirmesinde etkin bir araç olduğu kabul edilmektedir. Kişi okuma alışkanlığı sonucu değişik kişilerle ilişki kurar, onların fikirlerini öğrenir, o fikirleri tartışır hale gelir bu da, ilerlemeyi, gelişmeyi sağlardı. Okuma alışkanlığı köye gidecek öğretmen için ayrı önem taşıyordu. 1930’lu 1940’lı yıllarda köylerinde hiçbir iletişim aracı olmadığı gibi okuryazar da yoktu. Öğretmenin kendisini geliştirebilmek için izleyeceği tek yol kitap okumaktı. Okuma alışkanlığı olmayan öğretmenin bir süre sonra bildiklerini unutacağı yeni bilgileri, gelişmeleri öğrenemeyeceği açık bir gerçektir. Köy Enstitülerinde köye giden öğretmene demirbaş olarak çok sayıda kitap da verilirdi. Köy Enstitülerinde serbest okuma notla değerlendirilir, sınıf geçmede dikkate alınırdı. Okumalarda sınırlama yoktur. Köy Enstitülerinde öğretilen ders ve iş konularını aydınlatmaya, genişletmeye yarayacak her türlü parça üzerine çalışılabilir. Şiir, öykü, roman okunabilirdi. Ancak öğrencilerin yaşı ve sınıfı her zaman göz önüne alınmıştır. Kitap okuma saatlerinde sınıfça kümece okumalar yapıldığı gibi bireysel okuma da yapılabilirdi. İvriz Köy Enstitüsü öğrencisi Mehmet Karaman ilk yılları anlatıyor: “110 kişiyiz camide 3’lü ranzalarda yatıyoruz. Bakanlıktan devamlı kitap geliyor. Beni kitaplık görevlisi yaptılar. Yer yok kitaplar çuvalda. Okuma saati gelince kitapları çuvaldan çıkarıp bir masanın üstüne seriyorum. Herkes bir kitap alıp okuyor. Saat bitince kitapları tekrar çuvala koyuyordum.”²

Fakir, böyle okumanın yazmanın üstünde önemle durulan bir okuldan; Köy Enstitülerinden geliyor.

“Biz Köy Enstitüleri’nde okuma olanağı bulan köy çocukları Hakkı Tonguç’a ‘Tonguç Baba’ dedik. Kan babamız değildi ama eğitim babamızdı.

¹ Fakir Baykurt, Benli Yazılar, s.1

² Mustafa Aydoğan, Köy Eğitim Sistemi Köy Enstitüleri, Kendi Yayını, Nisan 2006 Ankara

Çadırlarla başladık eğitime, kitaplıklar da çadırıydı. Ama kış gelecek çadır korur mu? Yapıları yaptık; fırını, hamamı, suyu elektriği, ders yapacağımız, kitap okuyacağımız yapıyı, hem de öğretmenlerimizin evlerini yaptık. Öğretmenlerimiz de bizimle taş taşıdı. Tonguç da taşıdı.”¹

“Köy Enstitüsü kişiliğimi bulmama, okuma yazmada gelişmeme yardım etti. Türkçe öğretmenimiz beni enstitü kitaplığında görevlendirdi. Orhan Veli ile arkadaşlarının çıkışını dergi dermelerinden, gazetelerden izledim. Çivrilili bir arkadaşımın öğretmen ağabeyinin kitaplarından Nâzım Hikmet’i, Sabahattin Ali’yi tanıma fırsatı buldum. Öbür Türk ve dünya yazarlarını okumaya da enstitüde geçtim. Köy öğretmenliği yıllarımda postayla kitap, dergi getirterek okumayı sürdürdüm. Dünya klasiklerinin çoğunu o dönemde okudum. En sevdiğim yazarlar: Cervantes, Gorki, İsrati oldu. Evliya Çelebi’yi, Silahtar Mehmet Ağa’yı okuyup sevdim. Erskine Caldwell, Hemingway, Gogol ve Çehov’u da çok sevdim. Sait Faik’e, Halikarnas Balıkcısı’na, Samim Kocagöz’e hayran oldum.”²

Köy Enstitülerinde başlayan okuma ve aydınlanma süreci Fakir’in yaşamı boyunca sürmüştür. Hiçbir zaman okuma aşkını kaybetmemiş kitaplardan uzak kalmamıştır.

Fakir’in beslendiği ikinci ana damar: Halktır. O halk ki okuyana büyük önem verir. Tüm yoksulluğuna karşın yine de okutmak ister oğlunu kızını. Baykurt’un birçok yazısında halkın kendisine verdiği desteği görürüz. O soylu halk en zor zamanlarda Fakir’in yanında olmuştur. Bakın “Yılanların Öcü” romanının yarattığı tartışmalar moralini bozunca köyüne gidiyor. Köylere ait gözlemi ve yaşadığı olay çok ilginçtir:

“Yaz gelince kalktım Burdur’daki köyüme gittim. Gine her şey eski yerindeydi. Uzun saltanat yıllarının kemirip bitirdiği Anadolu; sonradan Trabulus, Balkan, yaka paça Birinci Dünya Savaşı, Yunan daha tarlalardaki yangınların dumanı sönmeden İkinci Dünya Savaşı... Ve ardından kimden yana, kimin hayrına olduğu hiç anlaşılamayan, Demokrasi, Yabancı Sermaye Kanunu... İşte ekinler gine bir karış. Harmanlar köstebek yığını. Bağlar kurumuş, bahçelerin ağaçları bozmuş. On üç yıldır tamamlanama-

¹ Benli Yazılar, s. 12

² Benli Yazılar, s. 21

yan Karagent Köprüsü, sellerin her bahar alıp götürdüğü biraz taş biraz kum, birkaç demir çubuk, tahta kalıp... Köylünün ya huyunu ya da oy'unu beğenmeyen yönetim yenice yeşermeye başlayan yaşama isteğini besleyeceği yerde, bu aracı, ilacı olmayan kavruk köylere sivri sivri minareler dikmiş.

Eskiden kölelere yayık yaydıran barbar dağ Avrupalıları sağa sola bakıp ayrıntı dökmesinler diye onların gözlerini kör ederlermiş. Şimdi kendi çocuklarına yabancı dilli kolej, yüksekokul, Avrupa hatta Amerika bulan yöneticiler, köydeki bebelerin ilkokuldan sonra gidecekleri okulları hesap dışı etmişler. Ulusun iş gücünü, kültürünü besleyecek, devletin varlığını sürdürecektir köy kaynağını kurutmaya başlamışlar.

Yollarda sokaklarda görüyordum. Her evde kalbur kalbur çoğalan çocuklar, büyümek için kapı önlerine bırakılmışlardı. Onların üremekten yılmayan çileli ana-babaları doğru dürüst gençliklerini bile yaşamadan yıpranmış ve çökmüşlerdi. İçlerinde biraz hanyayı konyayı anlayanlar tutunacak dal yokluğunda kıvranıyorlardı.

Akşam komşular eve geldiler. Anamın geniş odasında, çulun üstüne bağdaş kurup oturdular. Bir elleriyle ağızlarını kapadılar. Bir ellerini de dizlerine koydular. Gözleri iyice çukurlara kaçmıştı. Haller keyifler nasıldı? Eh, iyiler iyiydi. Çok şükür canları sağdı. Ama ben? Ben ne yapıyordum böyle? Neden beylerle uğraşıyordum?

Çoğu içinde bulunduğu çukurun farkında değildi. Toprak damlı yoksul evlerinde kendi yaşadıklarından daha iyi, kendi yaşadıklarından daha değişik, bir yaşamdan haberleri yoktu, haberleri olsa bile pay istekleri yoktu.

"A halam... Bak, başını kurtardın işte. Otur ıprat. Bırak elin uzununu kısasını..."

"A teyzem... Bak, çoluk çocuğun var. Dünyanın kuyruğu uzun. Ayağın bir kayarsa, bizim gibi sürünürsün. Bak bizim halimize..."

“A dayım... Gördüğün eğri, beylerden doğru! Vardığın yerin gözü körse sen de bir gözünü yumuver...”

“A emmim... Köylünün sabahı yok! Köylü kömeli, sırtı yamalı!”

Daha bir sürü soru, bir sürü uyarma.

Dışarda sadece köpekler havlıyordu. Bebeler çoktan yatmışlardı. İşte bunlar da uyukluyorlardı. Şimdi Ankara’da, şimdi yeryüzünün bütün büyük kentlerinde her yer ışıktı. Işıklar yedi renk üstüne pırıl pırıldı. İnsanlar içkilerini içerek, büyük salonlarda iyi yetişmiş orkestraları dinleyerek, insanoğlunun eski - yeni tiyatro ürünlerinden birini, ya da beyaz perdedeki yeni bir filmle iyi zaman geçiriyorlardı. Bu uyku onları rahatsız etmiyordu. Ucuz otobüslerle, güzel arabalarla evlerine dönüp yatmalarına, temiz temiz birbirlerine sarılmalarına vakit vardı.

Oturan köylülerime kafamdaki romandan söz açtım. Kurduğum bölümleri anlattım. Başkentin bozkır köylerini, onların susuz kalmış otlarını, hayvanlarını; halka sırtını dönmüş, yönetimle çilesi uzayıp giden insanlarını, kimi zaman sesimi yükselterek, kimi zaman ayağa kalkıp benzetmeler yaparak anlattım.

Etkilendiklerini görüyordum. Ellerini çekmişlerdi. Yüzüme ışıyan gözlerle bakıyorlardı.

Ben bitirince komşumuz Hatça Akdoğan birden ayağa kalktı. Uyanık, açığız bir anaydı. İki kızını Köy Enstitüsünde okutmuş, öğretmen çıkartmıştı. Öteki komşulara kıyasla görmüş geçirmiş bir hali vardı.

“İstemeyenlerin ağzına tüküreyim! Dünyada insanın sıkıntısı bir çanak bulgurla, bir lokma kuru ekmeğe mi? Topal eşeğime yükler, iki çuval bulguru ben iletirim senin çocuklarına. Yaz halam!”

Uykusu kaçmış köylülerim. “Yaz halam yaz! Yaz dayım yaz! Pazara kadar değil mezara kadar... Yaz!..” diyerek dağıldılar.

Oturup yazdım: Kaplumbağalar onların eseridir.

Acı, buruk bir roman oldu. Onu kentlerde kasabalarda oturup günlük işiyle uğraşan okur-yazarlarımız, yumrukçu ya da nemegerekçi aydınlarımız okuyacaklar. Belki kapılacaklar belki sıkılacaklar. Ama ben romanımı, o akşam anamın geniş odasında, çulun üstüne bağdaş kurup beni dinleyen komşularımın, dört mevsimi de karanlık olan köylülerimin okumalarını, severlerse beni onların sevmelerini, ısıklarlarsa onların ısıklamalarını isterdim. Yurdumun bir yazarı olarak beni en çok bu sevindirirdi.

Eh... Belki bir gün o da olur.

Gün doğmadan neler doğar.”¹

İşte bu damarlardan beslenmiştir, ölümüne kadar halkına sadık kalmıştır. Onun acısını, mutluluğunu yazmıştır. Onu sömürenlere karşı büyük bir savaş açmış, bu uğurda sürgünlere gitmiş, hapislerde yatmıştır.

Öğretmenin uyandırma görevi

Mustafa Kemal Paşa, daha Kurtuluş Savaşı sürerken savaşı kazanmanın yeterli olmadığını, asıl savaşın cehaletle savaş olduğunun bilincindeydi. Öyle ki, Sakarya Savaşı öncesi Ankara’da Öğretmenler Kongresini toplayıp orada bir konuşma yaptı. Öğretmenleri toplumun öncüsü olarak ilan etti. Savaş sonrasında da öğretmenlere ve eğitime yönelik yaptığı konuşmalarda: “Öğretmenler yeni nesil sizin eseriniz olacaktır.” “Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür yeni nesiller ister.” dedi. Öğretmenlerden iyi ve bilinçli yurttaşlar istediğini açıkça belirtti.

Öğretmenin Cumhuriyet yönetiminde görevi belliydi. Cumhuriyeti ve devrimleri özümsemiş, altı okla ifade edilen rejimin niteliklerini benimsemiş, sağlam karakterli, cumhuriyeti sonsuza kadar yaşatacak yeni nesilleri yetiştirecekti. Cumhuriyetin öğretmen yetiştirme politikaları da bu doğrultuda düzenlenmişti.

Sevgili Fakir Baykurt da bu ilkeleri özümsemiş bir öğretmen, yazar ve öğretmen örgütçüsüydü. “Öğretmenin Uyandırma Görevi” başlıklı yazı-

¹ İmece, sayı 68, Aralık 1966

sında, öğretmenın toplumu uyandırma ve bilinçlendirme görevi konusunda çok ilginç sözleri var:

"Egemen sınıflar, cahil bırakılmış insanların çok kolay sömürüleceğini bildiklerinden, yoksul sınıf ve tabakaların eğitimini alabildiğine ihmal ediyorlar."

"Öğretmenler... Yedikleri ekmeğin, içtikleri sigaranın, giydikleri gömleğin parasını halk vermektedir. Öğretmenler, egemen sınıfların emir kulu ya da yönetici tabakaların çocuk avutucuları değildirler. Öğretmenler, köylüler dahil bütün bir ulusun öğretmenidirler."

"Öğretmenler, eğitimi bugüne kadar uyguladıkları biçimde uygulamaya devam ederlerse Türk halkını uyandıramazlar, çünkü bugüne kadar uygulanıp gelmiş eğitim, daha çok egemen sınıfların çıkarlarına göre planlanmış, yabancı etkilerin ağır bastığı, eşitlikten ve uyandırıcılıktan uzak, halka sırtı dönük, ulusallık yanı zayıf, uyuşturucu bir eğitimidir."

"Öğretmenler, eğitimi toplum ve ülkenin geçiminden, gelir ve giderinden, savunmasından, sağlığından, yönetim ve denetiminden, üremesinden, yenileşme ve gelişmesinden, ayrı düşünemezler, ayrı uygulayamazlar."¹

Yaşamımın Fakir Baykurt'la kesiştiği nokta

Şimdi gelelim benim yaşamımın Fakir Baykurt'la kesiştiği noktaya.

Her okurun bir sevgili yazarı vardır. Benim de sevgili yazarım: Fakir Baykurt'tur. Bir rastlantı sonucu onun kitaplarıyla tanışmıştım. Ortaça'nın tek kitapçısı "Dostlar Kırtasiye"ye uğramıştım bir cuma günü. Cebimdeki paranın tamamını kitaplara yatıracağım. Bir hafta boyunca köyde kandil ışığında okuyup beynimi ısıtacağım. Ertesi hafta başka kitaplar alabilmek için yine geleceğim. Dükkanı İngilizce öğretmenimizin kardeşi işletiyor. Arada öğretmenimi de görüyorum. Yörük çocuğuyuz. Yaşlıtlarımın gözü traktörde, bisiklette, motosiklette, benimkisi kitaplar da. Öğretmenimden de çekiniyorum. Raflar boydan boy a roman, hikâye

¹ Fakir Baykurt, Öğretmenin Uyandırma Görevi, s. 179, 180, 181

dolu, gözümü alamıyorum. Saatlerce kafamı raflara dikip bakıyorum. Kitapçı alıştı, bir şeycikler söylemiyor.

Bir kitaba takıldı gözlerim, kapağına bakıyorum boyuna. “Yılanların Öcü”, “1958 Yunus Nadi Roman Ödülü” kapakta ninem Akkızca’ya benzeyen bir kadın. Raftan kitabı indirip içini karıştırdım. Fakir Baykurt, 1929 yılında Burdur-Yeşilova-Akçaköy’de doğdu. Gönen Köy Enstitüsü’nü bitirdi. Yurdun çeşitli yerlerinde öğretmenlik ve müfettişlik yaptı. Kısımlara uğradı. Eserler...” diye uzayıp giden bir öz yaşam öyküsü vardı. Burdur, bir adım ötemiz. Benim gibi bir köylü çocuğu, hem de Fakir. Elimdeki diğer kitapları bırakıp yalnızca onu aldım. Ona yetecek kadar param var. Kitabın kapağındaki yaşlı kadını merak ediyorum.

Yeni kitabımı eşyalarımın içine koyup köyün yolunu tuttum. Temmuz sıcağı kavuruyor köyümüzü. Su yok, elektrik yok, taşıt yok. Cehalet kol geziyor köylüklerin üstlerinde. İnsan öldürmeler, kız kaçırmalar, dövüş kavga gırla gidiyor.

Cumhuriyet dönemi, az da olsa yenilikler getirmiş köylerimize. Ancak, sonra kesilmiş hizmet. Yörük köyü, köyümüz. Bizimkiler tarımı tam olarak beceremiyorlar. Bir yanı göçebe bir yanı yerleşik. Para pul yok ceplerinde. Yüzyıllarca yaylalarda dolaşmış bir toplum. Ege’de deniz kenarına yerleşmiş. Yazın sıcaklık 45 dereceye çıkıyor. Gözleri, buz gibi yaylalarda. Ne yapacaklarına tam olarak karar vermiş değiller.

Okumaya çok önem veriyorlar. Büyük bölümü cahil kalmanın ne kadar korkunç bir durum olduğunu biliyor ve çocuklarını okullara yöneltiyorlar. İlk okuyanlardan biri de benim. Ortaokula 1973’te başladım.

Kitapların arasında kaybolup gidiyorum. Kitaplardan aldığım tadı hiçbir şeyden almıyorum. Belli bir yazarım falan yok, neyi beğenirsem onu okuyorum.

O gece, anam görmesin diye -paraları bu kitaplara veriyorsun diye kızıyor- divanın altına attığım kitabımı gelip gidip elime alıyorum. İçindeki yaşantıları merak ediyorum. Hüzün dolu koyu bir karanlık köyümüzün üstünü bir kara çadır gibi örttükten sonra kitabımı usulca divanın altından çıkardım. Kandilin fitilini biraz daha açtım ve yanı başımda uyuyan ağabeyimi ve ablamı uyandırmadan başladım okumaya. Her okuduğum

tümce beni uzaklara Burdur'un Karataş köyüne, oradaki Irazca'nın ve Kara Bayram'ın yaşamının içine sürükledi. Ben Karataş'ta yaşananların bizim köyde yaşananların aynısı olduğunu anladığımda satır aralarını daha dikkatli okumaya başlamıştım.

Romanda Irazca'nın kadın başına ezenlere, sömürenlere karşı verdiği büyük savaşımı büyük bir hayranlıkla ve coşkuyla soluk soluğa okumuştum. O gece "uyudum mu, uymadım mı?" hiç anımsamıyordum. Ama ertesi gün kitabı bitirdiğimde yaşamda sezindiğim bazı sıkıntıların kaynağını öğrenmiştim. Artık toplumun "ezen ve ezilen, sömüren ve sömürülen" diye iki ana gruptan oluştuğunu görüyordum.

Arkası geldi: Tırpan, Kaplumbağalar, Kara Ahmet Destanı, Irazca'nın Dirliği, Şamar Oğlanları, Efkâr Tepesi, İçerideki Oğul, Sınırdaki Ölü, Anadolu Garajı, On binlerce Kağı, Efendilik Savaşı...

Fakir'in her kitabını aldım, altlarını çizerek okudum. "Onuncu Köy" adlı eserini okuduğumda öğretmen olmaya karar vermiştim. Oradaki öncü öğretmenin halkını nasıl aydınlattığını, kırımlara karşın nasıl dik durduğunu yıllar sonra bugün bile en ince ayrıntısına kadar anımsarım.

Beni Fakir'in kitaplarına çeken en önemli nedenlerden birisi de sanırım, Fakir'in köyü ve köylüyü çok iyi gözlemleyip onu yapıtlarında anlatmasıydı. Bizim köyde benim gördüğüm ayrıntıları onun kitaplarında görmem, ara ara çözüm önerilerini de kahramanlarına söyletmesi benim dünyayı algılamamda büyük etken olmuştur. Özellikle 1965-1970 yılları arasında Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) köylerden kentlere başlattığı büyük yürüyüşe ilgimi çekmiş ve hatta TİP hayranlığı da uyandırmıştı. Gerçi bu hayranlığım babamın Ecevitçi olması nedeniyle kısa sürdü; ama okuduklarım yurtsever olmamda demokrat olmamda, hümanist olmamda etkili oldu diye düşünürüm.

12 Eylül 1980 Fakir Baykurt yurtdışında

12 Eylül Türkiye'nin başına bir kâbus gibi çökünce Fakir yurdundan ve okurlarından koptu gitti. Kitapları kaldırıldı, yasaklandı. Her gün televizyonlarda kitapla silah yan yana gösterildi. Kitap okumanın suç işlemek

diye algılandığı bir korku döneminden geçti ülke. Beş yüz binin üstünde genç tutuklandı, işkencelerden geçti.

İşte böyle bir dönemde, yaratılan korku, kitapların yakılmasına yol açtı. Köyde iki çuval kitabım vardı. Ağzını iple iyice kapatmış ve yüklük dediğimiz yataklarımızı koyduğumuz yere de saklamıştım. Yasak kitap, dedikçe babamlar ürkmüşler. Bu çocuğun kitapları yasak mı değil mi derken babam kitapların hepsini yakmaya karar vermiş. Neyin ne olduğunu hiç bilmiyorlar. Başlamışlar ateşte yakmaya. “Oğlum” diyordu anam. “Canlı adam gibiydi kimisi. Bir türlü yanmak bilmedi. İki üç kez kenara çekip sayfalarını parçalayarak yakabildik.”

Üniversite birinci sınıftan köye dönünce kitaplarımı usulca yoklamak istedim. Çuvalların yerinde yeller esiyordu. Delirmiş gibi sağa sola koştum. Yoktular. Anam: “Baban onları yaktı.” demez mi? O an bütün dünya başıma yıkılmış kalmıştı. O güzelim Fakir Baykurt kitapları da bu toplu kıyımdan payını almıştı.

1940’lı yıllarda Avrupa’da kitaplar cayır cayır yakılırken dünya klasiklerini bastıran bu ülke 1980’lerde kitapların cayır cayır yakıldığı bir ülke şekline dönüşmüştü.

Unutulmayacak

Fakir yaşamı boyunca ezilen halkın yanındadır. Öz yaşamının 7. kitabı “Sıladan Uzakta” da son sözlerini söyler adeta: “... Türkiye gerçekten güzel; ama parası olana, dayısı olana...” “Bu cennet üstünde halkın yaşamı haksız derecede çirkindir. Baskı, yoksulluk, sefillik, işkence, yargısız öldürmeler bu cennetin üstüne cehennem gibi çökmüştür. Halkım; yüzyıllardır çektiği acılarla mutluluğu çoktan hak etti. Çileden, yoksulluktan öğrenme diye de bir yöntem var; bu öğrenmenin mutluluğunu kan emicilerin elinden çekip alacak günlerin fazla uzak olmadığını düşünüyorum.”

Kimileri: *"Bir daha gelsen yine aynıyı yapardım!" demeyi sever. Yinelemek anlamında değil, ben de aynıyı söyleyeceğim. "Elbet gene öğretmen olurdum. Elbet gene yazar olurdum. Elbet gene sosyalist olurdum."*¹

Fakir Baykurt benim kuşağımdan birçok başarılı gencin, öğretmen olmasında önemli bir özendiricidir. Bugün de yaşantımızda ve mesleğimizde, akan sulara karşı duruşumuzda onun romanlarındaki devrimci duruşun önemi azımsanamaz.

Anadolu köylüsünü Irazca, Uluguş, Kır Abbas, Kara Bayram karakterleriyle kahramanlaştırarak; bizimle buluşturan, konuşturan; Fakir Baykurt Anadolu'da aydınlanma ateşi yandıkça kolay kolay unutulmayacaktır.

29 Kasım 2014 / ANKARA

¹ Fakir Baykurt, Siladan Uzakta, s. 413, 414

Fakir'in Okulunda Bir Fakir

Hidayet Karkuş

Fakir Baykurt, 1943-1948 yılları arasında Gönen'dedir.

Okula 8-9 km uzaktan Tınaz Dağı'nın vadilerinden su getirilecektir. Bunun için su kanalı kazılmaktadır; inişli yokuşlu bir yere geliyorlar. Öğretmen iniş aşağı, yokuş yukarı kazmalarını öneriyor öğrencilerine. Fakir Baykurt'un akli yatmıyor, suyun yokuşlardan yukarı çıkacağına. Gülüyorlar arkadaşlarıyla. Öğretmenlerinin kafayı üşüttüğünü düşünüyorlar.

"Şöyle dolanarak kazalım" diyor öğretmene Fakir. *"Yokuş yukarı kazarsak su çıkmaz. Tek ben değilim, arkadaşların en az yarısı benim gibi düşünüyor"* diye anlatıyor Fakir. Öğretmen, bir kâğıda çizip gösteriyor *Bileşik Kaplar Yasası'nı*.

“Bileşik Kaplar Yasası’na göre bir sıvı hangi düzeyde bırakılırsa o düzeye çıkar, korkmayın” diyor öğretmen. “Künk döşeyeceğiz. Fizikte Bileşik Kaplar Yasası var. Bu da o yasaya girer.”

“Korkmuyoruz da böyle bilgisiz, derme çatma öğretmenlerle emeğimiz ziyan olmasın” diye düşünüyorlar.

Öğretmenlerinin şaka yaptığını sanıyorlar ama öğretmen Ahmet Bilgen yokuş yukarı ilk kazmayı vuruyor. Yapı işlerinden sorumlu öğretmen Hasan Baştuğ ile Müdür Ömer Uzgil çıkıp geliyorlar. İkisi de az konuşan insanlar. Hasan Baştuğ zaten kekemedir. Bileşik Kaplar Yasası’nı bir de onlar anlatıyor. *“Hem iş yapıyor, hem fizik öğreniyorsunuz bakın!”* diyorlar. Fakir Baykurt yine de inanmıyor. *“Bana göre hava hoş, ben kazarım ama akmazsa karışmam”* diyor. Öğretmen Ahmet Bilgen, Fakir Baykurt’a bu işle ilgili bir şiir yazmasını öneriyor. Baykurt, *“Su akmazsa rezil olurum”* diyor. Öğretmene *“Akacak, akacak!”* diye yanıtlıyor. Yine de şiirini yazıp cebine koyuyor Fakir.

“Şiir hazır. Kaynağın çıktığı yere gittik. Üç arkadaş, suyu bağlayıp koştuk. Tam sekiz kilometre koştuk. Çatlayacağız. Yalnız koşmaktan değil, merak-tan çatlayacağız. Acaba çıkıyor mu yukarı? Sonucu şansa bıraktığımız kanısındayım. Akmazsa şiiri yırtacağım. Koşarken kimi yerde kulağımı yere koyup dinliyorum. Bademliklerin başına vardık, davul zurna başladı. Öğrenciler kümeler halinde koşuyor. Öğretmenlerin, usta öğreticilerin hepsi, eski muslukların sıralandığı yere geldi güle oynaya. Su deposunu aramıza aldık. Can kulağıyla dinliyoruz. Güzel sular şırıl şırıl akıyor. Depo yarı dolmuş. Mendilini çıkarmış, alnını siler gibi gözlerini siliyor Bilgen Öğretmen. Yapıbaşımız Hasan Baştuğ bir köşede dikiliyor. Birden nasıl oldu bilmiyorum; en az yirmi kişi koştuk ona doğru. Çatalından aldığımız gibi, bu övünmesiz, şişinmesiz insanı deponun başına çıkardık. Bir şeyler söyleyecek, söyleyemiyor.”

Fakir Baykurt’un şiiriye şöyle:

“Kayalar kat kat

Kardeşim Ferhat!

Kazmalar köreldi, eller yarıldı

Sekiz bin metreyi kazdık kırım kırım

Döşedik künkleri

Harcı terimizle karıldı

Kayalar kat kat

Kardeşim Ferhat!

Selam, olmaz sandığımız işe!

Kırlangıcın yuvasını yapması gibi

Lokma lokma kırdık kayaları

İniş aşağı, yokuş yukarı kazdık

Oldurduk olmazları

Selam bu güzel işe!

Kayalar kat kat

Kardeşim Ferhat!

Demirdağı'nı nasıl deldinse sen

Buraları öyle yardık biz de

Yarın da yurdu kurtaracağız karanlıktan

Hiç korkma

Doğrul yattığın yerden

Gel sen de katıl bayrama

Senin sevinmen

Sevindirir bizleri de

Kayalar kat kat

Seninle biz

Aynı halkın çocuklarıyız

Kardeşim Ferhat!

Seninle biz aynı güzele vurgun

Seninle bize artık uzak değil murat

Koşarak katıl horonlarımıza

Kayalar kat kat

Kardeşim Ferhat!

Sesimi duyuyor musun çağlar gerisinden?

Enstitüme su getirdim

Köyüme ışık götüreceğim

Sesimi duyuyor musun yattığım yerden?

Ne olur kendini belli et

Senin çektiğin zorlukları çektik altmış çift el

Bir güzel iş yaptık

Böyle bin şiire bedel!"

Tahir Baykurt¹

Kitapta şiirin bulunduğu sayfada Tahir Baykurt'un *Bileşik Kaplar Yasası*'na güldüğünü düşündüğüm neşeli bir gençlik fotoğrafı da oldukça sevimli! Bu şiirde Nâzım'ın sesini duyuyor musunuz? Sözcük yinelemeleriyle güçlü bir ses yaratır Nâzım Hikmet. Burada da o var.

¹ Gönen Köy Enstitüsü ve Sonrası-İsmet Baş/Niyazi Altunya, Yenikuşak Köy Enstitülü-ler Derneği Yayınları, 2014, s. 136

Ünlü Bahri Hazer'i anımsayın. Salkımsöğüt'teki sesleri anımsayın:

"Atlılar athılar athılar

Atları rüzgâr kanatlılar

Atları rüzgâr kanat, atları rüzgâr

atları at

rüzgâr kanatlı atlılar gibi

geçti hayat"

dizelerindeki ses güzelliğiyle

"Kayalar kat kat

Kardeşim Ferhat!"

dizelerindeki ses neredeyse aynı değil mi? Olsun. Nâzım'dan etkilenmemek hele genç şairlerin elinde değildir.

Peki Fakir Baykurt, Nâzım'ı okuyabilmiş miydi Gönen'de? Öyle ya Nâzım o yıllarda cezaevinde. Şiirleri yasaklı. Nereden okuyacak? Okuldaki kitaplığın görevlisidir Baykurt. Öğretmen Ali İhsan Beyhan'ın dikkatini çektiğinden kitaplık yönetimine seçiliyor. Nâzım'ın adı binde bir geçiyor, diye anlatıyor Fakir. Türk ve dünya edebiyatının önemli yazarları elinin altındadır. Hepsini okuyor ama Nâzım yok kitaplıkta. Sabahattin Ali yok. Sonunda üç arkadaş Gönen'de birbirleriyle fısıldaşıyorlar. Çivril'in Homa köyündeki öğretmen askere gitmiştir. Bu ağabeyin sandıklara, dolaplara doldurduğu kitapları alıp Gönen'e dönüyorlar. Bu kitaplar iki ay kadar üç arkadaşta kalıyor. *Gece Gelen Telgraf, Şeyh Bedreddin Destanı, Taranta Babu'ya Mektuplar, Portreler...*

"Elimizde ne varsa hepsini, aynı boyda kendi yapımım defterlere harf harf yazdım. Yazın dünyasının resmi devlet anlayışına karşı cezaevine kapatılmış o büyük şairinden de önümüze ışıklar düşüyordu. Aramızda iki akımın temsilcileri de vardı. Biz yazdıklarımızı kimseyle göstermiyorduk. Hatta enstitüdeki yarışmaya verdiğim özgün koşuklu bir şiirimi eğitimbaşı

çağırarak geri çevirdi. Her engele karşı var gücümüzle çalışıyorduk.” Fakir Baykurt’un beslendiği kaynaklardan birinin de ülkü olarak, ses olarak, toplumsal sorumluluk olarak, ulusalcı, toplumcu duruş olarak Nâzım olduğu ortaya çıkıyor.

Bizi öğretmen okulu sınavlarına hazırlayan anısı güzel öğretmenimiz Tahir Bakır, 1950’de bitirmişti Gönen Köy Enstitüsü’nü. Yalvaç’ın Bahtiyar köyünde iki yıl çalıştıktan sonra köyümüze, Kurusarı’ya geldi 1952’de. Benim ilkokula başlama yaşında elinde kayıt defteriyle kapı kapı dolaşarak bizi okula yazdı. Bir ikinci vaktiydi kapımıza geldiğinde. O yıla değin üç yıllık olan köy okulu, öğretmenimizin gelişiyle beş yıla çıkarıldı.

Okul öncesinde köyün tozlu yollarında koşup oynarken köyde iki kişiye özenirdim: Biri öğretmenim Tahir Bakır, öteki amcamın oğlu anısı güzel Musa Karakuş’tu. İkisi de Gönen Köy Enstitüsü’nde okuyorlardı ya da yeni bitirmişlerdi. Musa Karakuş’a ağabey diyordum da nedense Tahir Bakır’a ağa dediğim kalmış aklımda. Çünkü okula başladığımda beni kırmadan uyarıyordu öğretmenim: *“Bundan sonra ağa demek yok. Yalnızca öğretmenim diyeceksin.”*

Özellikle Musa Ağabeyin okuldan gelişlerinde bizde kalması belleğimde derin izler bırakmış olmalı. Onun boz giysiler içinde köyde gezisini imrenerek izliyordum sanırım. O nedenle onun okuduğu okula gideceğimi belirtmek için *“Ben Gönen’e gideceğim”* diyordum. Ömer Seyfettin’in *“Ben Gönen’de doğdum”* tümcesi ünlüdür ya benimki biraz ona benziyordu sonradan düşündüğümde. Gerçi Ömer Seyfettin, Balıkesir Gönen’den söz ediyordu, bense Isparta Gönen’den.

1957’de sınavları kazanıp Gönen İlköğretmen Okulu’na girdiğimde Fakir Baykurt adını duymamıştım. Nasreddin Hoca’nın gözü açılmadık sığırcık yavrusu gibiydik okula başladığımızda. Can Yücel’in ünlü şiirinde *“Açıldı nefesim, fikrim, canevim”* dediği gibi bizim de soluğumuz Gönen’de genişledi; aklımız, bilgimiz, düşüncemiz Gönen’de gelişti. Köydeyken hiçbir şeyin yoksunluğunu duymadığımız için olsa gerek ailemi yoksul saymıyordum. Ancak Gönen’de yoksul olduğumuzu ayımsadım.

¹ 50. Yılında Köy Enstitüleri, Eğitim-Der Yayınları, 1990, S.185

Bir anlamda okudukça köydeki, ilçedeki, giderek ildeki, ülkedeki, dahası dünyadaki yerimi öğrendim. Okulumuzun da büyük bir yazarın okuyup çıktığı okul olduğunu öğrenecektim. Öğretmenim Tahir Bakır, Fakir Baykurt'u Tahir Baykurt olarak tanıyor, kendinden iki yıl önce okulu bitirdiğini söylüyordu.

1964'te Gönen İlköğretmen Okulu son sınıftayken *Yılanların Öcü* olay oldu ülkede. Yanılmıyorsam dördüncü sınıfta okumuş, oradaki köylülere tutan, ülkeyi yöneten partizan hükümete, onun muhtarına karşı onlara arka çıkan kaymakamı heyecanla benimsemiş, nasıl olacağımı düşünmeden kaymakam olmaya da karar vermiştim. Ben de köylülere öyle arka çıkabilir, haksızlıkları ortadan kaldırabilirdim.

Fakir Baykurt gibi okumaya Gönen'de başladığım için daha ilk yıllarda Cahit Külebi'nin şiirleriyle *Rüzgâr*'la tanışmış, onun gibi yalın, Anadolu kokan şiirler yazabileceğimi düşünmüştüm.

Daha sonra Fakir Baykurt'tan önce okuduğum Talip Apaydın'ın *Bozkırda Günler* kitabında anlattığı Anadolu köylerindeki gerçek, kendi köyümdeki gerçekle buluşacaktı.

Yılanların Öcü nedeniyle o yıllarda yazılar, şiirler gönderdiğim *Yeni İnkılap Gazetesi*'ne uğrardım sık sık Isparta'ya indikçe. Yine o yıl, Koçtepe köyünde uygulama yaparken yakın köylümüz olan, İmam Hatip Okulu'nda okuyan arkadaşlarla *Yılanların Öcü*'nü tartıştığımızı, onların yazının o filmle ülke gerçeklerini yabancılara bildirdiğini, dolayısıyla ülkeyi aşağıladığını ileri süren düşüncelerine karşı, "*Peki bu gerçekler bilinmezse nasıl değiştirilecek*" diye karşı çıktığımızı, onlarla tartıştığımızı anımsıyorum. Bu ikilik, bugün geldiğimiz noktanın durup dururken ortaya çıkmadığını, ülkeyi çağdışı karanlık bir ortaçağa sürüklemek isteyenlerin uzun erimli hazırlandıklarını gösteriyor.

Yılanların Öcü, ülkede özellikle sağcı, dinci basında fırtınalar koparırken dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in izledikten sonra, "*Nesi varmış bu filmin, ülkenin gerçeklerini söylüyor*" yolundaki sözlerinden sonra filmin gösterimine tepkiler az da olsa dindi.

Yeri gelmişken Cemal Gürsel, 1965'te hastalandığında, 1964'teki Kıbrıs olayları nedeniyle ülkemize ambargo uygulayan Amerikan Başkan Yardımcısı Johnson, *Mavi Kuş* adlı uçağını göndermişti Amerika'ya götürmek için. O zaman Dağlarca, Doğan Avcıoğlu'nun yanılmıyorsam *Yön* dergisinde;

"Binme onların uçağına

Necek mavi olursa olsun

Görmedin mi neler yazdı Apaçi

Ne güzellikler aldı çorak bayırlarından yıllardır

Kara topraklarında kal be!"

diye sesleniyordu Türkiye Cumhuriyet'inin Cumhurbaşkanı. Bilenler bilir, Gürsel'in ölüsü geldi Amerika'dan.

Fakir Baykurt'un sonraki yıllarda *Yılanların Öcü*'nün süreği niteliğindeki *Irazca'nın Dirliği*'ni okudum. Irazca'nın her iki romanda da haksızlığa karşı direnen bir Anadolu anası olması beni heyecanlandırmış, annemin köydeki sağduyulu çıkışlarını Irazca'da görmüştüm. Fakir Baykurt'un 1970'te TRT Büyük Ödülü'nü kazanan *Tırpan*'ı Türk kadınının bugün de bitmeyen sorunlarından birine zorbalara, ağalara direnemediye peşkeş çekilen çocuk gelinlere dikkati çekiyordu. *Tırpan*'daki Uluguş Nine'yle Irazca az çok örtüşüyordu. Uluguş Nine biraz daha bilge, biraz daha görmüş geçirmişken, Irazca daha dik, daha yürekliydi. Ancak *Tırpan*, öteki romanlardan, romanın kahramanı Çimen'in kendinden önceki kızların yazgısına boyun eğmeyip gerdek gecesi ağayı öldürmesiyle ayrılıyordu. Sorun yazgıya boyun eğmemekti demek!

Kaplumbağalar, Amerikan Sargısı, Yayla, 12 Mart cezaevlerindeki öykülerden oluşan *Can Parası, İçerdeki Oğul...* hepsi ülkemizin yakıcı gerçeklerini anlatan öyküler, romanlar olarak edebiyatımızda yerini almıştı. 1974'te *Yeni Ortam* gazetesinde gün gün yayımlanan *Köygöçüren* romanı da enikonu bir destandır. Hele *Amerikan Sargısı*'nda bir halay anlatımı vardır okurken içim içime sığmamıştı. Sanki sözcükler ayaklanmış, bütün bedenimde beni ağlatacak denli bir coşkuyla halaya savurmuştu.

Fakir Baykurt, 12 Mart'ta TÖS davasından içeride yatarken de yazmayı, biriktirmeyi sürdürdü bütün aydınlar gibi.

Fazıl Hüsnü Dağlarca, *Toprak Ana* kitabındaki *Kızılırmak Kıyıları* şiirinde İstanbul'da oturup Anadolu'ya güzellemeler yazan şairleri, yazarları, aydınları Anadolu'ya çağırır ya...

"Kardeş senin dediklerin yok

Halay çekilen toprak bu toprak değil

Çık hele Anadolu'ya

Kamyonlarla gel, kağnılarla gel

O kadar uzak değil...

Yersin içersin sofrasından üç yüz senedir

Kuvvetlisin ama kuvvet hak değil

Bakımsızlıklarla göçüp gitmiş bir cihan,

Mevsimler soğumuş, sular azalmış.

Buğday Selçuklulardan kalan başak değil..."

diye seslenir ya. Onun sesini Köy Enstitülü yazarlar duyar. Aslında Cumhuriyet'in aydınlanma atılımının meyvesidir bu. Yoksa İstanbul'daki ya da öteki kentlerdeki aydınlar, Dağlarca'nın çağrısıyla Anadolu'ya koşmamıştır. Zaten kimse kulını kıpırdatmamıştır. Bu gerçekte eşyanın doğasına aykırıdır. O yıllarda yüzde sekseni köylerde ışıksız, okulsuz, yolsuz, susuz yaşayan köylülerimize yine köyün içinden çıkan aydınlar el uzatabilirdi. Nitekim Mahmut Makallar, Talip Apaydınlar, Mehmet Başaranlar, Fakir Baykurtlar... Anadolu'nun binlerce yıldır karanlıkta yaşayan köylüye ışık olmaya koşmuşlardır. Hem de candan, yürekten koşmuşlardır.

Köy Enstitülü yazarlar, Anadolu'nun tezeğini yazdılar, ışıksız köy odalarını, yoksul insanların anlattılar. Köle gibi çalışan ırgatlarını, ağa zulmünü, şıh baskısını, din sömürüsünü anlattılar. İliklerine değin sömürülen

köylülerin tüccarın elinde oyuncak olduğunu, devletin köylüye uzaklığını yazdılar. Onlara 19. Yüzyıl Rusya'sının Tolstoy'u, Gogol'ü, Çehov'u, Turgenyev'i, Gonçarov'u diyebilirsiniz. Köyü yazarken ülke edebiyatında yarattıkları deprem *İstanbul Dükalığı*'ndaki yazarları, şairleri rahatsız etti. Bu *İstanbul Dükalığı* sözü de ünlü dönek Çetin Altan'ındır. Hakkını teslim edelim!

Bir köy edebiyatı küçümsemesiyle öfkelerini, kıskançlıklarını kustular. En devrimci bildiklerimiz bile edebiyatın temel konusunun insan olduğunu unutup köydeki insanın nesinin yazılacağını sormaya başladılar. Öyle ya kentteki insanın çağcıl bunalımları öylece dururken köy insanının basit yaşamından ne çıkarılabilirdi? Köyü yazanlar, uygarlığın kentlerde olduğunu, öyleyse kentteki insanları anlatmanın, onların uygarlığına omuz vermenin, onların birey olarak sorunlarına eğilmenin çağdaşlığın gereği gibi sunuyorlardı özet olarak. Kent romanı yazılmalıydı! Köy romanı bir modaydı onlara göre. Köylülük ne kadar modaysa! Oysa Anadolu'da binlerce yılda yaratılan kültürün derinliğinden habersizdiler. Bir türkünün, bir atasözünün, bir deyim, bir masalın inceliklerle anlattığını İstanbul'un sınırlarına kadar biliyorlardı. Anadolu'nun masal evreninden, yarattığı değerlerden yoksundular.

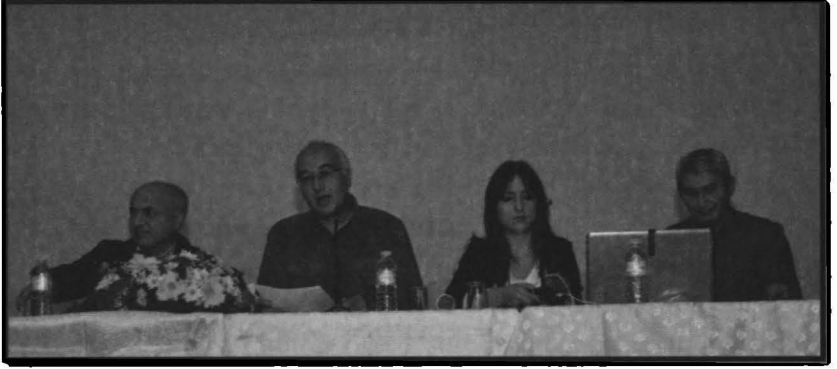
Daha önce de söyledim. Köy Enstitülü yazarlar içinde en verimli olanı Fakir Baykurt'tur. Nereye gitse oradan öyküler, romanlar çıkarır. 1979'da gittiği Almanya'dan da *Yüksek Fırınlara*, *Koca Ren* gibi romanlarıyla *Gece Vardiyası*, *Barış Çöreği*, *Duisburg Treni...* gibi öykü kitaplarını yazar. Neden? Çünkü orada da hem yurttaşları vardır, hem yaşamı değiştiren Anadolulu emekçilerle birliktedir. Hem Almanya'da çalışan yabancı işçiler o ülkede 2. Dünya Savaşı'nın yaralarını sarmaktadırlar.

Fakir Baykurt, bizim Tolstoy'umuzdur.

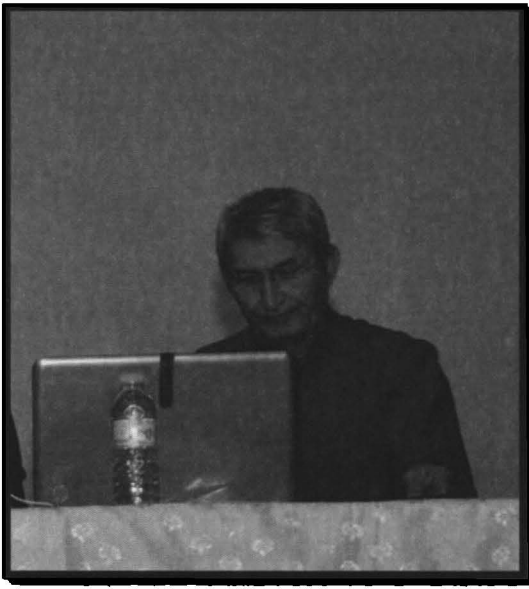
Onun okulunda okumuş, onu kitaplarından tanımıştım. Onunla ilk kez 1968'de Adana'ya Osman Nuri Koçtürk, Demirtaş Ceyhun, Prof. Fehmi Yavuz'la birlikte TÖS'ün düzenlediği bir etkinliğe geldiğinde karşılaştık ama hiç konuşmadık. Bir de ÖDP'den milletvekili adayı olduğu 1999'da Karşıyaka'da Eğitim-Der'de karşılaştık. Geniş, eski bir yemek masası vardı Eğitim-Der'de. Masanın gerisinde oturuyordu; çevresi arkadaşlarla doluy-

du. Yaklaştıım; “*Hoş geldin aēabey*” dedim. Yüzüme baktı: “*Hidayet, deēil mi?*” dedi. Çok sevindim “*Tanıyacaēınızı düşünmemiştim*” dedim, Adana’daki karşılaşmayı düşünerek. “*Fotoēraflarından tanıdım*” dedi. Genç yazarları da dikkatle izlediēini biliyordum ama o gün bir kez daha gördüm.

Fakir Baykurt’la Köy Enstitülü öteki yazarlar hem bizim, hem bütün toplumun öēretmeni, aydını, uygarlıēın yılmaz savaşımcısıydılar. Anılarını, ülkülerini yaşatmak boynumuzun borcudur.

30 KASIM PAZAR 2014
SABAH OTURUMU

“Bozkırın Efendisi” Talip Apaydın

Atilla Küçükkayıkçı

*“Dövuştü pir aşkıma,
Yaralandı bir kaç kere
Ve saire..
Ve kavga bittiği zaman
Ne çiftlik sahibi oldu, ne apartman,
Kavgadan önce Kartal’da bahçivandı,
Kavgadan sonra Kartal’da bahçivan...”*¹

Nâzım Hikmet *Kurtuluş Savaşı Destanı*’nda, Cumhuriyet kurulduğunda böyle anlatır köylünün durumunu. Savaş bitmiş, köylünün ne bir avuç toprağı vardır işleyecek ne de çalışacağı bir fabrika.

¹ Özberk Fevziye, Ortakçının Oğlu Talip Apaydın, Kaynak Yayınları, s. 153, 2012, İstanbul.

Beypazarı'nın Kapullu köyünden İbrahim Durmuş da on altı yıl o cephe-
den bu cepheye koşturmuş yara üstüne yara almıştır o savaşta. Gazi olur,
köyüne döner. Savaştan önce yoksul topraksız olan İbrahim Durmuş
savaştan sonra da topraksız ve yoksuldur. İşleyecek toprağı olmadığından
toprak sahiplerinin yanında ortakçı olarak çalışmaya başlar. Evlenir. Bir
oğlu olmasını çok ister. Verilmiş bir sözü vardır.

Cephe-
deyken bir gece İngilizlerin baskınına uğrarlar. İri yarı bir İngiliz,
İbrahim Durmuş'u tüfeğinden tutup çeker. İbrahim, İngiliz askerle boğu-
şurken *"Eğil İbrahim eğil", diye bir ses duyuyor ve eğiliyor.*¹ Eğilir eğilmez
de bir tabanca patlar. Kafasını çevirir bakar. Tüfeğini alan İngiliz asker
vurulmuştur. Hemen tüfeğini çeker alır. Sesin geldiği tarafa doğru koşar.
İngiliz askeri vuran teğmen Talip de vurulmuş, kanlar içinde yerde yat-
maktadır. Teğmeni alıp çadıra götürür. Talip teğmen yarasının ağır ol-
duğunu, *"eğer ölmeden köyüne döner de bir oğlu olursa adını Talip koy"*²
der. Ve orada şehit olur Talip teğmen. İşte o gün bugündür. Polatlı'nın
Ömerli köyünde İbrahim Durmuş'un bir oğlu olur. Adını Talip koyar.
İngilizlere, emperyalistlere karşı elinde tabanca yiğitçe savaşarak ölen ve
hayatını kurtaran teğmen Talip'in silahını yerden alacak, bir elinde kitap
diğer elinde kalemiyle yine aynı güçlere karşı savaşmaya devam edecek
olan *"Karanlık yolların tek başına yolcusu"*³, *"Rüzgâra karşı sallanmadan
korkmadan"* duran puhu kuşu⁴ öğretmen-yazar Talip doğar.

Talip, dünyaya geldiğinde padişahlık ve halifelik dönemi sona ermiş,
Cumhuriyet Yönetimi her alanda büyük bir devrim hareketi başlatmıştır.
Eğitimin başında devrimci eğitim bakanı Mustafa Necati vardır. Eğitim
alanında büyük hamleler birbirini izlemektedir. Bu atılımları kucaklayan-
lar olduğu gibi içlerine sindiremeyenler de vardır. Devrimci eğitim uygu-
lamalarından ürkmeye başlayanlar Bakan Mustafa Necati'yi mecliste sert
bir dille eleştirmeye başlarlar. Ne yazık ki genç Cumhuriyet'in devrimci
eğitim bakanı Mustafa Necati 1929 yılında aniden hastalanarak hayata

¹ A.g.e., s. 98.

² A.g.e., s.98

³ Özberk Fevziye, Ortakçının Oğlu Talip Apaydın, Kaynak Yayınları, S. 19, Aralık 2012, İstanbul.

⁴ A.g.e.,s.32

gözlerini kapar. Devrimci eğitim hamleleri, 1937 yılına kadar onun döneminde olduğu kadar hızlı ve radikal atılımlarla ilerlemez.

Aynı yıl Talip de annesini kaybeder. Babası Polatlı'dan kendi köyü olan Beypazarı'nın Kapullu köyüne göçer. Orada yeniden evlenir. Bir yandan üvey ana baskısı diğer yandan yoksulluk canından bezdirmiştir Talip'i. Üvey abisi okula başladığında o da takılır babasının peşine. Öğretmen okula kayıt etmek istemez. Talip ise sıkıştırıp durur babasını. Baba çok ısrar edince öğretmen de arka sıralardan birine oturtur onu. Ne öğretmen ne de ailesi kimse ilgilenmez Talip'in okuyup yazmasıyla. Yıl sonu gelir. Öğretmen Talip'e de okuma yazma yaptırır. Talip kendi kendine okuyup yazmayı ve hesap yapmayı öğrenmiştir. Öğretmen bakar ki Talip okuyup yazıyor, hesap yapıyor, kaydını yaparak onu ikinci sınıfa geçirir. 1936 yılında 3 sınıflı ilkokulu bitirir. Yıllar sonra Talip bitirdiği bu okulu ziyarete gider. Okul bitince baba İbrahim Durmuş küçük Talip'in elinden tutar, ortakçı olarak çalıştığı büyük toprak sahibi Eskişehir milletvekili Emin Sazak'ın yanına gider. Talip'in okuması için ondan destek ister. Emin Sazak, "İbrahim dayı! bunlar da okursa, bizim işleri kim yapacak!.. Ver eline küreği, kazmayı, çalışsın. Hem bizim işimizi görsün, hem sana destek olsun!.. Bak sen de yaşlanmışsın!.." der. Bu sözler okuma aşkıyla yanıp tutuşan oğlu ve bu topraklar için savaşmasına rağmen bir avuç toprağı bile olmayan babayı derinden yaralar.

Talip on yaşındadır. Muhtar, bir gün köye bir haber yayar. Beypazarı Kaymakamlığı'nın direktifiyle her köyden bir yetim ya da öksüz çocuk okutulacaktır. Baba İbrahim Durmuş iş yoğunluğundan oğluyla ilgilenmek bir yana tarladan eve bile gelememektedir. Muhtar Talip'e "Sen kendi başına git, kaymakama çık, anlat"² der. Kapullu köyü ile Beypazarı arası epey uzaktır. Yolun uzaklığına bir de sıtma nöbetleri eklenince yol bir türlü bitmek bilmez. Çok büyük zorluklarla Beypazarı'na gelir. Hükümet binasını bulur. Kaymakamın odasına çıkar. Kapıda bekleyen hademe bir türlü içeri almak istemez. O sırada dışarı çıkan Kaymakam Talip'in ağladığını görür ve niçin ağladığını sorar. Talip anası olmadığını ve okumak için geldiğini söyler. Kaymakam bunun üzerine hemen Maarif

¹ A.g.e.,s.10

² A.g.e.,s.41

Müdürünü arar, Talip'in Beypazarı'ndaki pansiyonlu okula kaydının yapılmasını sağlar. 1938 yılında Beypazarı İlkokulu 5. sınıfından mezun olur. Köyde 5. sınıfı bitiren tek kişi odur. Okuma sevdası bitmemiştir. Beypazarı'ndaki öğretmeni Talip'in okuması için bir okul bulmuştur bile. Eskişehir Hamidiye Köy Öğretmen Okulu.

Talip'in Beypazarı'na gelmesi için köye haber salar. Talip, Kapullu köyünden Beypazarı'na yürüyerek gider. Bir sınav yaparlar ve onu tekrar çağıracaklarını söylerler. Köyüne döner. 1938 yılı Kasım ayına kadar haber bekler. Kasım ayında tekrar Beypazarı'na çağırırlar. Bu sefer babasıyla birlikte yola koyulurlar. Beypazarı'ndaki maarif memuruyla görüşürler. Maarif memuru okula kayıt için 30 TL ister. Babasında o kadar para yoktur. Parayı bulmak için köye geri dönerler. Babası borç harç 20 lira bulur. Talip'e *"Oğlum, bunu cebine koy, durumu anlat, babam çeltiği kaldırıncı on lira daha yollayacak dersin"* diyerek onu Eskişehir'e yolcu eder. Talip aynı okula kayıt için komşu köyden bir arkadaşıyla birlikte çeltik çuvalları yüklü bir kamyonun tepesinde tutuna tutuna, telefon tellerine değmemek için başlarını eğe eğe sabah Eskişehir'e varırlar. Tarih: 10 Kasım 1938

Çiftelere gidecek otobüsü sorarlar. Karşılaştıkları insanlar çok üzgün ve hüznüldürler. Otobüse binerler. Otobüstekiler Hamidiye'deki okul binasını göstererek iki genci yolda indirirler. Hamidiye Köy Öğretmen Okulu müdür yardımcısı Osman Yalçın birlikte geldiği yol arkadaşının kaydını yapar. Sıra Talip'e geldiğinde 20 lirası olduğunu 10 lirası olmadığını söyler ve gözlerinden yaşlar süzölmeye başlar. Müdür yardımcısı *"Peki, peki, Müdüre söylerim, ağlama."*² der ve kaydını yapar. Sevinçten havalara uçar. Ufkunu açacak kapı aralanmıştır. Saçlar kesilir, hamama gidilir, yeni iç çamaşırlar, yeni çoraplar, yeni elbiseler giyilir, potin ayak-kabılar çekilir ayaklara. Öğle yemeği kampanası çalar. Yemekhanede üç kap yemek büyük bir iştahla yenir. Yemekten sonra bir kampana daha çalar. Tüm öğrenciler okulun önündeki meydana toplanır. Okul müdürü çok üzgündür. Atatürk'ün ölüm haberini verir.

¹ Özberk Fevziye, Ortakçının Oğlu Talip Apaydın, Kaynak Yayınları, S. 43, Aralık 2012, İstanbul

² Apaydın Talip, Köy Enstitüsü Yılları, Çağdaş Yayınları, S.14, Mart 1983, İstanbul.

Bir anda büyük bir hüznün kapları okulu. Herkes ağlamaktadır. Talip okula kaydolduğu gün sevinçten havalara uçarken birdenbire Atatürk'ün ölümüyle yüreğine büyük bir acı çöker.

Okula başladıktan bir buçuk ay sonra Hasan Ali Yücel Eğitim Bakanı olur. İ. Hakkı Tonguç da vekaleten yürüttüğü İlköğretim Genel Müdürlüğüne asaleten atanır.

17 Nisan 1940 tarihinde *Köy Enstitüleri Kanunu* çıkar. *Hamidiye Köy Öğretmen Okulu, Çifteler Köy Enstitüsüne* dönüşür.

Talip, öğretmenlerinden "*Ders kitaplarıyla yetinmeyin, çok kitap okuyun*"¹ sözlerini sık sık duymaktadır. Okul Müdürü Rauf İnan'ın söylediği şu sözler hiç aklından çıkmamıştır.

"Sizi 600 yıldır okutmamışlar, şimdi okuyun artık. Cumhuriyet devleti okumanız için size bu okulları açtı. Bol bol okuyun, gerçek aydınlar olun."² İlk okuma zevkini Türkçe öğretmeni Aydın Arıkök'ün derslerde okuduğu öykülerden alır. Okul kütüphanesine gitmeye, yerli ve yabancı yazarların kitaplarını okumaya başlar. Sabahattin Ali'nin *Değirmen* ve *Köpek* öykülerinden çok etkilenir. Anadolu insanının çıplak gerçeğine yönelen, ne anlattığı kadar nasıl anlattığını da önemseyen toplumcu gerçekçi bir yazardır Sabahattin Ali. Ona özenir. Okuma sevgisi giderek artar. Edebiyatı, şiiri daha çok ve daha bilinçli sevmeye başlar. Maksim Gorki'nin *Yirmi Altı Kişi ve Bir Kız* adlı öyküsünü okuyunca bir fırın öyküsü yazar. Öğretmenlerinin verdiği, özellikle konusunu köyden alan yazın ödevleriyle köyde bilinmeyenleri anlatmanın alıştırmalarını yapmaya başlar. Batı edebiyatı öğretmeni Sabahattin Eyüpoğlu, yazar ve şairlerin eserlerinden seçilmiş iki sayfalık metin verdiğinde öğrencileri yazarın çağını, düşüncelerini, dünya görüşünü ve anlayışını da araştırırlar. Okulda öğrendikleri düşündükleri içinde mutlaka köy vardır. Talip okuduğu kitaplarda köy sorunlarını, köylünün yaşamını, köyde nasıl çalışmak gerektiğini düşünür durur. Diğer arkadaşları da aynı duygu ve düşünceleri yaşar. O köy ve köydeki yaşamı gerçek haliyle ve tam olarak

¹ Özberk Fevziye, age, s. 55.

² Age, s. 55.

kitaplara yansıtma gayreti içindedirler. Köy Enstitülerinde her öğrenci en az bir müzik aleti çalmaktadır. Talip de okulda mandolini en iyi çalan öğrencilerden biridir. Üstelik sürekli müzik öğretmenleri olmamıştır. Son sınıfta eksiklerini gidermek ve öğretmen açığını kapatmak üzere müzik derslerine bir kaç ay Ruhi Su gelir. Ruhi Su, ondaki müzik yeteneğini görür ve bir yıl önce açılan Yüksek Köy Enstitüsünü kastederek ona “*Muhakkak yüksek kısma gel*”¹ der. Talip Apaydın, babasının çok yoksul olduğunu bir an önce mezun olup ona yardım etmek istediğini söyler. Ruhi Su “*Yoksul olduğun için gel. Bir de yoksul çocuklar yüksek tahsil yapsınlar*”² der. Bu sözden çok etkilenir. Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsüne gitmeye karar verir. Babasına bir mektupla yüksek kısımda üç yıl daha okuyacağını yazar.

1943'te Mezun olduğu Çifteler Köy Enstitüsünden Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsüne geçer. Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsünde okurken cumartesi günleri Ankara'ya iner. Her indiğinde mutlaka kitapçılara uğrar. *Varlık* dergisi en sık uğradığı bir yerdir. Yeni çıkan dergi ve kitapları inceler. İkinci sınıfta *Köy Enstitüleri Dergisi*'nde ilk yazısı yayımlanır. *Varlık*, *Yücel ve Doğuş* dergilerinde de yazı ve şiirleri çıkmaya başlar. Yeni şairlerin yeni anlatım yolları aramalarından yanadır. Çağdaş insanın yaşadığı sorunların şiire girmesini savunur. Konservatuar da Sabahattin Ali ve Bakanlık *Tercüme* bürosunda çalışan diğer yazar, şairlerle iletişim kurar. Talip Apaydın Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü son sınıf öğrencisi olduğunda artık tam bir okuma yazma sevdalıdır. İkinci Dünya Savaşı bitmiş sıcak savaş yerini Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar sürecek olan soğuk savaşa bırakmıştır. Hükümet, 1945'de topraksız köylüleri toprak sahibi yapmak amacıyla *Çiftçiye Topraklandırma Kanunu*'nu meclisten geçirmeyi başarır. Başarır başarmasına ama yasa yürürlüğe girmeden 1950 seçimlerinden önce kaldırılır. Büyük toprak sahibi politikacılarından Adnan Menderes ve Emin Sazak'ın başını çektiği bir grup milletvekili bu yasanın uygulanmasına şiddetle karşı çıkarlar. Yokluk, kıtlık ve yoksulluğun asıl nedeninin *devletçi politikalar* olduğunu savunmaktadırlar. Arkalarına savaş zenginlerinin maddi desteğini de

¹ Age, s. 65.

² Age, s.65

olarak yoksul halk kitlelerini kandırmayı başarırlar. Daha ileri tarihlerde doğunun etkili köy ağalarından milletvekili Kinyas Kartal Köy Enstitülerinin kapatılması şartıyla Demokrat Parti'yle anlaştıklarını ve DP'yi 1950 seçimlerinde iktidara taşıdıklarını¹ söylemiştir. 1946'da DP meclise girdiğinde hükümet değişir, Hasan Ali Yücel'e yeni kabinede görev verilmez. İsmail H. Tonguç' da İlköğretim Genel Müdürlüğü görevinden ayrılır. Türkiye günümüze kadar sürecek olan iniş ve çıkışlarla karanlık bir döneme doğru gider.

Atatürk yaşarken Cumhuriyet'in ilk on beş yılındaki kazanımlar köy enstitüleriyle doruğa ulaşmış, Anadolu'da büyük bir *Aydınlanma Hareketi* başlamıştı. Bu büyük ateş, ne yazık ki *çok partili karşı-devrimci dönemle* söndürülmeye çalışılır. Türkiye, soğuk savaş döneminde, 1947'de *Truman Doktrini* ve *Marshall Yardımı'nı* kabul ederek kapitalist dünya sistemi içine girer. Atatürk'ün izlediği bağımsız dış politikadan uzaklaştıkça toplumcu ilerici aydınlar üzerindeki baskılar da giderek artmaya, gerici ve karşı devrimci bir siyaset egemen olmaya başlar.

Siyaset ve ekonomide bu esaslı rota değişimi yaşanırken Talip Apaydın da 1946 Eylül'ünde Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü'nü bitirir. Kars Cılavuz Köy Enstitüsü öğretmenliğine atanır. Çocukluğunda yaşadığı sıkıntı ve yoksulluktan kurtulmaya çalışan Talip'in yerini, haksızlık, yoksulluk ve zulmü başkalarının da yaşamaması için *tüm ezilenleri kurtarmaya talip* öğretmen-yazar Talip almıştır artık.

1947'de Yüksek Köy Enstitüsü mezunlarını apar topar askere alırlar. Amaç onları Köy Enstitüsünden uzak tutmak ve cezalandırmaktır. İçlerinde Talip Apaydın da vardır. Başarılı olduğu halde çavuş çıkarılır. Askerliği süresince bir devlet gazetesi olan *Ulus* bile eline geçmez. Saklı saklı şiirler yazar, gizli gizli dergilere yazı gönderir. Bir gün komutanı Talip'i çağırır. Koşarak gider. Büyük puntolarla Sabahattin Ali'nin öldürüldüğünü yazan *Ulus* gazetesini önüne atar: "*Al da, oku, sizinkilerden birisini geberdemişler.*"² der. Gazetenin sadece başlığını okuyabilir, devamını getiremez...

¹ Bakanız age, s.13

² Age, s.98

Askerliği bitince, Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne gider. Artık orada ne Tonguç ne de arkadaşları vardır. Gezici başöğretmen olarak Tokat'a atanır. Kararnamesini almaya gittiğinde Yüksek Köy Enstitüsü'nden kendisinden bir yıl sonra mezun olmuş Halise Sarıkaya ile karşılaşır. Onunla karşılaştığında Talip'in yüreğinin derinliklerine sıcak karşılaşmanın verdiği ılık bir duygu yayılır. Birlikte tiyatro oyunları oynamış, gezilere gitmişler, keman çalışırken bir abi olarak ona yardım etmiştir. Karşılıklı adresler alınır, tebrik kartları derken mektuplaşmaya başlarlar. Halise'ye evlenme teklifi yapar. Halise de Talip'le birlikte başlayacağı yeni hayat yolculuğuna hazırdır. Evlenirler. Tokat'ın uzak bir yeri olan Almus bölgesine tayinleri çıkar.

1950'de Köy Enstitülü öğretmen yazar Mahmut Makal'ın *Bizim Köy* kitabı yayımlanır. Bu Köy Enstitülü bir öğretmen yazarın köye yönelik yazdığı ilk köy romanıdır.

Talip Apaydın da Almus'dan dergilere şiirler, yazılar göndermekte, *Varlık*'da sık sık yazıları çıkmaktadır. Soğuk savaş etkisini her yerde göstermektedir. Almus'ta, Apaydın'ların evi aranır. Mektuplarına kitaplarına el konur. İrkçi gerici bir grup insan evi önünde toplanır, bağırıp çağırır. Ziyarete gelen babası kasabayı terkederek köyüne geri döner. Talip bir hafta evden çıkamaz. Kasabanın ileri gelenlerinden ahabplık ettiği Mahmut Ağa onu evden alıp kahveye götürür ve kahvede dik dik bakanlara da "*Bana bakın, sütsüzün biri Hocayı ihbar etmiş, evi arandı telsiz neyi bir şey bulunmadı. Bulunsaydı bırakırlar mıydı? Herkes kendi işine bak-sın*"¹ der. O günden sonra Talip Apaydın yeniden günlük yaşama döner. Bu olaydan bir yıl sonra 1952'de, öğretmenlik ve öğrencilik dönemlerindeki gözlem ve izlenimlerinden oluşan anı kitabı *Bozkırda Günler*'i yazar. 4 yıl kalır Almus'da.

1955 Yılında dışarıdan Gazi Eğitim Enstitüsü Müzik bölümünü bitirir. Turhal Ortaokuluna müzik öğretmeni olarak atanır. 1960 yılına kadar çalışır orada. Bir daktilo alır, dersi olmadığı günler yazmaya başlar. 1956 yılında ilk şiir kitabı *Susuzluk* yayınlanır.

¹ Age, s.105

Susuzluk başlıklı şiirinde:

“Susadım

Bozkırlar ortasında

Kurudu dudaklarım

Çağırmanın gelemem

Bir tas su uzatın

Çabuk olun biraz

Beni kurtarın”¹ der.

Yazmaya susamıştır. Romanları çıkmaya başlar peşpeşe. 1958’de ilk romanı *Sarı Traktör*’ü ardından *Yar Bükü* ve *Emmioğlu*’nu yazar. *Sarı Traktör*’de makineleşmeye ve yeniliğe aç Türk köylüsünü yalın ve gerçekçi bir dille anlatır. Köylüler bir çift öküz, döven, at ve arabalarla işlerini görmektedirler. Köye yeni giren traktör işleri hafifletmiştir. Alışılmış üretim araçlarıyla yola devam etmek isteyen eski kuşak ile yenileşmeye açık yeni kuşak arasında bir mücadele başlar. Talip Apaydın 32 yaşında, *Sarı Traktör*’le köy edebiyatına ciddi bir ses getirir. İkinci romanı *Yar Bükü*’nde ise köyün en önemli sorunu su ve toprak sorununu ele alır. *Emmioğlu* romanında ise, tesadüfen bulunduğu kasabada tüm hayatı değişen ve kısa bir süre sonra işlerini yoluna koyan Emmioğlu ile ayrıldığı köyde eski tas eski hamam yoksul bir yaşam sürdüren köylülerin durumunu ele alır.

1959’da İ. Hakkı Tonguç Turhal’da Apaydın’lara uğrar. Uzun uzun sohbet ederler. Bu Apaydınlar’ın Tonguç baba ile son görüşmeleri olur. Bir yıl sonra İ. Hakkı Tonguç sonsuzluk yolculuğuna çıkarak hayata veda eder.

1960 yılında *Ortakçılar* ve *Yoz Davar* romanları basılır. *Ortakçılar*’da kendi köyüne bakışını ortaya koyar. Köy Enstitüsünün son sınıfına geçen genç, babasının ortakçılık yaptığı çiftliğe gelir. Yaşlı babasına çeltik üretiminde yardım eder. Köy enstitülü genç yoksullardan yana tutum takınarak, bey ailesine sırtını döner. *Yoz Davar*’da ise ekmek parası için kendi köyünden kalkıp Anadolu bozkırlarında çobanlık yapmaya gelen bir

¹ Age, s.182

insanın onur ve insanlık mücadelesini ve doğa ile ilişkisini gerçekçi bir dille anlatır.

1961 Anayasası'yla Türkiye'de özgürlükçü ve demokratik bir dönem başlar. Sanayi ve işçi sınıfının gelişmesiyle toplumsal uyanış yükselişe geçer. Emekçiler ekonomik ve demokratik istemleri, hatta siyasal amaçlarını doğrultusunda bir mücadele içine girerler. Talip'in mücadele gücü de artmaya, geleceğe dönük umutları yeşermeye başlar.

Bu yıllarda eşile birlikte Amasya Kız Öğretmen Okulu'nda çalışırken okulu adeta bir köy enstitüsüne çevirirler. Talip Apaydın öğretmenlik ve yazarlığı yanı sıra, aktif olarak öğretmen örgütlenmesinin de içinde yer alır. 1965'de Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın kurucuları arasında olduğundan Bakanlığın açtığı bir yarışmada ödül almasına rağmen bu ödül verilmek istenmez. Talip bu olayın üstüne gider. Bunun üzerine açığa alınır. İki yıl açıkta bekletilir. O yıllarda *Ateş Düşünce* ve *Köy Enstitüsü Yılları (Karanlığın Kuvveti)* anı kitaplarını kaleme alır.

1968'de Amasya Lisesi'ne, bir yıl sonra da Ankara Etlik Ortaokulu'na tayini olur. *Büyük Öğretmen Yürüyüşü* ve *Öğretmen Boykotu*'nu aktif olarak örgütler. Türkiye'de hızla büyüyen toplumsal uyanışı durdurmak üzere 1971'de yapılan karşı devrimci askeri darbe ile Anayasa'dan temel hak ve özgürlüklerin önemli bir kısmı kaldırılır ve böylece "*Demokratik Anayasa Dönemi*" sona erer. Bu arada Talip Apaydın Ankara Bahçelievler Ortaokulu müzik öğretmenliğine atanır.

1974'de *Toz Duman İçinde*, 1981'de *Vatan Dediler* ve 1991'de *Köylüler* romanları üçlü bir dizi olarak yayımlanır. Önsözünde bunları yazmayı bir borç bildiğini, bu romanlarında 1918'lerden günümüze kadar Türk köylüsünün devlet içindeki yerini, gelişimini, çeşitli katmanlarla ilişkisini irdelediğini yazar. Bunun sömürücü sınıflarla, aydınlarla ve yöneticilerle bir hesaplaşması olduğunu belirtir.¹ 1974'de *Koca Taş* öyküsü yayınlanır. 1975'de *Tütün Yorgunu* romanıyla Madaralı Roman Ödülünü alır. *Tütün Yorgunu* romanında yoksul ve cahil köylümüzün gelenekler karşısındaki çaresizliğini dile getirir.

¹ Apaydın Talip, *Toz Duman İçinde*, Önsöz, Hürriyet Yayınları, 1974.

Talip Apaydın 1976 yazında emekli olur. Bir süre MEB de Bakan Müşaviri olarak çalışır. Çocuk yazınına ağırlık verir. Çocuklara cesaret, iyilik, kahramanlık, güçlükleri yenme gibi olumlu yönlere yönlendirecek kitaplar yazmaya başlar. *Biz Varız*'da çocuklar yaşadıkları dünya ile düşünür kurdukları uygar dünya arasında bir kıyaslama yaparlar. *Toprağa Basınca*'da, çocukların gelecekle ilgili bir hedef belirlemeleri öne çıkar. *Merdiven* romanında ise eğitimsiz ve bilgisiz kimselerin geleceklerini güvence altına almak için çıkacakları ilk merdiven basamağının *okumak* olduğunu vurgular. *Dağdaki Kaynak*'ta çocukları çevrelerini incelemeye çağırır. 1978'de *Define* romanı, *O Güzel İnsanlar* öykü kitabı, 1979'da *Alo Çocuklar* ve *Yolun Kıyısındaki Adam* öykü kitapları yayınlanır.

12 Eylül askeri darbe döneminde hakkında dört dava açılır, dördünden de beraat eder.

1980 karşı-devrimci askeri darbe döneminde Anayasa sil baştan yeniden düzenlenir, gerici ve anti-demokratik bir yapıya dönüştürülür. Özgürlük ve bağımsızlıktan yana kim varsa ya topluca yok edilir ya da tek tek kurulan tuzak ve suikastlarla öldürülür. Kaçabilenler yurtdışına kaçır, kaçamayanlar ise kendilerini hapisane ve işkence odalarında bulurlar. Türkiye'deki özgürlük hareketleri tamamen susturulur.

Talip Apaydın askeri darbeden sonra da yazmaya devam eder. 1981'de *Kente İndi İdris*, *Duvar Yazarları*, *Yangın*, *Elif Kızın Elleri* ve *Kökten Ankaralı*, 1984'de *Hendek Başı*, 1985'de *Hem Uzak Hem Yakın* öyküleri ile *Akan Sulara Karşı* anı kitabı 1989 da *Karabasan* ve 1998 de *Öykülerle Çizgiler* kitapları yayınlanır. *Bir Yol* (1966) ve *Çalgıcı Recep* (1973) olmak üzere iki oyun yazar. 1995'de *Bilgiden Bilince Eğitim* adında bir de deneme kitabı çıkar.

Talip Apaydın'ın aldığı ödüller: *Toprağa Basınca* yapıtıyla 1964 *Doğan Kardeş Çocuk Roman Ödülü*; *Yapılar Yapılırken* yapıtıyla 1970 TRT Sanat Ödülleri Yarışmasında Başarı Ödülü; *Otobüs Yarışı* yapıtıyla 1970 TRT Sanat Ödülleri Yarışmasında Başarı Ödülü; *Tütün Yorgunu* yapıtıyla

la 1976 Fikret Madaralı Roman Ödülü; Köylüler yapıtıyla da 1992 Orhan Kemal Roman Ödülü ve Edebiyatçılar Derneği Büyük Ödülü.¹

Talip Apaydın'ın da diğer köy enstitülü yazarlar gibi işlediği konuların başında üretim gelir. Üretim süreci, üretim sürecinde kullanılan üretim araçları, üretim ilişkileri ve teknoloji asıl konusudur. Hepsinin en çok vurguladığı konu üretilen ekonomik değerlerin paylaşılmasıdır. Haksızlık, adaletsizlik, eşitsizlik ve sömürüye karşıdır. Bu temaları seçtikleri için değil, zaten çıkıp geldikleri coğrafyada bu sorunlarla iç içe yaşadıkları için doğal ve gerçekçi bir dille kaleme almışlardır. Hasan Ali Yücel'in dediği gibi edebiyata köylünün kendisi girmiştir. Talip Apaydın "*Cumhuriyet eğitimi ve Köy Enstitüleriyle, eğitim ve edebiyat Anadolu'ya yayıldı. Çukurova'dan Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Yozgat'tan Abbas Sayar çıktı. Köy Enstitüleriyle bizler çıktık ve Anadolu'yu edebiyata soktuk*"² der. Altı yüz yıl köyünden dışarı çıkmamış olan bu köylü çocuklarının hepsinin köy enstitülerine giriş öyküleri birbirine benzer. Savaş bitmiş, baba şehit ya da gazi olmuştur. Salgın hastalıklar ve yoksulluk almış başını gitmiş. Kimseden hiç bir yardım ve destek alamayan, kendi köyünde dışa kapalı yaşayan bu köylü toplumunun çocukları köy enstitüleri ile tanışırlar. Osmanlı Köylüsü olarak girdikleri enstitüden Aydın bir Cumhuriyet Köylüsü olarak mezun olurlar. İçlerinden yazmaya yetenekli, köyde yaşadıklarını kaleme alan Köylü Aydınlar çıkar. Bu yapıtlar bir döneme damgasını vuran, köyü ve köylünün sorunlarını irdeleyen devrimci 68 kuşağının kana kana içtiği edebi pınarlar olur. Onlar sadece şiir, öykü, roman üretmezler aynı zamanda resim yapar, müzikle uğraşır, halkoyunları oynar, tiyatro oyunları sahneye koyar ve yontu yaparlar.

Talip Apaydın 28 Eylül 2014 tarihinde aramızdan ayrılırken yaşamının zenginlikleri yanı sıra bize roman, öykü, şiir, anı, oyun, deneme ve çocuk kitapları olmak üzere 44 kitabını armağan etmiştir.

¹ Age, s.189.

² Age, s.157

1999'da yayınlanan *Kırsal Sancı* kitabındaki *Borç* şiiriyle insanlara hâlâ borçlu olduğunu söylüyordu cenazesine gelenlere:

*"İnsanlar, borçluyum size
Sözlerle, seslerle renklerle
Bunca güzellikleri yaratanlar
Borçluyum size
Kolay ödenmez...
Ne tad alıyorsam dünyada
Sizin eseriniz.
Geriye ne kalırdı
Siz olmasaydınız...
Nice doğruları söylediniz
Kutup yıldızı gibi değişmez.
Daha ben yokken açtınız
Dümdüz yolları
Geriye dönülmez.
Demirin pası var
Ama özü eğilmez.
İnsanlar borçluyum size
Kolay ödenmez."*¹

Oysa biz O'na çok şey borçluyduk.

Bir elinde kalemi, diğer elinde kemanı
Konçertolar çaldı bize
Şiirler okudu, şiirler yazdı
Romanlar, öyküler çıkardı peş peşe
Oyunlar yazdı, oyunlarda oynadı
Anılar bıraktı birer belge
Güzel şeylere olan susuzluğumuzu giderdi
Renklendirdi dünyamızı
Güzelleştirdi yaşamımızı
Kemanı ile kalemi ile
Bilincimizin üstünde dolaşan karanlığı yırtıp attı

¹ Apaydın Talip, *Kırsal Sancı*, Güldiken Kültür ve Sanat Ürünleri, 1999.

Apaydın yaptı bilincimizi kendi gibi
Üretici insan nasıl olurmuş gösterdi yaşamıyla
Çok konuşmayı ve çok konuşanları sevmezdi
İş yapmak, iş üretmek önemliydi onun için
Baba Tonguç ve öğretmenleri öyle öğretmişlerdi çünkü
Alçakgönüllü ve dürüst olmak
Bıraktığı en değerli mirastı
Biz ona ne çok şey borçluyuz
Biz size çok şey borçluyuz Talip Apaydın öğretmenim
Biz size çok şey borçluyuz “Bozkırın Efendisi”...

DİĞER KAYNAKLAR:

- Köy Enstitüleri Belgeseli (Kanal B)
- Köy Enstitüleri Belgeseli (TRT)
- Köy Enstitüleri Belgeseli (Ulusal Kanal)

Pazarören Köy Enstitüsü ve Hasan Kıyafet

Özge Çelik

Köy Enstitüleriyle birlikte çağdaş bir eğitim anlayışı olan “iş içinde eğitim” hayata geçirilmiş, diyalektik düşünmenin önü açılmış; fakat bu gidişat var olan siyasal düzenin yapısına ters düştüğü için çok geçmeden bu eğitim kurumları kapatılmıştır. Her şeye rağmen teori ile pratiği birlikte yaşatarak onları var eden köy enstitülerinden iki kuşak mezun olmuştur. Bu iki kuşak arasında kimi düşünsel farklar vardır.

2. Kuşak köy enstitülü bir yazar olan Hasan Kıyafet, bu farkı kabataslak bir bakışla şöyle özetler: “1.Kuşak köy enstitülü öğrenciler klasik kitapları, 2. Kuşak öğrenciler kadar okumaya fırsatı bulamamıştır. Çünkü 1. Kuşak, daha çok bedensel çalışmaya zaman ayırmak zorundaydı. Yatakhane, yemekhane, derslik gibi yaşamsal mekânları onlar yaptı. Bu anlamda biz, 2. Kuşak köy enstitülüler, daha şanslıydık. Okumaya daha çok fırsatımız

oldu. Sonunda sözünü ettiğimiz iki kuşak arasında Çin Seddi gibi aşılmaz bir duvar yoktur kuşkusuz.

İlk kuşakla aramızdaki asıl önemli fark; 1. Kuşak, köy enstitülüler olaylara genelde anti-feodal bakmışlardır. 2. Kuşak köy enstitülülerıyla birlikte olaylara antikapitalist bir bakış açısı getirilmiştir. Ben, olaylara her zaman antikapitalist bakanlardan oldum. Bu uyanmayı gören devlet, derhal harekete geçti ve okulları kapattı. Yani olaylara sınıfsal bakarak biz çizgiden çıkıyorduk.”

Sabanın yerine pulluğun konulması lazım!

Köy enstitülerinin kuruluş nedeni üstüne çok söz edilmiştir. Olaya bilimsel bakıldığında şu görüş daha mantıklı geliyor insana: Avrupa’da başlayan Sanayi Devrimi, Osmanlı’nın sınırına gelmiş dayanmıştır. Avrupalı devletler, ekonomik istemleri gereği, kendilerine uygun burjuva demokrasisini kurmayı hedeflemektedir. Bunun sonucu olarak da önce Osmanlı’nın daha sonra Türk Devleti’nin ekonomilerine müdahale etmişlerdir. Çünkü kapitalist ekonomilerinin yarı eğitilmiş halka ihtiyacı vardır.

Yüzde 80’i köylerde yaşayan bir halk için eğitimin köyden başlaması kaçınılmazdır. İşte burada ‘Köy Enstitüleri’ fikri devreye girer. Hasan Kıyafet, köy enstitülerinin kurulmasını irdelerken, “Sabanın yerine pulluğu koymak isteyen Batılı devletlerin etkisinde olan devletimiz de bunu istedi. Bu yüzden köy enstitülerinde bu anlayışın etkisi görülür. Onların ve aynı zamanda devletimizin istediği kadar eğitildik. Ama bizler aldığımız eğitimin üzerine sosyalizmi de koymaya başlayınca iş değişti. Burada sistemin kendi iç çelişkisi gündeme gelmiş oldu. Kısacası bizler babalarımızın kaderini, yoksulluk nedenlerini sorgulamaya başladık. Elbette bütün bunlar kolay olmadı. Başta Hakkı Tonguç gibi bir şansımız vardı. Ve de dünya klasikleri ile tanışmak az şey miydi?” diyor.

2. Kuşak köy enstitülü gençler, giderek sınıf bilincini önemsemeye başladılar. Fakat bu görüş sadece okulda değil, bütün yurt düzeyinde tehlikeli ve yasaktır. Sınıf bilincini önemseyen bireylerden biri de Hasan Kıyafet’tir. Fakat Hasan Kıyafet’in onlardan en önemli farkı olaylara anti-

feodal değil, antikapitalist bakmasıdır. Kapitalist bir dünya düzeninde, Kıyafet'in antikapitalist tavrırlı olması, hiç de kolay olmaz. Hayatını sürgünlerle, işkencelerle, cezaevleriyle geçirir. Öyle ki ömür boyu hiç sürgünsüz bir atama yaşamaz. Yine kendi deyimi ile *"Yazmaktan başka çarem yoktu!"* der.

Kapitalizmle mücadelenin yolları elbette tek boyutlu değildir. Dahası yazarak, düşünsel alanda mücadele en etkin olanlardandır. Çünkü kapitalizm, edebiyatı ve sanatı halen kendi çıkarı için tepe tepe kullanmaktadır. Hasan Kıyafet'e göre bu mücadelede toplumcu gerçekçi yazarlara büyük görevler düşmektedir. Sosyalist bir yazarın, aynı zamanda siyasi yani toplumcu gerçekçi bir yazar olduğunu vurgular. Bu yazarlar eserlerinde sadece köy hayatını, emekçilerin çileli yaşamını değil, aynı zamanda onların kurtuluş yollarını da anlatmalıdır.

Toplumcu gerçekçi yazarların en önemli silahı ise tezli roman örneğidir. Tezli roman, bilindiği gibi öze dönük romandır. Bunun anlamı elbette biçimi göz ardı etmek değildir. Gerçeğin izini sürerek, yarayı doktor önüne sermektir. Hasan Kıyafet'in romanları tezli romanlardır diyebiliriz. Özellikle *'Umut Direniyor'* romanında Tuzla Tersanesi'ndeki işçilerin yaşadıklarını, kendisi de yaşayarak birebir gerçekliği ile anlatır. Burada dünyada çığ gibi büyüyen işsiz işçilere dikkat çeker. Daha ileri giderek *"Yoksa işçi sınıfına eşdeğerde yeni kardeş bir sınıf mı doğuyor?"* sorusunu sorar. Bu da onun tezli romanı nasıl ustaca yapılandırıldığını göstermektedir. Hasan Kıyafet, bu romanı yazmadan önce yaşadıklarını anlatırken, *"Aylarca tersaneler ve orada çalışanların oturduğu gecekonduları dolaşım. Tersanelere girmek hiç de kolay olmadı. Limter-İş'li emekçi dostların yardımıyla bir şekilde tersaneye girdim. Neler gördüm neler. Röportaj için gitmiştim ama gördüklerim röportaja sığmayacak kadar fazlaydı. Böylece tersane benim için dersane oldu."*

Onun *"Asur Mührü"* de tezli romana iyi bir örnek sayılır bence. Orada özetle der ki: *"Ey bilim insanları, ey Edison, Einstein, Pastör, Freud ve daha nice peygamberlerden bile zeki yaratıcı insanlar. Siz arkeologlar, uzay bilimciler, yedi kat yerlerin altında tarih öncesini, yedi kat göklerden yukarıda Samanyolu'ndaki minnacık yıldızları görüyorsunuz da yanı başınızda asgari ücretle çalışan işçileri niçin görmüyorsunuz? O müthiş*

zekânız, yoktan yaratan öngörülerinizle neden bu pis kapitalist sömürü düzenini yok edecek bir formül bulamıyorsunuz? Daha doğrusu bu işe yeterince kafa yormamakla çok ama çok ayıp ediyorsunuz.”

İnsanlığın uyandığını görmek mutluluğun öteki adı olmalı!

Hasan Kıyafet’in eserlerinde elbette köy enstitülerinin izleri görülmektedir. Orada öğrendiği üretim, emek sermaye ilişkisi, sosyalist düşünce, emekçilerle işçilerle köylülerle eserlerinde hayat bulur. Bu kavramlar onun için vazgeçilmezlerdir. 1969 yılında yayınladığı ve şu anda 60. baskısını yapan ilk romanı olan ‘Komünist İmam’ eserinde İmam olan Umur, köylüye devamlı kooperatifçiliği, kollektif üretimi öğütler. Sorun, “Din, iman sorunu değil, sistem sorunudur.” der.

‘Özgür Zindan’ eserinde yer alan Avşalı Koca Ahmet öyküsünde Koca Ahmet de üretimin sembolüdür. Koca Ahmet; tek kişilik yiyen, üç kişilik iş yapan biridir. Mücadele etmeyi seven Koca Ahmet, bir ara çok sıkışmışlığında şöyle konuşur: “Pes edeceğimden korkuyorum. Benim pes etmem bir şey değil, üretimin yenikliği tembeller için kötü örnek olacaktır. Bir de bu adam komünistti de başına bunlar geldi diyeceklerinden!”

Köy enstitülü öğrenciler, çalışkanlığın ve üretmenin sembolleridir. Bu yüzden hayatlarında yenilginin yeri yoktur. Hasan Kıyafet de bir köy enstitülü olarak düzen ile mücadele etme gücünü köy enstitüsünden almaktadır. Hayatta birçok şeyle mücadele eden Hasan Kıyafet, en çok inandığı sosyalizm için mücadele etmiştir. O, sosyalizme öylesine inanır ki “Ölmeden sosyalizmi göreceğim!” sözü onunla özdeşleşmiştir. Kapitalizm sistemini korumakta son derece akıllı ve deneyimli ilerlerken dini, sosyalizmle devamlı karşı karşıya getirmektedir. “Sosyalizm eşittir dinsizlik” diyerek halkla sosyalistlerin arasına duvarlar örmektedir. Köy enstitülerinde aldıkları laik eğitim ise onların köyde imamla çatışmalarına neden olur. Böylece istemeden halkın uzağına düşerler. Hasan Kıyafet, bunun arkasında bilinçli bir burjuvazinin olduğunu düşünür. Amaç; köylü ile öğretmenin birleşmesini önlemek yani uyanmayı yok etmektir.

Köy enstitülerinde yaparak yaşayarak eğitim esas alındığı için Hasan Kıyafet, yazarken de bu kurala bağlı kalır. “Yaşamak Yasak” adlı romanını yazmadan önce Fatsa yöresinde 20 gün fındık işçiliği yapar. Fındık üreticilerinin sorunlarını kendine dert edinir. Steinbeck’in “*Bitmeyen Kavg*a” romanını Türkçeye çevirirken de aynı bakış açısıyla olacak elma bahçelerinde işçilerin konusunu seçmiştir. Ünlü yazar Hasan İzzettin Dinamo’nun deyişi ile “O, bir yandan da edebiyatımıza tekniği getiren ilk yazarlardan olmuştur.” Örneğin filmi de yapılan “Baraj” adlı öyküsü, Hirfanlı Barajı inşaatında çalışanların dramıdır. “Radar” öyküsü de başka bir tekniğin öyküsüdür.

Hasan Kıyafet, sınıf gerçeğini köy enstitülüler içinde erken görenlerden-
dir. Böylece kapitalist düzenin çarkına çomak sokmayı “*Komünist İmam*”
romaniyla başlatır ve başarır. O, komünist ve imam kelimelerini birlikte
ve bilerek kullanır. Sosyalistlerin asıl mücadelelerinin, dinle değil serma-
yeyle olduğunu bu eserinde açıkça dile getirir. Eserin başkahramanı Ko-
münist İmam Umur, sermayenin köydeki temsilcisi olan ağalarla savaşıır.
Ağaların elinde olan su değirmenlerini alıp köylünün hizmetine sunar.
Çünkü su ve taş Allah’ındır. Niye bunun parası ağanın olsun ki? Ağalarla
çatışmayı eser boyunca sürdüren Komünist İmam Umur, ağanın yerine
çözüm olarak kooperatif kavramını sunar. Kooperatifin temeli ise köy
enstitüsü bilgilerine dayanmaktadır. Çünkü Hasan Kıyafet, kooperatif
kavramını orada öğrenmiştir.

Hasan Kıyafet, kooperatif ile kapitalizme çare olarak komünizmi gösterir.
Komünizmin ise kentli olduğunu bilir. Bu yüzden eserlerinde köy ile
kent arasında bir köprü, bağlantı da vardır. Asur Mührü romanında
köylü ve işçileri karşı karşıya getirir. Köyün temsilcisi olan köylünün
kentli işçiye nazaran daha saf olduğunu gösterir. Köylünün ekonomik
durumu işçiye nazaran daha kötü olduğundan köylü, işçiye göre daha
kolay kandırılır. Dahası köylü azıcık maaşlı işçiye bilinçaltıyla düşman-
dır. Tıpkı öğretmene olduğu gibi...

Köy enstitüsünün Hasan Kıyafet’e önemli katkılarından biri de, orada
birey olma bilincini kazanmış olmasıdır. Yoksul bir ailenin en büyük
çocuğu olan yazar, ilk defa enstitüde kendisini dinleyen ve düşüncelerine
önem veren bireylerin olduğundan söz eder. İnsana yakışır ayakkabı ve

elbise giyer. Hamamda sabun kullanmasalar bile peştamal verirler. Köy enstitüsünde öğrenciler haftada birkaç kez sinema salonlarına toplanır ve burada eleştirileri dinlenir. Tartışmalar yapılır. Kısacası insandan sayılırlar. Düşüncelerini dile getirirler, yani özgüven sahibi olurlar.

Hasan Kıyafet, “*Yatırım Çocuklar*” adlı eserinde ise bir gerçeğin daha altını çizer. Köy enstitülerine çocuklarını gönderen ailelerin, onları aynı zamanda bir yatırım aracı olarak gördüklerini de anlatır. Öğretmen olmaları için enstitülere gönderilen çocuklar hem kendilerini hem de ailelerini kurtaracaktır. Bu sosyolojik, politik ve de son derece gerçekçi bir bakıştır. Köy enstitülerinin yurduмуza birer armağanı olan Hasan Kıyafet gibi yazarlar olmasa biz kentliler, kimi gerçekleri kolay öğrenemeycektik. Köy enstitülü Hasan Kıyafet için aldığı eğitim ona sadece yazma hevesi vermemiş, aynı zamanda yazma yeteneğini gün ışığına çıkartmıştır. Önündeki sıralı işkenceler, sürgünler, cezaevleri engellerinin aşılmasında köy enstitülerinden öğrendikleri yadsınamaz. O, köy enstitüsünde öğrendiklerini yaşadıklarıyla harmanlayarak edebiyatımıza 50’den fazla eser kazandırmıştır. Halen aynı kararlılıkla, inatla yazmaya devam etmesi de bundandır bence.

Hasan Kıyafet’in Köy Enstitülerine Eleştirileri

Hasan Kıyafet, köy enstitüsünde öğrendiklerini ve öğretilenleri körü körüne kabullenmiş birisi değildir. Yine geçmişinin izini taşıyan bir özelleştiri bilinci ve yürekliliği ile yanlışların üzerine gitmiştir. Bu eleştirilerden biri de köy enstitülerinde eğitim alan birinin tekrar köyden başka yere gitme şansının olmayışı üstünedir. Köylü çocukları köyler için eğitilir, şehirler için değil. Bu yüzden onlara; yabancı dil, felsefe, mantık gibi dersler öğretilmemiştir. Yani lise kadar eğitim gördükleri halde lise mezunu sayılmamışlardır.

Köy enstitülü yazarların çoğunda, anti-feodal olduğu kadar bir de anti-kentli olma diyebileceğimiz bir özellik daha gözlenir. Dolaylı bir kent düşmanlığı da denebilir buna. Hep kentin olanakları ile köyün olanaksızlıkları kıyaslanır. Bu bazen kravatlı kravatsız insan tipi ile ortaya çıkar. Söz konusu bakışın önü alınmazsa giderek aydın düşmanlığına kadar

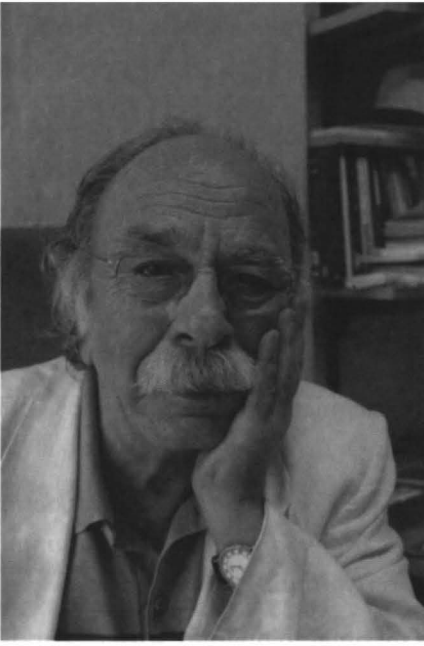
varabilir bir durumdur. Sınıf çelişkisinin köy kent çelişkisine dönüşmesi elbette tatsız ve yanlıştır.

Kıyafet'e göre köy enstitülerinden sonra yükseköğrenim görme imkânının ellerinden alınması rastgele bir olay değildir. Yöneten sınıfın, ezilenlere karşı kurulmuş özel bir tuzağıdır. Liselerde öğretmen olan birisini lise mezunu saymamak başka türlü nasıl izah edilebilir ki? Hasan Kıyafet bu anlamda çarpıcı bir örnek olarak kendisini gösterir. 1964 yılında Samsun 19 Mayıs Lisesinde İngilizce öğretmeni olduğu halde lise mezunu sayılmaz. Hukuk fakültesinde okumak ister ama fakülte kayıt için lise diploması ister. Bu engeli aşmak için ise o Bafra Lisesi'nde lise bitirmele- re girer. Hem de İngilizceden bile... Diyelim ki doktor, avukat, hakim, mühendis, kaymakam, vali gibi üst düzey bir mesleğin sahibi olmak istiyorsun ama olamıyorsun. Çünkü söz konusu mesleklerden insan yetiştiren okullara ancak lise mezunları gidebilmektedir. Öğretmen okulu mezunları lise mezunları kadar süre eğitim görmelerine karşın lise mezunu sayılmamaktadır.

Köy enstitülüler ve öğretmen okullular için gidebilecekleri tek yüksekokul Gazi Eğitim ve Hasan Oğlan Yükseköğretim kurumları vardır. Ama oralar da sadece teknik eleman ve öğretmen yetiştirirler. Yalnız Hasan Kıyafet gibi özel birkaç kişi bir şans eseri bu engeli de aşarlar. Bir yandan hafız gibi İngilizce sözlük ezberleyerek, bir yandan uyduruk kurslar alarak, lise kolej mezunları ile sınavlarda yarışırlar. Ya da Hasan Kıyafet'in yaptığı gibi yaz tatillerinde İngiliz ve Amerikan şirketinin yapmış olduğu radar üssünde işçi olarak çalışarak tabi... Hasan Kıyafet Gazi Eğitim İngilizce bölümü mezunudur.

Kıyafet'in de her köy enstitülü gibi ilk işi dinsel açıdan önce ailesi sonra da köylülerle ayrı düşmesi olmuştur. Çünkü onlara merinos koyunun sperminden başka bir koyunun yumurtasına birleştirmeye melez kuzular olabileceğini öğretmişlerdir. Adem ile Havva'dan geldiklerine inanan köylü çocuklarının kafalarında yaratılış efsanesi elbette yıkılmıştır. Bu bilgi çok doğru ve güzeldir. Fakat bu bilgilerini önce anne babaları, sonra imamlarla çatışarak sınamaları yanlıştır. Üstelik bu kadarcık bilgi ne yeni ne de olağanüstüdür. Dahası bütün bunlar yan çelişkidir. Asıl çelişkili olansa ekonomiktir, yani sınıf çelişkisidir. Hepsinden korkunç olanı ise,

onların halkla bütünleşmesini engellemek için bu din yalıtkanını bilinçaltılarına burjuvazi özel olarak çok önceden dizayn edip yerleştirmiştir.

Mahmut Makal Üstüne

Cengiz Gündoğdu

Ceyhun Atuf Kansu, Mahmut Makal için şöyle der, “Mahmut Makal Köy Enstitülerinin, onların neden kurulduğunu, neler yaptığına ve kapatılmasalardı yurduмуza neler getireceklerini” Mahmut Makal’ın yaşamında buluruz.

Mahmut Makal, Türkiye’ye gerçekleri gösteren, bu yüzden birçok insanı kızdıran bir simgedir.

Mahmut Makal kendisi için şöyle der, “...beni bu düzeye getiren, duygularımı, düşüncelerimi besleyen Köy Enstitüsü’dür. Çünkü, gazete, dergi ve kitaplarla orda tanıştım, onları bol bol okudum ve okuduklarımın üstüne

düşünerek kendimi geliştirdim. Köy Enstitüsü'nün coşkulu, demokratik payını da unutmamalı."

Peki, ne gösterdi *Mahmut Makal*, özetle görelim.

- Bu ülkede kızlar evlilik adı altında satılır.
- Ana, kız doğurunca, baba sevinir. Satılacak kız gelmiştir.
- Köylünün kafasını besleyen ocak camidir.
- Satılık köyler
- Allah dedesini düşte görenler
- Mezardan çıkan evliyanın kafa kemiğini yalayanlar
- Peygamberin sırtındaki mühürü satanlar
- Düşünmeden yaşayan bir toplum

Mahmut Makal bunları nasıl anlattı. Şöyle der *Makal*, "*Ben gerçeklerin içinde yaşadığım için, köyün çağcıl uygarlığın dışında kalan yaşamını köyün doğal diliyle ve yalın anlatımıyla veriyordum.*"

Ceyhun Atuf Kansu, *Mahmut Makal*'ın simge olduğunu söyler. Türkiye'de Aydınlanma hareketinin de simgesidir *Makal*.

Önemli bir saptaması vardır *Makal*'ın. Şöyle der, "*1950'de Köy Enstitülerinin ve Atatürk'ün havası esiyordu Türkiye'de.*"

Bu hava, bilimi... bilimsel düşüncüyü öngören bir havadır. Köy Enstitülerinin önemli bir amacı budur.

Aydınlanan halk sömürüye, zulme, eşitsizliğe son verir. Çünkü aydınlanma halka özgüven verir, halk aydınlanmayla kendi gücünü görür. Bu egemen sınıfın işine gelmez. Bakın *Kinyas Kartal* ne diyor, "Köy Enstitüleri kesinlikle komünist bir uygulama değildi. Doğudaki beylerin, şeyhlerin ve ağaların içinde en yükseköğrenimi olanlardan birisi benim. Bizim devlet ve yönetim üzerindeki gücümüzü ortadan kaldırmaya yönelik uzun vadeli ve çok akıllı bir uygulamaydı. Biz buna katlanamazdık; biz bunu içimize sindiremezdik. En aydınları olan ben bile katlanamazdım. Onlar hiç katlanamazlardı. Bunun için Demokrat Parti'yle pazarlığa giriştik. Kaldırılmasını koşul olarak ileri sürdük. Yaşadığımız sürece bize bağlı halk üzerinde söz hakkımızı ve etkinliğimizin yok edilmeye kalkışılmasına göz yumamazdık."

258 köyü olan Kinyas Kartal, Köy Enstitülerinin, ağaların etkisini kıracağını görüyor.

Kendilerine aydın diyen kimi kişiler bu doğruyu göremedi, Köy Enstitülerini eleştirdi.

Mahmut Makal 1950'den sonra geriye gidiş başladı der. 1950'de başlayan geriye gidişin sonucunu bugün bizler Türkiye'de yaşıyoruz.

Mahmut Makal, Köy Enstitülerine karşı çıkanlara aydın demiyor, okumuş diyor.

Dr. Yahya Kanbolat, Gerçekçi Türk Yazının Başlangıcı adlı yazısında şöyle der, "1950 seçim yılıydı. Ocak 1950'de Bizim Köy kitap olarak ortaya çıktı ve bir atom bombası gibi patladı. CHP'nin yıllardan beri ileri sürdüğü sanal mutlu köylülük, birden darmadağın oldu. Derhal Mahmut Makal'ın evi arandı, kitaplarına el kondu ve komünizm propagandası yapmaktan tutuklandı."

Burda gerçekçi yazın üstünde durmak istiyorum. Gerçekçi yazın insanı sanal mutluluktan kurtarır. Benim dönemim gençliği 1960'larda gerçekçi yapıtları okuyarak sola yüzümüzü döndürdük. 12 Mart 1971 faşist darbesinin temel sorusu şuydu.

- Bu gençler nerde yetişti, kimler bu gençleri bu duruma getirdi.
- Yanıt.
- Gerçekçi yazın.

Küçük burjuva kolları sıvadı. Yapay bir tartışma başlatıldı. "Köy romanı-kent romanı".

Kent romanının niteliğini şöyle açıklar *Kanbolat*, "Kentli küçük burjuvazinin uydurma aşkları, halktan kopuk kahramanlıklar ve sanal acılar".

12 Eylül faşist darbesinden sonra sermaye yazın dünyasına girdi. Küçük burjuvanın karşı gerçekçi romanları, öyküleri, şiirleri, reklamlarla, ödüllerle, burjuva eleştirmenlerin övgüleriyle dört bir koldan gerçekçi yazının üstünü örttü.

Ben buna sanatta star sistemi demiştim... star sistemiyle yazınla, televizyonla, sinemayla halk yanılgılı bir yaşama sokulur. Ekonomik gelişmeyi

yeterli bulmaz *Makal*, şöyle der, "... insanın gelişmesi de gerekli. İnsanın eğitimi, uygarlığa yaklaşımı önlenerek yolu asfaltlanır, evine radyo, telefon, Tv, çamaşır makinesi gelirse bu kel başa şimşir tarak olur."

Ceyhun Atuf Kansu şöyle der, "Mahmut Makal, uyandırılmak istenen 'Bizim Köy'le uyutulmak istenen "Bizim Köy" arasındaki temel çelişkiyi Türkiye'deki tarihsel, toplumsal çatışmayı en güzel belirleyen simgedir."

Bu çelişki ne yazık ki bugün bile çözülemedi.

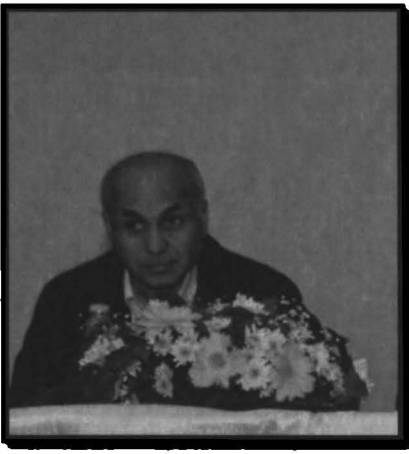
Mahmut Makal, bu halkın aydınlanması, özerk bir insan olması için uğraş verdi. Bu uğurda çile çekti... *Kansu*'nun dediği gibi çilesinin farkına vardı.

Bugün bile adı geçince sömürücüleri, zalimleri korkutan Köy Enstitülerinin mimarları kimlerdir, *Hasan Âli Yücel*, *İsmail Hakkı Tonguç*.

Makal, şöyle der *Hasan Âli Yücel* için, "Yücel eğitim örgütünde devrim yapan bakandı. Ezberci eğitime karşıdır. Öğretimin yaşamla birleşmesini, insan yaşamına yararlı olmasını isterdi."

İsmail Hakkı Tonguç büyük eğitimcidir. "Türk eğitimciliğine ve köycülüğüne onun kadar hizmet etmiş insan yoktur."

Verilen savaşımın zorluğunu şöyle anlatır *Makal*, "Avrat reformu yapacaklar, toprak diye hakkımızda propaganda yaptıkları sıra köylüler soruyorlardı hep 'Siz avratları devletleştirecek misiniz abe? / Ben de şu karşılığı veriyordum, 'Avrat reformunu Atatürk yaptı, herkese bir tane ve de tapulu. Toprağı da öyle etsek canımıza minnet değil mi, daha iyi olmaz mı?'"

Sami Gürel'in Akış Felsefesi Ne Söylüyor?

Mehmet Akkaya

Sami Gürel'in düşüncesini anlamada belirleyici olan ve bize ufuk açacak olan birkaç anahtar yapıdan söz etmek gerekiyor. Dolayısıyla Gürel'in felsefi söylemini bize açacak olan konu, kavram, terim, tema ve kategorinin altını çizmek kaçınılmaz görünüyor. Bunlar özet düzeyinde söylenecek olursa diyalektik, evrim, doğa, şiir, sanat, akıl, akış, ilerleme, bilim, politika, felsefe, aşk, insan... biçiminde sıralanabilir. Sami Gürel açısından *"Bizim evrensel davamızın büyük açıklaması şudur: Diyalektiği şaşırmayalım... nasıl ki bir kutup yıldızı gökyüzüne yetiyorsa bir Marx-bir Engels de yeryüzüne yeter."*¹ Felsefesine genel hatlarıyla bu söylem damgasını vurmaktadır Gürel'in. Köy Enstitüleri de Gürel'in düşüncesini şekillendiren mekânlar olmuştur. Gürel için kültürel iklim alanı olan enstitüler teorisinin pratikle birlikte ele alındığı yerler oldu. Diyalektiği bu süreçte öğrendiği ve içselleştirdiği söylenebilir. Köy Enstitülerindeki eğitimin, J. Dewey'in eğitimde yarar ve pratik ilkesine, Rousseau'nun da doğa içinde eğitim anlayışına tekabül ettiği söylenebilir. Bu sunumda

¹ Gürel S., *Gerçeği Kavrama Gücümüz*, Karya Yayıncılık, S. 55, 2000, İstanbul.

ilkın ¼lkemizdeki felsefe ikliminden, Gürel'i ortaya çıkaran koşullardan söz edilecek ve onun felsefesindeki kritik temalara değinilecektir. Son olarak da Gürel'in felsefi söylemine bazı eleştiriler yapılarak sunum tamamlanacaktır.

Meslekten ve Meslekten Olmayan Felsefeciler

Ülkemizde felsefe yapma faaliyeti, Cumhuriyetle birlikte felsefe bölümlerinde yapılıyor. Bunun istisnaları da var elbette. Üniversite dışı alanlardan kişiler de, ya da mesleki-formasyonları felsefe olmayanlar da felsefe yapabiliyor. Ülkemizde olduğu gibi dünyada da çok örneği var bunun. Ben daha önce Vehbi Hacıkadıroğlu'nu tanımıştım. Hacıkadıroğlu, doğrusunu söylemek gerekirse, birçok meslekten felsefeciden daha çok felsefeci idi. Yüksek mühendis olmasına rağmen kendini felsefeye vermişti. Bunda felsefe disiplininin özgünlüğünün de rolü olmalıdır. Kendisi bir eğitmen olan ve Köy Enstitüsünde yetişen Sami Gürel de maddi ve düşünsel özgürlüğünü felsefenin içinde kurmaya çalışmış. Yirminin üzerinde eser ortaya koymuş birisi. Felsefe tarihinde de felsefenin özgünlüğünü görmek olası. Bilgelerle başlayan bir süreç var düşünce tarihinde. Bu bilgiler; filozofları, üniversiteleri ve hatta Platon'un Akademi'sini önclemiştir. Bu metinde felsefeyi yaşamın akış sürecinin bir yansıması olarak değerlendiren Sami Gürel'in düşüncelerine genel bir bakış atılıyor. Yıllar önce Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu, *"Sibirya'da muz, Türkiye'de felsefe"* diyerek ülkemizde felsefenin iklimi olmadığını söylemişti. Şimdi ülkemizde yapılan felsefe üzerine konuşuyoruz. Oldukça iddialı bir durum, değil mi? Kaldı ki ben birçok kitap çalışmasında ülkemizin önde gelen felsefeci ve düşünürleri üzerine çalışmalar yapmıştım, halen de sürdürüyorum. Fahri Fındıkoğlu şimdi bizi dinlese kim bilir neler söylerdi?

Türkiye'de Felsefe İklimi

Tarihimizin kültürel iklimi ne yazık ki kurudur. Türkiye'deki felsefi geçmişe kısaca göz atmakla yetiniyoruz bu çalışmada. Tanzimat'tan itibaren aydınlar kültürel faaliyetler içinde felsefe de yapmaya başlamışlardı. N.

Kemal, A. Suavi, Şinasi ve T. Fikret gibi adlar bunların başında geliyor. Fransız etkisinde bir düşünce gelişimi var. Beşir Fuat'ı tanıyoruz, materyalizm çizgisinde. II. Meşrutiyet yıllarında pozitivizm giriyor Türk düşüncesine. Cumhuriyet yıllarında Rıza Tevfik, sonraları Hilmi Ziya Ülken gibi adları görüyoruz. Bunlar da pozitivist olmakla birlikte Hilmi Ziya, Doğu düşüncesini de önemsiyor. T. Mengüşoğlu, Bedia Akarsu gibi Nusret Hızır misali felsefeciler boy veriyor peşinden. 1950'li yıllarla birlikte öncülüğünü bunların yaptığı kuşak Kantçı, Aydınlanmacı çizgide – seküler- felsefe yapıyorlar. Çeviriler var. Bunların bir kısmı Köy Enstitüleri'nin de kurmayı olan H. Ali Yücel tarafından çevirttirilmiş. 1970'de Nietzsche geliyor felsefe fakültelerine. Edebiyat fakültelerine ise yapısalcı akım giriyor. Ama etkili olmuyor. Akşit Göktürk ve Tahsin Yücel benzeri adlar yapısalcı olarak da tanınıyor. 1970-80 arası Uluğ Nutku gibi Marksist felsefeciler felsefe bölümüne (İstanbul) diyalektik materyalist felsefeyi taşıyor. Aynı yıllarda Selahattin Hilav da üniversite dışından aynı istikamette yürüyor. 1980'le birlikte Nermi Uygur, H. Batuhan, Ahmet Arslan, peşinden A. Timuçin, Naci Soykan, Ahmet İnam ve Betül Çotuksöken gibi isimler felsefede adlarını duyuruyor. 20. yüzyılın başından itibaren Batıda etkili olan varoluşçuluk, yapısalcılık, post yapısalcılık ülkemiz felsefesinde etkili olmuyor. Yalnızca 1990'larla birlikte postmodernizm ülkemizde de yoğun bir biçimde görülüyor ve moda haline geliyor. Önce sanat ve edebiyat alanında sonra da sosyal bilimlerde ve giderek de felsefede alan buluyor. İşte Sami Gürel ülkemizde postmodern rüzgârın esmeye başladığı yıllarda (1990) felsefe yapmaya ve yazmaya başlıyor. Fakat bu akımla hesaplasmaya girmeden kuruyor felsefesini.

Sami Gürel'in Yaşamından Kesitler

Eserlerine bakıldığında onu iki döneme ayırmak mümkün görünüyor: Genç Sami Gürel ve olgun Sami Gürel. Köy Enstitüsü'nü bitirmesini izleyen on yıl içinde genel denilecek konularla ilgileniyor, araştırmalar içinde kalıyor. Köy yaşamı ve tarımsal üretimle yakından ilgileniyor. Öğretmenlik mesleğini icra ediyor. Bu durum Köy Enstitüleri'nin genel mantığıdır. Mesela arıcılık yapıyor. İlk kitap çalışması da bu çerçevede ortaya çıkmış. Pozitivist bir tavır var. Sanat ve edebiyatın aktüel sorunla-

ıyla ilgileniyor. Tiyatro üzerine, hikâye ve şiirler üzerine incelemeleri söz konusu. 1955'te başlayan yazın yaşamı 1965'e kadar edebiyata, şiire dair çalışmalarla ilerliyor. Denemelerle devam ediyor. Bu çalışmalarda temel ilgi alanı şiir olarak görülüyor. Şiir antolojileri, halk şiiriyle ilgili çalışmalar yapıyor. Dünyanın büyük şairleri ilgi alanı oluyor onun. 1993'e kadar eser vermiyor. Bu tarihte *İnsanın Bilinçsel ve Düşünsel Evrimi* adlı kitabıyla ilk felsefi içerikli çalışması yayınlanıyor. Bu çalışmayı 2013'de yayınlanan *İnsanın Kitabı* adlı çalışmasıyla yirmiye yakın kitap izliyor.

Düşünme ve yazma Metodolojisine Dair

Felsefecilerin felsefe tarihiyle ilgileri farklılık göstermektedir. Wittgeinstein gibi kişiler felsefenin tarihine ilgisizdir. Tarihi örneklerle ilgilenmek kişileri özgünlükten yoksun bırakabilir. Fakat tarihe ilgisizlik de düşünürü söylenenleri, düşünülenleri tekrar etmek zorunda bırakabilir. Yani felsefe tarihini bilmezseniz, söylenenlerle hesaplaşmazsanız ele alınmış bir konuyu kendinizin icadı sanarak ve hesaplaşma olmadığı için de yüzeysel bir tarzda ele almak zorunda kalabilirsiniz. Sami Gürel işte bu hesaplaşmaya girmeyen bir düşünür olarak ele alınabilir. Descartes da "eskilerle fazla ilgilenenler gidecekleri yeri unuturlar" demişti. Benim, üzerine tez-çalışması yaptığım Nermi Uygur da bu tarz bir felsefeciydi. Sami Gürel'in düşüncesinin içeriğine geçmeden önce metodolojisi için bir iki saptama daha yapmak gerekiyor. Felsefi bakışı analitik ve diyalektik diye ikiye ayırırsak Sami Gürel'in diyalektiğin yanında yer aldığını görmekteyiz. Üstelik diyalektiğe çok büyük bir önem verdiği anlaşılmaktadır. Metinleri deneme izlenimi veriyor. Aforizmalarla yazıyor, mektup yöntemine başvuruyor ve en önemlisi de şiirsel bir üslupla yazmaktadır. Söylediğini şiirle söylüyor da denilebilir. Buradan bakıldığında felsefe tarihinden benzer örneklerle karşılaştırılabilir. Mesela ilk kuşak filozoflar düşüncelerini ölçülü ve uyaklı dizelerle ifade etmişlerdi. Dante ve Petrarca gibi örnekler de buna eklenebilir. Metinlerinde çeşitli kahramanlarla söyleşiler ve sohbetler yapmaktadır Gürel. Bir kitabında (*Nadizen*) Nadizen adlı kişiyle konuşmakta, bir başkasında bir güvercinle düşüncelerini paylaşıyor. Bir başkasında sevgiliye sesleniyor. Bu metot hatırlayacağınız

gibi Sokratik diyalogları akla getirmektedir. Nadizen'in alt başlığında "insan sevmediği zaman ölüdür" ifadesi yer almaktadır.

Sami Gürel'in Felsefeye Girişi

Gürel'in felsefi söylemine geçmeden önce onun felsefeye hangi ruh haliyle ve hangi motivasyonlarla girdiğini kendi ağzından aktarmakta yarar olabilir. Durumunu şöyle tasvir ediyor Gürel:

"Serseri bir gezgin gibi, yeryüzü kültürünün belli başlı uğrak yerleri olan Atina'yı, Roma'yı; Floransa'yı, Paris'i Londra'yı gezdim. Madrid'i, Venedik'i Kahire'yi, Viyana'yı, Prag'ı, Amsterdam'ı, Moskova'yı, Petesburg'u, İstanbul'u gördüm ve yaşadım. Sonunda Anadolu'da küçük – sessiz bir Akdeniz sahil köyüne vardım... Ve bir sonbahar akşamı pansiyonumun kapısına oturdum... kuşlar konmuştu dallara... Yapraklar yollara dökülürken. Ve karşıtların dramını düşünürken; içimin derinlerinden gelen bir ses şöyle diyordu: İnsan güzelliğinin şiirine gidenler. İnsan güzelliğinin melodisine girenler!.. Siz her yerden kaçabilirsiniz, her şeyden vazgeçebilirsiniz, ama, evrimsel bir sevdadan. Evrimsel bir kavgadan asla... Baktım ki- Dalların ucundaki kuşlar. Uçtu gitti... Hiç gelmemişler- Hiç konmamışlar gibiydi sanki..."

Bu dönem içinde yayınladığı kitapların adları, Gürel'in felsefe öncesi düşünce dünyasını yansıtmaları bakımından öğretici olabilir. Tarih sırasına göre söyleyelim: *Sevgi Şiirleri Antolojisi* 1955, *Son Kuşak Şairleri* 1956, *Sok kuşak Hikâyecileri* 1956, *Aşk Hikâyeleri Antolojisi* 1957, *Güldeste Çağdaş Türk Şiiri Seçkisi*, 1958, *Günümüz Edebiyatı (İnceleme)* 1959, *Türk Halk Şiirinden Örnekler*, 1960, *Ak Tapınak*, (denemeler), 1961. Ayrıca söyleşilerden oluşan *Türkiye'de Tiyatro*, 1964: M. Ertuğrul, A. Nesin, H. Taner, Ulvi Uraz, Sermet Çağan, Mücap Oflluoğlu, N. Cumalı, H. Dormen, Zihni küçümen, Mehmet Ulusoy, Genco Erkal, Güner Sümer, Zeki Alasya, Erol Toy, F. Baykurt, Talip Apaydın, Mahmut Makal, İlhan Selçuk. *Dünyanın On Büyük Şairi*, 1965: Homeros, Shakespeare,

¹ Gürel S., *Gerçeği Kavrama Gücümüz*, Karya Yayıncılık, Giriş Sayfası, 2000, İstanbul.

Dante, Goethe, Puşkin, Lorka, P. Neruda, Aragon, Mayakovsky, Nâzım Hikmet.

Gürel, felsefe çalışmalarına, otuz yıl aradan sonra başladı demek ki. *İnsanın Bilinçsel ve Düşünsel Evrimi*, adlı kitabını 1993'te yayınlayarak felsefe yolculuğuna çıktı. Kitap erken Gürel ile olgun Gürel'i birbirinden ayırmaya yetmişti. Bu kitapla birlikte kurmaya başladığı felsefi söylemini şimdi ele alabiliriz.

Doğa ve Aşk Hali: Doğada Yanlış Bulunmaz¹

Sami Gürel'in felsefesi şöyle özetlenebilir: Dünya, insan ve yaşam, zorunluluklar diyarından özgürlükler diyarına doğru bir ilerleme içinde. Bu ilerlemeye insan, diğer insanlara, doğaya ve yaşama karşı büyük bir aşk ve barış içinde destek sunarsa insancıl sonuçlar ortaya çıkacaktır. Sami Gürel'in varlık anlayışının en belirgin kategorisini doğa ve aşk oluşturuyor. Burada doğa tüm varlık dünyasını ve varlık durumlarını kapsayan yani tüm olay ve olgu durumlarının tümleyeni olarak görülürken aşk da üremenin, çoğalmanın, paylaşmanın, eşitlik ve özgürlük aramanın bir motivasyonu olarak ele alınıyor. Her şey doğa, her şey doğadan geliyor doğaya gidiyor. Bu bakış bana Spinoza'nın Latince dile getirilen felsefi söylemini anımsatır: *Natura naturans natura naturata*. (Türkçesi: Doğuran doğa doğurulan doğa). Yani doğuran doğa aslında doğurulan doğa da oluyor. Buğday tohumu göveriyor, yeşilleniyor, başak veriyor, başak olgunlaşıyor. Tekrar toprağa düşen buğday başağı yeniden göveriyor tekrar başak oluyor. Gürel'in anlayışına bakılırsa işte insan da bu başaktan beslenmekle birlikte onun topraktan aldığı vitamin, mineral ve benzeri öğelerden pay alarak meydana geliyor. Buğdayın yapısında olan unsurlar insanı meydana getiren unsurlar da oluyor. Buğday ve benzeri besin maddelerinin insana gıda olmasını da ayrıca belirtmek gerekiyor. İnsan doğanın bu ürünlerine "saygısızlık" edemez. Sami Gürel'in doğaya düşkünlüğünün elbette sosyal, ekonomik ve psikolojik nedenleri var.

¹ Gürel S., *Gerçeği Kavrama Gücümüz*, Karya Yayıncılık, S. 19, 2000, İstanbul.

Nedir bunlar? Kısacası şu: Köy Enstitüleri'nin mantalitesi gereği kırsal yaşam içinde daha geniş bir doğayla karşılaşılıyor. Her taraf beton yığını değil. Zira kır genişliğe, ormana, denize, açık alana gönderme yapar. Ortaçağ'ın kır yaşamı bin yıl sürmüştü. Kapitalizm üç yüz yılda krizin eşğine geldi ya da krizin içindedir. Arıyı, sevgiliyi, güvercini metinlerinde birleştirmesi doğayı parçalamadan ele aldığı biçiminde yorumlanabilir. Doğanın yanında hiç ihmal etmediği terimlerden birisi de aşk. Gürel açısından aşkta da sanatta ve şiirde de çıkar ilişkisi yoktur, karşılıksız kendini adama vardır. Kafalardaki prangalardan kurtulma, hurafelerden kopma söz konusudur. *“Gerçek bir aşk olmadığı, yaşanmadığı sürece, devrimci bir kuram ve sanat yapılamadığı gibi devrimci bir hayat da yaşanamaz”*¹ Doğada bir bütünlük olduğu için insan dünyasında da bir bütünlük var. Bir insanda diğer insanlardan özellikler bulunuyor. Gürel, Nadizen'e hitaben şöyle söylüyor: *“Senin resimlerinin çizgilerinde Mozart'ın melodilerini duyuyorum... Rembrandt'ın ışığını görüyorum”*². Maigne de *“İnsanda diğer insanların tüm halleri mevcuttur”* demişti. Yani iyi, kötü, çıkarıcı, bencil, yardımsever, zeki, aptal... *“Doğa kendi ürünü olan insana yararlı ve zararlı yanlarıyla birlikte hastalıklı ve sağlıklı yönlerini dengeli ve dengesizliği, derinliği ve yüksekliği armağan etti”*³. Oysa teknoloji dünyayı kirletmektedir Gürel'e göre.⁴

“Düşünüyorum öyleyse varım” demişti Descartes. Gürel de *“aşığım öyleyse yaşıyorum”* diyor⁵. Aşk terimi efsanelere bürünmüş tanımlarla anılır oldu. Birçok düşünür bu konuda kitaplar yazdı. Sami Gürel de bunlardan birisi. *Aşkın Diyalektiği* adlı kitabı 2005'te yayınlandı. Felsefeci Afşar Timuçin'in de aynı adla bir kitabı bulunuyor. Kanaatimce Gürel aşk ilişkisinde bir içtenlik ve samimiyet görüyor. Kendini adama, çıkarsızlık ve aynı zamanda üreme görüyor. Aşkın olduğu kadar, insanın da yaşamını, mekânını doğada buluyor. Aşk hali yalnız insanlara değil diğer canlılara da, örneğin arılara da moral değer yüklüyor. Arıların şahsında tüm canlılar ve hatta cansızlar bile yüceltiliyor. Sevilen bir besin ya da nesne için

¹ Gürel Sami., *Hüzün Çiçeği*, Beyaz Yayınları, S. 217, 2008, İstanbul.

² Gürel S., *Hayata, Sanata ve Aşka Dair*, Belge Yayınları, S. 244, 2004, İstanbul.

³ Bakınız, Gürel S., *İnsan Nerede?*, Beyaz Yayınları, S. VIII, 2009, İstanbul.

⁴ Bakınız, Gürel S., *Kişisel Uyanış*, Beyaz Yayınları, S. 5, 2007.

⁵ Gürel S., *Hayata, Sanata ve Aşka Dair*, Belge Yayınları, S. 233, 2004, İstanbul.

“bal gibi” denir. Aşk teması üzerine bizim düşünürler de düşünceler üretti ve kitaplar yazdılar. İki görüş var aşka dair. Zihinsel enerjiyi sömürür diyenler var bir yanda. Mesela Alaeddin Şenel bunlardan biri. Aşk zihinsel enerji için pozitif bir destektir diyenler de var öte yanda. Aşk genellikle karşıt cinsler üzerinden tanımlanan bir terim olmasına rağmen Gürel, hem terime tepeden tırnağa olumlu, yaratıcı, aktif bir değer veriyor hem de sınırlarını çok genişletmiş ve her şeyin her şeye karşı aşkından söz ediyor. Kadına, erkeğe, doğaya, ülkeye, mesleğe duyulan aşka da rastlanmak mümkündür. Şöyle der Gürel: “*Hayatta insan için en pahalıya mal olan şey aşktır; çünkü aşk insana hayatta olduğunu kavrama yetkinliği kazandıran biricik güçtür de ondan*”¹ Aynı kitabında yaşamının ve yaratmanın kaynağında da sevmenin olduğunu vurgulamaktadır.²

Diyalektiğin Niteliği

Sami Gürel’de diyalektik, asıl olarak bütünselliğe gönderme yapıyor. Yani olay ve olgular arasında bütünsellik var. Bilim, sanat, politika ve felsefe birbirlerine sıkıca bağlıdır. Ben buna felsefi-ideolojik bilinç diyorum. Bilinçli insan ve topluluktan da bu konularda donanımlı olmuş olmayı anlamaktayım. Zira her düşünce disiplini aynı insan, toplum ve dünya sorunlarını ele alıyor. Felsefe kavramsal planda bunu yapıyor, sanat simgesel düzeyde ve soyutlayarak, politika organizasyon içinde yani örgütlülük boyutuyla bir faaliyet olmaktadır. Bilim ise nesnel verilerle analitik yapan bir etkinliktir. Bunun anlamı olay ve olgular dünyasını ontolojik bütünlük içinde görmektir. Yani bunları birbirinden ayrı olarak değerlendirmemiz ise epistemolojik bir ayrım yapmak anlamına geliyor. Diyalektiğin zengin bakışını keşfeden Gürel’in gözünde olay ve olgular tek yapıli değildir. Diyalektik felsefe, karşıdakini esas alan bir felsefedir. Karşıtlar çatışır ve birlikte var olur. Metafizik felsefe teke gönderme yapar. O da insanı, dünyayı ve yaşamı önemsemez. Metafizik felsefe açısından her insan kendisi için vardır. Hatta Tanrı için vardır. Diyalektik felsefe açısından her insan bir öteki insan için vardır. Gürel’e göre

¹ Gürel S., *Şiirin Gittiği İnsan*, Beyaz Yayınları, S. 38, 2008, İstanbul.

² Bakınız, Gürel S., *Şiirin Gittiği İnsan*, Beyaz Yayınları, S. 75, 2008, İstanbul.

çağımız diyalektik düşünce yönünden zayıftır. Tarih bilinci, ekonomi-politik düşüncesi, Herakleitos yok sayılmaktadır. Akıl, dil ve estetik tutulmasından söz edilebilir. Keza bilim ve felsefe açısından da insanlık ve uygarlık bakımından da korkunç bir tutulma yaşıyoruz. “*Kapitalist metafizik ve yapılanmışlık, bu yapılanmışlığın emrindeki tüm kurumlar, insanlığı her yönüyle ele geçirmiş-köleleştirmiş durumda.*”¹ Buradan nasıl çıkılacaktır? Gürel kültürel disiplinlere yani sanat, politika, felsefe ve bilime önemli görevler yüklüyor. “*İnsanı ve dünyayı değiştirmek*”² için bu disiplinler muhafazakâr değil devrimci olmak zorundadır. Bilim olanla yetinemez, olması gerekeni ortaya çıkarmak için yapılmalıdır, insan için yararlı olacak tarzda örgütlenmelidir. Sanat da insanı incelten, ona yaşama sevinci yükleyen biçimde yapılmalıdır. Felsefe bunu zaten yapmaktadır. “*Politika sanatını meslek edinen kişinin başlıca işi (ve yükümlülüğü) yeni öğretiler üretmek*”tir.³

Akış Felsefesi: İnsan bir Amaçtır⁴

Akış felsefesini diyalektik ile bağlantılı olarak ele almak gerekiyor. Sami Gürel’in sıklıkla bahsettiği Herakleitos ile aynı istikamette yürüdüğü ya da yürümek istediği anlaşılıyor. Herakleitos’un “her şey akar –değişir-” (panta rhei) sav sözünde olduğu gibi ‘bir ırmağa ikinci kez giremezsiniz’ sözünde de dile gelen anlayışın izini sürmektedir. Burada diyalektik düşünmenin iki zorunlu sonucuna varıyor Gürel: Birisi evrim düşüncesi ve bunun da zorunlu sonucu olarak akış. Her şey bir akış içinde doğuyor, geliyor, ölüyor, ölümlerden yeni oluşumlar var oluyor, varlık akıyor. Sonsuz bir sarmal biçiminde her şey değişiyor. Değişme fizik dünya ile sınırlı değil. Sosyal dünyada da büyük değişim ve dönüşümler var. Toplumsal, teknolojik ve endüstriyel devrimler oluyor. Anaksimandros’un dediği gibi ‘meydana gelen meydana göçüyor’. İnsan da doğaldır ki bu değişmeden etkileniyor. Hatta onu bu değişiklikler biçimlendiriyor. Aynı insan bu değişimin bazen de öznesi oluyor. Yani bilmenin ya da değiş-

¹ Gürel S., *Aşkın Diyalektiği*, Beyaz Yayınları, S. VII, 2005, İstanbul.

² Gürel S., *İnsanın Evrimi*, Troya Yayıncılık, S. 196, 1993, İstanbul.

³ Gürel S., *İnsanın Evrimi*, Troya Yayıncılık, S. 225, 1993, İstanbul.

⁴ Bakınız, Gürel S., *İnsanı Söylemek - I*, Beyaz Yayınları, S. 389, 2011, İstanbul.

menin nesnesi olan insan diyalektiğin zorunlu sonucu olarak da öznesi olabiliyor. Bazen tepeden tırnağa değişimin belirleyicisi olan da insandır. Tabii bu insan mitolojik dönemin ya da teolojinin tasarladığı Tanrı'ya adanmış insan değildir. Krallara, prenslere ve papaya itaat eden insan da değildir. Bilen, eyleyen ve yaratan varlıktır, öznedir. Özerk ve özgür bir varlıktır. Dolayısıyla Gürel'in hümanizm anlayışı da bir hayli geniştir. İnsan doğanın bilen varlığı olmakla diğer varlıklardan farklıdır. Bu özne diğer varlıklara da doğaya da asla düşman değildir. T. Hobbes, Latince bir deyişle Homo homini Lipus demişti. Türkçesi: İnsan insanın kurdur. Oysa Gürel bakımından insan, diğer insanlar için kurt olmadığı gibi dosttur, komşudur, eştir, sevgilidir. İnsan da bir doğa varlığıdır. Doğa, insanı insan kılabacak maddi ve kültürel iklim ortamıdır. Buradan bakıldığında doğa unsurlarının kirletilmesi değil onlara saygı duyulması, değer verilmesi gerekir. Bu bağlamda insan da kuşkusuz ki değerlidir. "İnsan yedidir", "insan ürettiğidir" gibi ifadeler onun felsefesinde merkezi bir yer tutmaktadır. Yalnız insana değil hayvanlara da hatta taş toprağa bile kötü muamele yapılmamalıdır. İnsanın insanlaşma sürecinde biyolojik ve uygarlık yönünden katkısı olan hayvanların aşağılama sıfatı olarak kullanılması kabul edilemez. Eşek, köpek ve benzeri hayvanlara, insana saygı gösterilir gibi saygı gösterilmelidir.

Akış Felsefesi: İyi, Güzel ve Doğru Yönünde

İlerleme teması da felsefenin vazgeçilmezlerinden birisidir. Birçok filozof konuya yakın ilgi göstermiş, kimileri de onu felsefesinin odak noktası yapmıştır. Bazı örneklerle gelince; bunlardan tarih sırasına göre ilki Aziz Augustinus'tur. Yer toplumunun ya da devletin Tanrı devletine doğru yol almakta olduğunu ileri sürmüştür. Yani tarihi Tanrı devletinde sonlandırmaktadır. Alman düşünürü Hegel ise tarihsel ilerlemeyi, Geist'in (tin) özgürleşme süreci olarak görmüştür. Ona göre de en eski toplumlardan beri ilerlemesini sürdüren tin, Hristiyan-Germen toplumunda özgürlüğünü gerçekleştirir. Yani burjuva çağında tarih sona ermektedir. Marx ise tarihsel ilerlemeyi burjuva toplumunda sonlandırmaz, ilerlemenin yönü komünist bir toplum olan eşitlikçi dünya toplumuna doğrudur. İlerleme diskuruna Gürel de katılmıştır. Peki akışın yönü nerededir?

Açıktır ki, iyiden, güzelden ve doğrudan yana bir ilerleme söz konusudur. Sami Gürel'in fikirleri benzetilecek olursa, liberalizmin özgürlükçü anlayışından, dolayısıyla Aydınlanmadan ve Marksizmden izler taşımaktadır. Bu anlamda bir eklektik görünümü de ortaya koymaktadır. Kimi yerlerde açıkça Marx ve Engels'in adını vererek güzergâhını işaret etmiş olsa da her zaman bu yolu izlediği söylenemez. *"Çözumsuzlük, çoğalan bir sancı gibi yüreğimi buldukça; Marx, Engels, Pir Sultan'dan, bilincin imbiğinden, aklın süzgecinden yeniden geçesi olmuştur."*¹

Burada şunu hatırlatmakta da yarar var. Marksizm liberalizme düşman ve Aydınlanmaya eleştirel bakıyor olsa bile onlarla ortak noktaları da bulunmaktadır. Bu üç düşünüş tarzının Gürel'de görülmesinin bu durumla da ilgisi bulunmaktadır. Mesela bu üç dünya görüşüne göre de evrim ve toplumsal ilerleme kaçınılmazdır. Kaldı ki aydınlanma, liberalizmin felsefesi olarak da düşünülebilir. Dolayısıyla ikisini bire indirgeyerek söyleyecek olursak akıl her iki dünya görüşünde de ortaktır. Gürel de tipik akılcı bir düşünür olarak dikkatimizi çekmektedir. Liberalizm bilimci ve bilimsel bir ideolojidir. Marksizm de akılcı olduğu denli bilimci ve bilimsel bir ideolojidir. Her iki ideoloji de feodalizme, romantizme ve özellikle de teolojiye karşı mücadele eder. Gürel'in felsefesi de bu doğrultuda kurulmuştur. Aklın ve bilimin önemini yücelten pasajlarla doludur eserleri. Gürel, ilerlemenin sonunda insanın güneşi yakalayacağına inanmaktadır².

Akış Felsefesinde Aklın ve Bilginin İşlevi

Akıl eleştirileri son on yıllardır nerdeyse moda halini aldı. Özellikle postmodern düşünürler aklın araçsallık özelliğine vurgu yapıyorlar. Aklı sorgulamak Nietzsche ve benzeri düşünürlerde immanent olsa da yakın zamanlarda dünyada olduğu denli ülkemiz düşünce dünyasında da etkili olmaya başlamıştır. Elbette etkinin tepki doğurması misali akli savunan söylemler de gündeme geliyor. Akli eleştirenler "aklın yıkıcıları" olarak

¹ Gürel S., *İnsanın Kitabı*, Çingir Yayıncılık, S. 30, 2013, İstanbul.

² Bakınız, Gürel S., *Gerçeği Kavrama Gücümüz*, Karya Yayıncılık, S. 153, 2000, İstanbul.

değerlendiriliyor. Gürel bu tartışmaya kişi, konu ve zaman belirtmeksizin kısmen de olsa giriyor. Bu noktada da akıllı savunuyor. Daha doğrusu duygularla birlikte akıllı savunuyor demek gerekir. Çünkü Gürel akıllı duygulardan, tutkulardan koparmıyor. Diyalektiğin gereği olarak bunu yapıyor. Denilebilir ki akıllı bilginin kaynakları arasında görmektedir. Ancak aklın kaynak olması, idealist manada değil elbette. Maddi unsurlarla birlikte akıl bilginin ve dolayısıyla da bilimin kaynağı olmaktadır.

Bilgi anlayışında ekonomik olguları gözetmektedir. “*Ekonomik bağımlılık, bilişsel, düşünsel ve kültürel bağımlılığı da beraberinde getirir.*”¹ Bilgi gibi bilim de merkezi bir yer tutmaktadır Gürel’in felsefesinde. Bilimin gelişmesi insanın düşünsel ve yaşamsal standartlarını yükseltmektedir. Bilginin dinamik bir karakteri bulunmaktadır. İnsanı ve toplumu sıradan bir yerden alıp ileri taşımalıdır. Şöyle söylüyor Gürel: “*Eğer bir bilgi ya da felsefe, gerçeği açıklamaya yetmiyorsa, bizi bir yerden alıp bir yere götürmüyorsa, başka bir bilgiye, başka bir felsefeye ihtiyaç vardır.*”² İnsanı Söylemek–I adlı kitabının son yazılarından birisi şöyle bir ifadeyle bitiyor: “*Senden gelmeyen bilgi senin değildir.*”³ Akışın yönü bilgisizlikten bilgiye doğrudur. Bilgi en üst değerdir. İnsanın bilgisizliğini bilmesi bir erdemdir. “*Hayat salt güçlü olana, bilgi ve deney yüklü olana, gerçeğin yörüngesinde yürüyene kapısını açık tutar, ışıklar ve çiçekler arasında yaşamasına hak tanır, ivme kazandırır, yarar sağlar.*”⁴

Bilgi deyince geniş bir alana açılmış oluyoruz. Sanatsal, bilimsel, felsefi ve politik bilgi temel olanıdır. Günlük dilde de açıkça görüldüğü gibi teknik bilgi, dini bilgi de diyoruz. Hatta inanç ve ibadete dair uygulamaların da bilgi süreçleriyle ilgili olduğu düşünülür. Bilgi iyi bir bilinç oluşturulmasına katkı sunan bir etkinliktir. Gürel için marifet bilgi biriktirmek değil bilinci iyi oluşturmaktır. Evrensel ya da kolektif bilinç ifadesini kullanan da odur.⁵ Bilgi aktif bir kategoridir. İnsanı değiştirir, harekete geçirir, hakkı, hukuku aratır. Bu bilinç elin, emeğin evrimiyle tarih içinde oluştu. Dolayısıyla “*emperyalizme karşı savaşımın en büyük, en gerçek aracı olan*

¹ Gürel S., *Kişisel Uyanış*, Beyaz Yayınları, S. 3, 2007.

² Gürel s., *İnsanın Kitabı*, Çingı Yayıncılık, S. 62, 2013, İstanbul.

³ Gürel s., *İnsanı Söylemek -I*, Çingı Yayıncılık, S. 395, 2013, İstanbul.

⁴ Gürel S., *Yaşam Tezleri*, Beyaz Yayınları, S.119, 2013, İstanbul.

⁵ Bakınız, Gürel S., *Gerçeği Kavrama Gücümüz*, Karya Yayıncılık, S. 13, 2000, İstanbul.

*evrensel bilinç, gökyüzünden inmedi.*¹ Demek ki Gürel bilgiyi bilincin hammaddesi olarak görüyor, bilinçten de evrensel bilinci anlıyor. Evrensel bilince felsefi-ideolojik bilinç de diyebiliriz. Bu bilinç insanın çağımızdaki en üst ürünüdür. İnsana, topluma ve dünyaya filozofça bakmak anlamına geliyor. Bu da felsefe, bilim, politika ve sanatın (geometrinin bir terimiyle) kesişim kümesinde ortaya çıkmaktadır. Şöyle seslenmektedir Gürel: “*Ey evrensel bilinç, yeryüzünde senin etki alanın dışında kalmış-kalabilmiş bir yer, bir şey var mıdır acaba? Biliniyor ki, senin kozmik erişilmez gücün, binlerce yıllık insan emeğinin birikiminden-bilgeliğinden ve şiirinden doğmuş-oluşmuş.*”² Kısacası evrensel bilincin ya da felsefi-ideolojik bilincin geçerli olduğu yerde insan bir yaratık değil, bir yüce varlıktır. Bu konuyu Gürel, *Aşkın Diyalektiği* adlı kitabının da alt başlığı yapmıştır.

Akış Felsefesi’nde Evrim Düşüncesi

Akl ve bilimin yanında merkezi bir terim olarak evrimi de görüyoruz. Evrim inorganik madde diyarından organik madde diyarına kadar uzanan alandaki tüm olgu, olay ve maddelerin hareket halinde olduğu tezini ifade etmektedir. Gelişmenin seyri/yönü ilkelden kompleks olana ya da basit olandan mükemmel olana doğrudur. Bu anlamda evrim tartışılacak bir konu bile değildir. Duran yani statik olan bir şey yoktur. Her şey değişmekte, tek değişmeyen şey akışın kendisidir. Auguste Comte’un dediği gibi “tek değişmeyen şey değişimin kendisidir”. İnsanın, daha karmaşık bir yapı olarak hayvandan gelmiş olması kadar doğal bir durum olamaz. Ancak insan, taşıdığı düşünme ve eylemde bulunma, şiir yazma yeteneğinden dolayı tüm evrenin yönetimini ele geçirmiş durumdadır. Aslında bu bakış da Marksist anlamdaki diyalektiğin değişme, ilişkililik kategorileriyle aynı doğrultudadır. Gürel’in diyalektikten anladığı Marx’inkinden farklıdır. Neden? Marx asıl olarak maddi dünyadan hareket etmektedir. Gerçi Gürel de sıklıkla maddi dünyadan hareket etse de zaman zaman idelerden (düşünce) ya da bilinç ürünlerinden yola çıkmaktadır.

¹ Gürel S., *Gerçeği Kavrama Gücümüz*, Karya Yayıncılık, S. 13, 2000, İstanbul.

² Gürel S., *Gerçeği Kavrama Gücümüz*, Karya Yayıncılık, S. 34, 2000, İstanbul.

Işık Doğu'dan Yükselir

Akla, bilime, evrime ve ilerlemeye ki bunlar aynı bağlamda ve doğrultuda terimlerdir, vurgu yapan Gürel, bunların hakim olduğu bir süreci akış felsefesi olarak niteliyor. Bilinç bir bakıma Hegel, Marx ve benzer düşü-nürlerde olduğu gibi en eski çağlardan yeni ve yakın zamanlara nihaye-tinde günümüze doğru bir gelişme göstermektedir. Hegel'den farkı şu: Mezopotamya uygarlıklarının akla, bilime, ilerleme düşüncesine, kısacası akış felsefesine katkıları yüzeysel değildir. Zira Gürel "Doğu düşüncesi"ni önemsemektedir. Batı'nın Thales ve Platon dahil, düşünürleri, bilimcile-ri, filozofları bir çok temel düşüncelerini Sümer, Babil ve Mısır gibi coğ-rafiyalardan edinmişlerdir. Şöyle söylüyor Gürel: *"Tüm uygarlıklar, Ba-bil'den, Hitit'ten, Asur'dan, Mısır'dan en eski uygarlıklar, sanki bu çiçeğin içinde şiiire duruyor, bu çiçeğin içinden çıkıp günümüze geliyor."* Ve aynı yerde şöyle devam ediyor: *"Sevgili insan kardeşim! Hazin Babil, gizemli Mısır, şaşırtıcı Hitit ve yaşlı Roma'yla birlikte evrimsel tarihin kökenine yaslanıyordu beşiğin. Ama nedense her şey Latin külü, Yunan kütüğü, Slav tozuymdu hep. Ve durmadan karılıyordu birbirine."* Bu sözleriyle de kültürler arasındaki ontolojik bütünlüğü ifade ettiği anlaşılmaktadır. Nihayet "Doğu sevgisi"ni adeta şiiire dökmektedir: *"Severdim Babilli Es-mer gecelerde seni/ Sevişmemizin buğusuyla sarhoş olurdu yıldızlar/ Ve ay sessizce denize dalar uyurdu/ Mutluluğun ateşi bir yanar bir sönerdi göz-lerinde/ ve sanki daha ötelere giderdi/ daha ötelere dönerdi dünya"*². Bir yazısında da Gürel, bir zamanlar felsefenin nabzını tutan Anadolu'nun bugün yerlerde süründüğünden yakınmaktadır.³ Gürel Anadolu'daki, daha doğrusu Akdeniz havzasındaki eski felsefeleri överek "yeryüzüne bir Akdeniz yeter"⁴ ifadesini kullanıyor.

Şiir, Dil ve Üslupta Berraklık

Sami Gürel'in duru bir öz Türkçeyle yazdığı gözlerden kaçmıyor. Kısa cümleler ve anlaşılır bir dil. Her cümlesi belirgin bir fotoğraf veriyor.

¹ Gürel S., *İnsanın Boyutu*, Engin Yayıncılık, S. 30, 1997, İstanbul.

² Gürel S., *İnsanın Kitabı*, Çingı Yayıncılık, S. 31, 2013, İstanbul.

³ Bakınız, Gürel S., *Gerçeği Kavrama Gücümüz*, Karya Yayıncılık, S. 11, 2000, İstanbul.

⁴ Bakınız, Gürel S., *Gerçeği Kavrama Gücümüz*, Karya Yayıncılık, S. 58, 2000, İstanbul.

Aynı fikri, birçok kez tekrara düşercesine yineliyor. Bu yinlemeler dili dinamik kullandığı için kendini okutturabiliyor. Önce de söylendiği gibi şiirsel bir üslup söz konusu. Bazen de görüşlerini şiir dizeleriyle sürdürüyor. Adeta yazarken düz yazıdan sıkılıyor ve “ey okur, şimdi şiirle devam edeceğim” der gibi üslubunu değiştiriyor. Ona göre insanın insanlaşması şiiri keşfetmesiyle ya da icat etmesiyle başladı. Sami Gürel’in felsefesinde temel tema etik ve estetik olana indirgenebilir. Etik ve estetik incelik kazanmak toplumu insanlaştıracak, savaşlardan, saldırganlıklardan, kaba-sabalıktan kurtaracaktır. Bu inceliği, kendisini tanıyanlar onun davranış ve düşünüş tarzında da göreceklerdir. Dostoyevski de “dünyayı güzellik kurtaracak” demişti. Güzel ise sanat ve şiirde ortamını bulmaktadır. Gürel, felsefi metin yazarken, söyleşi tekniklerine, mektup yöntemine, denemeye, ve şiire başvuruyor.

Felsefe ve Şiir

Sami Gürel, kültür disiplinlerinin başına felsefeyi koyduğu gibi sanat disiplinlerinin başına da şiiri koymaktadır. Felsefeyi diğer disiplinlerin anası olarak algılıyor galiba. Onun açısından “*Felsefe tüm bilgilerin çıkış noktası.*”¹ 17. yüzyıla kadar tüm düşünce disiplinleri felsefenin kanatları altındaydı. Sonra bilimler kendilerine özgü konu ve yöntemler belirleyerek felsefeden ayrılmış oldular. Şiiri, insan ve toplumları bilinçlendiren ve bilinçleri incelten bir uğraş olarak görüyor. Sokrates’e benzeterek şu türden ifadelerle sıklıkla başvuruyor: “Şiirsiz ve felsefesiz yaşam, yaşamaya değmez.” Şiir aynı zamanda matematiksel bir özelliğe sahiptir. Onda belirli bir ölçü söz konusudur. Gürel’de bir üslup zenginliği olduğunu saptamak olası. Şiir biçiminde, deneme biçiminde, aforizmalar tarzında, özlü sözlerle yazdığı gözlerden kaçmıyor. Böylece monotonluktan da uzaklaşma olanağı buluyor. Felsefe insanı bütünsel biçimde ele alıyor. Bilim insanı parçalıyor. Biyoloji bir yanından, fizik diğer yanından, dermatolog başka yandan, jinekolog üreme boyutuyla ele alıyor insanı. Felsefe ise bütünsel biçimde insanı ele almaktadır.² Gürel için

¹ Gürel Sami., *Hüzün Çiçeği*, Beyaz Yayınları, S. 14, 2008, İstanbul.

² Bakınız, Gürel S., *Gerçeği Kavrama Gücümüz*, Karya Yayıncılık, S. 10, 2000, İstanbul.

bilim ve felsefe gibi sanat ve özellikle şiir de varolan gerçekliği aşmak için yapılır/yapılmalıdır. Gerçeği aşmaya gücü yetmeyen sanat, sanat değildir.¹ Gerçeği yalnızca yansıtan şiir de şiir değildir. Şöyle söylüyor: “*Bilim; hayatı, olay ve olguları kesin bir dille anlatır, oysa sanat daha özlü ve köklü yanlarıyla yeniden yaratır... İnsan sanat yapmak için sanat yapmaz, sanatçı olduğu için, gerçeği dile getirmek zorunda olduğu için sanat yapar.*”² Gerçeği aşmalıdır her türden düşünsel etkinlik. Gerçekler ise doğanın ve ikinci doğanın ortaya çıkardığı toplumsal sorunlardır.

Kendine Özgülük ya da Özgünlük

Sami Gürel, diyalektiğe çok önem vermesine rağmen felsefe tarihiyle hesaplaşarak yazmamıştır. Latince bir terim çifti vardır, felsefeciler onu sıklıkla kullanırlar: *Intentio obliqua*, *intentio recta*. Yani dolaylı bakış ve doğrudan yani direk bakış. Kanaatimce bu bakışların her birinin pozitif ve negatif nitelikleri var. Dolaylı bakmak demek, örneğin felsefe yaparken onun tarihinde neler söylendiğini de dikkate alarak felsefe yapmak anlamına gelmektedir. Bunun sakıncalı yanı ise insanın özgün olamamasıdır. Öncekileri öğreneceğim derken onların etkisinde kalmak ve kendi olamamaktır. Ayrıca kim ne söyledi araştırması, araştırmacıyı ya da felsefeciyi aktarmacı haline getirebilir. *Intentio recta* bakışında da bir sakıncalı yan saptamak mümkündür: Eğer kendinizden önceki yazılanları, yapıları, söylenenleri ayrıntılı olarak bilmezseniz, daha önce literatüre kazandırılmış birçok düşünceyi kendinizin sanarak traji-komik duruma düşebilirsiniz. Yaptığınız tekrar olur. Bence ikisinin ortası, bir çözüm olarak düşünülebilir. Sami Gürel ise *intentio recta* tavrıyla yazmaktadır. Birçok bakımdan okuru yadırgatmaktadır. Genelde kabul gören düşünceleri özgünmüş gibi ifade etmiştir. Yine de bu doğrudan bakış onu tipik bir aktarmacı olmaktan çıkarmaktadır. Bunun yanı sıra Gürel, kendine özgü yazdıkları ile felsefeci kimliği kazanmış biridir.

¹ Bakınız, Gürel S., *Gerçeği Kavrama Gücümüz*, Karya Yayıncılık, S. 56, 2000, İstanbul.

² Gürel S., *Akış Felsefesi, (Bilinç Atlası)*, Beyaz Yayınları, S. VI, 2013, İstanbul.

Sami Gürel'in Politik Görüşü

Onun görüşlerini kendi ağzından aktarmam nesnellik gereği zorunlu görünüyor. *İnsanın Evrimi* adlı kitabında şöyle konuşuyor: “*Bilindiği gibi sosyal, politik ve düşünsel hayatın oluşumunu, insanın içinde bulunduğu çevresiyle birlikte, maddi üretim ilişkileri belirler. Dış gerçekleri, insanların bilinci değil, tam tersine bilinci, sosyal gerçekler belirler... Bu ana nedenle, insanın anatomisini biyolojide olduğu kadar, sosyal bilimlerde de arama-lıdır.*

Bilindiği gibi insan düşüncesi, maddesel evrim ve üretimin en yüce değerdeki ürünüdür... Düşünce, içinden çıktığı maddenin önemli bir yansımasıdır. Diyalektik felsefeye, işte bu kavram ve olguya dayanarak, insanın kendini aşma, kendini yenileme felsefesi diyoruz...

Yukarıda söz konusu ettiğim bu düşünceleri burada bir kez daha yineliyorum: Bireyci burjuva bilim adamlarının, burjuva aydın ve sanatçıların, özgürlük ve demokrasi üstüne çekmiş oldukları söylevlerin, kesin bir ikiyüzlülük olduğunu bilmeliyiz...

Paranın iktidarı üzerine oturtulmuş bir toplumda, halk kitleleri yoksulluk içinde yüzerken, bir avuç vurguncunun asalak gibi yaşadığı bir toplumda, gerçek demokrasi ve özgürlük olamaz...

Burjuva bilim adamının, burjuva aydınının, politikacısının, burjuva sanatçısının özgürlüğü istemesi aslında maskelenmiş ya da kendini ikiyüzlüce maskeleyen bir sahtekârlıktan başka bir şey değildir.

Biz devrimciler, bu ikiyüzlülüğün maskesini çekip almalıyız... yırtıp atmamız bu sahte diplomaları ve yaftaları... Sınıflar dışında bir politika, bilim ve sanat yaratmak için değil, özgür olduğu söylenen, gerçekte bağımlı ve ikiyüzlü bir kölelikten ibaret olan bu sahte yaşamın karşısında durmak için var olmalıyız.”¹ Sami Gürel'in bu köklü saptamaları, özellikle sol sosyalist çevrelerde hak ettiği ilgi ve yankıyı ne ölçüde bulabilmiştir? Yazarın teorisiyle pratiğinin enine boyuna irdelenmesi gerekir.

¹ Gürel S., *İnsanın Evrimi*, Troya Yayıncılık, S. 140, 1993, İstanbul.

Akış Felsefesindeki Zaaf ve Zayıflıklar

Önce yöntemle dair eleştirilerimi söylemek istiyorum. Öncelikle şu: Hem diyalektik deyip hem de diğer kişi, fikir, akım ve ekollerle tartışmaya girmeden, onlara göndermede bulunmadan felsefe yapmak bir tutarsızlık olarak düşünülebilir. Sunumu tezler, antitezler ve sentezler biçiminde ilerlemiyor. İkincisi kitaplarında kendini tekrar var. Tekrar pedagojinin önemli bir kategorisidir. Ama bu yeterli yapılmazsa sorun olduğu gibi aşırı yapılması da öğrenmenin önünde büyük bir engeldir. Bunu eğitimciler çok iyi bilmektedir. Dili aktif ve verimli biçimde kullanmasına rağmen dil ekonomisine riayet etmiş değildir. Tekrarın bir devamı olarak uzun uzun konuşmaktadır.

İçeriğe dair eleştirel birkaç düşünceye yer vermeden önce ondan bazı alıntılar vermek istiyorum.

1- *"Bilinçsel ve özsel çürüme, içine doğduğum sistemin ürünüdür."*¹

2- *"Bilindiği gibi, tüm çağlar için geçerli bir sanat ya da düşün ürünü yoktur, olamaz... Çünkü düşünsel ve estetiksel anlamda üretilen her değer, içinde bulunduğu çağın yansıması olduğundan, o çağın felsefesine-estetikğine göre anlam ve işlev yüklenir."*²

3- *"İnsanda çürümenin kökeni, çok derinlerde, genlerde..."*³

4- *"Varolmak kavranmaktır."*⁴

5- *"Mutlak doğru olamayacağı gibi kesinleşmiş, sona ermiş mutlak bilgi de yoktur..."*⁵

İlk iki cümlede ileri sürülen fikirlerle aynı kanaattayım. Çürüme son çözümlemede sistemden kaynaklanır. Çağlar ve mevcut sistemler, insanın düşünüş ve davranış sistemini belirliyor. İkinci cümleye bakıldığında ilkiyle aynı doğrultuda olduğu görülüyor: Yansıma. Gürel bu yansıma sorununu derinleştirmiş değil. Pasif, yani aktif olmayan bir yansımadan söz etmektedir. Ayrıca bazı felsefi ve estetik ürünlerin değeri uzun yüzyıllar boyu sürebilirken bazıları değil ki bir çağ, kısa zaman dilimleri içinde etkisini yitirmektedir. Yani düşün ve estetik ürünleri ele alırken bu ürün-

¹ Gürel S., *İnsanın Kitabı*, Çıngı Yayıncılık, S. 46, 2013, İstanbul.

² Gürel S., *Gerçeği Kavrama Gücümüz*, Karya Yayıncılık, S. 12, 2000, İstanbul.

³ Gürel S., *İnsanın Kitabı*, Çıngı Yayıncılık, S. 54, 2013, İstanbul.

⁴ Gürel S., *Kişisel Uyanış*, Beyaz Yayınları, S. 2, 2007, İstanbul

⁵ Gürel S., *Kişisel Uyanış*, Beyaz Yayınları, S. 4, 2007, İstanbul.

lerin niceliğine işaret etmemektedir. Üçüncü cümledeki fikir ise ilk iki-
siyle tutarsızlık göstermektedir. Sorunların ya da ürünlerin kaynağı eğer
sistem (kapitalizm diye okuyun) ya da çağlarla ilgiliyse neden “genlere”
başvurulmaktadır. Burada Gürel’in diyalektiği, idealist bir karakter ka-
zanmaktadır. “Çürüme genlerde” ifadesi, felsefi olmaktan ziyade teolojik
bir açıklamadır. Genin ya da kalıtımın bir etkisi varsa bile bu durum
sosyal süreçlerde çok küçük bir birimdir.

Gürel, dördüncü cümlesinde de idealizme düşmekte ve gerçekliğin, in-
sandan bağımsız olarak var olduğunu inkâr etmektedir. Felsefi materya-
lizm, insandan bağımsız bir dış dünyanın varlığını kabul ile başlamakta-
dır. Kant da “kendinde şey” ifadesini kullanarak bunu daha önceden ileri
sürmüştür. Dolayısıyla doğayı merkeze koyduğunu ileri süren Gürel,
“varolmak kavranmaktır” diyerek onu insanın bir buluşu olarak görmek-
tedir. Sanki doğayı insan bilinci yaratmıştır. Bu bakış bir noktada İngiliz
filozofu Berkeley’in “var olmak algılanmaktır” sözünün tekrarıdır. Ki
Berkeley’i Kant ve ayrıca Marksistler idealist olarak görmektedirler. Na-
zım’ın Berkeley’e atfen yazdığı ünlü şiirini hatırlayalım.

Beşinci alıntıda “kesin ve mutlak bilgi” yoktur diyor. Burada da bir fikir
karışıklığı görülüyor. Kesin bilgi ile mutlak bilgi ayrımı yapmak gerekir-
di. Kesin bilgi mümkündür. İtiraz edilmesi gereken mutlak bilgidir. Ke-
sin bilgi, bilimin ve diğer bilgi alanlarında, çağı için gerçeklere uygun
olan bilgilerdir. Dünyanın dönüyor olması kesin bir bilgidir. Felsefenin
kavramlarla yapıldığını ileri süren öğrenci de bu konuyu kesin olarak
bilmektedir. Shakespeare, Moliere, Pir Sultan, Nâzım Hikmet’in birer
klasik oldukları kesindir. Sosyalizmin eşitlikçi bir sistem olduğuna ve
insanlığı ancak eşitlikçi yönetimlerin özgürleştireceğine benim bir kuş-
kum yok. Dolayısıyla bilgide kesinlik katılığı, kutsallığı ve statikliği im-
lemez. Kesin bilgiye göreli bilgi de diyebiliriz. Çünkü çağındaki reel du-
rumla örtüşmektedir. Buna bilgi felsefesi terimiyle correspondence (uy-
gunluk) ilkesi de denilmektedir. “Mutlak bilgi olmaz” düşüncesi doğru-
dur. Bu düşünüş tarzı felsefeden ziyade teolojide, dinde ve milliyetçi dü-
şüncelerde bulunur. Yani Tanrı ya da Peygamber buyrukları, ulu ve milli
önderlere ait sözler mutlaklaştırılmıştır. Onlar değişmez, aksi iddia edi-
lemez ve eleştirilemez. Bu durum bir fikrin bilimsel olmadığını gösteren
özelliklerdir.

Sonuç

Kısacası diyalektik, ilerleme, hümanizm, doğa, akıl, bilim, estetik ve felsefe terimlerini, adına “Akış Felsefesi” dediği sistemin içinde ele alan, geliştiren Gürel, teolojiye, eski değerlere karşı modernizmi temsil etmektedir. Özellikle günümüzde akla ve bilime karşı saldırıların yoğun yaşandığı ülkemizde, ilerleme ve evrim düşüncesine ağırlık vermekle doğru bir çizgidedir. İnsanın ve toplumun kaba sabalıktan uzaklaşması için felsefenin ve estetiğin çağrısına kulak vermesi de bir o denli kıymetlidir. Doğadan hareket etmesi onun diyalektiğine materyalist bir karakter kazandırmış olmakla birlikte birçok açıklaması bununla tutarsızlık göstermektedir. Ekonomik ve sosyal sorunlara işaret etmesi son derece önemlidir. Bu noktada da bir zaafiyet göstermektedir. Çünkü düşüncelerinin içinde ekonomik ve sosyal olgulara yeterince vurgu yapmamıştır. Bu olgular bilgi, akıl, akış, evrim, bilim, sanat ve şiir gibi kültürel unsurlar içinde eritilmiştir. Yazın tekniklerinin birçoğunu yaratıcı tarzda kullanmış olması, kurduğu felsefi söylemi okura sevdirmektedir. Düşün ve sanat türleri arasında kurduğu ontolojik bütünlük de Gürel’in artıları arasında ele alınmalıdır. Günümüzde parçalanmış yaşam ve dağınık süreçlerle yüz yüze gelindiği düşünülürse, onun felsefi söyleminin önemi daha da anlaşılabacaktır. Eksik ve hatalı yanlarına rağmen Gürel’in felsefesinde yararlanacağımız ve besleneceğimiz yeterince etik, estetik ve felsefi tema bulunmaktadır. İşte önemli olan da bardağın boş kısmını görüp takıntı haline getirmeden bu tema zenginliğini keşfedip deşmek ve bilince çıkarmak olmalıdır.

30 KASIM 2014
ÖĞLE OTURUMU

Türk Şiirinde Bir Korsan: Ali Yüce

Veysel Çolak

Köy Enstitülerinde eğitim almış yazar ve şairlerin sanat pratiklerini incelemek; 21. yüzyılda işe yarayacak sonuçlar çıkartmak, elbette yararlı olacaktır. Bunu yaparken sosyolojik, ekonomik, politik değerlendirmeler yapmanın gerekliliği de kendiliğinden gündeme geliyor. Özellikle metin incelemeleri yaparken, yazılanları tarihsellikleri içerisinde hak ettikleri yere oturtabilmek için zorunlu bu. Genel olarak bakıldığında, Köy Enstitülerinin, alabildiğine yoksul köy çocuklarının derlenerek eğitildiği kurumlar olduğu görülür. Bu okullar, kendi hayatını sürdürebilecek ve yakın çevresine yararlı olacak bireyler yetiştirmeyi amaçlar. Karınları doyunsun diye balık verilen değil; balık tutmasını öğrenmeleridir aslolan. Bu temel, belirleyici ilke çerçevesinde eğitilen, kültür yoksunu bir toplumsal çevreden gelen bu köylü çocukları güzel sanatlara da yakın tutulmuş, aralarından saz çalan, resim yapan, roman, hikâye, şiir, deneme, köy

notları, anı, masal yazan, inceleme/araştırma yapan birçok sanatçının çıkması sağlanabilmiştir. Edebiyat sosyolojisi açısından bakıldığında 1980 yılına kadar Türk roman ve hikâyeciliğinde Köy Enstitüsü çıkışlı yazarların büyük bir ağırlığının olduğu rahatça söylenebilir. Bunu hazırlayan önemli etkenlerden biri Köy Enstitüleri Öğretim Programındaki Türkçe eğitimi ilkesidir:

“Serbest yazılarda talebenin şiirden çok hikâye, hatıra, tasvir (betimleme), icmal (özet) gibi nesir nevilerine yönetilmesi daha yerinde olur. Asıl edebiyatın insanın yaşadığını anlatması olduğu fikri verilmeli ve talebe not, hatıra ve mektuplarla hayatını anlatmak itiyadını kazanmalıdır.”¹ Görünen o ki Köy Enstitülü yazarlar bu ilkeye bağlı olarak eğitilmiş, yazarlığa soyunanlar da bu ilkeye sonuna kadar bağlı kalmışlar. Bu yöneliş roman ve hikâyede karşılığını bulmuştur denilebilir. Öte yandan Talip Apaydın’ın *Bir Yol* (1966) adlı oyunun dışında tiyatro alanında önemli bir yapıt ortaya konulamamıştır. Türkçe eğitimine ilişkin *ilkede* tiyatrodan hiç söz edilmemektedir çünkü. Daha kötüsü, bu *ilkede* roman, hikâye, anı, mektup, betimleme türleri öne çıkartılırken, şiire de eşit oranda ağırlık verilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Çünkü önemli görülen, hayatın anlatılmasıdır; bunun da şiirle olamayacağı düşüncesi belirleyicidir. Bu eğitimin etkili olduğu, yazılan roman ve hikâyelere bakıldığında kolayca saptanabilmektedir. Köylü insanın hayatı ve gerçeği bütün ayrıntılarıyla anlatılmıştır bu yapıtlarda. Köylü, köy gerçeği ve köylü insanın sorunları, onların diliyle, roman ve hikâyelerde yansıtılmıştır. Şiir, bu oluşum içerisinde öznesiyle buluşamamıştır. Bu bağlamda Talip Apaydın (1926-2014), *“Ben ve birkaç arkadaşım edebiyata şiirle başladık. Şiiri sürdürenler oldu”* diyerek Mehmet Başaran’ın adını vermekle yetinir. Fakir Baykurt, *“Köyden söz açan edebiyatçıların tiyatro ve şiire fazla ‘itibar’ etmediği ne yazık ki gerçek. Şiir neyse ama tiyatroya ‘itibar’ etmediği tartışmasız.”* demekle yetinecektir. Ali Yüce daha farklı bakar bu olguya; şiirin düzyazıdan önce geldiğini söyler. Bu görüşünü de şöyle açıklar: *“İnsanda duygusal yaşam düşünsel yaşamdan önce başlar. Bu nedenle insan önce şiirle başlar yazına. İlkel insanla bir çocuğun gelişim süreci*

¹ Aktaran Mehmet Bayrak, Köy Enstitülü Yazarlar Ozanlar, S. 88, Töb-Der Yayınları, I. Basım, Ankara, Nisan 1978.

*birbirine çok benzer. İlkelerde önce duygu var olmuş, düşünce daha sonra gelmiştir. Birçok kimsenin yazına şiirle başlayıp, sonradan öykü ve romana geçmesinin nedeni budur bence.”¹ Bu görüşler üzerine düşünülebilir elbette; ama Ali Yüce’nin şiiri duyguyla sınırlaması, iyi ki şiirlerini belirleyen bir anlayışa dönüşmemiş. Öte yandan şiirin zorluğundan, önemin-den söz eden pek olmaz nedense. Yazmak söz konusu olunca, en kolay türün şiir olduğu düşünülür ve şiirle başlanır bana kalırsa. Sanırım, bunu yapmayan bir yazar yoktur Türk edebiyatında. Talip Apaydın da şiirle başlayanlardan. Çıkışı da iyiydi. *Susuzluk* (1956) adlı şiir kitabı, tarihselliği içerisinde önemliydi. Sonrasında roman ve hikâyeler yazmaya koyuldu, verimli de oldu bu alanda; ama hayatı boyunca da şiirden kopmadı. Dergilerde kalan şiirlerinin kitaplaşmayı beklediğini söylemekte yarar var. Onun ‘Eski Yapı’ adlı şiirini anımsamak gerek diye düşünüyorum:*

“Derin vuruyoruz kazmayı,

Kof sesler geliyor dipten

Çürümüş yıllardır

Değiştireceğiz bu yapıyı kökten

Biraz daha ha gayret

Sallanıyor her yeri

Kovuklarda böcekler çıkanlar

Bir telaş, kıyamet

Yıkacağız başka çare yok

Yıkıp yeniden yapacağız

Temelden çatıya uygarca

Sonra girip adam gibi yaşayacağız.”²

¹ Ali Yüce, *Şiirin Dili Yapısı İşlevi*, Kendi yayını, Antakya 1976, Antakya matbaası.

² Hazırlayan Mehmet Koç, *Siyasal İktidar Sanata Karşı*, Sayfa 3, TÖS, 1 Nisan 1971.

Talip Apaydın'ın öğretmenlik hayatının cehenneme dönüştürülmesine neden olmuştur bu şiir. Memet Fuat, bu şiirin şeriatçı yapıyı yıkmayı amaçladığını belirtmiş, bundan da bir hayli rahatsız olanlar çıkmıştır.

Bilinmese de Fakir Baykurt da şiirle başlamış ve hiç kopmamıştır şiirden. Bu tutkusu nedeniyle olacak ki *Bir Uzun Yol* (Almanca'da "Ein langer Weg" adıyla) (1992) adlı şiir kitabını yayımlar. Bu yazıyı süslesin diye Fakir Baykurt'un "Şavaş Nedir?" şiirini alıntılarım istiyorum:

*"En ucuz tüfekte yoksul eve bir banyo
Bir topla oyun yeri mahalle çocuklarına
Bir tankla on derslikli iki okul
Bir uçakla yedi köye bir hastane
İki denizaltıyla üç ırmak çöle ulaşır*

*Bir roketle koca şehir kurulur
Bir taburun postallarıyla çocuklar
Kızamıktan kurtulur
Beş yıl birikse bir kolordunun parası
Kansere ilaç bulunur*

*Ölenlere dikilen anıtlar da para
Kalanlara nişanlar kolay mı takılır
Bir ordunun bütçesiyle on il bağlık bahçelik olur
Düşün, ne yer, kaç semirir bir general*

*Bırak atom savaşlarını bir an
İki komşu arasında sıradan bir savaşı düşün
Kimileri yıllar yılı bitmiyor
Atılan bombalar, harcanan mermiler
Alınları vergilerden*

*Yakılıp yıkılmış bir şehir
Kolay mı yapılır yeniden
Evlerin asansörü merdiveni penceresi
Bir düşün serin kanla lütfen
Dirilir mi yirmisinde ölen asker, askerler*

*Bir düşün serin kanla, yada sor bir uzmana
Yanıtla şu küçük soruyu rica ederim
Aptallık değil de nedir
Nedir savaş?" (1987)*

Mahmut Makal, Talip Apaydın, Fakir Baykurt şiirle başlayıp roman, hikâye gibi türlere yönelmişler. İ. Rıfıkı Yavaş, Mustafa Bakkal, Mevlüt Özay, Hüseyin Başaran, Cesarettin Ateş, Turan Aydoğan, İbrahim Yılmaz şiiri bırakmış, şiirde bir varlık gösterememişlerdir. Hazım Zeybek, Nebi Dadaloğlu, Hüseyin Avni Tatar, Recep Bulut, Haşim Kanar, Ahmet Köklügiller, Ş. Yüce, İbrahim Osmanoglu, Kemal Bayram Çukurkavaklı, Fehmi Salık, Mecit Aşkan, M. Adem Solak, Hasan Turan, Arif Aslan gibi şairler, şiirden kopmamış; ama, ne yazık ki hiçbir zaman etkili olamamış, Türk edebiyatında kendilerine bir yer açamamışlardır. Bunun nedeni iyi bir şiir eğitiminden geçmemiş olmalarına bağlanabilir; ama gene de bir belirsizlik var. Köy Enstitülü yazarlar büyük çoğunluğu Garip ve İkinci Yeni şiirin en etkili olduğu dönemde yazmaya başlamışlar. Orhan Veli, Cahit Külebi ve Fasil Hüsnü Dağlarca'nın bazı Köy Enstitülerine konuk oldukları da düşünülürse; gündemde olan Türk şiirinden haberdar oldukları sonucuna varılabilir. Öte yandan Orhan Veli, Mehmet Başaran'ın *Abdal* şiiri üzerine övgü yüklü '*Abdal'ın Sarhoşluğu*' adlı bir yazı yazarak yönlendirici, ufuk açıcı görüşler de koyar ortaya. Ayrıca Garip şiirinden alınan etkiler düşünülürse, bu akımın yakından izlendiği de söylenebilir. Böyledir ama şiir yazmaya koyulan Köy Enstitülü hiç kimse Garip şiirinin öznesi, sürdürücüsü olmamış; onların her biri içeriğini köyden, köy yaşantısından, kırsal alandaki ekonomik, politik sorunlardan alan bir şiir yazmanın peşine düşmüştür. Bu şairlerin girişimi popülist olanı geçersiz kılmıştır. Gitmeden, görmeden,

yaşamadan; Anadolu'yu göklere çıkarırken orada yaşayanların nasıl bir cehennemde oldukların habersiz yazılan şiirlerin de kofluğu ortaya konulmuştur. Faik Âli Ozansoy, "Ey Türk, ey güneş oğlu, / Yurdun güzellik dolu; / Toprağın gül kokulu, / Cennettir Anadolu" diye bir doğa güzellemesi yapar; ama insanların yaşadıklarından, yoksulluğundan, giyilen çarıklardan, yaşlı ve hasta öküzlerden, ayı ini köy evlerinden, verimsiz taşlı tarlalardan, toprağın verimsizliğinden, kara sabandan, sınıf ilişkilerinden, ağanın acımasız baskısından hiç söz etmez. Enstitülü şairler ise, bu gerçekleri ortaya koyarlar yazdıkları köy notlarında, romanlarında, hikâyelerinde ve şiirlerinde. Çırılçıplak bir gerçekçilikle gördüklerini, gözlediklerini; daha doğrusu yaşadıklarını yazarlar. Bu tutum nedeniyle de gerçekçilik bakımından Nâzım Hikmet'le buluşurlar; ama şiir anlayışı açısından ondan çok uzaktırlar. Çünkü Nâzım Hikmet yasaklıdır, onun şiirleriyle buluşmaları, neredeyse, olanaksızdır. 1940'lı *Toplumcu Gerçekçi* şairlerin de susturulduğu günlerdir. Genel olarak *İkinci Yeni* şiire de uzak durulmuştur. Bu saptamalardan da anlaşılacağı üzere Enstitülü şairlerin bir öncüsü, bir ustası, izledikleri bir şiir çizgisi yoktur. Öncesi olmayan, deneyimden yoksun bir şiir yazmak durumundadırlar. Kendilerine özgü bir şiir dilini kuracak, estetik bir yapı oluşturacak; kısaca, kendi şiirlerini kuracaklardır. Bu yapılamadığı için bir şiir akımı da oluşturulamamıştır. Kendiliğinden başlayan, ama gelişemeyen bir şiir olarak kalmıştır. Bu oluşum içerisinde, ilk şiirlerinde *İkinci Yeni* şiir anlayışının olanaklarından yararlanan Ali Yüce'nin aranışı da cılız bir girişim olarak kalır. Oysa böylesi bir oluşum içerisinde içeriğini köy yoksullarından alan bir şiirin kurulması beklenebilirdi. Ne yazık ki bunu yapacak kurucu, yönlendirici, kuramlaştırmacı, öncü bir şair çıkamamış; ama gerçeği sektirmeden yansıtan bir şiir, cılız da olsa, varlığını sürdürmüştür. Bütün olumsuzluklara karşın Türk şiirinde bir değer olarak beliren Mehmet Başaran, Kemal Burkay, Ali Yüce ve Ahmet Uysal'ın varlığı, yabana atılamaz bir kazanımdır. Mehmet Başaran'ın *Ahlat Ağacı* (1953) adlı şiir kitabının Melih Cevdet Anday, Behçet Necatigil, Sabahattin Eyüboğlu, Adnan Benk, Orhan Kemal gibi şair, eleştirmen, denemeci, romancı, hikâyeciler tarafından yılın en iyi kitabı olarak değerlendirilmesi, Türk şiirinde yapılan bu çıkışın önemini imliyor olmalı. Kemal Burkay (1937) oyun, roman, sosyolojik önemi olan birçok

yazı yazmış, ama şiirde de bir ağırlık oluşturmuştur. Otuz yaşındayken *Prangalar* (1967) adlı kitabından sonra birçok Türkçe-Kürtçe şiir kitabı yayınlamış, toplu şiirlerini *Hadi Gülümse* (2009) adıyla okuyucusuyla buluşturmuş, Türk şiirindeki yerini daha belirgin kılmıştır. *Ahmet Uysal* da (1938-2011) yazmaya şiirle başlamış, yöneldiği çocuk edebiyatında birçok yapıt ortaya koymuş; bir yandan da şiiri sürdürmüş, kendi rengini üretmiş bir şairdir. Bunların arasında kıyıda kalmış, haksızlıklara uğramış olan 1928 doğumlu Ali Yüce'dir bana kalırsa. 1975'te, 47 yaşındayken yirmi sekiz sayfalık *Şiirin Dili, Yapısı, İşlevi* adlı inceleme/deneme kitabını kendi olanaklarıyla yayımlayabilmiş; 48 yaşındayken de ilk şiir kitabı *Boyundan Utan Darağacı* (1976) Bilgi yayınları tarafından 'umut dizisinden' çıkmıştı. Bu durumdan duyduğum rahatsızlık hâlâ devam ediyor, diyebilirim. Oysa köklü bir şiir geçmişi vardır Ali Yüce'nin. İlk şiiri *Sakal* 1955'te Adana'da yayımlanan *Salkım* adlı sanat gazetesinde basılmıştı. Türk edebiyatında önemli yerleri olan *Pazar Postası*, *Yeditepe*, *Yücel*, *Yeni Ufuklar*, *Dönem*, *Türk Dili*, *Soyut*, *Oluşum*, *Türkiye Yazıları* ve *Damar* dergilerinde yayımladığı şiirleriyle yadsınmaz bir yer edinmişti kendine. Ali Yüce kendi konumunu, ironik bir biçimde şöyle koyuyor ortaya:

"Bana ayrılmış numaralı özel bir yer yok Türk şiirinde. Bütün yerler ayrılmış. Ta arkalarda bir yerde, şöyle bir kenardan bakarım. Eksik olmasınlar, Türk şiirinde bana yer verenler de var, kenardan bakmama ruhsat vermeyenler de var. Ben korsan ozan mıyım ne?" İyi ki Ali Yüce, bu geri iten tutumu parçalayarak, verimli bir şair olarak kendini var etmiştir. Peş peşe gelir şiir kitapları: *Halk Çağı* (1981), *Ortadoğu Şiirleri* (1983), *Şiir Sıcağı* (1984), *Antakya Çarşıları* (1986), *Şiir Tufanı* (1989), *Taş Tanrılar* (1990), *Asılacak Kitap* (1991), *Yunuslama* (1991), *Havali Meryem* (1994), *Sevgim Servetimdir* (1997), *Aşktır En Yüce Makam* (2000). Çocukları da unutmaz. Onlar için de çocuk şiirlerinden oluşan *Anamı Arıyorum* (1985), *İnsan Tomurcukları* (1991), *Uzaya Giden Uçurtma* (1994), *Topun İçindeki Dev* ((2000), *Süt Pınarı* (...) adlı kitapları yayımlanır. Bu arada bir de *Şeytanistan* (1976) adlı romanını yayımlar.

Ali Yüce'nin çocukluğunda dinlediği yoksulluk ve ezilmişlikle ilgili

kayabaşı ezgilerinin yanı sıra *Garip* ve *İkinci Yeni* etkisinde de kaldığı saptaması yapılır. Halk edebiyatından özellikle tekerlemelerden beslenerek şaşırtıcı buluşlarla, kendine özgü imgelerle, halkın dertlerini eleştirel bir dille yansıtır. Kendisi *Garip* ve *İkinci Yeni* şiirden yararlandığını hiçbir yerde de doğrulamaz. Toplumcu gerçekçi şiir içerisinde tanımlar sanat anlayışını. Bu bağlamda, “*Şiirin Dili Yapısı İşlevi*” adlı kitabında söyledikleri yeterince açıklayıcıdır:

“Sanatın toplumcu işlevine inanıyorum. Şiirlerimi bu doğrultuda yazıyorum. Toplumculuğun sanatı ve sanatçıyı kısırlaştıracak sanısına katılmıyorum. Bir sanatçı şu ya da bu sanat görüşünü kendi seçmişse, özgürlüğünün kısıtlandığını nasıl söyleyebiliriz? Dışarıdan zorlama ile kaç adım yürüyebilir sanat? Kaç gün yaşar zorlama ile yapılan yapıtlar?”

“Toplumcu gerçekçi sanatın en belirgin niteliği toplumu ve doğayı değiştirmeye yönelik oluşudur. Basit anlamda bir değiştirme değil bu. Doğa ile insan, insanla insan arasındaki bütün ilişkileri kapsayan karmaşık bir değiştirme. İnsanın kafa yapısını, doğaya bakış açısını değiştirir sanat.”

“Özünü, mayasını insandan almış bir sanat yapıtı milyonları tek bir düşünce ve duyguda birleştirir. Güzel bir sanat yapıtıyla karşılaşan milyonlar, sanatçının yarattığı yenedünyada toplanırlar. Sanatçı en çok oğlu, kızı olan bir babadır, en büyük ordunun komutanıdır.”

“Sanat doğa ile insan, insanla insan arasındaki gereksiniminden doğmuştur. Bir gün bu dengesizliklerin ortadan kalkacağı, bunun sonucu olarak sanatın da ortadan kalkacağı söyleyenler olmuştur. Ben buna inanmıyorum. İnsanın başka insanlarla arasındaki dengesizlik kalksa bile, kendi kendisiyle dengede değildir. Çünkü ben bugünkü ben değilim. Eğer böyle olmasaydı gelişme diye bir şey olmazdı. Diyalektiğin anlamı havada kalmaz mı o zaman?”

Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere yazdığı şiirin bilincindedir Ali Yüce. Şiirin, sanatın toplumcu bir işlevinin olması gerektiğini vurgular. İdeolojik tutumun şiiri zedeleyemeyeceği düşüncesindedir. Haklıdır.

¹ Ali Yüce, *Şiirin Dili Yapısı İşlevi*, S. 2-3, Kendi yayını, Antakya 1976, Antakya matbaası.

Çünkü iyi bir şair estetikten ödün vermeden her temayı yazabilir. Çünkü insanî değerlere bağlılık, emredileni yazmak değildir. Ali Yüce, toplumu ve doğayı anlayıp yorumlamanın yeterli olmadığını, bunları değiştirmek gerektiğini de ortaya koyar. Böyle bir şiirin/sanatın birleştirici, örgütleyici olduğunu da imler. Şairin yeni bir gelecek, yeni bir yaşam biçimi önermesi, bu nedenle ortaya bir tasarım koyması gerektiğine açıklık kazandırır. Toplumsal, bireysel ve doğasal çelişkilerin nitelik değiştirerek kesintisiz devam edeceğini; her çözölen çelişki sonrasında yeni çelişkilerin ortaya çıkacağını; kısaca, bu diyalektik oluşumu bildiği için şiirin/sanatın sürekliliğine inanır Ali Yüce. Şiire/sanata duyulan bu inan, her sanatçı için geçerli ve gereklidir. Yoksa şiir, resim, hikâye, roman tutkunu olunamaz. Ali Yüce, o şiir tutkunlarından biridir. Eğer böyle olmasaydı, birçok arkadaşı gibi, daha yolun başında şiiri bırakır, bu denli gövdeleşmezdi.

Ali Yüce, kayabaşı (çoban türküsü), tekerleme ve manilerden, bu halk edebiyatı türlerinin içerdiği olanaklardan sonuna kadar yararlanır şiirlerinde. Halk şiirinin geleneksel sesini tekniğe dönüştürür. Sözcükler ses bakımından çağrıştırdığı diğer sözcükleri peş peşe getirir. Bu sözcüklerin anlam bakımından da birbirlerini desteklemesine özen gösterir. Bu tutumuyla T.S. Eliot'un *Nesnel Bağlılaşık Kuramıyla* da buluşur. Yani duyguların, düşüncelerin, coşkuların nesnel bir karşılığının olmasına dikkat eder. Bu, şiirin gereksindiği dekorun hazırlanmasıdır. Böylece ezilen, her bakımdan yoksul insanın dramını; çelişkiler ve karşıtlıklar içerisindeki durumunu ortaya koyar. İnsanı yaşadığı çevreden, doğadan, coğrafyadan koparmaz. İnsanı mekân, toplumsal ilişkiler ve ekonomik işleyiş içerisinde ortaya koyar. Peş peşe sıralanan sözcükler bir mekân betimlemesi oluşturduğu gibi, bir durumu, olayı, olguyu da somutlaştırır. Bürokrasinin keskin bir eleştirisi olan '*Bürokrasi*' şiirinden aktardığım şu dizeler, sanırım, saptamalarımı doğrular niteliktedir:

*"Büro koltuk masa dolap çekmece
depo dosya toz küf güve örümcek
pul zarf kâğıt zımba toplu iğne*

*daktilo sekreter samanlık Halime
zurna telefon alo efendim köçekçe
şuraya bir imza buyurun Ali Bey
damga mühür parmak izi parafa”*

‘Poliklinik’ adlı şiirinde de aynı yapıya bağlı kalarak hastane koşullarını ironik biçimde ortaya koyar.

*“devlet baba doktor bacı ana
koridor halk kuyruk sabır kavgı
adın ne yaşın kaç neyin var
bir dakikada üç muayene
reçete ilaç roman uy aman
kapı koridor iki hademe bir imam
kısa bir sedye uzun bir ölü
rap rap rap / lap lap lap
kart bir doktor taze bir hemşire
çıkı tak / çık tak / çıkı tak
gözlerinde uçurtma uçur
dudağından sigara yak”²*

¹ Ali Yüce, Boyundan Utan Darağacı, S. 60, Bilgi yayınları, 1976.

² Ali Yüce, Halk Çağı, S. 10, Yazko yayınları, İstanbul 1981.

Aynı disiplini 'Büyük Süreç' şiirinde de sürdürür.

"insan çıplak ilkel ürkek yaban

kaba taş / yontma taş / balta silah

av et kemik deri mamut gergedan

yer tanrı / gök tanrı / ırmak tanrı

yontu resim dans sunak kurban"¹

Sözcüklerin böylesine boncuk gibi dizilmesi modern Türk şiirinde bir ilki oluşturur. Ali Yüce yakaladığı bu biçimi, gerekli gördüğü zamanlar sürekli uygular. Elbette, bütün bütüne bununla da sınırlamaz kendini. Aynı zamanda dizeyi önemseyen, öykülemeye dayanan, imgeye işlerlik kazandıran, sesin anlama dönüşmesini gözetten şiirin de sürdürücüsüdür. Hangi şiirsel yapıyı kurgularsa kurgulasın, bütün amacı içeriğin somutlaşmasını sağlamaktır. Bunda da sonuna kadar başarılı olduğu rahatça söylenebilir. Öte yandan, dikkat edilirse bu şiirlerin kent yaşamını, kentli insanı anlattığı hemen görülebilir. Köyü, köy yaşantısını çağrıştıracak hiçbir sözcük yoktur bu şiirlerde. Enstitülü şairlerin, yazarların, çoğunlukla kendilerini köyle sınırladıkları bilinir. Ali Yüce'nin de zaman zaman kendini köyle sınırladığı olmuştur. Onun 'Aboooov' adlı şiiri, bu bağlamdan tipik örnektir.

"Biz Mürselekli kadınlar

Geceleri tütün dizerik

Acılarımızı dizerik ipe

Karanlığı dizerik abooov

Yüzlerimiz ay tutulur

Yıldız tutulur gözlerimiz

¹ Ali Yüce, Ortadoğu Şiirleri, S. 28, Yazko yayınları, İstanbul 1983.

*Kök sökerik gündüzleri
Geceleri kömür yakarık
Karanlığı yakarık abooov
Ağaçlar ürker geceden
biz ürkmezik abooov*

*Biz Mürselekli kadınlar
Kazma kazarık çüt ürerik
Yorgunluk ekerik toprağa
Gürültüye baka çıka
Bir uçak geçer üstümüzden
Bizi duyamaz abooov*

*Kurumuş kenger çalıları
Karanlığa bata çıka
Dörtnala geçer yanımızdan
Onlar mı rüzgâra binik
Yoksa rüzgâr mı onlara
Seçemezik abooov*

*Sessizliğe bata çıka
Ayışığında biçin biçerik
Yorgunluk biçerik abooov
Ayışığında biçin binerik
Bilmezik abooov”¹*

¹ Ali Yüce, Boyandan utan Darağacı, S. 101-102, Bilgi Yayınları, 1976.

Ali Yüce bu şiirinde köyü, köydeki (kırsal kesimdeki) insanın dünyasını yansıtıyor. Bunu belirgin kılmak, köy gerçeğini kusursuz yansıtmak için sözcüklerin yerel kullanımına başvuruyor: “dizerik, abooov, sökerik, yakarık, ürkmelik, kazarık, çüt (çift), ekerik, biçin, biçerik, çekerik, bilmezik, kenger, binik, seçememiz” Bu sözcükler doğal olarak köyü, köy insanını us’a getirecektir. Sözcüklerin yerel kullanımı (ağız), köyü anlatan yazarların genel olarak işlerlikte tuttıkları bir tutumdur. Bu da, yaşam biçimi değiştiğinde, anlatılan insanlar kalmadığında, yazılan şiirlerin, romanların, hikâyelerin eskimesine, okunmaz olmasına neden oluyor. Bu bağlamda değerlendirildiklerinde, sosyolojik bir kaynak olmanın ötesinde bir önemlerinin kalmadığı görülür. Ali Yüce bunu fark etmiş olacak ki kendini köyle, köy yaşantısıyla sınırladığı çok az şiir yazmıştır. ‘Sevgim Servetimdir’ adlı kitabının ön sözünde “Ben şiirde açıklıktan yanayım. Şiirlerim halk kültüründen mayalandığına göre bu doğaldır elbette. Halk ne söylerse dosdoğru, apaçık söyler.”¹ derken şiir dilinde açık olmaya özen gösterdiğini ortaya koyar; kırsal kesimin sözcükleriyle yetinmez, dilin bütününe yaslandırır şiirini. Bu da çağı anlatmaya, dostluk, sevgi, barış, mutluluk gibi evrensel temaları yazmaya götürür onu. Yaşamın her alanına el atar. Bireysel ve toplumsal açmazlara ışık tutar. Üretim ilişkilerini, her türlü eşitsizliği, sınıfsal çelişkileri belirgin kılar. Kimsenin kimseyi ezmediği, sömürmediği bir gelecek tasarlar ve önerir şiirlerinin içeriğiyle. Halk Çağı adlı kitabında ‘Hiç mi Güzel Görmedik’ şiirinden alıntılarla şu birkaç dize de bile köyle kenti, ezenle ezileni karşı kaşıya getirir ve sınıfsal çelişkilerin yaşamda nasıl yansıdığına açıklık kazandırır. Kente ve köye ilişkin sözcüklerin de bir araya getirilişleriyle verilir bu sınıfsal karşıtlık. Etkileyici bir yergi de vardır bu dizelerde. Ali Yüce’nin politik yergi anlayışının hep işlerlikte tutulmasıdır bu. Şair Eşref’ten Can Yücel’e uzanan yergi, Ali Yüce’nin şiirinin temel özelliklerinden biridir. Örnek:

“Sen oturup kalkarken

Yürürken salına salına

Koynumdaki yaban gülleri

Değer ya birbirine

¹ Ali Yüce , Sevgim Servetimdir, Bilgi Yayınevi, Ocak 1997.

Zonklar bütün davullarda

Gerilmiş teke derileri

Salonları terletir karakış

Üşütür teneke evleri¹

Şiirin bir dil işi olduğunu bildiği için, Türkçeyi bütün genişliğiyle, bütün olanaklarıyla kullanmaya çalışır. Zaman zaman yerel olana eğilmesi de, kenti anlatan birçok şairden daha geniş bir sözcük dağarcığına sahip olmasını sağlamıştır. Şiir ve şiir dili üzerine de düşünür; bir şiir düşüncesi, bir dil bilinci oluşturmaya yönelik ararışlara girer. *Şiirin Dili Yapısı* İşlevi adlı kitabında sözcüklerin 'açık' ve 'gizli' anlamlarından söz ederken, aslında sözcüklerin temel (gerçek) anlamlarına ve şiirde imgeye vurgu yapar. Bir şiirde imgelerin doğru anlamlandırılması gerektiğini belirtir. Bir şiiri anlamlandırmak, imgelerli anlamlandırmak olduğuna vurgu yapar. Bir bakıma kendi imgelerine dikkat çeker, imgesel bir şiir yazdığını da söylemiş olur. Bu konuda kendi şiirine ilişkin yaptığı bu saptama doğrudur. Özgün imgelerin şairidir Ali Yüce. Onun köyle, Türkiye'yle yetinmediğini, dünyayı kucaklamak istediğini söylemek doğru olur. O dünyadan, kuşlardan, insandan, sulardan, güzellikten, eşitlikten yana bir şiirin peşindedir. 'Şiir Tufanı' kitabındaki 'Bertan' şiirinden alınan şu dizelerle bitsin bu yazı:

"Göstermeden

Leonordo da Vinci'ye

Bir çiçek koparıyorum

La Jaconde'un yüzünden

Ekiyorum kızın göğsüne

Yüreğim büyüyor büyüyor

Çoğalıyor gözüm kulağım

Kızı kucaklarken

¹ Ali Yüce, Halk çağı, S. 19, Yazko yayınları, İstanbul 1981.

dünyayı kucaklıyor

Öperken dünyayı öpüyorum”¹

ALİ YÜCE’NİN ALDIĞI ÖDÜLLER

Antalya Şiir Yarışması Birincilik Ödülü, 1956

Arkın Kitabevi Çocuk Edebiyatı Ödül, 1975

Milliyet Roman Ödülü(Mansiyon), 1975

İzmir Tabipler Birliği Şiir Ödülü, 1978

TRT Çocuklar İçin Şarkı Sözü Ödülü, 1978

Nevzat Üstün Şiir Ödülü, 1980

TDK Şiir Ödülü, 1982

İzmir Sanatçılar Derneği Şiir Birincilik Ödülü, 1981

Türk Dil Kurumu Şiir Ödülü, 1982

Yeditepe Şiir Armağanı, 1982

Ömer Faruk Toprak Şiir Ödülü, 1985

Palermo Akdeniz Ülkeleri Uluslararası Altın Madalya Ödülü, 1996

Evrensel Kültür Merkezi Emeğe Saygı Ödülü, 1996

Damar Dergisi Edebiyat emeği Ödülü, 1997

Edebiyatçılar Derneği Altın Madalya Onur Ödülü, 1998

¹ Ali Yüce, Şiir Tufanı, S. 42, Kendi yayını, Ankara 1989.

Ölümün Süt Dişleri'nde Ana Kültü ve Grotesk Öğeler Ahmet Yıldız

Victor Hugo'nun 1827'de yazdığı beş perdelik manzum dramı Cromwell, oyun olarak değil -sahneye konması güç bir oyundu- daha çok "önsöz"üyle ünlüdür.

Victor Hugo, "önsöz"de romantizmin bildirisini yazmıştır; edebiyat tarihinde böyle anılır. Hugo bu ünlü yazısında, insanda kalmış olan hayvansılığın sembolü olan grotesk yanın, insanoğlunun tanrısal yanı olan yüce'liğe karşıt olduğunu, dolayısıyla da sanat eserinin, doğa kurallarına uyararak grotesk'le yüce'yi bir arada bulundurması gerektiğini öne sürüyordu.

"Grotesque" Fransızca bir isim sözcüktür. Sözlükler, "grotesk" sanatı, "tekin olmayan güçlerin, bir araya gelmez gibi görünen şeylerin, mesela

trajikle komiğin, adilikle yüceliğin birleştirilmesi; insanların her bir özelliğinin harmanlanması” olarak tanımlamaktadır. Grotesk kahraman, zıtlıkları bünyesinde barındırır, gülünçtür ama insanoğlunun öte yüzünü göstermek üzere bir canavara dönüşür; özü gerçekte dehşetengizdir.

Klasik edebiyatta, gülünç görünüşlü kimseler, telaffuzlarının gülünçlüğüyle dikkati çeken kelimeler için kullanılırdı. Terimin yeni bir anlam kazanması, romantiklerle birlikte ortaya çıktı ve grotesk olan -yani “gülünç çirkinlik”-, romantik sanatın temel unsurlarından biri durumuna geldi.

Halk Kültüründe Grotesk Öğeler

Ünlü Rus eleştirmen Mihail Bahtin, 20. yüzyıl groteski üzerine yaptığı değerlendirmede, Roma komedi geleneğinin Ortaçağdaki uzantısı olan ve açık havada halka oynanan oyunları (mimus) grotesk olarak değerlendirmiş, kimi varoluşçu eleştirmenleri ise “grotesk gerçekçilik” kavramını ortaya atarak, bu akımla Bertolt Brecht, Thomas Mann, Pablo Neruda’yı birlikte anmışlardır.

“Grotesk gerçekçilik” ve onun çağımızdaki bir açılımı sayılabilecek, “büyülü gerçekçilik” konusunda Köy Enstitülü yazarlar üzerinden kafa yoran yazar Alper Akçam, Ortaçağ metinleri ve halk anlatılarındaki “yarı komik yarı ciddi” atmosferin, Marquez’in ünlü romanı Kırmızı Pazertesi’nin ana izleği olmuştur saptamasını yapmaktadır.

Türkçe Latin harflerine kavuştuktan sonra, yazar ve şairlerimiz halkın konuşma dili olan Türkçeyi kullanmaya, halk kültürünün sanatsal özelliklerini edebiyat dünyamıza, öyküye, romana taşımaya başlamıştır.

Halk kültüründe grotesk öğeler bolca vardır. Orhun Yazıtlarından Dede Korkut’a, Kaşgarlı Mahmud’un derlediği atasözü ve bilmecelelerden Nasrettin Hoca fıkralarına kadar bu öğe Türk kültür yaşamının neredeyse ana eksenini oluşturmuştur.

Alper Akçam’a göre, halk kültürünün “grotesk” öğelerinin “yazınsal alan”da yaşam bulmasını asıl sağlayan yazarlar “Köy Enstitüsü çıkışlı” yazarlar olmuştur.

“Köy Enstitülü yazarlarla birlikte Anadolu halk kültürüne ait, çoğul gerçeklikçi, gülmecenin önde tutulduğu bir bakış açısıyla yaklaşım tarzı kültürel üstyapıya taşımacak, dilde ve düşüncede halk kültürünün bir tür yeniden doğuşa uğratılmasına dayanan yenilikler yeşerecektir.” saptamasında bulunan Akçam, *“Köy Enstitüsü kökenli yazarların yazınsallıklarının ana damarını oluşturan halk kültürüne ait nitelik, ne yazıktır ki, yazın araştırmacılarımız ve eleştiri ortamımız tarafından hemen hiç algılanamamıştır. Seçkinci, derebeyci anlayışı yansıtan bir aydın kesimi, edebiyatımızda halk kültürü öğelerini taşıyan yapıtları ‘Köy Romani’ yaftası ile karalayıp dışlamış ve türün kanon diyebileceğimiz genel anlayış içinde gözden düşmesinde önemli bir rol oynamışlardır.”* demektedir.

Köy Enstitülü yazarlarımızın, insanla hayvan ve doğa arasındaki ayrımları silikleştiren biçimleri, “grotesk” öğeleri modern edebiyatta başarıyla kullanmanın tekil örneklerini oluşturmaktadır. Öyle ki, Nabizade Nâzım’ın ilk “gerçekçi köy romanı” kabul edilen Karabibik’inden Yakup Kadri’nin Yaban’ına alışıldık türün dışında, hümanizmayla natüralizmin at başı gittiği başka türlü bir zengin dünyayla karşı karşıyayız.

Alper Akçam’a göre, Köy Enstitüsü çıkışlı yazarlardan Talip Apaydın, Dursun Akçam, Fakir Baykurt, Başaran, Ümit Kaftancıoğlu gibi yazarların ve şairlerin halka ait duygu dünyasına kolayca uzanabilmeleri ile “yazınsal alanın imgelem kurulumunda bir devrim” yaşanmıştır.

Osman Şahin ve Gerçekçilik Yanılsaması

Mersin’in Toroslar ilçesine bağlı Arslanköy’de 1940 yılında bir Türkmen obasında doğan Osman Şahin, tam anlamıyla halk kültürünün bir çocuğu olarak büyümüştür. Osman Şahin’in müthiş gözlem gücüne beş duyu organının özel yeteneklerinin eklenmesi, Türk edebiyatına bir büyük yazarın katılmasına yetmiştir.

Ne var ki Osman Şahin’i Osman Şahin yapan Köy Enstitüsü’nü kazanması ve burada okuma olanağı bulmasıdır. (Kardeşleri ya da köyündeki

yaşıtları gibi Toroslar'a saplanıp yok olabilirdi de.) Böylece doğaya çoğu yazara nasip olmayan yakınlığa ve binlerce yıllık Türk halk kültürünün imbiğinden geçmiş bir ailede çocukluğu geçirmiş olmanın şansına modern Türkiye'nin yaşadığı tüm tarihsel toplumsal süreçlerin bir yazar için bulunmaz nimet olaylarının göbeğinde bulunarak tanıklık etmeyi de ekleyince, yazar Osman Şahin kozmogonisini anlamaya giriş yapabiliriz.

Osman Şahin bu zenginliğin ayırımındadır. Çocukluk ve ilk gençlik yıllarını anlattığı son romanı Ölümün Süt Dişleri'nin girişinde Fernando Pessoa'dan aldığı, "Bir insanın gerçek boyu görüp yaşadıkları kadardır" değerlendirmesi bunu kanıtlamaktadır. Bir yazarın yazar olabilmesi için çok okuması, yani kendinden önceki -yerli/yabancı- edebiyatı soğurmuş olması ve yazma yeteneği, olmazsa olmazlardır. Ancak yeterli değildir; buna zengin bir yaşam deneyimini de eklemek gerekir. Büyük yazar ve şairler "çekmeli", "yaşamalı"dır! Çoğu yazar ve şair başarılı bir yaratıcı olmak için, çok büyük acılara neden olması ve ruhsal ve fiziksel olarak öldürücü/yıpratıcı bir yol olmasına karşın böyle bir yaşamı -bilinçli ya da bilinçsiz- yeğlemişlerdir. Osman Şahin, böyle bir yaşamı "doğal" olarak yaşamıştır; bu açıdan Türkiyemiz -hakkını vermek gerekir ki- yazar ve şairlerimiz için eşsiz olanaklar sunmaktadır! Şair ve yazarlar konu bulmakta zorlanmasınlar diye acı çekiyor ve ölüyoruz belki de!

"Tanrılar istemişler de dokumuşlar yıkımı insanlara, gelecek kuşaklara destan konusu olsun diye!" (Odysseia, s. 579-580)

Osman Şahin'e, yaşadığı dönemin egemen ideolojik süreçlerine bakarak "gerçekçi" (realist) hatta "toplumcu gerçekçi" bir yazar denebilir.

"Hakikati başaşağı çevirirsek, kendi başımızın da durması gereken yerde durmadığını ayırsamayız genellikle." diyen Nietzsche'yi enstitü kütüphanesinde "Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi"nden mutlaka okumuştur. (Karışık Kanılar ve Özdeyişler, s. 96)

Bilindiği gibi gerçekçilik (realizm) bir estetik ve edebi kavram olarak 19. yüzyıl ortalarında Fransa'da ortaya çıkmıştır. Nasıl ki romantizm klasisme bir başkaldırı olarak doğmuşsa gerçekçilik de, hem klasisizme hem de romantizme bir başkaldırıdır. Gerçekçilerin amacı, günlük yaşamın önyargısız, bilimsel bir tutumla incelenmesi ve edebi eserlerin bir bilim

adamının klinik bulgularına benzer nesnel bir bakış açısıyla ortaya konmasıdır. Gerçekçilik burjuvazinin kendisini var ettiği, yasallaştırdığı bir akım olarak değerlendirilir.

Gustave Flaubert, Emile Zola, Honore de Balzac, Stendhal, Rusya'da Lev Tolstoy, İvan Sergeyeviç Turgenyev, Dostoyevski, İngiltere'de Charles Dickens ve Anthony Trollope, Amerika'da Theodore Dreiser, Ernest Hemingway, John Steinbeck, İrlanda'da James Joyce önemli temsilcileridir. Gerçekçilik, 20. yüzyıl romanının gelişimini de önemli ölçüde etkilemiştir.

Osman Şahin'de bu anlamda analitik denebilecek müthiş bir gözlem gücü vardır. Örneğin aşağıdaki gözleme dayalı betimlemeler ancak her çağda kalıcı, büyük yazarların özelliklerindendir.

"Gölün cam gibi parlak, temiz yüzünde en küçük bir kırılma, dalgalanma, akışma olmazdı. Derken bir kırlangıç belirirdi havada. Yumuşacık sessiz uçuşuyla göle dalar, gölün yüzünden bir damla su alıp gidince koca gölün yüzü hafifçe kırışır, göl uykusundan uyanırdı böylece." (s. 21)

"Sığırlar, özellikle sabahları açlıktan çıkmışlar gibi otlarlar, önlerinde yayılacak ot kalmayınca, ormana doğru yürürlerdi. Firuze mavisî gökyüzünün altında koyu yeşil ormanlar, sedir ağaçları öylesine yükselmişlerdi ki dallar birbirine tutunarak büyümüşlerdi sanki. Çok geniş bir alanı kaplayan dalların üstleri, sakızı terlemiş, çiğit yeşili kozalaklarla doluydu." (s. 22)

Sosyalist ülkelerin uygulamalarının olumlu yanlarını, kapitalist ülkelerin olumsuz yanlarını öne çıkaran "Toplumcu Gerçekçilik" akımı ise ancak bir yönüyle söz etmeye değerdir Osman Şahin'de. Osman Şahin'de aslanan, romantik gerçekçiliktir. Romantizm, klasizme başkaldırırken burjuvaziye de teslim olmamış, arada, deyim yerindeyse devrimci bağımsız bir akımdır. Osman Şahin, grotesk öğeleri yapıtlarında bolca kullanan bir "gerçekçi" olarak, "Romantik Gerçekçi" akımı değerlendirmesi içinde tanımlanabilir.

Bu nedenle, Osman Şahin'in kahramanları dünyaya kendi evrenlerinden bakarlar. Tıpkı Mihail Bahtin'in Dostoyevski için yazdıkları gibi:

“Dostoyevski için önemli olan kahramanının dünyada nasıl görüldüğü değil, dünyanın kahramanına nasıl görüldüğü ve kahramanının kendisine nasıl görüldüğüdür. Yani kahramanın kendisiyle ilgili bilinci romanın düzenleyici ilkesi haline gelir. Kahramanın her şeyi yutan bilincinin yanına yazarın yerleştirebileceği yalnızca tek bir nesnel dünya vardır: kahramanla eşit haklara sahip başka bilinçlerin dünyası.” (Dostoyevski Poetikasının Sorunları, s. 97-100)

Dünyamızda her şeyin insan açısından “güzel” olmadığını, güzelin yanında çirkinin, kibarın yanında biçimsizin, yücenin arka yüzünde acayipliğin bulunduğunu, iyinin kötüyü, ışığın karanlıkla birlikte olduğunu, gerçek sanatçılar, yapıtlarına mutlaka yansıtırlar.

Ölümün Süt Dişleri ve “Ana”

Osman Şahin’in Ölümün Süt Dişleri adlı otobiyografik romanı kırsal alanın romantik doğa betimlemelerinden kapitalizmin sistem ilişkilerine dek uzanan, ama merkezine insanın dünyaya bakışını koyarak gerçeğe ulaşan bir roman. Yapıt, bölüm başlıklarına bakarak bir anı/roman ya da küçük öykülerden oluşan bir toplam olarak değerlendirilebilir. Ne var ki bizce, özellikle insanın nefesini kesen son bölümüyle en son sayfaya bıraktığı merak duygusuyla kurgusal olarak da zekice kotarılmış başarılı bir romandır. Çünkü -Hugo’nun dediği gibi- çağdaş şiirde her şey drama ulaşır! Victor Hugo *“Yeryüzünde her zaman aynı toplum bulunmadı. İnsan türü, bizlerden biri gibi kendi bütünü içinde büyüdü, gelişti ve olgunlaştı. Çocuktı, adam oldu, şimdi de onun zorunlu yaşlılığına tanık oluyoruz.”* diye yazarken sanki Ölümün Süt Dişleri’ndeki kahramandan söz etmektedir.

Osman Şahin’i yakından tanıyanlar, onunla konuşanlar anlatacaklarına zaman yetiştiremeyeceğinden kaygılı sonsuz konuşkan, yaşam iştahlı bir insanla birlikte olduklarını görürler. Anlattığı akıl almaz öykücüklerle başından geçenleri yazmayı unutmamak için sanki sözlü ders çalışmaktadır. Osman Şahin’de yaşamak, ölümlü, sıradan insanlardaki gibi rahat, geniş zamanlı değildir. O yaşadıklarını yazmak için yaşamaktadır; boşa geçirecek zamanı yoktur; yaşadıklarını diğer

insanlara anlatmakla görevlendirilmiştir. Edebiyat da zaten insanın öyküsünü insana anlatma işi değil midir?

Doğum

Osman Şahin romana anası Şakire'nin görüntüsüyle başlar. Osman Şahin'in yapıtlarında ana imgesi kutsaldır ve Dede Korkut'daki "oğul"ların "ana"larıyla ilişkileri gibi destansı/grotesk neredeyse marazi bir ilişkidir.

"Kalçaların genişti; en çok çalışan yerin orasıydı çünkü; on üç kez göbek bağlarımız kesilmiş on üç kez yer açmıştın kalçalarının dibinde bize. Bu yüzden evimiz bir çocuk baskınıydı, memelerin soframızdı. Ve yalınayak izlerimizden tanırdın bizleri. Kıl keçeden beşikler örer, 'yaşam ağacı' figürler işlerdin üzerine. Çiçekli fistanlar giyer nohut iriliğinde, açık yeşil tokalarla süslerdin çemberin çevresini." (Ölümün Süt Dişleri, s.7)

Ana Şakire'nin oğul Osman Şahin'e söyledikleri:

"Alaman harbi vardı. Karlar yeni erimeye başlamıştı. Dağlar ala paraydı. Karnım yüklüydü sana. Ağılda davar sağarken suyun boşanıverdi. Koyun ağılında, parlak, bulutsuz bir göğe doğdun sen oğul. Bulutsuz, açık göğe doğanların yazgılarının güçlü olacağına inanılırdı. Oğlan olduğun için gözüne kartal tüyü ile kara sürme çektiler. Kız olsaydın, güvercin tüyü ile sürme çekeceklerdi gözüne." (Ölümün Süt Dişleri, s. 8)

Dede Korkut'da Burla Hatun'un "oğul"una söyledikleri:

"(...) Oğul oğul ey oğul

Tokuz ay tar karnumda götürdüğüm oğul

On ay diyende dünyaya getirdüğüm oğul

Tolması altun bışikde beledüğüm oğul."

(Dede Korkut Kitabı, s. 106)

Osman Şahin, Kolları Bağlı Doğan'da kitaba adını veren hikâyeyi de anasından almıştır. Bu kitabın ismini ölüm döşeğindeki anası koymuştur dersek yeridir. 12 Eylül sonrası Toroslardaki köyünde yaşayan yaşlı

Türkmen anasını görmeye gittiğinde hapiste yatan küçük kardeşinin haberi üzerine ana Şakire, *“Siz bilmezsiniz oğul. Sizin büyük dedeniz kuşçuydu. Çok iri doğan kuşları besler büyütürdü...”* diye başlayan anlatımıyla kitaba adından başlayarak her satırında ağırlığını koyar.

Müthiş grotesk öğeler içeren, Kleist’in dünyasından, Don Kişot’un dünyasından bir parçayı andıran Darağacı Avı öyküsünde, Miran’ın, babasıyla amcasını öldüren, sevdiği kızı alan, bu yüzden düşman bellediği Hamey’i bir dere yatağında pusuya düşürüp vurması ve onu bir ağaca bacağından asıp kokana, çürüyene dek başında bekleyişini anlatır. Ne var ki herkes bu olaya karşı gelir. Anası da gelir; azık getirir; ama oğluna kızar.

Osman Şahin’in Kara Hapa, Sultan Ana ve Ümmülü Ana adlı üç anlatıcı kadını anlattığı Bey Analar adlı öyküsünde de “ana” figürü başa oturur.

Kırsal dünyanın baş kişileri analardır. Osman Şahin’in yapıtlarında hayvanların bile anası bir Türk kültü olarak değerlidir, kutsaldır.

Çocukluk

“Ne yapayım ki yeterince emziremedim seni. İkiz kardeşlerine hamile kalmıştım, sütüm kesildi. Boz düştün zayıf düştün. (...) Üşümelerin, açlıkların sürdüğü, oklavayı yaladığımız yıllar. Ve en çok duyduğumuz çan sesi. Hep bu üç ses yönetirdi bizi oğul. Ormanda kaybolmayasın diye küçücük oğlak çanı takıvermiştik boynuna. (...) Üç yaşına basınca aklımız kesti yaşayacağına... Ve sonra beslemeye başladık seni.” (Ölümün Süt Dişleri, s. 8-9)

Kahramanımızın başına daha doğarken, çocukluğunda inanılmaz, akıl almaz olaylar gelmektedir. Yaşamayı, yaşayacağına inanılmasıyla ancak karar altına alınmıştır! Ne var ki beş yaşında yılanın üzerine basar ve yılan ayağının altını ısırır. Anasına göre, *“Yılanın üstüne basmışsın, kimse kimseyi üstüne bastırmaz. O da mecburen ayağının tabanından ısırmış”*tır. Anası ısırılan yeri kızgın demirle dağlar, sütle yıkar, süt içirir. *“Kır sakallı, erik gözlü, bol sütlü”* ayağı kırık bir keçinin kıl çadırı bağlanması kahramanımızı yaşatacak sütün kaynağını oluşturur.

Yapıtta grotesk öğelerden en önemlisi yer sofrasının çevresine yaş sıralamasına göre oturan kardeşlerin tek kaşığı iki kişi olarak sırayla kullanmasıdır. Gülünç gelen bu durum büyük bir ciddiyetle yaşanır ve anlatılır.

Gölpınar çobanlığı, kitapta en önemli bölümlerden birini oluşturuyor. 1950 Nisanında İlkokulu bitiren Şahin'e babasının biçtiği görev on kilometre yukarıda yüksek dağların ormanların ardındaki yörük yurdu Gölpınar'da sığır çobanlığıdır. Doğanın ortasında yapayalnız bir çocuk, kaldığı mağara, ayakkabısız ayakları, yağmur çamur, bitlenmesi, bitlerden kendi başına kurtulması, kırbekçisi Ağzıkör Amca'nın ölümü, Sarıöküzün arkadaşı yoldaşı Karaöküz'e ağlaması gibi inanılmaz olaylar Osman Şahin edebiyatında derinliği oluşturur.

Yaşar Kemal gibi kutsal dağlar, kutsal hayvanlar, kutsal bitkiler yoktur Osman Şahin'de. Bir kızılderili mezarlığı gibidir doğa çoğu kez. (Sonuncu İz adlı öyküsünü burada anmadan geçemeyeceğim!) Doğun ve ölüm, acı ve sevinç birliktedir; grotesktir!

Dicle Köy Enstitüsü

Dağda tam da bitlenmenin umutsuzluğun tam ortasında kardeşi Ejder Mersin'e Köy Enstitüsü sınavına gireceğini müjdeler. Sınava gidişi de inanılmaz olaylarla doludur. Sınavı kazanır ancak bu kez okulda yer yoktur. Trenle Dicle Köy Enstitüsü'ne gönderilir. Enstitü yılları başlı başına olaylarla doludur. Tatilde köye, anasına hediye götürmek için sakladığı sabunların herkesin gözü önünde yakalanması herhalde Osman Şahin'i tanıyanların da iyi bildiği efsane olmuş bir olaydır; çünkü yazmadan önce sayısız kez anlatmıştır!

Köye tatile dönen, kaderi, geleceği, köydeki kardeşlerinden, kız kardeşlerinden artık ayrılmış, başka bir dünyanın çocuğu olmuş Şahin, dönüşünde yaşadıklarını romanın son bölümünü oluşturan "Ölümün Süt Dişleri"nde çarpıcı bir biçimde anlatır.

Bu bölüme biz değinmiyoruz. Ölümün Süt Dişlerini okumak isteyen okurun kendisinin öğrenmesini istiyoruz.

Büyük sanat yapıtları ancak doğadan, maddi gerçekten ve kendisi de bir gerçek ve bir doğa olayı olan esinden yaratılırlar. Osman Şahin en büyük yaratıcılarımızdandır.

Kaynaklar

Ölümün Süt Dışları, Osman Şahin, Kırmızıkedî yayınları İstanbul 2012

Darağacı Açı, Osman Şahin, Can yayınları, İstanbul 2010

Kolları Bağlı Doğan, Osman Şahin, Can yayınları, İstanbul 2010

Sonuncu İz, Osman Şahin, Can yayınları, İstanbul 2007

Dostoyevski Poetikasının Sorunları, Mihail Bahtin, Metis yayıncılık, İstanbul 2004

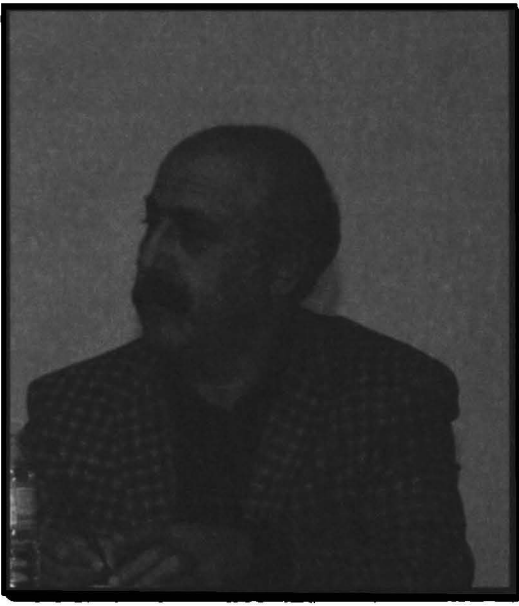
Odysseia, Can yayınları, çevirenler: Azra Erhat - A. Kadir, İstanbul 2013

Karışık Kanılar ve Özdeyişler (İnsanca Pek İnsanca), Friedrich Nietzsche, Türkiye İş Bankası yayınları, çeviren: Mustafa Tüzel, İstanbul 2013

Dede Korkut Kitabı-1, Muharrem Ergin, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011

“Victor Hugo’nun Romantizm Akımı’nı Cromwell Piyesinin Ön Sözünden Bildirmesi”, Tengiz Yavuz, <http://www.tilahan.net/>

<http://www.alperakcam.com/yozdavar.pdf>

Yusuf Ziya Bahadın: Işıklı İnsanın Romancısı

Müslüm Kabadayı

29-30 Kasım 2014'te İzmir Foça'da düzenlenen "Köy Enstitülerinden Doğan Edebiyat" konulu çalıştayda sunmak üzere hazırladığım bu metnin girişinde, eğitim tarihimizin en önemli ve özgün kurumu olan Köy Enstitülerinin işlevine ve bugünle gelecekte bu deneyimden nasıl yararlanılabileceğine dair özlü bir değerlendirme yapmak istiyorum.

Kapitalizmin "karma ekonomi" uygulamasını tercih eden Türkiye'de, %80'ininden çoğu köylerde yaşayan bir toplumun gelişimi için köylünün eğitimini başa yazan "kalkınmacı model" in özgün bir uygulaması olan Köy Enstitüleri, birçok yönüyle bugüne kadar incelenmiş, değerlendirilmiş ve tartışılmıştır. Buradan mezun öğretmen/yazar-şairlerin ortaya koydukları yapıtların içerik ve biçim özellikleri bakımından da çokça tartışma ve değerlendirmeler yapılmıştır. "Köy Enstitülü yazarlar köy

romanı yazmanın, tekrara düşmenin ötesine geçemediler.” biçiminde özetlenebilecek eleştirinin haksızlığını, hatta yanlışlığını, özellikle sosyalist pratikleriyle de ortaya koyan Hasan Kıyafet ve Yusuf Ziya Bahadın- lı’yı örneklemek yeterlidir, diye düşünüyorum. Özellikle bu iki yazarımı- zın çalıştayda ele alınacak 15 kişi arasında yer almasını önemsiyorum. Çünkü, bu iki yazar, Köy Enstitüleri’nin sermaye sınıfı ve onun kalem- şorları tarafından hedef alınmasını, bu kurumdan mezun olanların bir bölümünün sosyalizme yönelmelerinin yarattığı “tehlike”yle açıklamak- tadırlar. Özellikle öykü ve romanda sınıfsal çelişkilerle çatışmaları ortaya koyan yapıtların Köy Enstitüsü mezunu yazarlarca üretilmesinden, bu yapıtların 1950 ve 1960’lı yıllarda toplumda yankı bulmasından ürktükle- rinin altını çizmektedirler.

Bugün ve gelecekte, sadece bir övünç kaynağı ya da tekrar eden yaklaşımla Köy Enstitülerini ve buradan doğan edebiyatı ele almanın yersiz, yetersiz olduğu ortadadır. Yanıtı aranması gereken soru şudur: Eşit ve özgür bir toplumun yaşayacağı Türkiye’nin eğitim sisteminin temel özel- likleri nedir? Zengin bir kültür atmosferinin geliştiği kent toplumu başta olmak üzere kapitalizmin yarattığı kent-kır çelişkisini aşan edebiyat nasıl yaratılmalıdır? İşte bu sorulara kendi çapında yanıt arayan bir eğitimci ve özellikle de yazar olarak Yusuf Ziya Bahadın- lı’nın romanlarını değerlen- dirmek istedim.

Edebiyat, insanın bin bir halini anlatma sanatıdır; edebi okur ise, anlatı- lanı anlama çabasını, dış dünyada anlamlandırma mücadelesiyle bütün- leştirendir.

Yusuf Ziya Bahadın- lı, edebiyatı anlatma sanatının ötesine taşıyan, okur- da yeni bir dünya yaratma ve yaşatma istenci, sevinci yaratan bir yazar- dır. Bunu özellikle “Lidya Gözleri Yaprak Yeşili” romanında, tarih bilin- ciyle verir. Romanın kahramanları Gülveli, Eren sözcükleriyle Anado- lu’ya Türk-Türkmen topluluklarının kattığı ortaklaşmacı yaşam anlayışı- nın felsefi çağrışımlarını verirken, Luvi-Lidya sözcükleriyle komün ya- şam deneyimlerinin Anadolu’daki tarihi köklerinin filizlenmesine ışık tutar. “Aşk” yoluna ortaklaşmacı paylaşıma dayanan incelikli yaşam or- tamını terk eden Sabii karakteriyle de, hem akan suyu kutsayan Sabiileri çağrıştırmakta hem de iç yangınıyla kavrulup gidenleri betimlemektedir.

Onun romanla vermeye çalıştığı komün yaşamının kökleri var Anadolu'da, dolayısıyla kurgu düzleminden çıkıp tarihsel vurgu noktasında, Çorum Alacahöyük'teki kazı ve araştırmalardan çıkan aşağıdaki genişçe sayılabilecek bilgiyi paylaştıktan sonra doğrudan eserlerin incelemesine geçmekte yarar görüyorum. Böylece gerçekçi bir yazar olarak Yusuf Ziya Bahadınlı'nın tarih ve toplum bilincinin temellerinin olduğunu ortaya koymuş oluruz.

"Günümüzden yaklaşık 9 bin yıl öncesine tarihlenen Çatalhöyük, Anadolu'da yerleşik hayata geçilen ilk yerleşim birimlerinden biridir. Yapılan çalışmalar sonucunda Neolitik Dönem'e tarihlendirilen ve 8 bin kişinin yaşadığı bu yerleşimde eşitlik ilkesine dayalı bir toplumsal düzenin olduğu anlaşılmıştır.

Çatalhöyük'ün önemli ve popüler olmasının nedenlerini 9 bin yıllık olması ve çok büyük bir alanı kaplaması şeklinde sıralayan, Kazı Başkanı Stanford Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Ian Hodder, 'Yerleşik hayatın hep Ortadoğu'da, Irak'ta, Mezopotamya'da, Suriye'de var olduğu düşünülüyordu. Kazılarla, Orta Anadolu'da çiftçiliğin, yerleşik hayatın olduğu görüldü" dedi. Dönemin en kalabalık yerleşmelerinden biri olan Çatalhöyük'te iç içe ve paylaşımcı yaşam tarzı söz konusudur. Arkeolojik açıdan buranın son derece önemli bir yerleşme olduğuna dikkat çeken Hodder, konuşmasına şöyle devam etti:

'Özellikle Ortadoğu'daki diğer yerleşim birimlerinde belli bir büyüklüğe ulaştıktan sonra merkezileşmiş bir yönetim ve hiyerarşi ortaya çıkarken, Çatalhöyük'te insanların eşitlik ilkesiyle yaşamaları bölgedeki diğer yerleşim birimlerinden ayrışmasına neden oluyor. 8 bin kişilik toplulukta genelde bir liderin, bir hükümetin olması ve bir hiyerarşi beklenir. Çatalhöyük'te herhangi bir lider, herhangi bir hükümet, idari bina yok; kadın ve erkekler eşit. Çatalhöyük'ün ilk kasabalardan, ilk yerleşim yerlerinden biri olduğunu söyleyebiliriz. İnsanlar, Büyük topluluklar halinde nasıl yaşanırlar? sorununu çözmüşler.'

Hodder, Çatalhöyük'teki geçim ekonomisi ve sosyal örgütlenme hakkındaki önemli verilere sahip olduklarından da söz etti: 'Kullandığımız modern bilimsel tekniklerle erkek ve kadınların çok benzer şeyler yediğini,

çok benzer yaşamlar sürdürdüğünü, benzer işlerde çalıştığını, hem erkeğe hem de kadına aynı sosyal statünün verildiğini gördük. Kadın - erkek arasında insanların düşündüğünden çok daha eşit bir yaklaşım olduğunu öğrendik. Ayrıca evlerin içerisinde, yerin altına gömülen insanların biyolojik olarak birbirleriyle akraba ve aynı aileden olmadığını gördük. Bir aile olarak yaşamışlar ama biyolojik olarak ebeveynleri aynı değil. Dolayısıyla Çatalhöyük'te doğduğunuzda biyolojik anne-babanızla yaşamıyorsunuz, başka insanlarla yaşıyorsunuz.'

Yerleşmedeki duvar resimleri, heykelcikler ve gömü gelenekleri incelendiğinde, bunların birbirleriyle ilişkili olduğunu söyleyen Hodder, 'Sanat eserlerinin, ölümlerle iletişime geçmek ya da o ölümleri korumak niyetiyle yapıldığını düşünüyoruz. Çatalhöyük'ü ziyaret ettiğinizde, o evlere gittiğinizde hem insanları hem de insanlara ait parçaları da görebiliyorsunuz. İnsanlar beraberinde parçaları da saklamış, bir şekilde atalarınız hâlâ sizinle yaşıyormuş izlenimini veriliyor' şeklinde açıklamalarda bulundu. Sanat eserleri açısından zengin olan yerleşmedeki tüm evlerin içinde duvar resimlerinin olması, yerleşmenin dikkat çekici özelliklerinden biridir. Eserlerin iyi korunmuş olması detaylı analizlerin yapılabilmesine olanak sağlamış, bazı evlerde 450 kata kadar ulaşan sıvalardan yüz yıl boyunca insanların günlük hayatlarında neler yaptıkları net ve detaylı olarak anlaşılabilmiştir."¹

Bu yazımızda; öykü, roman, anı, gezi, araştırma-inceleme, sözlük olarak onlarca kitaba imza atan Yusuf Ziya Bahadınlı'nın, toplumsallık ve karakter yaratma yönüyle romanları üzerinde durmak istiyorum. Bunu yaparken, diğer yapıtlarıyla ilişkilendirilmesi gereken noktalara da değinmekte yarar görüyorum.

Yazarın yayınlanmış altı romanı bulunmaktadır: Güllüceli Kâzım (1965), Güllüceyi Sel Aldı (1972), Gemileri Yakmak (1977), Açılın Kapılar (1989), Devekuşu Rosa (1992), Lidya Gözleri Yaprak Yeşili (1996). Araştırma-inceleme üzerinden kaleme aldığı ve Antep'te toplumsal mücadelede politik kişiliğiyle etkin olan Reşit Güçkıran'ın (Kürt Reşit) "Memo"

¹"Çatalhöyük'te insanlar eşitlik ilkesiyle yaşamış", www.ilerihaber.org, 25.09.2014

olarak biyografik romanı diyebileceğimiz “Gemileri Yakmak” dışındaki yapıtlarında, yazarın yaşamından doğrudan izler bulmak mümkündür.

Romanlarda Konu-Mekân İlişkisi

Şairin hayatının şiire içkinliği gibi yazarların yaşadıkları olaylar, mekânlar, ortamlar ve kişilikler de öykü ve romanlara dahildir. Bu açıdan bakıldığında Yusuf Ziya Bahadınlı’nın “Çalışkan” olan soyadını değiştirerek, doğup büyüdüğü Yozgat’ın Sorgun ilçesine bağlı Bahadın köyünün adını kullanacak kadar özümsemiştiği bir coğrafyanın, onun yapıtlarında derin izler taşıdığına tanık olmaktayız. Bu gerçeği, onun yapıtları üzerine incelemeler yapan B. Sadık Albayrak şöyle özetlemektedir: “Yusuf Ziya, toprağın çocuğudur. Köyde doğayla haşır neşir ve mücadele içinde geçen çocukluğunun, eserlerinde belirgin bir etkisi vardır.”¹¹

İlk iki öykü kitabı olan “İtin Olayım Ağam” ve “Haçça Büyüdü Hatis Oldu”da bu köy ortamının biçimlendirdiği insan ilişkileri işlenmiştir. Yine romanlarında çocukluk ve ilk gençlik döneminin derin izlerinin yer aldığı bu coğrafya öne çıkar. Onun ilk romanı olan “Güllüceli Kâzım”, öğretmen olarak çalışmaya gittiği köylerden Alevî olduğu için kovulan Kâzım’ın anlatmasıyla, o dönemde yazılan köy romanlarından ayrılır. Yazarın, bu seçimden hareketle Türkiye siyasetine ayna tuttuğu da görülmür. “Lidya Gözleri Yaprak Yeşili” romanında iki mekân öne çıkar. Kömün yaşamın biçimlendiği Morbenek köyü merkezde yer alırken, yazarın “il” ya da “Egeşehri” olarak kodladığı ikinci mekân ise, aşk sürgünü-nün zorunlu yaşam alanıdır.

Konu-mekân ilişkisi kadar, mekânın orada yaşayan kişinin karakterine etkisi konusunda çarpıcı bir ilişkiyi “Lidya Gözleri Yaprak Yeşili” romanında şöyle anlatır yazar:

“... köpeklerin havlamasına hayret ederek Gülveli’nin evine soluk soluğa girdim. Evdeki bir tehlikeden kaçıp yine kendi evinin bir köşesine saklanan çocuklar gibiydim. Ve anladım ki kendi olabilen, rahat düşünülen, geçmiş

¹¹ B. Sadık Albayrak, “Karanlıkta Seheri Görenler”, Yusuf Ziya Bahadınlı Üstüne Kırk-bir Yazar Kırkbir Yorum, s.77

yaşatan, geleceğine ışık tutan yer burasıydı. İşte büyükbabamın bahçesi; o burada düşünmüş, burada bulmuştu.”¹

Bahçenin, hem doğayla iç içe yaşayanlar hem de kentlerin beton yığınlarına hapsolanlar için “soluklanma” yeri olduğu kadar özgür düşünme ve paylaşma alanı olduğu bir gerçektir. Bu gerçeğin; “Devekuşu Rosa” romanında Gül ile Metin’in arkadaşlarıyla hayata dair konuşmalar yaptıkları, hatta tartıştıkları bir mekân olarak bahçenin seçilmesiyle de kendini gösterdiğini söyleyebiliriz.

Yusuf Ziya Bahadınlı’nın diğer öykü ve romanlarında öne çıkan mekân ise Avrupa’dır, özellikle Almanya’dır. Yazarın Almanya’da bulunduğu yıllarda yazdığı iki öykü kitabı “Geçeneğin Karanlığında” ve “Titanik’te Dans”la “Açılın Kapılar” ve “Devekuşu Rosa” romanları, konularını Almanya’dan almaktadır. On yılı aşkın, sürekli ve sürgün olarak yaşamak zorunda kaldığı Almanya’daki Türkiyelilerin toplumsal yaşamlarını, kültür çatışmalarını, uygarlık sorunlarını bu öykü ve romanlarında işler. Mekânın ayrıntılı betimlenmediği ve yazarın uzun süre kaldığı Berlin’in öne çıktığı bu öykü ve romanlarda kişiler, olayların akışında nitelikleri belirginleşen ya da olayları belirleyen kahramanlar olarak verilir.

Tema-Olay-Karakter Diyalektiği

Yusuf Ziya Bahadınlı’nın romanlarında politika ağır basan temadır. Yazarın yaşamında politikanın belirleyici olduğu, uzun yıllar partili mücadele verdiği düşünüldüğünde, romanlarında bu temanın ağır basması gayet doğaldır.

“Güllüceyi Sel Aldı”da, kasabanın ilçe olmasıyla ilgili yapılan seçim faaliyetleri işlenir. Bu süreçte kasabanın kaderini belirleyen yerel güçlerin burjuva partileri ve politikacılarıyla çevirdikleri dümenler verilir. Örneğin, Memiş Kâhya ve Bakkal Sadık Güllüce’nin ilçe olmasını istememişlerdir. Bakkal Sadık, Güllüce’nin ilçe olması durumunda bakkalına mahkûm ettiği köylülerin başka yerlerden alışveriş yapacağını düşünür. Muhtar Memiş Kâhya ise, Güllüce’deki konumunu yitirmek istememek-

¹ Yusuf Ziya Bahadınlı, Lidya Gözleri Yaprak Yeşili, Morbenek Yayınları, s.74

tedir. Köylüleri ikna edemeyince Bakkal Sadık ve Memiş Kâhya, ilçe kararı çıkar çıkmaz Belediye Başkanlığına aday olup seçim çalışmalarına başlarlar.

1968'de seçimin yapıldığı dikkate alındığında, o zamanlar ülkede Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) rüzgârının estiği görülür. Gerek parlamentoda yazarın da içinde bulunduğu TİP grubunun güçlü muhalefeti, gerekse sendikalar, dernekler başta olmak üzere kamuoyunda sosyalistlerin güçlenmeye başlamasına koşut olarak Güllüce'de de parti etkilidir. Romanda TİP, "Bizim Parti" adıyla geçer. İşte bu koşullarda Memiş Kâhya, çıkarı için her partiden aday olabilecek bir tip olduğundan Bizim Parti'nin gücünü düşünür ve aday olmak için çalışır. Etrafındaki yandaşlarıyla kurduğu diyalogda geçenlerden şu bölüm, kurnazlıkta ne denli hünerli olduklarını göstermektedir:

" 'Bizim Parti'den konalım' dedi Hüseyin.

Duran atıldı: 'Konalım, iyi amma Ali Bizim Parti'den biliyorsunuz, Ali bu partinin köyde başkanı. Ankara'dan öğrenciler gelir, onu bulur. Ankara'dan, İstanbul'dan kitaplar, gazeteler gelir bu partililerden Ali'ye. Ali akşam sabah bu partinin sözünü eder. Bırakırlar mı bizi bu partiye. Diyelim ki konduk bu partiden, ya söylenenler. Komünist diyorlar, onu ne yapacağız?'

*'Duran'ın düşündüğü şeye bak! Reisliği kazanalım bir defa da gerisi kolay; sırtımızda yumurta küfesi yok ya, istifa ederiz olur biter.'*¹

Kâhya Memiş'in bu oyununu, ilçedeki Bizim Partililer bozar. Bu kez Ümmet Partisi'nden aday olan Memiş Kâhya'nın, oy toplamaları karşılığında Bektaş'la Hıdır'a köyün ortak arazisine ev yapmaları için izin vermesi; Ahali Partisi'nden aday olan Bakkal Sadık'ın da köylülere sabun, bulgur vd. malzemeler dağıtması, günümüz burjuva seçimlerinin de önemli araçlarıdır. Romanda yazarın dikkat çektiği önemli hususlardan biri, seçimlerde burjuva partilerinin inançları nasıl kullandıklarıdır ve bunu Bizim Partili gençlerin sorgulamasıdır. Bir toprak ağası olduğu

¹ Yusuf Ziya Bahadınlı, Güllüceyi Sel Aldı, s.40-41

anlaşılan Ahali Partisi milletvekili Engin Markacıoğlu'yla gençlerin girdiği tartışmanın bir bölümü şöyledir:

"Atillâ: 'Bir soru da ben soracağım' dedi, siz Alevi köylerini gezerken bıyığınızı Alevi bıyığı gibi uzatıyor, Sünni köylere giderken kısaltıyormuşsunuz! Alevi köylere giderken yanınıza Dede, Sünni köylere giderken Hoca alıyormuşsunuz. Alevi köylerde, Sünnilere 'Yezit', Sünni köylerde Alevilere 'Kızılbaş' diyormuşsunuz, doğru mu?"

*"Bunlar da komünistlerin iftirasıdır. Ben din adamlarına büyük saygı duyarım, bu yüzden yanımdan hiç ayırmam."*¹

Yusuf Ziya Bahadınlı'nın, politikanın romanın temasını belirlediği bir diğer yapıtıysa "Gemileri Yakmak"tır. Romanın başkişisi Antepli kabadayı Memo'nun lümpen kişiliğinin, politikleşmeyle birlikte nasıl toplumcu bir işçi önderi ve parti örgütçüsü haline dönüştüğünün anlatıldığı bu roman için 2008'de kaleme aldığım bir yazıda şöyle demiştim: "Memo'nun, İsmet Paşa'nın çok kızdığı bir parti olarak öne çıkan Türkiye Sosyalist ve Emekçi Köylü Partisi'ne üye olduğunu öğrenen Antep'in zengin çocuklarından bazıları, onu gördükleri yerde bu fikrinden cayması için zorlarlar. Bunlardan Cemil'in kendisine burjuva partisinden milletvekili olmayı önermesi üzerine şöyle der: 'Bak Cemil, hiç yorma kendini, ben artık gemileri yaktım. Partiye bugün girdim.'² Sanıyorum Yusuf Ziya Bahadınlı da kitabın adını bu sözle ve bu sözün arka planındaki cesaret ve kararlılıkla ilişkilendirerek 'Gemileri Yakmak' olarak koyuyor. Romanda şöyle betimlenir bu durum: 'Memo, eski Memo değildi artık. İşte asıl sorun buydu: eski Memo mu, yeni Memo mu? Eski Memo, günleri dolu dolu geçen, çok devinimli, çok coşkulu, çok gürültülü Kabadayı Memo. Yenisiyse okuyan, düşünen, davranışları ölçülü, eski anlamdaki özgürlüğünü yitirmiş, partili, bildiri dağıtan, bu nedenle cezaevlerine giren Memo. Eskisini beğenmiyor, yenisine de bir türlü alışamıyor.'³ Bu sorgulamanın ardından Memo'nun 32. Bölüm'de Bayındırlık Bakanlığı'na bağlı yol onarım ve bakım işliğinde işe başlaması, çok çalışarak ustalarını

¹ A.g.e., s.196.

² Yusuf Ziya Bahadınlı, Gemileri Yakmak, s.159

³ Yusuf Ziya Bahadınlı, a.g.e., s. 166

geçmesi, politik çalışmasına bir de sendikal mücadeleyi katması anlatılmaktadır.”¹

Memo’nun politikleşmesinde etkili olan Doktor Ferit’in (Aslında Memo’nun öldürmek için takip ettiği ama davranış ve düşüncelerinden etkilendiği figür kişiliktir.) şu sözleri de romanın politik içeriğini yansıtmaktadır:

*“Aslında bizim istediğimiz, büyük çoğunluğun özlemidir: yasalar herkese eşit uygulansın; adalet olsun; kimseye haksızlık yapılmassın. Vatandaşlar arasında şu Kürttür, şu Türktür, şu Alevidir, Sünnidir diye ayırım yapılmassın. (...) Yoksulluk olmassın. Kimi yesin kimi bakmassın istiyoruz.”*²

Tema-olay-karakter diyalektiği bakımından roman kişilerinin, özellikle başkişide meydana gelen oluşum ve değişimlere çarpıcı bir durumu, yine “Gemileri Yakmak”tan verebiliriz. Memo’nun kabadayılıkla başlayan ve TİP üyesi olmasıyla sonuçlanan değişiminin, aşk ilişkisini de değiştirdiği görülür romanda. “Kabadayı Memo”nun birlikte olduğu kadın genelev patroniçesi Sevda’dır. Onun tutkuyla bağlı olduğu Memo politikleşince, Sevda’dan da uzaklaşır. Bir işçi olan Memo, çevresini ve arkadaşlarını değiştirdiği gibi yeni yaşamına uygun bir kişi olan Yıldız ile evlenir.

Bu konuda Murat Baycanlar’ın özlü değerlendirmesine yer vermekte yarar görüyorum. Yusuf Ziya Bahadınlı’nın yapıtlarıyla ilgili yüksek lisans tezi hazırlayan Murat Baycanlar şöyle demektedir: “*Gemileri Yakmak, Antep’li kabadayı Memo’nun lümpen kişiliğinin siyasallaşmayla birlikte değişmesini anlatan bir romandır. Gemileri Yakmak ‘building roman’ örneği olarak değerlendirilebilir.*

Antep’te geçen roman çift zamanlı bir akışla Kurtuluş Savaşı yılları ve 1940-1970 arası bir dönemde gerçekleşen olayları konu alır. Romanda Antep’te Kurtuluş Savaşı yıllarında işgal güçleri ve bunlara dost olanlar ile işgale karşı direnenler anlatılır.

¹ Müslüm Kabadayı, “Gemileri Yakmak Romanı”, Yusuf Ziya Bahadınlı Üstüne Kırkbir Yazar Kırkbir Bakış, Özel Baskı, s.230-238

² Yusuf Ziya Bahadınlı, a.g.e., s.125

Bahadınlı, Gemileri Yakmak romanında bir yandan Kurtuluş Savaşı yıllarının siyasal panoramasını çizerken bir yandan da 1940-1970 arası Türkiye'sinin siyasal dinamiklerini aktarır. Romanda geriye dönüşlerle kurgulanan bu ikili yapıda Kürt Musdo işgal yıllarının onun oğlu Memo ise güncel olayların kahramanıdır. İşgal yıllarında Antep'in zenginleri işgalcilerle dostluk kurarken, işgale karşı direnen Anteplilere sırt çevirirler. Yıllar sonra yine aynı kişiler bu defa 'vatansever' kimliğiyle zenginliklerine zenginlik katmaktadırlar. Yazar romanda bu kesimin her zaman bireysel çıkarının peşinde olduğunu tarihsel süreklilik içinde vermeye çalışmıştır.

Memo işgale karşı direnişin içinde yer alan yoksul Musdo'nun oğludur. Memo, yiğit, delidolu fakat işsiz ve başı beladan kurtulmayan bir gençtir. Memo'nun değişimi Damalı isimli birisinin kendisinden para karşılığı Doktor Ferit Bey'i öldürmesini istemesiyle başlar. Doktor Ferit Bey, Sosyal Demokrat Parti'nin başkanıdır. Memo, öldürmek için bir süre takip ettiği Doktor Ferit'i tanımak ister ve tanıdıkça onun fikirlerinden etkilenir.”¹

Yusuf Ziya Bahadınlı'nın romanlarında bir diğer önemli tema aşktır. “Gemileri Yakmak”taki karakterin oluşumuyla diyalektik bağına yukarıda değindik. “Güllüceli Kâzım” ve “Güllüce'yi Sel Aldı” romanlarında aşk öne çıkan tema değilken, yazarın, “Devekuşu Rosa” ve “Lidya Gözleri Yaprak Yeşili” romanlarında “aşk, sevgi, cinsellik” konularını yer yer felsefi düzeyde işlediği görülür. Aşk ve sevgi, bu romanlarda roman kişilerinin tartıştığı bir konu olarak dikkat çeker. “Açılın Kapılar”da ise aşk, başka temalarla birlikte roman kişilerinin üzerinde tartıştığı bir konudur.

“Devekuşu Rosa”da iki politik kadronun aşkı işlenir. Romanın olay örgüsünde ve duyguların akışında siyaset-birey-aşk sorgulaması öne çıkar. Almanya’da mülteci olarak yaşayan politik kişiler Metin ve Gül, romanın başkişileridir. Almanya’da tanışırlar ve ilişkileri aşka dönüşür. Partinin, Metin’i Türkiye’ye çağırmasıyla aşkları sarsılır. İkilemde kalan Metin, Türkiye’ye dönmeye karar verir.

Türkiye’de başlayan evliliği kocasıyla birlikte Almanya’ya gelmesiyle farklı bir boyut kazanan ve politik bir kimliği olan Gül, kocasının yasakçı

¹ Murat Baycanlar, Yusuf Ziya Bahadınlı'nın Öykücülüğü ve Romancılığı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eylül 2006

ve baskıcı tutumlarına tavır alınca ayrılırlar. Yazar, erkeklerin aşka ve kadına feodal bakışını Gül'ün yaklaşımı çerçevesinde eleştirir. İlk kocasından ayrılan Gül, ardından politik bir insan olan Ender'le ilişki kurar. Ancak, Ender'in politik bir insan olmasının, kadın ve aşk konusunda feodal davranmasını önleyemediğini, yazar şöyle dile getirir:

"Arabaya binerken Ender'in biraz fazlaca süzdüğünü gördü:

'Neden öyle baktın?'

Ender yine aynı bakışla:

'Sürmeyi biraz fazla sürmüşsün gibi geldi bana!' dedi.

Gül, ciddileşti:

'Siparişinde bu isteğini belirtmemiştin!' dedi.

Gül, Ender'den böyle bir karışma beklemiyordu, onu tanıdıktan sonra hiçbir şey değişmemişti. Anımsadı bir kez daha olmuştu, eteğinin kısılalığını sorun yapmıştı, bir toplantıya gidiyorlardı. Evdeyse giyimi üstüne tek bir söz etmiyordu, ne övgü ne yergi! Dışarda değişen neydi, dışarda başkaları vardı, dışarda fazla dikkat çekmemeliydi, elbette daha çok kadınlığı! İrkildi, haksızlık etmiyor muydu, Ender'i böyle tanımladığına şaşırdı, insan sevdiğine böyle mi bakardı? O zaman Ender'in kocasından farkı neydi? Neler düşünüyordu, ayrıntılar görünmeyen tozlar gibiydi, dikkat edilmediğinde kimi yerleri kirletebilirdi, aldırmayınca da rahatsız olunurdu."

Feodal toplum ilişkilerinin, her ne kadar ekonomik açıdan kapitalist üretim ve bölüşüm ilişkilerine dönüştüğü Türkiye'den, 12 Eylül faşizminden kaçarak Avrupa'ya giden Gül'ü, boşanmaya karar verdiğinde nasıl etkilediğini, kapitalist toplum ilişkilerinin kökleştiği Avrupalı kadın Andrea'yla diyalogu üzerinden anlatır Yusuf Ziya Bahadınlı. Hem bu diyalogda hem de Metin'le kurduğu ilişkide "Doğu-Batı" değerlerinin öne çıkarıldığı görülür.

"Aynen böyle olmuştu, kalkıp pencereyi açmıştı, sokağın gürültüsü içeri dolmuştu ve o anda Andrea'nın sesini duymuştu. Andrea'ya kocasından ayrılmak istediğini söylediğinde:

¹Yusuf Ziya Bahadınlı, Devekuşu Rosa, s.103-104

‘Sakın ha!’ demişti kadın, ‘yapamazsın sen!’

‘Neden?’ demişti.

‘Sen yapamazsın!’

‘Neden ama?’

‘Sen tek başına yaşayamazsın, bak ben yaşarım.’

‘Anlamıyorum, neden yaşayamıyormuşum, ben aptal mıyım?’

‘Öyle değil, tersine, akıllı bir kadınsın, ama Doğu’lusun! Doğu’lu kadınlar tek başlarına yaşamaya göre yetiştirilmemişlerdir. Kocalarından ayrılan Doğu’lu kadınlar tanırım, ya bunalıma düştüler ya kötü yola. Kendilerine bir çevre aradılar, bulamadılar. Nereden olursa olsun Doğu’lu kadın kocasıyla vardır ancak’¹

Karakterin oluşum, değişim ve gelişiminde sorgulamanın rolüne önem veren yazar, Gül’ün Metin’le başlayan ilişkisinde bunu bir yazma eylemiyle verir. Gül, cinsellik ve sevgi konusundaki düşüncelerini şöyle dile getirir:

“Kunsthalle’de güzel güzel konuşurken seni sıkığımı, üstelik üzdüğümü biliyorum. İstemedi olduğunu söylesem inanır mısın? Sana öyle durup dururken sorular sormamın kişisel olmadığını düşünüyorum. Bunlar, cinselliğin çirkin, ayıp olduğunu bize dayatan feodal kültürün bir yansıması olsa gerek. Bunun böyle olduğunu bilmek, bu kültürün duygusal dünyamızdaki etkilerini silmemize demek ki yetmiyor. Görüyorsun şimdi bile sevgiyle cinselliğin ayrı ayrı ele alındığı bir dünyada yaşıyoruz. Şimdi bu dünyanın bu tür etkilerinden kendimi nasıl kurtaracağımı bilemiyorum.

Bize öncelikle (özellikle cinsel konularda) ‘iyi’, ‘kötü’ gibi değerlendirme hastalığı verilmiş, bundan kendimizi kurtaramadığımız ortada. Hangi cinsel eylemin iyi, hangisinin kötü olduğunu ille de saptayacağız, bir türlü bu konunun insan özgürlüğünün bir parçası olduğunu kabul edemiyoruz.

¹ A.g.e., s.23-24

Bu belki de sadece bir saptama hastalığından çok cinsellikle sevginin ayrı şey diye kabul edilmesinden kaynaklanıyordur.

Cinselliğin güzel bir duygu ve eylem olduğu kesin. Şu da var ki, cinsellik adına pek çok çirkinliklerin işlendiği bilinen bir toplumda güzeli çirkinden ayırmak epeyce zor. Ayrıca bunu her kişi için ayrı ayrı saptamak olanaksız. Ama görülüyor ki bundan vazgeçemiyoruz.”¹

Mekânı Almanya olan diğer romanı “Açılın Kapılar”da, bir grup Türk ve onların Alman arkadaşları, bahçede hazırladıkları yemekte kendileri ve toplumla ilgili birçok konuyu tartışırlar. Aşk ve cinsellik de tartıştıkları konular arasındadır. Alman toplumundaki alışkanlıklar, aşk ve cinsellikle ilgili davranışlar, tartışmayı etkiler. Burada doğal ve toplumsal ortamın karakterleri nasıl belirlediği verilmeye çalışılır.

Bahçede sevgiliyle birlikteyken onun gözleri önünde başka bir erkekle yakınlaşan, seven İnge’nin ahlâk anlayışı Kerem’i şaşırtır:

“Horst’u düşünüyordum, İnge’yi. Horst’u anlıyordum, İnge’yi anlamak istiyordum, yaptığını bilen biriydi, konuşmak isterdim İnge’yle. Karmen’in özgür olma isteği miydi? Kadın bir koşullanmaydı benim için, yine de bu bir isteğin en ucuydu, belki de en kabası. Bir anlık duygu patlaması denebilir miydi?.. Yüksel doğru söylüyor muydu ayrıca, doğru söylüyorsa anlattığı gibi mi, anlattığı gibiyse Horst neden öyle davranmıştı? İnge sıradan bir kadın değildi, her şeyden önce insana sevgisi vardı, Horst sevgiliydi bir de, üç yıllık birliktelikleri vardı!..

Kadın erkek ilişkileri bir türlü yerine oturmamıştı kafamda, doğru şey neydi ayırımındaydım ama yerine oturtamamıştım. Alışlagelen en doğru muydu, bir yanı sıra yaşıyor olamaz mıydık! Genel yargılar çok zaman dayanıksız oluyordu.”²

“Açılın Kapılar”da Hasan, Almanya’da yozlaşan bir tip olarak yer almaktadır. Onun kadınlarla ilişkisi Akçay tarafından eleştirilir. Yozlaşan Hasan’ın kişiliğinde, Almanya’daki Türklerin kadınlara olan bakış açılarının değişikliği sorgular.

¹ A.g.e., s.166-167

²Yusuf Ziya Bahadın, Açılın Kapılar, s.56

“ ‘Hasan için tek bir şey var yeryüzünde!’

Yıldız’la İnge de merak etmişlerdi. Akçay’a yakın bir yere oturdular.

‘Nedir?’ Yıldız’dı soran.

‘Kadın!’

‘Efendim?’

‘Almanya’ya geldikten sonra Hasan’da pek büyük bir değişiklik olmadı aslında. Türkiye’deyken ‘tek yol devrim’ diyordu Hasan, şimdiyse ‘tek yol kadın!’

Hasan hep gülüyordu, dikkat kesilmiştik, Ünallar da gelmişlerdi.

Doğruya doğru, Hasan’ın bu sayede epey görgü ve bilgi sahibi olduğunu da kabul etmek gerek. Diyelim ki Türkiye’den bir kadın gelecek (bu kadın mutlaka Hasan’ı görecek; ya işi gereği ya da ne edip Hasan onu bulacaktır), diyelim ki kadın tiyatro oyuncusu. Hasan iki gün ortalarda görünmez, o iki gün içinde tiyatro, oyun üstüne kitaplar, dergiler karıştırmış, bu konuda ünlü oyuncularla ilgili dedikodular derlemiştir. Sinema oyuncusu mu kadın?..”¹

“Devekuşu Rosa” romanıyla ilgili hem tema-olay-karakter diyalektiği hem de tez bakımından özlü değerlendirme yapan Ali Mert, şöyle demektedir: “Bahadırlı’nın romanı için ‘feminist roman’ türünden kategorik bir değerlendirme yapmanın doğru olmayacağını düşünüyorum. Kadınca bir uyanışı da barındıran ama ilişkilerin daha genel anlamda insani boyutlarını çözmeye çalışan, özgürlüğü ve eşitliği insan ilişkilerinden hareketle kurmaya çalışan bir yapıt bu. Kadının dünyasına dönük özel bir bakış fırlattığı için, doğaldır ki ‘feminizan yanlar’ da barındırıyor. Ama ‘-ist’ takısını zorlayan bir taraftarlığı yok.”²

Bu romanın, aynı temayı işleyen diğer romanlardan ayrılan önemli bir özelliği de sürgün gerçeğiyle yüzleşilmesidir. Karakterlerin oluşum, gelişim ve değişim evrelerinde yabancılıkla yabancılaşmanın yansımalarının verildiği romanda, Metin’in arkadaşı Ekrem’e söylediği şu cümle durumu

¹ A.g.e., s.80

² Ali Mert, “Devekuşu Rosa”, Cumhuriyet Kitap, 2 Mayıs 2002

özetlemektedir: “Almanya’da yalnız kalan bir Türk, memleketindeki hapishaneyi bile özleyebiliyor.”

Politik mücadeleyle aşkın, olay-mekân diyalektiğinde işlendiği “Lidya Gözleri Yaprak Yeşili” romanı önemlidir. Tezli roman diyebileceğimiz bu yapıtta, yazımızın başında vurguladığımız üzere Anadolu’daki komün yaşamının ilk örneklerinin görüldüğü bir bölge olan Morbenek’teki ortaklaşmacı ve özgürlükçü yaşamla karakterleri biçimlenen kişilerle yazarın “İl” diye kodladığı feodal ve dinsel geriliklerin egemen olduğu bölgede karakterleri biçimlenen kişilerin çelişki ve çatışmaları işlenir. Morbenekli bilge ve ortaklaşmacı Gülveli’nin, askerdeyken “İl”den bir kadına duyduğu aşkla, o kadının babası gerici ve baskıcı Hacıdede’nin kuşatması altında yaşayan Sabii’nin çelişkileri önemlidir.

21 bölümden oluşan bu romanda, başkişi Eren’in bilge dedesi Gülveli’nin tuttuğu Sarı Defter üzerinden, Morbenek’teki halkın yaşam biçimi, dünya algısı ve doğa-insan-toplum diyalektiğine dair felsefi görüşler dile getirilir. Altıncı bölümde (Gülveli’nin duygu ve düşüncelerinin yer aldığı bu bölümler italik harflerle yazılmıştır.) oğlu Sabii’ye seslenen Gülveli, aşk-kişilik ilişkisine dair çok çarpıcı değerlendirme yapar:

“Ezik insana dayanamıyorum oğul, insanın küçültülmesi beni de küçültüyor, yüreğimi burkuyor. Bir kuzunun kurtlaştığı, bir geyiğin arslanlaştığı hiç görülmüş müdür ya da bir gülün kavağa özendiği, bir söğüdüün meyve veremediği için elmaya benzemeye çalıştığı duyulmuş mudur?

Sonraları hacı olacak bir hocaya içgüveyi oluyor, onun hayat tarzını kabul ediyorsun. Sen hazır olmadığın yaşama halini, düşünmeden, kendini, kendi özünü yoklamadan seçiyorsun. İki yanlışı birlikte yapıyorsun: Hem seni sen yapan tarzını hem içine yeni girdiğin hayatın senden istediğini ciddiye almıyorsun. Bir üçüncüsünü de buna katıyorsun, ki en aşağılığı budur, aileni yani kendini inkar ediyorsun. Bunu yaparken kendini nasıl küçük gördüğünü, insanlık onurunu nasıl ayak altına aldığını fark edemedin. Belki de bunun adına ‘aşk’ diyorsun.

Oysa aşk, kişilik işidir oğul, aşkı kişilik besler. Aşk, sahip olmanın hırsı değildir. Bir temel fikri olmayan kişi, aşka sahip çıkamaz ve giderek karşısındakini kafeste beslediği bir kuş gibi görür ya da onun kişiliğinde eriyen-

rek yok olur. Aşk bir duygu patlamasıdır, akılla beslenir, emekle beslenir, sense kazığına bağlı bir dolap beygiri gibi o kadının çevresinde dolanıp durmuşsun; bir kez kımıldasan kurtulurdun oğul! Her canlı kendini yaşar; kurdun kurtluğundan, serçenin serçeliğinden utandığını hiç duydun mu ve dal gövdesini saklayabilir mi, saklar mı!”¹

Morbenek’in sosyo-ekonomik durumuyla ilgili, romanın başkişisi Eren’in, evlerine ziyarete gittiği Hurremi ve Misya’yla kurduğu diyalog üzerinden bilgi verilir:

“Daha merhaba demeden sormaya başladım, Morbenek, sanki bir başka diyardaydı, o güne kadar gördüklerimin, bildiklerimin dışındaydı:

‘Morbenek’te evler hep böyle mi?’

‘Aşağı yukarı’ dedi Hurremi.

‘Morbenek’te yoksul yok mu?’

‘Olmaz olur mu?’

‘Zengin?’

‘Pek sayılmaz.’

‘Nasıl oluyor bu?’

‘Kimsenin kimseden alma hali yok. Yüzyıldır birbirimizi biliriz; bunun yüzlerce yıl ötesi de var. Bunca zaman içinde insanların birer evi olmuştur nasıl olsa. Herkesin kendine yetecek bağı bahçesi var. Varlığıyla yetindik-ten sonra zenginliğe ne gerek var!’

‘İnsanlar daha iyi yaşamak ister.’

‘Doğrudur da burada her şey ayan beyan; fazla bir fark oldu mu sezeriz.’

‘Aldırmayan olursa?’

‘Olmaz, buranın insanı buradan başka bir yerde rahat edemeyeceğini bilir.’”²

¹ Yusuf Ziya Bahadınlı, Lidya Gözleri Yaprak Yeşili, s.53-54

² A.g.e., s.33-34

Böyle bir ortamda büyüyen babasının, annesine duyduğu aşk adına Ege-şehir’ndeki geriliğe nasıl boyun eğmiş olabileceğini düşünen Eren’in, kendi çocukluk ve ilk gençliğini geçtiği ortamla Morbenek’le farkını kar-şılaştırmasını, şöyle anlatır yazar:

“Okulda öğretmen, evde dede; öğretmen başka şey söylüyor, dede başka! Orta da öyle lise de öyle, üniversite Egeşehir’nden uzakta ama dede, takke-si, sakalı, gölgesiyle yanı başında. Şimdi de bir başka dede, Sarı Defteri’yle, eviyle, bahçesiyle, Morbenek’iyle; baba yine ortalarda görünmüyor. Hur-remi’nin son sözü her şeyi birden siliveriyor:

‘Biz sırtımızdakileri indirdik yavru, tüy gibiyiz şimdi.’”

Tarım toplumunun ortaklaşmacı yaşamını kendine yeter biçimde sürdü-ren Morbenek, Alevi kültürü nedeniyle sık sık devletin jandarması tara-fından basılır. Özellikle paylaşımın sembollerinden biri olan şarapları yüzünden başlarına gelmedik kalmayan Morbenek halkı, çareyi gözcü-lükte bulur. Jandarmanın geldiğini haber veren gözcüler sayesinde şarap-lar, içine atılan tuzla sirkeye kestirilir. Bunun gerçekleştirilemediği za-manların birinde Morbeneklilerin durumunu şöyle anlatır yazar:

“Üçüncü gün yine akşama kadar köylü yol ağzında boş yere bekledi. An-cak akşama doğru jandarmalar Hurremi’ye evinde baskın düzenlemiş, onu yerlerde sürüklemiş, Misya’nın gözünü morartmıştı. Sonra Gözcü’nün kolunu kırmış, Luvî’nin kafasını yarmış, Hiti’yi kasaturayla yaralamış, kızlara sarkıntılık, kadınlara küfretmişti.”

Yukarıdaki bölümde, yazarın kahramanlarına Eski Anadolu uygarlıkları-ndan adlar vermesindeki tarihi materyalist bakışla, aslında egemenlik ilişkisi bakımından baskı ve sömürünün dışında bir yaşam biçimi kurul-duğu için Morbenek’in sürekli baskı altına alındığının boyutları verilir romanın birçok bölümünde. Bunlardan biri de “kırtarılmış bölge” uygu-lamasının mimarlarından Hasan Sabbah’ı çağrıştıracak anlatıdır:

“Ölüyü yatağıyla Gülevî’nin avlusundaki bir taş masaya koydular. Kala-balığın içinden Hurremi ortaya çıktı, ölünün başucunda durdu, onun

¹ A.g.e., s.36-37

² A.g.e., s. 58

dağılan saçını düzeltti, acılı bir gülümseme vardı yüzünde; gözlerini tavandaki pencereye çevirdi: 'Ey dünyayı aydınlatan ışık!' dedi. 'Sabbah aramızdan ayrılıyor, onu bir daha göremeyeceğiz. Biz canlılar doğarız da ölürüz de. Öldükten sonra da bir bakıma yaşayabiliriz, anıldığımız ölçüde tabii. Bu biraz da kendi elimizde. Ben inanıyorum ki Sabbah adı uzun yıllar dilimizden düşmeyecektir.'"¹

"Lidya Gözleri Yaprak Yeşili" romanında başkişi Eren karakterinin oluşumunda olaylar kadar okumanın da büyük rol oynadığına vurgu yapılır. Sekizinci bölümden:

"Felsefe kitaplarını öne aldım. Felsefe bilmeyen birinin hiçbir konuda bir düşünce üretemeyeceğine orada karar verdim. İlkçağ felsefesini okudum; Yunan, Roma felsefesini okudum; Sokrates'i okudum: Gençliği baştan çıkaran, 'kendini bil' diyen ve ölüme mahkûm edilen Sokrates! Herakleitos'u okudum: Evren sürekli akan bir süreçti, başı-sonu olmayan bir değişimdi, aynı ırmakta iki kez yıkanılmazdı. Ortaçağ felsefesini okudum, Ortaçağ'da Hristiyanlığı okudum: Hristiyanlıkta Tanrı dünyayı yoktan var etmiş Yaradan'dı; Hristiyanlık'ta insan hayatının tek anlamı Tanrı'nın buyruğuna uymaktı; Hristiyanlıkta insanın tanrı önünde alçalması bir erdemdi (İslam'a ne kadar da benziyordu.). Rönesansı okudum; Kopernikus'u okudum: Evrenin var oluş nedeni insandı, evrende ne varsa insan içindi. Bruno'yu okudum: Evren önsüz, sonsuz ve sınırsızdı, yaratan doğaydı, yaratmadaki amaç 'evrenin yetkinliği' idi; evrenin sonsuz güzelliğine dalmada, onun içinde erimede insanın kendi üzüntüleri, ölüm hiç kalırdı. (...) Marksizmde Din'i okudum: İnsan, gerçek dünyanın çelişkilerini, bilgisizliği içinde algıladığı fantastik arzuları tersine çevirerek Tanrı kavramına bağlar, deniyordu. (...) Anadolu'ya gelen Türkmenlerden bir bölümünün daha önce İslam elbisesi giymek zorunda kaldığını ama içindeki bedeninin yine kendi kaldığını okudum."²

Öğrenme çabasını okumanın yanında derin gözlem ve eylemlilik içinde geliştiren Eren, aşkı da Lidya'yla doğayla bütünleşme ortamında ilikleri-

¹ A.g.e., s.45

² A.g.e., s.60

ne kadar hisseder. İnsan-mekân-insan ilişkisinin gelişimini, değişimini şöyle anlatır Yusuf Ziya Bahadınlı:

“ ‘Bugün bana iyi bir botanik dersi verdin’ dedim.

Gülümsedi, bir süre baktı ve:

‘Kitap okumak hoşuma gidiyor’ dedi, ‘sinemayı, tiyatroyu seviyorum, imkân oldukça tabii, ama şu üstünde oturduğum çobanyastığı bana bedenimin bir uzantısı gibi geliyor!’

‘Çıplak ayakla çayır içinde gezinmek! Çayır yoncaları, çayır nergisleri!..’

Lidya’ya, onunla bütünleştiğimizi, onunla ikiye bir olduğumuzu söylemek istemiştım aslında ama duygularımızın her ikimizce de benimsenmesini, daha doğrusu onun ağzından dile getirilmesini bekliyordım; ne var ki daha çok erkendi. (...)

Dere boyunda akan suya, kıyıdaki çimenlere, viyaklayıp duran kurbağalara bakınıp giderken ayağım bir çukura girdi ve yüz üstü düştüm. Ama tez toparlandım, doğrulurken Lidya koşup geldi, elimden tutarak kalkmama yardım etti, ‘geçmiş olsun’ dedi.

Ve eli elimde, bir süre konuşmadan yürüdük.

Köye gelmiştik, Lidya durdu:

‘Hoşça kal Eren’ dedi (adımı ilk kez söylüyordu), ‘dediğim gibi seni İl’e bekliyorum.’”¹

¹ A.g.e., s.83-84

Sonuç

Romanlarından alıntılarla somutlaştırmaya çalıştığımız üzere Yusuf Ziya Bahadınlının romanlarında olay-karakterler-mekân bütünlüğü vardır. Mekânların ayrıntılı biçimde betimlenmediği ama karakterlerin oluşum ve değişimindeki rolleri çerçevesinde ilişkilendirildiği görülmektedir. Karakterleri belirleyen toplumsal yapı, üretim ve bölüşüm ilişkileri çerçevesinde verilmeye çalışılmıştır.

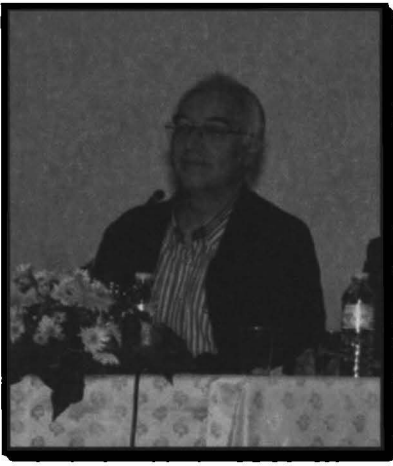
Yazar, insanın doğal ve toplumsal ortamın özellikleri çerçevesinde etkileşim içinde yaşam serüvenini öykülerken, nedenselliğe dikkat eder. Bunu olayların akışı içinde karakterleri canlandırmasından anlamak mümkündür. O, karakterin oluşum-gelişim ve değişim diyalektiğini emekle ilişkilendirir. Mücadeleci insanı öne çıkarır. İnsanı “ince şeyler düşünmekten” alıkoyan çelişkileri gözler önüne sermeye çalışır. Zaman zaman romanların kurgusu içinde kopukluk ya da savrukluğa yol açan “girdiler” dikkat çekse de, bu çelişkilerden kurtuluşun ipuçlarını da sezdirir.

“Köy Enstitülü yazarlar, kentin veya sanayi toplumunun romanını yazamadılar. Köylü kaldılar.” biçiminde özetleyebileceğimiz haksız eleştiriyi “Gemileri Yakmak”, “Açılın Kapılar”, “Devekuşu Rosa” romanlarıyla doğrudan çürüten Yusuf Ziya Bahadınlın, “Lidya Gözleri Yaprak Yeşili” romanıyla da hem felsefi hem de uygulama düzeyinde kent-kır yaşamının nasıl “incelikler”le geliştirilebileceğinin ipuçlarını vermiştir.

Onun betimlediği toplumsal yaşam, Hatayi’nin (Şah İsmail) şu iki dizeyiyle dile gelir:

“Gül ile gülü tartarlar

Gül den terazi tutarlar...”

Osman Bolulu'nun denemeleri ve Nasrettin Hoca'lığı

B. Sadık Albayrak

Üniversite yıllarında bizim bir başucu kitabımız vardı: "Yaşam Yolu", Sovyet eğitimcisi Makarenko'nun anıları. Eski bir manastıra yerleşmiş, "Gorki Topluluğu" adını taşıyan okulda sokak çocuklarının eğitim sürecinin nefes kesici öyküsünü anlatıyordu. Güvendiğimiz estetik filozofu Lukacs'ın bir kitabında Makarenko'nun "Eğitbilimsel Destan"ının dünya edebiyatının seçkin bir örneği olduğu saptamasına rastlayınca, bir kere daha okumuştum. Gerçekten de müthiş bir kitaptır. Çamurun içine bir paçavra derkesinde atılmış insanın, binbir emek ve mücadeleyle kendini arıtmasını, toplumsallaşmasını sınırsız bir yakınlık içinde, kendi kendinize kahkaha attıran bir mizah duyarlığıyla öyküler. Yeni bir düzenin kuruluş çatışmaları içinde, eski düzenin lime lime ettiği çocuklardan yeni insanın doğuş sancılarını sergiler. Yaşamın zengin somutunda, her anın gerçeğine uygun yaratıcı düşünce ve çözümler arayan bir öğretmenin, Makarenko'nun savaşımlarını anlatır.

Daha sonra Köy Enstitüleri gerçeğiyle karşılaşınca, bizim de en azından beş on “Yaşam Yolu” kitabımız olduğunu gördüm. Talip Apaydın’ın “Köy Enstitülü Yıllar”, Yusuf Ziya Bahadınlı’nın “Öyle Bir Aşk”, Fakir Baykurt’un “Köy Enstitülü Delikanlı” ve Osman Bolulu’nun “Köy Enstitülülerden Biri” bunlardan yalnızca benim okuyabildiklerimdir. Mehmet Başaran’ın, Pakize Türkoğlu’nun, Mahmut Makal’ın ve birçok Köy Enstitülünün, yoksul köy koşullarını aşarak bilgiyle kucaklaşmasının “eğitbimsel destan”ını anlatan kitapları vardır.

Köy Enstitülerinden Geçen “Yaşam Yolu”

İlk başlarda, Sosyalist bir düzenin politeknik eğitiminin bir örneği ve Makarenko’nun eğitimci dehasının bir ürünü olarak gördüğüm ve hayran olduğum “Gorki Topluluğu”yla yarışacak ve bazı yanlarıyla onu aşacak bir eğitim deneyimiyle karşılaştığımı anlamam uzun sürdü. Köy Enstitüleri, kapitalist düzen içinde kurulmuş olmalarıyla daha baştan bin bir engelle yola çıkmışlardı. Ancak ülke bütününe yayılmış, hızla gelişen, planlı ve enerjik yapılarıyla, “Yaşam Yolu”nda yansıdığı kadarıyla tekil bir örnek olarak kalan “Gorki Topluluğu”nu bazı yönlerden aşıyorlardı.

Gönen Köy Enstitüsü’nde okumuş yazar Sami Gürel’in bana anlattıklarına göre, Makarenko’nun okuluyla Köy Enstitüleri arasında somut bir esinlenme bağı da vardır. Sami Gürel’e göre, 30’larda, Sovyetler Birliği’ne bir inceleme gezisi yapan, aralarında Nafi Atuf Kansu’nun da bulunduğu birkaç yüksek bürokrat, “Gorki Topluluğu”nu da ziyaret ederek bilgi almışlardır. Daha sonra Köy Enstitüleri kurulurken bu inceleme gezisinin verilerinden de yararlanmışlardır. Köy Enstitülerinin kurucusu İsmail Hakkı Tonguç, Nafi Atuf Kansu ile bacanaktı, Ankara’ya gelip Milli Eğitim Bakanlığı’nda çalışmaya başlamasında Kansu’nun etkisi vardı.

Çok sayıda anı kitabının, yeni bilgi ve belgelerin ışığında yeni araştırmaların yapılması, Sovyet eğitimi ile Enstitüler arasındaki bağların varlığını veya yokluğunu ortaya çıkaracak, Köy Enstitüsü gerçeğinin tarihsel ve toplumsal niteliklerini daha iyi anlamamızı sağlayacaktır.

68 Kuşağının Köy Enstitülü Öğretmenleri

Köy Enstitüleri, kısa ömrüne ve iktidar çevrelerinin engel ve kösteklerine rağmen olağanüstü verimli bir deneyim olmuştur. Ülke eğitiminin dönüşümünü sağlayamasa da, 1960'ların sol aydınlanmasını başlatacak öğretmenleri yetiştirmiştir. Öğretmen örgütlenmesi ve mücadelesinin öncüleri Köy Enstitülerinden yetişenler olmuştur. Eğitimi, çocuğun kişilikli, düşünmeyi içselleştirmiş, eleştirel bakan insanlara dönüştürülmesi olarak gören öğretmenler kuşağının öğrencileri 68 Kuşağını oluşturmuşlardır. Büyük olasılıkla, 60'ların ve 70'lerin sol rüzgârını estirenlerin öncüleri Köy Enstitülü öğretmenlerin eğitiminden geçenler arasından yetişmiştir.

Osman Bolulu'nun anılarında bazı ipuçlarını buluyoruz.

"İnsanlığın Solmaz Gülleri"nde, ODTÜ'de ABD büyükelçisinin arabası yakılırken, Osman Bolulu'nun da orda olduğunu okuyoruz.

"Sözüm ona hibesiyle yardımıyla içimize sokulup damar altından, Mustafa Kemal yörüngesinden saptırma enjeksiyonuna girişmiş bir ülkenin büyükelçisi, dominyon valisi gibi davranmış. Gençler, onun arabasını yakıyorlar. Aralarında buluyorum kendimi. Polis, cop baskınlaşıyor. Ara sokaklara dağılıyoruz. Nefesim daraldı. Kuytuya sığınıp, arkayı kollayacağım.

-Hocayı bırakmayalım, diye bir ses.

Üç dört delikanlı, dört okka edip beni bir kapıdan içeriye taşıyor. Ancak seçiyorum yüzlerini. İki eski öğrencim."

68 Kuşağı ve daha sonrakilerin eğitim gördüğü okullarda Köy Enstitülü öğretmenler de vardı. Sosyoekonomik etkenlerle birlikte, Köy Enstitülü öğretmenlerin düşünen, eleştiren, boyuneğmeyen gençler yetiştirmesinin, bu kuşakların bilinçlenmesinde önemli katkısı vardır.

¹ Osman Bolulu, İnsanlığın Solmaz Gülleri, s. 175, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, Ankara

Yazdıklarıyla Toplumun Öğretmeni Olmak

Köy Enstitülü öğretmenler, bu insanı yalnızca okulda yetiştirmekle kalmadılar. Mahmut Makal'ın bir deprem etkisi yaratan "Bizim Köy"ü ile başlayarak edebiyata girdiler ve kitaplarıyla okuryazar kitlenin öğretmenliğini de üstlendiler. 1950'lerde ilk ürünlerini veren bu edebiyat köy gerçeğinden başlayarak ve bütün bölgeleriyle Türkiye insanının bilinmeyenlerini ortaya çıkardı. Köy Enstitülerinin kurucusu Hasan Âli Yücel'in deyişiyle, "edebiyata kendi giren köylü"ler, edebiyatın birkaç büyük şehirle sınırlı coğrafyasını da genişletiyor, ülkenin değişik bölgelerinin, köy ve kasabalarının sesini duyuruyorlardı. En çok etkilendikleri yazarlardan birinin, Sabahattin Ali'nin "Ses" öyküsünde, yadırgı bir çevrede, konservatuar sınavında bir türlü kendi sesini bulamayan köylünün yenik öyküsünü yeniden yazmaya girişiyorlardı da denebilir. Bu kez birbirinin sesinden güç alarak, giderek korolaşarak yoksul insanın sesini edebiyatta yükseltiyorlardı.

Köy Enstitülü öğretmenlerin içinden çok sayıda yazar yetişmesi, bunların bir bölümünün ülke edebiyatını belirleyecek bir düzeye ve üretkenliğe erişmesi neye bağlanabilir? Osman Bolulu şunları yazıyor:

*"Köy enstitüleri, salt iş eğitime dayanmış olsaydı, yalnız iyi birer meslek erbabı yetiştirmekle kalırdı. Özgür kişilik modelinin birer yanı, eksik düşerdi. Kafayla beslenmeyen, yürekten devinim gücü almayan bir savaşım-cılık sürebilir mi? İnançları temellenmemiş, bilimsel gerçeklere oturmamış, yüreğinde insan sevgisi çiçek açmamış olanların savaşımı, nereye kadar-
dır? Köy enstitüsü öğrencisini kafasından ve yüreğinden de beslemek için, her öğrenciye, yılda en az 20 seçkin yapıtı okuma zorunluluğu getirmişti. Hasan Âli Yücel tarafından Türkçeye çevrilen dünya klasikleri, yerli yabancı diğer özgün yapıtlar okunur, tartışılırdı. Hattâ dönemin resmi görüşüne aykırı düşen kitap ve dergiler girerdi köy enstitülerine. Orta üçüncü sınıf öğrencisiyken, 1945 yılında 367 kitap okuduğumu anımsıyorum."* On beş yaşında bir çocuk için müthiş bir sayı, ya da yalnızca o

¹ Osman Bolulu, Antilaikliğin Önlenmeyen Yükselişi, s.40 Prospero Yayınları, 1994, Ankara

yaşıta bir çocuk için mümkün, her güne bir kitap düşüyor. Üstelik okunan kitap tartışılıyor. Notlar alınıyor.

Osman Bolulu, anılarında, kitap alabilmek için savaş yıllarının kıtlığında ekmeğini 35 kuruştan sattığını ve her üç günde bir biriken 100 kuruşla bir kitap aldığını yazıyor. Kalan 5 kuruşu ise harçlık yapıyor. Bir yandan elleri çalıştıran iş, üretim içinde yoğrulurken, kafayı ve yüreği geliştiren kitaplar okunuyor. Duvar gazeteleri, her hafta düzenlenen eğlence ve temsiller ilk yazarlık denemelerini sağlıyor. Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü'nün çıkardığı dergide yayımlatmak geliştirici bir yarışa sokuyor yazma heveslisi öğrencileri.

Osman Bolulu'nun Deneme Yazarlığı

Osman Bolulu, edebiyata şiirle başlıyor. Öyküler de yazıyor. Asıl ustalık eserlerini denemede veriyor. Kendini bir yazar olarak değerlendirirken en çok denemeci oluşuna vurgu yapıyor. Şairlik çalışmalarından edindiği sözcük ekonomisini denemelerinin kısa, vurucu, eksilteli anlatımında uyguluyor.

Osman Bolulu'nun kitaplarından birinin adı, "Dil, Düşünüş Evirtimi", denemelerinin temel yönelimini ortaya koyuyor. Dil ile düşünüşün birbiriyle bu denli bütünleştiği, dönüşüme uğratıldığı, dans ettirildiği başka bir yazar bilmiyorum. "Evirtim" kavramı Osman Bolulu'nun dil ile düşünceyi bu eşsiz buluşturmasını anlatıyor. Evirip çevirmek ikilemesini çağrıştıran "evirtim"de dil ile düşünüş birbirinin yerini alıyor, düşünce-nin içeriği ile taşıyıcısının, dilin eytişimsel dansına katılıyor.

Osman Bolulu'nun dili, kendine özgü bir dil. Alabildiğine öztürkçe bir dil olmakla birlikte, bu dilin halk ağzından kaynaklanan sağlam kökleri her tümcede duyumsanıyor. Soyut düşüncenin hep insanla, somut yaşamla iç içe sunulduğu bu denemeler kendine özgü dil ve anlatımın titiz bir örgüsüne dayanıyor. Bir denemesinde aralarında akrabalık kurduğu şiir ile öykünün, Osman Bolulu denemesine oldukça sindiğini söyleyebiliriz. Deneme kimi yerlerde bu iki türle buluşuyor. Öğretmenlik anılarını

içeren “İnsanlığın Solmaz Gülleri”nin kimi parçaları dört başı mamur birer öykü.

Osman Bolulu, denemelerinde araştıran, tartışan, sorgulayan düşünce edimine, özgün ve halk söyleyişine dayalı bir dille edebi haz yaratarak okuru ortak ediyor. Bolulu’ya göre, dil ve anlatımın yenilenmesi düşüncenin gelişmesinin de koşuludur. Bunu kalıpları eleştirirken şöyle temellendiriyor:

*“İçinde bulunduğumuz açmaza bakalım: Aynı sözcük kadrosuyla, aynı söylem kalıplarıyla konuşuyor, yazıyoruz. Bellenmiş yaşam kalıplarını çatlatmaya çalışmıyoruz. O nedenle sözcük kadromuz genişleyemiyor. Düşünce boyutlanamıyor, değişik söylem biçimleri yaratamıyoruz. Siyasal örgütlerimizin, sivil toplum katının tutum ve edimi, çoğuncası birbirinden ödünçleme ya da benzeği.”*¹ Burada düşünce-dil ilişkisinde gördüğümüz diyalektik, Osman Bolulu’nun yaşama bakışındaki temel yöntemi. Kimi yerde bu kavramı “eytişimsel” olarak buluyoruz; onun, evreni, toplum ve insanı çözümlerken başvurduğu yöntemdir. Düşünceyi belirlerken, sonsallaştırırken hep yaşamla ilişkisi kurulur ve ancak yaşama dönük bir etkisi varsa, düşünce değeri kazanır.

Köy Enstitülerinin temel eğitim yöntemi, kafa ile elin buluştuğu bu diyalektik, bütün öğrencilerinin de yaşama yöntemi olmuştur.

Osman Bolulu’nun Anılarından Geçen “Yaşam Yolu”

Osman Bolulu’nun öğretmenlik anılarında beni heyecanlandıran yanlardan biri de, Makarenko’nun “Yaşam Yolu” ile benzerlikleridir. Burada, bir sürekli topluluğun gelişim romanı değil, bir öğretmenin nereye giderse gitsin, her yerde çocuğa, insana, topluma sevgiyle ve diyalektik bir bilinçle yaklaşımı vardır. Bu yaklaşım, kitabın okul sahnelerini birbirine bağlar, Makarenko benzeri bir öğretmenin, bin bir zorluk içinde ilkelelerinden ödün vermeden, işini en iyi biçimde yapmasının güvencesini oluşturur. “İnsanlığın Solmaz Gülleri”, doğayı da aşarak “solmayan” gülleriyle, insanın düşünsel ve duygusal boyutunu, emek ve eğitimle yaratı-

¹ Osman Bolulu, Dil, Düşünüş Evirtimi, s. 52, İsim Yayınları, 2012, Ankara

lan güzelliğini gösterir. Osman Bolulu, öğrencileri nasıl eğitip dönüştürdüğünü, zaman içindeki sonuçlarıyla anlatır. Bu kitapta, öğretmenlik mesleğinin araştırmacı ve eleştirel bir gözle temel bazı nitelikleri ortaya çıkarılır. “İnsanlığın Solmaz Gülleri”ne, Bolulu’nun, uzun bir deneyimle süzölmüş, öğretmenlik üzerine tezleri de diyebiliriz.

“Öğretmenlik sürekli bir iştir, emekliliği yoktur. Öğretmenliği bir kez özümseyen, öğretmen olarak ölür.” Osman Bolulu, bir dil sürçmesiyle yazdığı “ölür”ü hemen “kalır”la değiştiriyor. Öğretmen ölmez, emekli olmaz, hep öğretmen olarak kalır. Bilgisini, duyarlılığını, toplumsal erdemlerini aktardığı öğrencisinde yaşar. İnsanlığın en önemli mesleğidir öğretmenlik. Ne yazık ki, kapitalizmin “işkulu” yapmak istediği insan için nitelikli öğretmene değil, “kasetçalar” benzeri, bilgi ezberleten öğretmenlere ihtiyacı vardır. Köy Enstitülerinin yıkımından başlayarak, öğretmen yetiştirme düzeni, “kasetçalar” öğretmene doğru olmuştur. Sonunda eğitimin bütünü, ezberci ve “şıkçı”, testçi bir eğitim haline getirilmiştir. İmam hatipler, bu düzenin ideal eğitim sistemi olmuştur.

Osman Bolulu’nun eğitim nedir sorusu, yanıtını da içinde taşır: *“Eğitimin öğretimin işi, bilgileri ezberletmek mi olmalı? Yoksa her şeyin oluru-nu, olmazını aklın terazisinde tartarak düşünebilen insanı yetiştirmek mi? Aynı zamanda kişiye, karşısındakini de insan saymayı kavratmak mı?”*²

İnsani bir toplum, bütünleşmiş bir ulus olmanın tabanında insanca bir eğitimin yaratıcılığı vardır. Şöyle diyor Bolulu: *“İnsana, kendisini ve dünyasını tanıtarak, insan gibi eğitirseniz yurdunu da sever, barışı da bilir, evrensel insanlık değerlerini de kavrar. İşte bunun içindir eğitim.”*³

¹ Osman Bolulu, İnsanlığın Solmaz Gülleri, s. 136, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, Ankara

² A.g.e., s. 127

³ A.g.e., s. 144

İşte bunun içindir ki, bir öğretmen, Osman Bolulu eğitilmiş insanın dağları yassıltacağı günlerin şiirini yazar:

Gök gözlü çiçeğe vurmuş dağlar

Dibinde ezinçlerim koyaklar

Acılarımla geçmişim sizi

Benden aldınız iri gövdenizi

Yüreğimde kulaç atan

O güneş bakışlı çocuklar

Yassıltacak sizi, hey koca dağlar

Böbürlenmeyin, o kadar.¹

Geleceğin insani Türkiye'sinde, Osman Bolulu'nun öğretmenlik anıları ve tezleri, "İnsanlığın Solmaz Gülleri", eğitim fakültelerinde ders kitabı olarak okutulacaktır.

Dilin, Edebiyatın Değer Ölçütü Yaşama Katkısıdır

Osman Bolulu'nun yazı dilinde, çok özenli, halk söz dağarcının taze, aşınmamış sözcükleriyle örülü özgün bir nitelik bulunduğunu vurgulamıştım. Bunu daha da güçlendiren, köylünün üretim sürecinden ödünç alınmış eylem sözcüklerinin, insanın iç dünyasını, eleştirel bilincini, toplumsal etkinliğini irdelerken benzetmelerde kullanılmasıdır. Halkla bu bütünleşmenin verimli bir senteze dönüşmesini sağlayan şey, Osman Bolulu'nun Köy Enstitüsünde eğitim alırken insanlık kültürünün yapıtlarını alabildiğine okuması ve özümsemesinin birikimini de içermesidir. İnsanlığın en yereli diyebileceğimiz köye özgü izlenimi veren bir dille düşünüp yazarken, insanlığın en evrenselinin bilgi ve birikimini, yönetsel aşamalarını kavramanın güveni ve genişliğini sergileyebilmesidir.

¹ A.g.e., 163

Osman Bolulu, ulusal ile evrensel arasında birbirini dışlamayan, birbirine dönüşebilen bir ilişki kurar. Bu iki özellik ne kadar iyi özümсенirse aralarındaki ilişki ve bütünleşme de o kadar dengeli olacaktır. İş eğitimi içinde kafa ve yüreğin zenginliğini hayatı dönüştürme sürecinde somutladığı gibi, ulusal ile evrensellik arasındaki ilişki de dengesini hayata katkısına göre bulacaktır. Öteki Köy Enstitülü yazarlarda olduğu gibi, düşünce ve edebiyatın hayata etkisi temel ölçüttür. Kavram gerçekçileri, kavramların mantık labirentlerinde izinin aranması, onların dünyasında bir değer taşımaz. Ayinesi iştir kişinin özdeyişini, yazdıkları için de ölçüt alırlar.

Osman Bolulu Çağdaş Bir Nasrettin Hoca'dır

Osman Bolulu yalnızca kitap üzerinde bir yazar değil, yaşamının da bir yazarıdır. Yaşamının yazarıdır derken, anı yazarlığından söz etmiyorum. Osman Bolulu'nun, gerçeğe müdahale etmek için, düşünülmüş, tasarlanmış ve uygulanmış, ama bütünüyle bir derse, toplumsal jeste dönüşmüş, öykü, mesel olmuş eylemleri vardır.

Yazıyla değil, eylemle yaşama kendini yazmıştır. "İnsanlığın Solmaz Gülleri" öğretmenlik anılarından oluşur, bu anıların bazıları bu türdendir.

Bu anılarda sanki karşımızda çağdaş bir Nasrettin Hoca vardır. Bu özelliğiyle Osman Bolulu'ya çağdaş Nasrettin Hoca diyebileceğimizi düşünüyorum.

Osman Bolulu'nun "Kaymakam Beyin Yuları" başlığını verdiği şu olayı ele alalım. Daha 19 yaşında Taşova Yerkozlu köyünde öğretmen. Bir köylünün bir memurdan şikâyet dilekçesini yazıyor. Buna çok kızan kaymakam, "Öğretmen mi, avukat mı o eşşekoğlu eşşek, her taşın altından çıkıyor" demiş. Bunu duyan Osman Bolulu kasabanın pazarına gidiyor: "pazardan birisi büyük, öteki küçük iki yular alıp kaymakamın karşısına vardım:

-Ben devletin öğretmeniyim, siz de bu ilçede devletin en büyük yetkilisisiniz.

-Buyur hoca, otur.

Oturmuyorum. Gösterişli biçimde, elimde tuttuğum yulara bakıyor.

-Siz bana eşşekoğlu eşek, demişsiniz.

-Derim elbet, üstüne vazife olmayan işlere karışyorsun!

-Devletin öğretmeni eşek olursa, onun başındaki kaymakam ne olur? Bu yularların büyüğünü sizin için, küçüğünü de kendim için aldım.

Orada Jandarma komutanı, savcı ve hükümet tabibi var. Doktora:

-Doktor bey hemen bir rapor düzenleyin, bu zıpirı tımarhaneye göndereyim.

-Siz, inceleme, soruşturma yaptırdınız mı benim için? Bu, bir. İkincisi: Tımarhane işi, tek tabip raporuyla olmaz. Tam teşekküllü hastane raporu gerekir. Doktor beyden yapamayacağı bir iş istiyorsunuz. Üçüncüsü: Benim, bu noktada duracağımı sanmayın! Diyelim ki kavgaya tutuştuk, sizi dövdüm. Hapse atılır, cezamı çeker çıkarım. 17 kilometre ötedeki köyümde çiftçilik yaparım. Siz vali olabilir misiniz?"¹

Tasarlanmış, altyapısı hazırlanmış ve icra edilmiş bir Nasrettin Hoca hikâyesi. Yalnız, olayın gerginliğinden, çatışmanın sertliğinden pek gülemiyoruz. Çünkü o kaymakam, o milli eğitim müdürü hâlâ bir tehdit olarak tepemizde duruyor. Timur gibi, onun Nasrettin Hoca'ya kök söktüren filleri gibi bir gün yokolup gidecekler ve gelecek kuşaklar, eğer "Köy Enstitülülerden Biri"ni onlara ulaştırmayı başarırsak bu fıkraya gülmekten ölecekler.

Kendini Kayırmayan Eleştirelilik

Bir de "ellinci aptal" var.

Osman Bolulu'nun öğretmenlikte bir yöntemi var; dersin bitiminde gelecek dersin konusunu veriyor ve öğrencilerin o konuya çalışarak gelmesini istiyor. Bir gün sınıfa giriyor, kara tahtada günün tarihi, dersin, öğretmenin adı, altında ise konu, karşısına "belli değil" yazılmış. Hoca bugüne kadar gelecek dersin konusunu vermeden sınıftan hiç çıkmış değil.

¹ Osman Bolulu, Köy Enstitülülerden Biri, s.125, Kanguru Yayınları, 2011, Ankara

Kesinlikle konuyu verdiğinden emin. Hiçbir şey söylemeden tahtaya şunu yazıyor: “Konu belli değil deme, konu belli / bu sınıfta aptalın sayısı elli”. Kürsüye çıkıp derse başlayacağı sıra bir kız çocuğu parmak kaldırıyor: “Öğretmenim bugün biz sınıfta 49 kişiyiz, ellincisi kim?” Osman Bolulu öğretmen yoklamayı genellikle göz kararı alır, o gün yanılmış. Gelmeyen öğrenci gözünden kaçmış. Soruyu soran öğrenciyi yanına çağırıyor. Not defterini uzatıyor, “Bul adını, sözlü notu olarak 10 numara at bakayım”, diyor. Sınıftan itiraz mırıltıları yükseliyor.

Osman Bolulu bunun üzerine, “Mırıldanmayın, kim ne diyecekse, kalsın söylesin. Belli ki ellinci aptal benim. Doğru söze hacı emminiz, bir şey demeyeceği gibi, Osman emminizin de bir şey söylemeye hakkı olamaz. O ağır kaçan sözümün yanıtını aldım, hak etmiştim. Görevim, size kitaplardaki konuları öğretmek değil sadece: Bildiğini dosdoğru söyleyen, hakkını koruyan insan olacaksınız. Yasaklarla dolu, korkuyla sınırlanmış yerde gerçeklerin geçerliği olamaz.”¹

Bu, tam da bir Nasrettin Hoca öyküsüdür. Gerçek ve doğru uğruna kendini feda etmekten çekinmeyen kararlı bir tavır. Osman Bolulu, gözünü kırpmadan “ellinci aptal” olmayı üstlenir.

Bir İşi de Ağaç Dikmek Olan Öğretmen

Bazen de ne kadar kaçsan hikâye gelip seni bulur. Köy Enstitülü Nasrettin Hoca, göle maya çalmaya değil de, Yeşilırmak’ın bir avuç toprağını da sürükleyip Karadeniz’e götürdüğü Taşova’nın ırmak boyuna ağaç dikme derdinde. Çarşamba öğleden sonraları öğrencilerini toplayıp ırmak boyuna ağaç dikmeye götürüyor. O gün de milli eğitim müdürünün geleceği tutuyor. Okulda yoklar. Gelip onları ağaç dikerken buluyor, sorgu sual başlıyor:

“-Okulu bırakıp ağaç dikmek senin işin mi?

-Çarşamba öğle sonu sosyal etkinliklere ayrılmış. Oturduğumuz çevreyi korumak için ağaç dikmeye gitmek de bir sosyal etkinlik.

¹Osman Bolulu, İnsanlığın Solmaz Gülleri, s. 40, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, Ankara

-Senin gibi bir ormancı öğretmene Reşadiye'de de rastlamıştım.

-O ormancı da bendim beyefendi.

Tartışma sürüyor:

-Öğretmen kadrosu yeterli değil. İlkokuldan ek derse gelecekleri küstürmüşsün. Haftada 18 saat ders yapman gerekirken, 32 saat derse giriyorsun. Enayi misin sen arkadaş?

-Bir enayi varsa, o ben değilim.”¹

Osman Bolulu'nun, bir de, ilerlemiş yaşında askerde yedek subaylık yaparken bölüğündeki askerleri cezalandırma hikâyesi var. Bir suç işlenmiş, suçlu ortaya çıkmayınca bütün bölüğe tam teçhizatlı ağır bir yürüyüş cezası vermek zorunda kalıyor. Ne var ki, bir süre sonra suçlu bulunmuş ve Bolulu'nun ceza verdiği bölükten olmadığı anlaşılmış. Çağdaş Nasrettin Hoca, yüklenmiş teçhizatı, bölüğünün önünde verdiği haksız cezasının aynısını kendine de uygulamış. Öğretmen her yerde öğretmendir ve bölüğündeki askerler, hiçbir yerde alamayacakları bir adalet dersini, 30 yaşında, uzun yürüyüşte ter içinde kalmış, nefese nefese Osman Bolulu öğretmenlerinden almışlar.

Bir ömür, hayatın sımsıkı kavrandığı, dimdik bir yürüyüşle hikâyeden hikâyeye ulanıp gidiyor. Celal İlhan, Osman Bolulu için “omurgası çelikten” demişti. Ama bu başka bir çelik, insanlık kültürü, insan sevgisi, güzel gelecek umudu, aşkla yoğrulmuş bir omurga. Kafası ve yüreği bunlarla yunmuş arınmış bir insanlık özlemiyle yüklü.

¹ Osman Bolulu, Bir Gülün Aydınlığında, s.106-107, Kanguru Yayınları, 2011, Ankara

**KÖY ENSTİTÜLERİNDEN DOĞAN
EDEBİYATTAN DAMLALAR**

FERİT OĞUZ BAYIR'A ARMAĞAN

KÖY ENSTİTÜLERİ ÇALIŞTAYI

ŞİİR TİYATROSU ETKİNLİĞİ

HAZIRLAYAN : A.Ziya ÖĞÜTCEN

SESLENDİRENLER : Ahmet CENGİZ

Ali DARCAN

Aslıhan TÜYLÜOĞLU

A.Ziya ÖĞÜTCEN

Erdem DURAK

Fatma ARAS

Mehmet BÜYÜKÇELİK

Nigar AĞIRTMİŞ

Semiha TAŞ ÖZENÇ

GÖZ GÖRENİN

- 1.KİŞİ- Göz görenin yol sürenin
yolca giden yorulmamış
gerçek yine gerçek
hem aynıyız hem başka
- 2.KİŞİ- Denilir ki
doğanın bir yasası vardır
sonra eller ayaklardan ayrıldı
ikincisi iki elin sesi belli oldu
üçüncüsü insan dünyada insan
ve daha iyi bir insan
daha iyi bir dünya
3. KİŞİ- Ve bir sözde önce denizdir yaşam
İkincisi gemi
Üçüncüsü ağdır
dördüncüsü balık
- İndi insan olan insan denize vara sözgelimi
- HEPSİ- vardık
- 3.KİŞİ - gemiye bindik
- HEPSİ- bindik
3. KİŞİ- fırlata ağını suya
- HEPSİ- fırlattık

3. KİŞİ- tuttuk mu balığı
1. KİŞİ- ve bir sözde minderdir yaşam
İkincisi oda
Üçüncüsü sofadır
Dördüncüsü kapı
2. KİŞİ- imdi insan olan insan min derden kalka sözgelimi
HEPSİ- kalktı
2. KİŞİ- odadan çıka
HEPSİ- çıktık
2. KİŞİ- açtık mı kapıyı
1. KİŞİ- ve bir sözde önce çamdır yaşam
İkincisi çingıdır
Üçüncüsü çıra
Dördüncüsü alev
1. KİŞİ- imdi insan olan insan bir çam ola sözgelimi
HEPSİ- olduk
1. KİŞİ- çingı düşüp tutuşa
HEPSİ- tutuştuk
1. KİŞİ- çıra olup yan
HEPSİ- yandık
alev olup ısıta
ısıttık mı?

3. KİŞİ- ve bir sözde önce tohumdur yaşam
ikincisi fidandır
üçüncüsü çiçek
dördüncüsü meyva
imdi insan olan insan tohum olup saçla sözgelimi
HEPSİ- saçıldık
3.KİŞİ- fidan olup yeşere
HEPSİ- yeşerdik
3.KİŞİ- çiçek olup açıla
HEPSİ- açıldık
3.KİŞİ- meyveye dura ağaç olup
Durduk mu?
1.KİŞİ- tutamadık balığı
2.KİŞİ- açamadık kapıyı
3.KİŞİ- saman aleviydi belki yaktığımız
1.KİŞİ- bir şey var ki
2.KİŞİ- yadsıyamazsınız
3.KİŞİ- meyveye durmanın güçlüğünü
HEPSİ- gösterdik bi güzel
Bizden sonrakilere.

SEÇMELER

ASLIHAN- Yaşadım yaşayabileceğimden daha fazlasını,
Her şey bittikten sonra bile...
Geçen her şey gibi ben de geçip gittim işte...

İnsan yaratma gücünü yitirirse,
insanıl sürece giremez, kendini yenileyip değiştiremez...

Yaşamak için her şey var, her şey!..
Ama aşk yok, insan yok...

Güvercinim, doğanın işlediği o büyülü aşk dursun
yüreğinde
el sürme!..
çünkü o en somut, en yüce gerçek...

SEMİHA- Biz ne olurduk yaşamının gizilgücü olmasa?..
Düşler, büyüler, yenilgiler olmasa?..

Güneşe bakarken gördüm:
ellerimiz birleşti, yüreğimiz birleşti,
tıpkı rüzgarda savrulan yapraklar gibi...

Gecenin içindeki yıldızlar gibi...

Gördüm güvercinimin gelişini ürperdim –

doğanın sessizliği içinde kuğuların şarkısını dinledim...

Ben ne olurdum acaba güvercinim olmasa?..

ASLIHAN-

Özde ve biçimde görülmezi görmek –

ve kendimizi yeniden üretmektir bilinçli olmak,

tüm duyuları, ussallığı, alışkanlıkları aşmak

ve sonsuzca değiştirip geliştirmek...

Şiire yetişmek...

SEMİHA-

Che'nin gecesinden sonra

neden sabah olmaz yeryüzünde?..

Çünkü, yatıyor kırılmış bir yürekle,

o en büyük hücrede...

Ansızın anlatılmaz bir dil,

anlatılmaz bir trajedi ile bir olgunun önünüze çıktığını
görürsünüz,

insanı en derin yerinden vuran – yıkan bir şeydir bu...

İnsan yaşamı anlayamıyorsa, ölümü nasıl anlasın?..

Aslında ölüm ve yaşam birbirinden farklı şeyler değildir
ki?..

Dursun Akşam

HODAKLIK

- ANLATICI- Babam bir gün keyifle girdi içeri.
- BABA- “Hazır ol dursun, seni Memet Ağaya hodak verdim!”
- ANLATICI- dedi,
- BABA- “Üç beş gün içinde (saban) tarlaya çıkar, ekin başlar. Sen de o zaman işe başlarsın!”
- OĞUL- Anam karşı çıktı:
- ANNE- “Sen deli misin herif? Çocuğun çarığı çorabı yok, sırtında gömleği yok. Baharın çamurunda, yağmurunda dayanamaz!..”
- BABA- “Yemesi, içmesi, çarığı, çorabı bir Ağanın boynuna olacak! Ayrıca bir buçuk put (24 kg) arpa ununu ekim biter bitmez teslim edeceğine söz verdi.”
- OĞUL- Anam burun kıvrıdı:
- ANNE- “Dün yanaşmacı olan Memo ne zaman ağa oldu, söyler misin?”
- BABA- “Kazanım odur bugün kaynasın! Adamın iki çift öküzü, dört ineği, bir çift atı var. Yetmez mi?..
- OĞUL- Anamın bir türlü usu almıyordu ama daha ileri giderse, yumrukla susturulacağını biliyordu. Yine de sormadan edemedi:
- ANNE- “Biz tohum ekmeyecek miyiz? Bizim hodağımız kim olacak?”

OĞUL-

Babam sertleşti:

BABA-

“Sersem sersem konuşma! Bir çift öküzle toprağı sürebilir miyiz? Önce bizim gibi bir çift öküzlüyü bulacağım.

Öküz iki çift olduktan sonra iki evin tarlasını ortaklaşa sürer,

ortaklaşa tohumlarınız tarlalarımızı!”

...

ALLAH'IN İŞİ BELLİ OLMAZDI

- ANLATAN- Tipi yine kudurgandı. Baca kapanmış, ev karanlıkta kalmıştı. Babam, can sıkıntısından türkü söylüyordu. Damın üstünden ayak sesleri geldi. Böyle havalarda aç kalan kurtlar, köye iner, ele geçirdikleri her canlının, canına okurlardı. Babam, kulağını verdi, bir süre dinledi,
1. ADAM- Kurt değil, bu bir insan! dedi.
- ANLATAN- Az sonra ocağın bacasından başını yukarı uzatarak ünlledi:
- 1.ADAM- Kim var orada?..
- 2.ADAM- Benim Eyüp emi(amca)!..
- 1.ADAM- Kimsin sen, aklını mı kaçırdın be adam?..
- 2.ADAM- Beni tanımadın mı Eyüp emi, ben Esmani!
- ANLATAN- Mürsel amcamın oğluydu Esmani, gözü pek bir delikanlı. Babam iyice sokuldu bacaya:
- 1.ADAM- İçeriye gel, içeriye!”
- 2.ADAM- Kapıyı kar kapatmış, bulamıyorum!
- 1.ADAM- Hazır ordayken, sen bacanın karını temizle, ben kapının karını açarım.
- ANLATAN- Babam kürekle deldi karı, Esmani belini eğerek girdi. Hepimiz merak içindeydik. Esmani soluk soluğa başladı:
- 2.ADAM- Üç günden beri mezar kazamadık emi, üç günden beri kadının ölüsü ortada kaldı!
- 1.ADAM- Kim bu kadın, oğul?

2.ADAM-

Allah'ın kızı Tello (telli).

ANLATA-

Evde kalmış yaşlı kızlara, "Allah'ın kızı" derlerdi. Allah, onları çok severdi, o yüzden kocaya gitmelerini istemezdi.

Öbür dünyada yerleri cennetti.

FIRATIN CİNLERİ

1. KİŞİ- Azık çıkınından bir lokma tandır ekmeği kırıp, ağzına attı. Da-ha şimdiden birkaç dişi çürüyüp, erimişti. Doğan her çocuk, kemiklerini, anasının ağzından söküp aldığı dişlerle yapıyordu sanki. Lokmayı geveleyip sulandırdı. Eliyle geişim alıp, yavrusunun kuş götü ağzına “meh” diye tıkıverdi.
2. KİŞİ- Kucağında yavrusu, geri-aşağı, Fırat’a doğru inmeye çalıştı. Ama, onlar üç kişi sayılırlardı. ilk doğumunun kırkı çıkmadan döllen rahmi, yükünü dokuzuncu ayına ulaştırmıştı hile. Kabarmış karnı, kadının belini ileri çekiyor, yürüyüşünü dağıtıyordu. Fırat’a canını zor attı. Bulamaç gibi yoğun ve pis suda basını, göğsünü yudu. Sonra, bebesini suladı.
3. KİŞİ- Damarlarına yorgunluk dizili Yağda, yürüdü. Damına varıp bir dürüm keçe açtı yere. Bebeğini yatırdı. Yanma, yüklü bedeniyle kendisi de kıvrıldı; kalın bir uyku umarak...
1. KİŞİ- Yağda, uykuya dalmadan kabarmış karnı, dar nefesini yukarı basmaya başladı, tik çocuğunun doğumunda çektiği korku dolu eziyeti, şimdi yeniden duyuyordu. Teni, tere kabarmaya, saçları ise, tel olup dikleşmeye başladı.
1. KADIN- “Uy aneey,” diye söylendi.
2. KİŞİ- Sonra kıvrana kıvrana doğruldu. Güçlkle kapı ağzına geldi.
1. KADIN- “Kız Sultanoo,” diye bağırdı komşusuna. “Hele beri gelesin Anam!..”

...

ESKİ YAPI

Derin vuruyoruz kazmayı,
Kof sesler geliyor dipten
Çürümüş yıllardır
Değiştireceğiz bu yapıyı kökten

Biraz daha ha gayret
Sallanıyor her yeri
Kovuklarda böcekler çıyanlar
Bir telaş, kıyamet

Yıkacağız başka çare yok
Yıkıp yeniden yapacağız
Temelden çatıya uygarca
Sonra girip adam gibi yaşayacağız.

Çürüme hala sürüyor sevgili Apaydın Öğretmenim. Yıllar önce söylediğiniz gibi çatırdıyor, ihanetin, gericiliğin, soygunculuğun pis kokan yapısı.

Ama inan ki gözün arkada kalmasın öğretmenim yıkacağız... Yıkacağız bu alçaklığı, ihaneti, hainliği...

AŞK İKLİMİ

On sekiz yaşın nisan günleri
Dünya bir kızın gözlerinden ibaret
Hayat bir tas su içimi
Ne zaman oldu aklımda yoktu
Yağmurlar yağdı hatırladım
Yayıldı içime aşk iklimi

Toprak kokusu bu muydu
Böyle miydi benim insanlarım
Ben hiç yoruldum mu severken
Ah bu uzak ses kimin
Şüpheniz olmasın şimdi bile
Düşüp ardına gidebilirim

ÖĞRETMENİN ŞİİRİ

Yürüyorsa geleceğin zinciri halka halka
Ayak basmadığınız topraklara serpmişim tohumumu
Eğer direnç suyu verilmişse bu halka
İnanın ki benim ellerim örmüştür bunu
Geleceğin kitaplarında tek satır
Adımızdan söz edilmeyeceğini biliriz
Tarih ancak bayrağı dikenleri anlatır
Ama biz ipekböceği sessizliğinde yarınları öreriz

ÖĞRETMEN

Küfe taşıttığınız, komi diye seslendiğiniz
Çocukların gözlerinde bir şeyler yalazlanırsa
Posasını bırakıp kaymağını emdiğiniz
Tebeşirli parmaklarımla yazılmıştır haritasına

Kitapları rüzgârda, umutları akıttığı kanda
Sokaklara serdiğiniz doruk başlı delikanlı
Gür saçları duvarlarına gerili zindanda
Öylesine onurlu, öylesine korkusuz, canlı

Yürüyorsa geleceğin zinciri halka halka
Ayak basmadığımız topraklara serpmişim tohumunu
Eğer direnç suyu verilmişse bu halka
Bilin ki benim ellerim örmüştür bunu.

Yüreğimiz horlanmış çocukların ezik bakmasından
Umutları çaka çaka varır kamunun ortasına
Kucağımızda bir deste gül, yurt coğrafyasından
Ellerimiz harç koymuştur, anıtların en hasına.

İSYANI “ÇAĞLAYAN” DAKİ KOCA ÇINARIN

1. ERKEK- Nenin nesi bu sarı tahta
 Kurumuş yara kabuğu gibi
 Kim çakmış alnımıza
2. ERKEK- Adım: Platanus Oryantalıs
 Yaşım: 850
 Boyum: 30 m.
 Çevrem: 8.60 m.
 Morlar maviler yeşiller şaşkın
1. KIZ- Küçük dillerini yutmuş defneler
 Şaşkın, zamanı gökkuşağına döndüren
 Doğa tarihçisi su
 Yaşama bin gözle bakan yapraklar
2. KIZ- Sorun boncuk gözlü kertenkeleye
 (Ki okunamadı daha
 Sırtlarındaki hiyeroglif)
 Diller kaç boğum Milat ne

Hangi ölçüye sığar
Yüreğimizin vuruşu
Bilen var mı çınarca'yı

1. ERKEK- Patlayan düşlerimizdir
Akşamı yamaçlar
Yeryüzünün atlası damarlarımız

2. ERKEK- Bizdik Paris'in Oinone'nin
Ormandaki sağdıcı

1. KIZ Kendine tutkun Narkisos'un
Soluğumuzla büyüdü yankısı
Uyduruk tanrılar yüzünden
Yaşadık – yaşadınız – ihaneti

2. KIZ- Aynıydı eboy eboy ünleleriyle
Dağlardan inen Diyonisos korolarındaki –

2. ERKEK- Kızaran üzümlerdeki özsu
Çiğdemlerin taçyapraklarındaki parıltı
Bizdik rüzgarların bulutların gençliği
Nerde şimdi o coşku

1. ERKEK- Aynı açlığı doyururdu
Yıkık değirmende öğütülen buğday
Neyi susuyor şu boş yağ küpleri
Yanımızdan geçmişti
Hades'i ayağa kaldıran Orpheus
Kulaklarımızda hala lirin sesi
Nerde kızkardeşimiz ozan Sapho
O günlerden kalma
Zeytin ağaçlarının sancısı

KIZLAR- Biz ki çınarız
Yaşımız İda dağının yaşı
Söylencelerle uzar boyumuz

ERKEKLER- Su sesiyle kuş sesiyle ölçülür çevremiz
Başkadır Homeros'umuz İlyada'mız

GÖREBİLDİĞİN KADAR MAVİ

Sürebildiğin kadar toprak

Sarabildiğin kadar kadın

Bu dünya

Güvenebildiğin kadar dost

Düşünebildiğin kadar güzel

Yaşabildiğin kadar

Dünya

KOMÜNİST İMAM ROMANINDAN BİR SAYFA

- ANLATICI- Umur'un gözü Ekin'le anasında, suskun ve kıpırtısızdı...
- Ağa Umur'un kulağına yanaştı:
- AĞA- Sen meraklanma Gominist İmam. Geriyi hiç düşünme. Ben bakarım onlara Sen ipte sallanırken şatafatlı bir düğünle, ibret-i alem için o güzel nişanlımı kendime alacağım.
- ANLATICI- Atik hoca, yanık sesiyle sabah ezanında ömrünün selasını veriyordu... Öyle içli, öyle coşkuluydu ki! Sesi dağı taşı tutmuştu...
- Selalar, ezanlar bitmek tükenmek bilmiyordu. Bir köyün ezanı ötekine ulanıyordu. Bunlar ezandan çok bir çağrıydı.
1. ERKEK- Haydin ne duruyorsunuz, Gominist İmam'ı kurtarmaya!
- ANLATICI- Derken dağı, taş, kurt, kuş kıpırdadı...
- Tepelerde, ufuk çizgisinde insan seli akıyordu... Umur kabına sığmayan yüreğiyle:
- ANLATICI- Halk Goca Emmi! Halkımız" diye, kekeledi. Omuzlarda yabalar, tırpanlar, tırmıklar seçiliyordu. Komutan süngü tak emrini verdi. Asker ikircikliydi...

ANNEMİN MEZAR

1. ERKEK- Kırk yıl sürdü dulluğu anamın
 Altı kanayak yetimle kime giderim
 El sillesi yedirmem
 Yollar bayır
 Mevsimler devrilir
 Yetimler büyür
 Sabah dağa, öğlen tarlaya giderim
2. ERKEK- Toplasan kırk günü bulmaz güldüğü
 Usul boyluca bir insan
 Yetmiş yıla vardırıdı yaşamı
 İncitmeden çiğner toprağı
 Öyle geçer köyün ortasından
 Alçak eşeğe binen çok olur
 Herkes söz çarpar
 Yumruk vurur
1. KIZ- Beni aldılar derslerimden sorguya
 “asacaklar oğlunu, gözün aydın”
 Geveze çok ortalıkta..
 Suçu neymiş diye sorardı sabırla..

2. KIZ- “küçük davaları bırakmış seninkisi,
Komünist olmuş yok mu haberin
Almak istermiş beylerden toprakları
Biraz da yoksullar ekip biçsin”

1. ERKEK- Dikilir bakardı karşılarına..

1. KIZ- “ah, öyle bir iş yapsa, yapabilse
Önce siz sevinirsiniz karılar
Oğlumu asarlarsa kına yakın”

Çok öğrendi, topraktan, yaşamdan
Sivas’ı, ankarayı dolaşıp gördü
Yazın toz, kışın çamur yollar
Gene de Elif halasıydı Akçaköy’ün..
Daralan ona koşardı akşam da sabah da..
Bunalan ona danışır, dört mevsim..

2. ERKEK- 71’in mart’ında yatıyoruz Mamak’ta
Sendikacılar, yazarlar..

Çıkıp geldi taa Akçaköy’den..

2. KIZ- “geçmiş olsun, gelecek olsun..
Hepsi de oğullarım bunların..

Ne de çokmuş dışardaki gibi, içerdeki arkadaşları
koçumun..”

1. ERKEK- Bulutlar aralandı, çıktık biz..
O çıkmadı köyümüzden dışarı..
Ayın 15'inde görmeye giderdim..
3 gün sonra, ardından haberi geldi..
Üç bilet bulup gece otobüsünden
Yetiştik son görevimizi yapmaya..
Örttük bahar topraklarıyla üstünü..

2. ERKEK- İnce bir alayla gülüyor gibiydi yüzü..
Sağ yanında bir yoksul..
Sol yanında bir başka yoksul..
Burda da yanyanayız ne mutlu dercesine
Yatar şimdi toprağın altında
Sağlığındaki gibi, üşür ayacıkları.

AYDEDE – AYNENE

Aydedenin paltosunu

Kim giydirir anne

Gözlüğünü bastonunu

Kim bulup verir eline

Yıldızlar mı verir

Yıldızlar Aydedenin

Torunları mı anne

Aydedenin yemeğini

Kim pişirir anne

Kim yıkar çamaşırlarını

Aynene mi yıkar

Bulutlar su mu döker anne

Aynenenin evi nerde

Gökte mi oturur yerde mi

Niye görünmez bize

Aynene öldü mü yoksa

Göğe mi gömdüler onu

Yere mi anne

VİTRİNDEKİ BEBEK

O vitrindeki bebeğin
Annesi yok dedin anne
Acıkınca kim meme verir
Kim ninni söyler ona
Altını kim değiştirir
Ateşi yükselince
Kim kor elini alnına

Sen görmedin anne
Arkamdan bir bakışı var
Bir iç çekişi derinden
Boynunu bir büküşü var
Öyle acıyorum ki ona
Bir daha geçmiyorum
O vitrinin önünden

ÜMİT KAFTANCIOĞLU DİYOR Kİ!

1. ERKEK- Şunca yaşamın içinde ölüm için, ölen için gözyaşı döktüğümü anımsamıyorum. Bir evin en önemli kişisi, en yakınım ölünce de duygum değişmemiştir. Yaşamın içinde olup da ölü için gözyaşı dökenlere çok üzüldüğümü söyleyebilirim. Susmuş bir ev, canlılığını ve yaşam kavgasını duraksatmış bir ortam için elbette üzülürüm. Ve üzüntümün ağır yanı burasıdır.
2. ERKEK- Ölümümde eşim, çocuklarım en yakınlarım bile tek bir damla gözyaşı dökmesin istiyorum. Benim için caddeleri dolaşsınlar, bir gazete alsınlar, bir kitap karıştırsınlar, kalabalık bir sinemaya gitsinler, bir konferans, bir konser dinlesinler. Ölüm hiç önemli değil, yaşam var dağ gibi, yaşam var gökyüzü, deniz...

FERİT OĞUZ BAYIR'A 115. YIL ARMAĞANI

KÖY ENSTİTÜLERİ'NDEN DOĞAN

EDEBİYAT ÇALIŞTAYI

SONUÇ BİLDİRGESİ

29-30 Kasım 2014

Foça Belediyesi, Köy Enstitülerini Araştırma ve Eğitimi Geliştirme Derneği (KAVEG) ile Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı'nın birlikte 29-30 Kasım 2014 tarihlerinde Foça Belediyesi Reha Midilli Kültür Merkezi'nde "Ferit Oğuz Bayır'a 115. Yıl Armağanı- Köy Enstitüleri'nden Doğan Edebiyat" başlıklı çalıştay başarıyla gerçekleştirilmiştir.

Eğitim tarihimizde kuruluş felsefesi temelinde 1940-1946 yılları arasında uygulanan Köy Enstitüleri Sistemi gerek eğitim ilkeleri, gerekse uygulamaları ve sonuçlarıyla derin, sarsıcı, devrimci izler bırakmıştır.

Günümüzde eğitimimizin içinde bulunduğu sorunlar bu destansı kurumların yeniden araştırılmasına, incelenmesine ve günümüz eğitiminde uygulanabilirliği konusunda gereksinme duyurmaktadır.

Köy Enstitüleri Sistemi; birçok siyasetçiyi, bilim insanını, sanatçıyı ortaya çıkardığı gibi edebiyat alanında çok önemli değerleri yaratmıştır. Bu değerler, o dönemde büyük çoğunluğu köylerde ilkel koşullarda yaşayan, ezilen sömürülen halk kitlelerinin söyleyen dili, yazar kalemi ve ortak bilinci olmuştur.

Mehmet Başaran, Mahmut Makal, Talip Apaydın, Fakir Baykurt, Adnan Binyazar, Ümit Kaftancıoğlu, Abbas Cılga, Dursun Akçam, Hasan Kıyafet, Sami Gürel, Ali Yüce, Osman Şahin, Osman Bolulu, Yusuf Ziya Bahadınlı çalıştayımızda ele alınmıştır.

Yazarlarımızın ele aldığı konular, biraz başkalaşmakla birlikte günümüzde de sürmektedir. Örneğin geçtiğimiz aylarda Soma'da 300'den fazla,

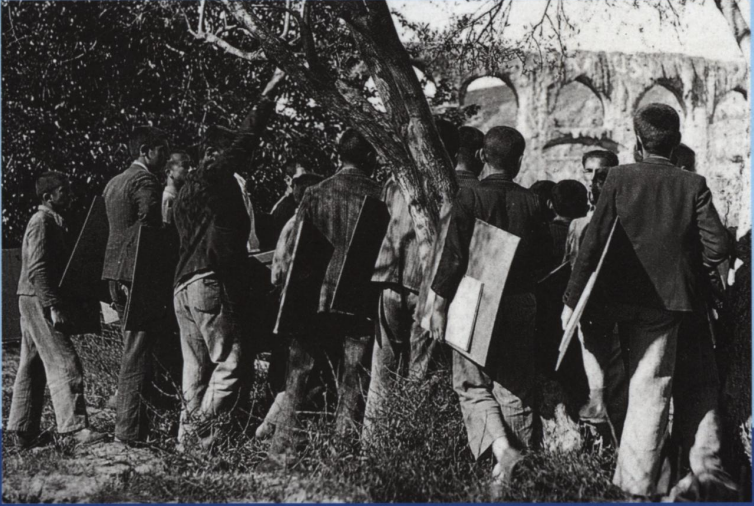
Ermenek'te 18 madencimizin insana değer vermeyen düzenin kurbanı olmuşlardır. Yine mevsimlik işçilerin yaşadıkları iler acısı durum ve doğanın katliamı tüm pervasızlığı ile sürmektedir.

alıştayımız bu toplumsal sorunların dile getirilmesinde edebiyatın işlev ve sorumluluklarının bitmediğini ve artarak sürdüğünü bir kez daha ortaya koymuştur.

Parasız, laik, bilimsel, karma eğitim sistemi son yıllardaki uygulamalarla darmadağın edilmiştir. Dinselleştirilmiş eğitimle hiçbir toplum ayakta kalmamıştır. Bu bağlamda Anayasa ve yasalardan aldığı gle görevini yerine getiren bilim insanı Prof. Dr. Rennan Pekn'ye verilen hapis cezası kabul edilemez.

Sonuç olarak, Köy Enstitülerinden doğan toplumcu gerçekçi edebiyatın insanı önceleyen tutumunun bugün de yaşamın her alanında varlığını sürdürmesi gerekliliğini kamuoyuyla paylaşıyoruz.

30 Kasım 2014, Foça, İzmir

Köy Enstitülerinden o kadar çok yazar yetiştirilmiştir ki, biz bu okulları öğretmen değil de, yazar yetiştiren okullar olarak düşünmeye alışmışızdır. **Hasan Âli Yücel**, Köy Enstitülü yazarlar için “Edebiyata kendi giren köylü” tanımlamasını yapıyordu. Onlar köylüyü ve köy gerçeğini edebiyata içinden çıkmış olmanın canlılığı ve hararetiyle sokmuşlardı. Bu yazarlar, Türk edebiyatına köy gerçeğini içerden taşımakla kalmamış, okur kitlesini de genişletip değiştirmişlerdir.

Mahmut Makal, Fakir Baykurt, Talip Apaydın, Dursun Akçam, Ümit Kaftancıoğlu, Yusuf Ziya Bahadın, Mehmet Başaran, Osman Şahin, Hasan Kıyafet, Ali Yüce, Adnan Binyazar, Sami Gürel, Osman Bolulu’nun yapıtlarının ele alındığı bu ortak kitapta, Köy Enstitülerinden **Doğan Edebiyata** ilk kez bu kapsamda ve derinlikte topluca bakılıyor. Bu kitabın köy enstitülü yazar ve şairler eliyle yaratılan ve toplumumuzda derin izler bırakan bu edebiyata ilgi ve sevgi duyanların, onu daha yakından tanımlarına katkıda bulunacağına inanıyoruz.

KÖY ENSTİTÜLERİ VE
ÇAĞDAŞ EĞİTİM VAKFI

FOÇA BELEDİYESİ

KÖY ENSTİTÜLERİNİ ARAŞTIRMA
VE EĞİTİMİ GELİŞTİRME DERNEĞİ
KAVEG